

รายงานฉบับสมบูรณ์

โครงการย่อยที่ 2.1

การพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ผ่านการเชื่อมความสัมพันธ์ของ
ผู้คนระหว่างไทย-เมียนมา

โดย

รองศาสตราจารย์ ดร.นฤมล ทับจุมพล

ดร.อังคณา กมลเพ็ชร

นางสาวอรพรรณ ปถมเล็ก

นางสาววิภาวดี พันธุ์ยางน้อย

นายนิธิศ ธรรมแสงอดิภา

นายพศกร โยธินีรนาท

นายเทียนชัย สุริมาศ

มกราคม 2565

บทสรุปผู้บริหาร

โครงการ 2.1 การพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ผ่านการเชื่อมความสัมพันธ์ของผู้คนระหว่างไทย-เมียนมา มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาวิจัยและพัฒนาการท่องเที่ยวที่เน้นให้เกิดกิจกรรมแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างนักท่องเที่ยวกับชุมชนในมิติด้านประวัติศาสตร์ สังคม วัฒนธรรม และเชื่อมสัมพันธ์ของผู้คนในพื้นที่รอยต่อบริเวณชายแดนไทยและรัฐตะนาวศรี เมียนมาตอนใต้ อันได้แก่ จังหวัดระนองและประจวบคีรีขันธ์ในประเทศไทย และเกาะสอง มะริด ตะนาวศรี ไปจนถึงทวาย เมืองหลวงของรัฐตะนาวศรีในประเทศเมียนมา แต่ด้วยสถานการณ์การระบาดของโรค COVID-19 นับตั้งแต่เดือนมกราคม พ.ศ. 2563 จนถึงปัจจุบัน คณะวิจัยจึงไม่สามารถปฏิบัติงานภาคสนามในฝั่งเมียนมาได้ และมีความท้าทายในการปฏิบัติงานในพื้นที่ฝั่งไทยจากข้อกำหนดและมาตรการด้านความปลอดภัยและสาธารณสุข อย่างไรก็ตาม คณะวิจัยได้พัฒนาแนวทางการทำงานภาคสนามและทางไกลร่วมกับชุมชนและตัวแทนภาคส่วนต่าง ๆ ในพื้นที่ฝั่งไทย ที่เข้าร่วมโครงการวิจัยตั้งแต่ปีที่ 1 เพื่อให้เกิดผลสัมฤทธิ์ตามเป้าหมาย

ผลผลิตของโครงการ คือ เส้นทางท่องเที่ยวที่พัฒนามาจากทุนทางวัฒนธรรม โดยเส้นทางท่องเที่ยวเป็นผลผลิตที่เกิดจากกระบวนการสร้างสรรค์ร่วมกัน (co-creation) ระหว่างผู้เป็นเจ้าของทุนทางวัฒนธรรมหรือคนในพื้นที่ เครือข่ายที่เกี่ยวข้อง และนักวิจัยของโครงการ ซึ่งการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ที่พัฒนาขึ้นในทั้ง 2 พื้นที่ คือ จังหวัดประจวบคีรีขันธ์และจังหวัดระนอง โดยมุ่งเน้นให้เกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างนักท่องเที่ยวกับเจ้าบ้าน ผ่านจุดสำคัญและกิจกรรมการท่องเที่ยวที่สะท้อนประวัติศาสตร์ ศิลปะวัฒนธรรม ประเพณี วิถีชุมชน วิถีชีวิตชาวประมง ประวัติศาสตร์การย้ายถิ่นฐาน และเอกลักษณ์ของพื้นที่ อันเป็นการท่องเที่ยวที่สร้างคุณค่าแก่ชุมชนผู้คน และเรื่องราวที่อยู่บนเส้นทางท่องเที่ยว

กระบวนการสร้างสรรค์

ในการดำเนินการระหว่างเดือนกุมภาพันธ์ พ.ศ. 2562 – เดือนธันวาคม พ.ศ. 2564 คณะวิจัยเน้นการวิจัยเชิงพัฒนาอย่างมีส่วนร่วมใน 2 ระดับ คือ **1) ระดับชุมชน** คณะวิจัยร่วมกับหน่วยงาน/องค์กร และบุคคลในท้องถิ่น ได้แก่ สมาคมประมงพื้นบ้านทุ่งน้อย และคณะกรรมการถนนสายวัฒนธรรม ในจังหวัดประจวบคีรีขันธ์ กลุ่มประมงพื้นบ้านหินช้าง ชุมชนเกาะคณทิ (ปากน้ำ) ชุมชนเมืองบนถนนเรืองราษฎร์ และผู้ประกอบการด้านการท่องเที่ยวในจังหวัดระนอง ในการค้นหาทุนทางวัฒนธรรมและศักยภาพทางการท่องเที่ยวในพื้นที่ เก็บข้อมูลภาคสนามโดยการสัมภาษณ์ผู้ที่เป็นต้นตอทุนทางวัฒนธรรม เช่น ปราชญ์ชุมชนและผู้รู้เกี่ยวกับประวัติชีวิตและ

ประวัติชุมชน สำรวจจุดสนใจที่เกี่ยวข้องกับประวัติชุมชน และประชุมเชิงปฏิบัติการ เพื่อพัฒนาเรื่องราว เส้นทาง และกิจกรรมการท่องเที่ยวโดยชุมชน รวมถึงพัฒนาศักยภาพการสื่อสารเพื่อการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ จนเกิดเป็นกิจกรรมและเส้นทางท่องเที่ยวโดยชุมชน 2) **ระดับจังหวัด** คณะวิจัยร่วมกับภาคเอกชนด้านการท่องเที่ยวและหน่วยงานภาครัฐที่เกี่ยวข้อง จัดการประชุมเชื่อมโยงเครือข่ายระหว่างชุมชน ภาคเอกชน และภาครัฐ เพื่อให้เกิดการทำงานแบบบูรณาการอย่างมีส่วนร่วม โดยมีเป้าหมายเพื่อสร้างโอกาสการมีรายได้เสริมให้กับท้องถิ่น อีกทั้งให้ทุกภาคส่วนตระหนักถึงบทบาทชุมชนในการมีส่วนร่วมพัฒนาการท่องเที่ยว และให้การท่องเที่ยวที่พัฒนาขึ้นภายใต้โครงการวิจัยนี้มีส่วนหนุนเสริมทิศทางการส่งเสริมการท่องเที่ยวของจังหวัด

ผลการดำเนินการ

ผลการดำเนินการในพื้นที่เป้าหมาย 2 จังหวัด คือ จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ และจังหวัดระนอง มีรายละเอียดดังต่อไปนี้

1. ผลการดำเนินการในพื้นที่จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ ประกอบด้วย เส้นทางและคู่มือการท่องเที่ยวชุมชน 2 ชุมชน คือ

1.1) ชุมชนประมงบ้านทุ่งน้อย ตำบลเขาแดง อำเภอกุยบุรี เป็นพื้นที่ที่มีศักยภาพทางการท่องเที่ยวจากทุนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เนื่องจากชุมชนมีที่ตั้งติดกับชายทะเลและเขตอุทยานแห่งชาติเขาสามร้อยยอด จึงมีจุดสนใจทางธรรมชาติทั้งชายหาด ทะเล ภูเขา และถ้ำ นอกจากนี้ยังมีทุนทางวัฒนธรรม กล่าวคือ ชุมชนมีชื่อเสียงเรื่องวิถีการทำประมงแบบรับผิดชอบ ทั้งยังมีเรื่องเล่าประวัติศาสตร์ท้องถิ่นที่เชื่อมโยงกับจุดสนใจต่าง ๆ ในชุมชน เช่น ถ้ำ และชายหาด

ผลการดำเนินการร่วมกับชุมชนประมงบ้านทุ่งน้อย ประกอบด้วย เส้นทางท่องเที่ยวเชิงนิเวศและวิถีประมงพื้นบ้าน พร้อมคู่มือท่องเที่ยวชุมชนฯ นักท่องเที่ยวสามารถเพลิดเพลินกับการล่องเรือจับปลา เรียนรู้วิถีประมงพื้นบ้านและการทำอาหารทะเลท้องถิ่นจากชาวประมงรุ่นเก่าและรุ่นใหม่ ชื่นชมความงามของชายหาดและถ้ำหินปูน พร้อมฟังเรื่องเล่าเกี่ยวกับเหล่าขุนโจรสลัดร้อยยอดที่เคยมีความสัมพันธ์กับผู้คนและชุมชนในอดีต

1.2) ชุมชนหัวบ้าน ถนนสุด็จ อำเภอเมืองประจวบคีรีขันธ์ ชุมชนแห่งแรกในอำเภอเมืองประจวบคีรีขันธ์ เป็นพื้นที่ที่มีศักยภาพทางการท่องเที่ยวจากทุนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เนื่องจากชุมชนมีที่ตั้งติดกับชายทะเล คือ อ่าวประจวบ และมีเส้นทางเชื่อมโยงกับอ่าวอื่น ๆ คือ อ่าวน้อย และอ่าวมะนาว นอกจากนี้ยังมีทุน

ทางวัฒนธรรม คือ บ้านร้อยปี และเรื่องเล่าประวัติศาสตร์ท้องถิ่นที่เชื่อมโยงกับจุดสนใจต่าง ๆ ในชุมชน เช่น บ้านเรือน พิพิธภัณฑสถาน ศาลเจ้า เป็นต้น

ผลการดำเนินการร่วมกับชุมชนหัวบ้าน ประกอบด้วย เส้นทางท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์และวัฒนธรรม พร้อมคู่มือท่องเที่ยวชุมชนฯ ซึ่งเป็นเส้นทางที่มีมิติทางประวัติศาสตร์ การก่อสร้างถิ่นฐานของชุมชนแห่งแรกของจังหวัดประจวบคีรีขันธ์ รวมทั้งสถาปัตยกรรม และวิถีชีวิตร่วมสมัยของชาวประมง ซึ่งเส้นทางท่องเที่ยวนี้ถือเป็นผลผลิตที่เกิดจากการร่วมสร้างสรรค์ระหว่างผู้คนในชุมชนและนักวิจัย

2. ผลการดำเนินการในพื้นที่จังหวัดระนอง ประกอบด้วย เส้นทางท่องเที่ยวและคู่มือการท่องเที่ยวชุมชน 3 ชุมชน คือ

2.1) ชุมชนเมืองระนอง เป็นพื้นที่ที่มีศักยภาพด้านการท่องเที่ยวจากทุนทางวัฒนธรรมและสถาปัตยกรรม ถนนเรืองราษฎร์ซึ่งได้รับการประกาศเป็นย่านเมืองเก่า เป็นถนนสายเศรษฐกิจที่มีประวัติศาสตร์คู่มือเมืองระนองมาแต่ยุคเหมืองแร่และยังคงมีชีวิตชีวาอยู่จนปัจจุบัน มีอาคารบ้านเรือนที่ก่อสร้างด้วยสถาปัตยกรรมผสมระหว่างจีนและยุโรปกระจายตัวอยู่ตลอดสาย นอกจากนี้ยังมีตลาดเทศบาลเมืองระนองอันเป็นแหล่งรวมวัฒนธรรมทั้ง จีน เมียนมา มลายู ท้องถิ่นภาคใต้ ไทยภาคกลาง และอื่นๆ

ผลการดำเนินการร่วมกับชุมชนเมืองระนอง ประกอบด้วย เส้นทางท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ สถาปัตยกรรม และพหุวัฒนธรรม พร้อมคู่มือท่องเที่ยวชุมชนฯ นักท่องเที่ยวสามารถเพลิดเพลินกับการเรียนรู้สังคมพหุวัฒนธรรมผ่านภาษา อาหาร และการมีปฏิสัมพันธ์กับผู้คน พร้อมกับชื่นชมบรรยากาศบ้านเรือนตลอดสองข้างทางถนนเรืองราษฎร์

2.2) เกาะคณทิ (ปากน้ำ) ตำบลปากน้ำ อำเภอเมืองระนอง เป็นชุมชนชายแดนอยู่ห่างจากชุมชนเมืองระนอง 15 นาที เป็นเกาะกลางปากแม่น้ำที่ตั้งอยู่ตรงกลางระหว่างระนองกับเกาะสอง เป็นพื้นที่ที่มีศักยภาพด้านการท่องเที่ยวจากทุนธรรมชาติป่าชายเลน รวมถึงมีสถาปัตยกรรมและวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับประวัติศาสตร์การค้าทางทะเลและการเคลื่อนย้ายของผู้คนทั้งจีน ไทย และเมียนมา ในย่านชุมชนเก่ามีอาคารบ้านเรือนที่ก่อสร้างด้วยสถาปัตยกรรมที่ผสมระหว่างจีนและยุโรป

ผลการดำเนินการร่วมกับชุมชนเกาะคณทิ ประกอบด้วย เส้นทางท่องเที่ยวเชิงธรรมชาติ ประวัติศาสตร์ และวัฒนธรรม พร้อมคู่มือท่องเที่ยวชุมชน นักท่องเที่ยวสามารถเพลิดเพลินกับเดินชมธรรมชาติและดูพระอาทิตย์ตกที่ป่าชายเลน เรียนรู้เกี่ยวกับชุมชนทางการค้าทางทะเลดั้งเดิม สัมผัสและดื่มด่ำกับร่องรอยสถาปัตยกรรมและ

อาคารบ้านเรือนที่สะท้อนถึงความรุ่งเรืองในอดีต พร้อมทั้งวิถีชีวิตผู้คนในปัจจุบันที่ยังบอกเล่าถึงความสัมพันธ์ของคนจีน ไทย เมียนมา ที่อาศัยอยู่ร่วมกันท่ามกลางการเปลี่ยนแปลงในทุกมิติมาหลายชั่วอายุคน

2.3) บ้านหินช้าง ตำบลปากน้ำ อำเภอเมืองระนอง เป็นชุมชนชายแดนอยู่ห่างจากชุมชนเมือง 15 นาที พื้นที่มีศักยภาพทางการท่องเที่ยวจากทุนทรัพยากรธรรมชาติและทุนทางวัฒนธรรมสิ่งแวดล้อม เนื่องจากชุมชนตั้งติดกับทะเล แม่น้ำ และเขตอุทยานแห่งชาติลำน้ำกระบุรี จึงมีจุดสนใจทางธรรมชาติทั้งทะเล ภูเขา แม่น้ำ และป่าชายเลน นอกจากนี้ยังมีทุนทางวัฒนธรรม คือ วิถีประมงพื้นบ้าน และวิถีชีวิตของผู้คนในสังคมชายแดน

ผลการดำเนินการร่วมกับชุมชนบ้านหินช้าง ประกอบด้วย การจัดตั้งกลุ่มท่องเที่ยวประมงพื้นบ้านหินช้าง ออกแบบกิจกรรมและเส้นทางท่องเที่ยว พร้อมทำคู่มือท่องเที่ยวชุมชน นักท่องเที่ยวสามารถเพลิดเพลินกับการเรียนรู้เรื่องราวระบบนิเวศป่าชายเลนและการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรอย่างยั่งยืน สัมผัสวิถีประมงพื้นบ้าน การจับสัตว์ทะเลและลิ้มรสอาหารทะเล รวมถึงเรียนรู้วิถีชีวิตผู้คนในสังคมชายแดนที่มีความสัมพันธ์ฉันพี่น้องข้ามพรมแดนรัฐชาติ

ข้อเสนอแนะจากการดำเนินโครงการ

ประกอบด้วย ข้อเสนอแนะเพื่อการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์โดยชุมชนใน 2 พื้นที่ คือ พื้นที่จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ และจังหวัดระนอง ดังรายละเอียดต่อไปนี้

1. ข้อเสนอแนะเพื่อการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์โดยชุมชนในพื้นที่จังหวัดประจวบคีรีขันธ์

1.1) หน่วยงาน/องค์กรชุมชน ได้แก่ สมาคมประมงพื้นบ้านทุ่งน้อย และคณะกรรมการถนนสายวัฒนธรรม ลู้ศึก ควรส่งเสริมการมีส่วนร่วมของสมาชิกชุมชนกลุ่มต่าง ๆ ในการร่วมพัฒนาแนวทางการจัดการท่องเที่ยวในชุมชน เช่น การส่งเสริมการมีส่วนร่วมของกลุ่มผู้ประกอบการรุ่นใหม่ในชุมชนหัวบ้าน และการส่งเสริมการมีส่วนร่วมของกลุ่มชาวประมงวัยเกษียณในชุมชนทุ่งน้อย

1.2) จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ ควรพัฒนาระบบขนส่งสาธารณะภายในจังหวัดประจวบคีรีขันธ์ เนื่องจากในปัจจุบันยังไม่มีระบบขนส่งดังกล่าว อันเป็นข้อจำกัดในการรองรับนักท่องเที่ยวกลุ่มที่ไม่ใช่รถยนต์ส่วนตัว

1.3) หน่วยงานภาครัฐในจังหวัดประจวบคีรีขันธ์ เช่น สำนักงานพัฒนาชุมชนจังหวัด สำนักงานการท่องเที่ยวและกีฬาจังหวัด ควรจัดการอบรมพัฒนาศักยภาพผู้ประกอบการท่องเที่ยวโดยชุมชน เช่น การทำ Business Model Canvas การบริหารจัดการกระแสเงินสด การตลาดออนไลน์ เป็นต้น โดยบูรณาการแนวทางการ

จัดการด้านการท่องเที่ยวที่เน้นการใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นร่วมกับหน่วยงานอื่น ๆ เช่น อุตสาหกรรมจังหวัด และวัฒนธรรมจังหวัด เป็นต้น

2. ข้อเสนอแนะเพื่อการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์โดยชุมชนในพื้นที่จังหวัดระนอง

2.1) จังหวัดระนองและภาคส่วนที่เกี่ยวข้อง ควรให้ความสำคัญกับการเพิ่มทางเลือกที่หลากหลายให้กับกิจกรรมท่องเที่ยวในชุมชนเมืองระนอง โดยการส่งเสริมการท่องเที่ยวสร้างสรรค์เชิงประวัติศาสตร์สามัญชนและสังคมพหุวัฒนธรรมมากขึ้น โดยเฉพาะในเขตพื้นที่เมืองเก่าบนถนนเรืองราษฎร์

2.2) จังหวัดระนองและภาคส่วนที่เกี่ยวข้อง ควรให้การสนับสนุนชุมชนเกาะคนทีในการพัฒนาแหล่งบริการนักท่องเที่ยว โครงสร้างพื้นฐาน และระบบสุขอนามัยภายในชุมชน เพื่อให้ชุมชนมีความพร้อมสามารถรองรับการพัฒนาการท่องเที่ยวได้ในลำดับต่อไป

2.3) บ้านหินช้าง โดยเฉพาะกลุ่มประมงพื้นบ้าน ได้พัฒนาศักยภาพขึ้นมาจนสามารถจัดการท่องเที่ยวสร้างสรรค์โดยชุมชนได้ แต่ชุมชนยังต้องการได้รับการพัฒนาศักยภาพเพิ่มเติมในด้านการจัดทำแผนการท่องเที่ยว การจัดการธุรกิจท่องเที่ยว งานบริการ และการประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยว ซึ่งจังหวัดระนองและภาคส่วนที่เกี่ยวข้องควรให้การสนับสนุนเพิ่มเติม เพื่อให้ชุมชนสามารถต่อยอดการพัฒนาการท่องเที่ยวสร้างสรรค์ได้อย่างเต็มศักยภาพมากขึ้น

คำนำ

รายงานฉบับสมบูรณ์ โครงการย่อยที่ 2.1 การพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ผ่านการเชื่อมความสัมพันธ์ของผู้คนระหว่างไทย-เมียนมา เป็นส่วนหนึ่งของโครงการการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ โดยได้รับทุนสนับสนุนจากกองทุนศตวรรษที่ 2 (C2F) จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

โครงการย่อยที่ 2.1 ดำเนินงานภายใต้ความร่วมมือระหว่าง 3 หน่วยงานภายในจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย คือ 1) สถาบันเอเชียศึกษา ซึ่งมีความเชี่ยวชาญในการวิจัยเรื่องการย้ายถิ่น การวิเคราะห์ประเด็นข้ามแดน ปฏิสัมพันธ์ของผู้คนบริเวณชายแดน และมีความคุ้นเคยกับพื้นที่ชายแดน 2) สถาบันวิจัยสังคม ซึ่งมีงานวิจัยเรื่องชุมชนออกมาอย่างต่อเนื่อง และ 3) คณะรัฐศาสตร์ ซึ่งมีศูนย์ศึกษาการพัฒนาสังคมและหลักสูตรการพัฒนา ระหว่างประเทศ ที่ทำงานวิจัยเรื่องการพัฒนา ระหว่างประเทศ โดยเฉพาะในพื้นที่ชายแดนประเทศเมียนมา

เดิมโครงการมีจุดมุ่งหมายในการวิจัยและพัฒนา ร่วมกับกลุ่มประชากรและวัฒนธรรมที่น่าสนใจ 3 กลุ่ม คือ 1) ชาวมอแกน ซึ่งมีถิ่นอาศัยอยู่บนเกาะต่าง ๆ ในหมู่เกาะมะริด 2) ชาวไทยพลัดถิ่น ที่อาศัยอยู่บริเวณมะริด ทวาย ตะนาวศรี และ 3) กลุ่มผู้คนหลากหลายชาติพันธุ์ที่ตั้งถิ่นฐานอยู่ในเมืองมะริดและบริเวณใกล้เคียง เนื่องจากกลุ่มประชากรและวัฒนธรรมดังกล่าวยังมีการศึกษาวิจัยค่อนข้างน้อย แต่เป็นกลุ่มที่มีความสำคัญทางประวัติศาสตร์และทางมานุษยวิทยา-สังคมวิทยา ซึ่งทำให้เรื่องราวของผู้คนและดินแดนบริเวณนี้พัฒนาเป็นเนื้อหา ในการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม/เชิงสร้างสรรค์ อันจะเป็นประโยชน์ทั้งในด้านวิชาการ ด้านการพัฒนาพื้นที่เป็น แหล่งเรียนรู้/แหล่งท่องเที่ยว ด้านการฟื้นฟูและอนุรักษ์วิถีวัฒนธรรม และด้านการกระชับความสัมพันธ์ระหว่าง ไทย-เมียนมา

อย่างไรก็ตาม ด้วยระยะเวลาการดำเนินโครงการในช่วงปี พ.ศ. 2562 – 2565 ซึ่งคาบเกี่ยวกับสถานการณ์ การระบาดของโรค COVID-19 รวมถึงการรัฐประหารในประเทศไทยเมียนมา ทำให้คณะวิจัยไม่สามารถดำเนินกิจกรรม ในพื้นที่ประเทศไทยเมียนมาได้ จึงจำกัดพื้นที่ศึกษาเหลือเพียงจังหวัดประจวบคีรีขันธ์และระนอง

กระบวนการดำเนินโครงการมุ่งเน้นการมีส่วนร่วมของเครือข่ายในระดับพื้นที่ (participatory process) ระหว่างคณะผู้วิจัย ชุมชน ภาคเอกชน และภาครัฐ ในการร่วมกันค้นหาทรัพยากรที่เป็นทุนและศักยภาพของพื้นที่ ส่งเสริม (empower) ให้เจ้าของพื้นที่มีส่วนร่วมในการรวบรวมและผลิตองค์ความรู้ (knowledge co-production) นำทุนและองค์ความรู้เหล่านั้นมาพัฒนาจุดเด่นของพื้นที่ (place making) และพัฒนากิจกรรมและ เส้นทางท่องเที่ยวสร้างสรรค์ที่สะท้อนวิถีชีวิตอันมีเอกลักษณ์เฉพาะตัวของพื้นที่

ทั้งนี้ พื้นที่ดำเนินโครงการมีทั้งชุมชนประมงพื้นบ้าน ได้แก่ ชุมชนประมงบ้านทุ่งน้อย อำเภอกุยบุรี จังหวัด ประจวบคีรีขันธ์ และชุมชนประมงบ้านหินช้าง อำเภอมะนัง จังหวัดระนอง นอกจากนี้ยังพื้นที่ชุมชนเมืองที่ยังมี สถาปัตยกรรมเก่าแก่ ได้แก่ ชุมชนหัวบ้าน ถนนสุศรี อำเภอมะนัง จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ ชุมชนเมือง ถนนเรือง ราษฎร์ และชุมชนเกาะคณสี (ปากน้ำ) อำเภอมะนัง จังหวัดระนอง

คณะวิจัยหวังเป็นอย่างยิ่งว่า รายงานฉบับนี้จะเป็นวิถีทางไปสู่การต่อยอดการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์โดย ชุมชน ทั้งในด้านวิชาการ ด้านการพัฒนาชุมชน และด้านการฟื้นฟูและอนุรักษ์วิถีวัฒนธรรมและทรัพยากรการ ท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน

สารบัญ

บทที่ 1 บทนำ	9
1.1 หลักการและเหตุผล	9
1.2 วัตถุประสงค์ในการวิจัย	11
1.3 กระบวนการวิจัย	11
1.4 ผลลัพธ์ที่คาดหวังเมื่อสิ้นสุดโครงการ	14
บทที่ 2 ทฤษฎี แนวคิด และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	15
2.1 บทนำ	15
2.2 ภาคทฤษฎีในมิติการท่องเที่ยวศึกษา	16
2.3 แนวคิดการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์	18
2.4 การพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนกับแนวคิดทฤษฎี Eco-cultural Tourism	20
2.5 ข้อมูลพื้นฐานด้านการท่องเที่ยวในพื้นที่ศึกษา	22
2.5.1 พื้นที่จังหวัดประจวบคีรีขันธ์	22
2.5.2 พื้นที่จังหวัดระนอง	33
บทที่ 3 การพัฒนาเส้นทางท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ จังหวัดประจวบคีรีขันธ์	39
3.1 กระบวนการทำงานร่วมกับชุมชน	39
3.2 เส้นทางท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์โดยชุมชน พื้นที่จังหวัดประจวบคีรีขันธ์	40
3.2.1 ชุมชนประมงบ้านทุ่งน้อย ตำบลเขาแดง อำเภอกุยบุรี	40
3.2.1.1 ประวัติชุมชนทุ่งน้อย	41
3.2.1.2 เส้นทางท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ ชุมชนประมงบ้านทุ่งน้อย	46
3.2.1.3 สรุปการพัฒนาเส้นทางท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ ชุมชนประมงบ้านทุ่งน้อย	60
3.2.2 ชุมชนหัวบ้าน ถนนสุศึก อำเภอเมืองประจวบคีรีขันธ์	63
3.2.2.1 ประวัติชุมชนหัวบ้าน	63
3.2.2.2 เส้นทางท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ ชุมชนหัวบ้าน ถนนสุศึก	69

3.2.2.3 ลักษณะนักท่องเที่ยวที่ชาวบ้านและผู้ประกอบการบนถนนสู่ศึก ต้องการ	88
3.2.2.4 แนวทางในการพัฒนาการท่องเที่ยวสร้างสรรค์บนถนนสู่ศึก	90
3.2.2.5 สถานที่ท่องเที่ยวบริเวณถนนสู่ศึกและพื้นที่ใกล้เคียง	92
3.2.2.6 สถานที่สำคัญบนถนนสู่ศึกแบ่งตามลักษณะเด่นเพื่อจัดทำ เส้นทางการท่องเที่ยว	94
3.2.2.7 สรุปการพัฒนาเส้นทางท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ ชุมชนหัวบ้าน ถนนสู่ศึก	95
บทที่ 4 การพัฒนาเส้นทางท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ จังหวัดระนอง	101
4.1 กระบวนการทำงานร่วมกับชุมชน	101
4.2 เส้นทางท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์โดยชุมชน พื้นที่จังหวัดระนอง	102
4.2.1 เส้นทางท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ชุมชนเมืองระนอง - ถนนเรืองราษฎร์	102
4.2.1.1 สรุปเส้นทางท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ชุมชนเมืองระนอง - ถนน เรืองราษฎร์	111
4.2.2 เส้นทางท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ชุมชนเกาะคณที (ปากน้ำ)	112
4.2.2.1 สรุปเส้นทางท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ชุมชนเกาะคณที (ปากน้ำ)	122
4.2.3 เส้นทางท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ชุมชนหินช้าง	123
4.2.3.1 สรุปเส้นทางท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ชุมชนหินช้าง	130
บทที่ 5 สรุป อภิปรายผลการดำเนินโครงการ และข้อเสนอแนะ	132
5.1 สรุปผลการดำเนินโครงการ	132
5.2 อภิปรายผลการดำเนินงาน	135
5.3 ข้อเสนอแนะ	137
บรรณานุกรม	138

บทที่ 1

บทนำ

การพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ผ่านการเชื่อมความสัมพันธ์ของผู้คนระหว่างไทย-เมียนมา

1.1 หลักการและเหตุผล

พื้นที่รอยต่อบริเวณชายแดนทางตอนใต้ของประเทศไทยและสาธารณรัฐแห่งสหภาพเมียนมา อันได้แก่ จังหวัดระนองและประจวบคีรีขันธ์ในฝั่งไทย และเกาะสอง มะริด ตะนาวศรี ไปจนถึงทวาย ในฝั่งเมียนมา เป็นพื้นที่สำคัญที่มีพลวัตของการย้ายถิ่น การเดินทางของผู้คนต่างภาษาต่างชาติพันธุ์ เกิดปฏิสัมพันธ์ทางสังคม วัฒนธรรม มีกิจกรรมการแลกเปลี่ยน การค้า การผลิต ที่เข้มข้นและต่อเนื่องยาวนาน แต่ที่ผ่านมา ความสัมพันธ์ของผู้คนและดินแดนที่เลื่อนไหลและสอดประสานกันนี้ถูกมองข้ามไปเพราะหน่วยวิเคราะห์ทางสังคมศาสตร์มักจะจำกัดอยู่ภายในพรมแดนของชาติ อีกทั้งการคาดหวังเกี่ยวกับอนาคตก็นำไปกับการขยายตัวทางเศรษฐกิจ และการเชื่อมต่อในแง่การขนส่งเพื่อการเติบโตของการค้าพาณิชย์ ส่วนมุมมองทางประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมได้ถูกตีกรอบแคบด้วยแนวคิดเรื่องรัฐชาติและความเป็นชาติ การสร้างเขตแดนในแง่ภูมิรัฐศาสตร์ การทำสงคราม การแบ่งแยกเชิงชาติพันธุ์ ฯลฯ

หลังจากที่เมียนมาเริ่มเปิดประเทศเข้าสู่ระบบประชาธิปไตยและเสรีนิยม รวมทั้งเริ่มสร้างความสัมพันธ์ในเชิงเศรษฐกิจ การเมือง และสังคม-วัฒนธรรมกับประเทศเพื่อนบ้านจนกลายเป็นหนึ่งในประชาคมอาเซียน ดินแดนแถบนี้จึงกลายเป็นพื้นที่สำคัญในการศึกษาวิจัย และมีศักยภาพในการพัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่เน้นเรื่องการเรียนรู้เกี่ยวกับพลวัตความสัมพันธ์ของผู้คน การเคลื่อนย้าย การปรับปรนทางวัฒนธรรม การศึกษาวิจัยและการพัฒนาการท่องเที่ยว “เชิงสร้างสรรค์” จะทำให้พื้นที่นี้กลายเป็นแหล่งเรียนรู้ที่สำคัญในทางประวัติศาสตร์-วัฒนธรรม เชื่อมความสัมพันธ์ระหว่างผู้คนในไทย-เมียนมา และพัฒนาเป็นเส้นทางและโครงข่ายการท่องเที่ยวที่มีรากฐานอยู่บนความเข้าใจในพื้นที่และผู้คน

การท่องเที่ยว “เชิงสร้างสรรค์” นี้ นับได้ว่าเป็นส่วนหนึ่งของแนวคิดเศรษฐกิจสร้างสรรค์ ซึ่งเป็นการผลิตทางเศรษฐกิจที่ใช้วัฒนธรรม จินตนาการ และความรู้ เพื่อการพัฒนาและสร้างมูลค่าเพิ่ม คือ เป็นการส่งเสริมให้เศรษฐกิจสังคมเจริญขึ้นโดยไม่ต้องไม่ได้อาศัยแต่เพียงทุนทางทรัพยากรธรรมชาติ ทุนเงินตรา หรือแรงงานแบบเดิมเท่านั้น (John Howkins, 2001) การท่องเที่ยว “เชิงสร้างสรรค์” ยังสอดคล้องกับวิสัยทัศน์ของการท่องเที่ยวของ

ประเทศไทยในปัจจุบันที่ให้ความสำคัญกับเรื่อง “ความยั่งยืน” คือ การพัฒนาที่สร้างความเจริญและคุณภาพชีวิต แต่ไม่ใช่ทรัพยากรธรรมชาติจนเกินพอดี และไม่สร้างมลภาวะหรือผลกระทบต่อทั้งสิ่งแวดล้อมและสังคม (กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา 2559, 12: 21)

นโยบายการท่องเที่ยวที่ก้าวหน้าพยายามหลีกเลี่ยงการท่องเที่ยวแบบเดิมที่เน้นนักท่องเที่ยวจำนวนมาก หรือ mass tourism ซึ่งส่งผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม สังคม และวัฒนธรรม และหันมาสู่การท่องเที่ยวที่นำไปสู่ความยั่งยืนมากขึ้น เน้นการบริหารจัดการและสำนึกรับผิดชอบของทั้งนักท่องเที่ยวและผู้ที่เกี่ยวข้อง และเน้นประสบการณ์ทางวัฒนธรรม ซึ่งจะทำให้ผู้คนในชุมชน/สังคมมีส่วนกำหนดแนวทางการท่องเที่ยว รวมทั้งรับประโยชน์จากการท่องเที่ยวอย่างทั่วถึงและเป็นธรรมมากขึ้น องค์การระหว่างประเทศ เช่น UNESCO และ UNDP ได้เน้นเรื่องวัฒนธรรมที่ขับเคลื่อนการพัฒนา ซึ่งไม่ได้มุ่งที่การสร้างรายได้อย่างเดียว แต่เน้นวัฒนธรรมในฐานะบ่อเกิดของความคิดสร้างสรรค์และการต่อยอดความคิดเหล่านั้น (UNDP and UNESCO, 2013: 6, 34)

ต่อมา มีการประมวลว่าลักษณะของการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์เน้นเรื่องปฏิสัมพันธ์และการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ และการร่วมกิจกรรมระหว่างนักท่องเที่ยวและเจ้าบ้าน การสร้างความเข้าใจทางวัฒนธรรม การสร้างโอกาสพัฒนาศักยภาพในการสร้างสรรค์ และความจริงแท้ในกระบวนการผลิตหรือในประสบการณ์ท่องเที่ยว (สุดแดนและคณะ, 2556: 20, 25)

แนวทางการส่งเสริมการท่องเที่ยวของประเทศไทยในอนาคตอันใกล้นี้ได้ระบุถึงมาตรการส่งเสริมความร่วมมือระหว่างประเทศไว้ในแผนพัฒนาการท่องเที่ยวแห่งชาติ พ.ศ. 2560 – 2564 แต่ในแง่ของพื้นที่แล้วก็เน้นที่การเชื่อมโยงในพื้นที่ลุ่มแม่น้ำโขง และยังไม่ได้พิจารณาถึงศักยภาพพื้นที่ข้ามแดนอื่น ๆ เท่าที่ควร นอกจากนี้ยังเน้นการพัฒนาโครงข่ายคมนาคม การตลาดการท่องเที่ยวร่วมกัน การสนับสนุนการลงทุนของภาคเอกชน (กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา, 2559: 12, 21) โดยยังไม่ได้ให้ความสำคัญเรื่องประวัติศาสตร์-สังคม และเรื่องเล่าของชีวิตชายแดนที่เต็มไปด้วยสีสันของการแลกเปลี่ยน การค้า การแลกเปลี่ยนทางวัฒนธรรมบริเวณพื้นที่เหล่านี้ ส่วนการจัดกลุ่มการท่องเที่ยวแบบคลัสเตอร์ก็ยิ่งเน้นที่คลัสเตอร์ของจังหวัดภายในประเทศ ยังไม่มีภาพของการข้ามแดนหรือเส้นทาง/จุดสนใจข้ามประเทศอย่างชัดเจน

การริเริ่มการเชื่อมพรมแดนและแนวทางส่งเสริมการท่องเที่ยวที่มีอยู่ในปัจจุบัน อาทิ การลงนามสถาปนาเมืองพี่เมืองน้องระหว่างจังหวัดประจวบคีรีขันธ์และมณฑลตะนาวศรี เพื่อเปิดด่านสิงขรเป็นจุดผ่านแดนถาวร รวมถึงการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานการคมนาคมในบริเวณประจวบคีรีขันธ์ เช่น การพัฒนาสนามบินกองบิน 5 เพื่อนำมาใช้ในการพาณิชย์ หรือท่าอากาศยานหัวหินในเส้นทางบินระหว่างหัวหิน มะริด ทวาย ย่างกุ้ง และการลงนามบันทึกความเข้าใจเพื่อความร่วมมือการท่องเที่ยวทางทะเลระหว่างไทยและเมียนมา อย่างไรก็ตาม ใดๆก็ดี แนวทางการ

เชื่อมโยงยังเน้นการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐาน ซึ่งเป็นเหมือน “hardware” ที่ยังต้องเตรียมการด้าน “software” คือ การท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ที่มีพื้นฐานอยู่บนการเรียนรู้เรื่องประวัติศาสตร์วัฒนธรรมและกิจกรรม เพื่อส่งเสริมพหุวัฒนธรรมต่อเนื่องนับจากอดีตที่ผ่านมา

การพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ผ่านการเชื่อมความสัมพันธ์ของผู้คนระหว่างไทย-เมียนมา คือ การสร้าง “สะพาน” ทางวัฒนธรรม-ประวัติศาสตร์ (building cultural-historical bridge) เพื่อให้เกิดการเรียนรู้เรื่องพลวัตวัฒนธรรม วิถีชีวิตที่มีมาก่อนพรมแดนรัฐชาติ เรื่องข้ามแดน ข้ามรัฐ และเรื่องราวที่ทำให้ดินแดนบริเวณนี้มีศักยภาพที่จะเป็นแหล่งท่องเที่ยวเพื่อการศึกษาเรียนรู้ในทางภาษา-ประวัติศาสตร์-มานุษยวิทยา-สังคมวิทยา การท่องเที่ยวแบบเรียนรู้นี้จะเน้นประสบการณ์การมีส่วนร่วมในกิจกรรมกับชุมชน เป็นการพัฒนาที่เน้นคุณค่าเชิงวัฒนธรรม ซึ่งจะส่งผลให้เกิดการอนุรักษ์ฟื้นฟู การเก็บรักษาของเก่า และหาแนวทางจัดทำศูนย์วัฒนธรรม แหล่งเรียนรู้ หรือพิพิธภัณฑ์โดยมีการจัดจำแนกของจัดแสดงอย่างเป็นระบบและมีการสื่อความหมายให้เห็นมิติของการเชื่อมโยงระหว่างไทย-เมียนมา สิ่งสำคัญที่สุด คือ การแลกเปลี่ยนเรียนรู้เรื่องสังคมพหุวัฒนธรรม-ชาติพันธุ์ของพื้นที่และการเชื่อมโยงพื้นที่เป้าหมายการท่องเที่ยวระหว่างไทยและเมียนมา รวมทั้งการพัฒนาเส้นทางการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม (exploring cultural routes) ข้ามแดน

1.2 วัตถุประสงค์ในการวิจัย

1) เพื่อศึกษาและรวบรวมข้อมูลประวัติศาสตร์และปฏิสัมพันธ์ทางวัฒนธรรมเบื้องต้น โดยเฉพาะข้อมูลเกี่ยวกับชาวเล คนไทยพลัดถิ่น และกลุ่มชาติพันธุ์ในมะริด เพื่อให้เห็นความสัมพันธ์ชายแดนระหว่างไทยกับเมียนมา ในด้านประวัติศาสตร์ เศรษฐกิจ สังคม การเมือง วัฒนธรรม ข้อมูลเหล่านี้จะเป็นเนื้อหาสำคัญในการพัฒนาเรื่องราวบนพื้นฐานประวัติศาสตร์เพื่อการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์

2) เพื่อพัฒนาแนวทางการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์จากข้อมูลที่รวบรวมขึ้น จัดทำเอกสารและสื่อความหมายทางชาติพันธุ์และวัฒนธรรม พัฒนาจุดสนใจ เส้นทางท่องเที่ยว กิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ และเสนอแนวทางในการจัดโปรแกรมรวมทั้งผลิตภัณฑ์และแหล่งท่องเที่ยว/แหล่งเรียนรู้ในรูปแบบของศูนย์วัฒนธรรมหรือพิพิธภัณฑ์

3) เพื่อสร้างความร่วมมือกับชุมชน ภาครัฐ เอกชนและประชาสังคมในพื้นที่ทั้งฝั่งไทย-เมียนมา เพื่อจัดทำโครงการนำร่องที่จะนำไปสู่การพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ที่มีคุณค่าทางพหุวัฒนธรรม

1.3 กระบวนการวิจัย

วิธีการวิจัย เป็นการทำงานร่วมกันระหว่างนักวิจัยและกลุ่มต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง ในรูปแบบ “วิจัยและพัฒนา” หรือ Research and Development โดยแบ่งการวิจัยออกเป็น 3 ช่วง ดังรายละเอียดต่อไปนี้

ช่วงที่ 1 การเก็บรวบรวมข้อมูลจากแหล่งเอกสาร การสำรวจพื้นที่ การสัมภาษณ์เดี่ยว/สัมภาษณ์กลุ่ม และการจัดประชุม ซึ่งมีรายละเอียด ดังนี้

การรวบรวมข้อมูลจากแหล่งเอกสาร ได้แก่ แนวคิดและตัวอย่างของการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ในพื้นที่พหุวัฒนธรรม ข้อมูลเชิงประวัติศาสตร์ในแง่ของปฏิสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มในพื้นที่ชายแดนไทย-เมียนมาบริเวณที่เป็นประจวบคีรีขันธ์-ระนอง และภูมิภาคตะนาวศรีในปัจจุบัน การติดต่อสัมพันธ์-แลกเปลี่ยนค้าขาย-ย้ายถิ่น เอกสารเหล่านี้มีทั้งที่เป็นจดหมายเหตุ เอกสารสมัยอาณานิคม งานวิจัย วิทยานิพนธ์ และเอกสารทางวิชาการ นอกจากนี้ จะรวบรวมและวิเคราะห์ข้อมูลเรื่องการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว และการพัฒนาทางเศรษฐกิจ-คมนาคม-การค้าระหว่างไทย-เมียนมาในพื้นที่ดังกล่าว

การสำรวจพื้นที่และเก็บข้อมูลภาคสนาม การสำรวจพื้นที่ทั้งในไทยและเมียนมา เพื่อหาจุดสนใจ และเส้นทางการท่องเที่ยวที่มีศักยภาพ โดยร่วมมือกับภาควิชาการ ภาคธุรกิจท่องเที่ยว ภาคประชาสังคมในพื้นที่ เพื่อหารือและกำหนดรูปแบบการสำรวจเส้นทางการท่องเที่ยวที่จะพัฒนาบนพื้นฐานของการจรรโลงทางประวัติศาสตร์ วัฒนธรรมท้องถิ่น เพื่อเกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ทางวัฒนธรรมซึ่งจะนำไปสู่การท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์

การสัมภาษณ์เดี่ยว/สัมภาษณ์กลุ่มและการจัดประชุม ข้อคิดเห็นเกี่ยวกับการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ส่วนหนึ่งได้มาจากการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ เช่น ผู้แทนกระทรวงการท่องเที่ยวและการกีฬาของไทย ผู้ว่าราชการจังหวัดประจวบคีรีขันธ์และผู้ว่าราชการจังหวัดระนอง ผู้แทนหอการค้าจังหวัดประจวบคีรีขันธ์ ผู้แทนกระทรวงโรงแรมและการท่องเที่ยวเมียนมา สมาคมการท่องเที่ยวของเมียนมา ฯลฯ ส่วนในระดับชุมชนและท้องถิ่น มีการสัมภาษณ์และประชุมกลุ่มย่อยเพื่อรับฟังข้อคิดเห็นเกี่ยวกับการท่องเที่ยวและแนวทางการพัฒนากิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์

ขั้นตอนต่อมา คือ การนำแนวคิดการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์และข้อคิดเห็นต่าง ๆ มาพัฒนาโปรแกรมและเส้นทางการท่องเที่ยวทางบก เมื่อได้โปรแกรมและจุดสนใจในการท่องเที่ยวแล้ว จึงมีการทดลองนำบุคลากรหลักๆ ทั้งจากภาครัฐ เอกชน และประชาสังคม ทั้งไทยและเมียนมา ร่วมเดินทางสำรวจเส้นทางและโปรแกรมด้วยกัน เพื่อ

การแลกเปลี่ยนเรียนรู้รวมทั้งรับฟังความคิดเห็นต่อการเดินทาง จุดสนใจ กิจกรรมในแต่ละจุด และการสื่อความหมายการท่องเที่ยว

ผลลัพธ์ในช่วงที่ 1 คือ ข้อมูลเบื้องต้นรวมทั้งแนวเส้นทางที่สะท้อนให้เห็นถึงความสำคัญทางประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม และพลวัติชาติพันธุ์ในบริเวณนั้น และมีศักยภาพที่จะพัฒนาเป็นเส้นทางท่องเที่ยว รวมทั้งการสร้างแนวทางความร่วมมือระหว่างจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยกับภาคส่วนต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับชุมชนและการท่องเที่ยว ผลลัพธ์อีกประการหนึ่ง คือ ผลการทดลองท่องเที่ยวตามเส้นทางและจุดสนใจที่กำหนดไว้

ช่วงที่ 2 การปรับปรุงโปรแกรมการท่องเที่ยวและการเตรียมความพร้อมในด้านของ “software”
ข้อมูล เอกสาร สื่อต่าง ๆ บุคคลที่สามารถเป็นวิทยากรหรือมีคุุเทศก์ บอกเล่าเรื่องราวประวัติศาสตร์ สังคม วัฒนธรรม และปฏิสัมพันธ์พหุวัฒนธรรมในท้องถิ่น การหารือและทดลองกับธุรกิจท่องเที่ยว การจัดประชาสัมพันธ์ในฐานะโปรแกรมนำร่อง

ในช่วงนี้ มุ่งเน้นการเตรียมข้อมูลเส้นทางและแหล่งท่องเที่ยว-แหล่งเรียนรู้เป็นภาษาไทย ภาษาอังกฤษ (อาจเพิ่มเติมภาษาพม่า และภาษาฝรั่งเศส) ลงในเว็บไซต์สำหรับนักท่องเที่ยวที่เดินทางกันเองหรือ Individual travelers ซึ่งไม่ต้องใช้บริการของบริษัททัวร์ เป็นอีกทางเลือกในการท่องเที่ยว ในโปรแกรมจะมีข้อมูลติดต่อสำหรับแหล่งท่องเที่ยวและบริการต่าง ๆ เช่น บริษัทเช่ารถ โรงแรม ร้านอาหาร ฯลฯ

ต่อมา จึงดำเนินการพัฒนาเส้นทางท่องเที่ยวสายอื่น ๆ ทั้งทางบกและทางทะเล รวมทั้งการหารือและทดลองเพื่อพัฒนากิจกรรม หัตถกรรม และผลิตภัณฑ์ที่เชื่อมโยงกับการท่องเที่ยวและการเรียนรู้โดยคำนึงถึงการบริหารจัดการและการแบ่งสรรประโยชน์ โดยไม่ก่อให้เกิดผลกระทบด้านลบต่อชุมชนท้องถิ่น

ผลลัพธ์ในช่วงที่ 2 คือ เส้นทาง โปรแกรม และกิจกรรมการท่องเที่ยวทางบกที่ปรับปรุงจากข้อคิดเห็นจากหลายภาคส่วน ข้อมูลเส้นทางและแหล่งท่องเที่ยว-แหล่งเรียนรู้ในภาษาต่าง ๆ เพื่อลงในเว็บไซต์ และเส้นทางท่องเที่ยวสายอื่น ๆ ที่อาจจะเป็นไปได้ในอนาคต เช่น เส้นทางระนอง-เกาะสอง-มะลิวัลย์-ปกเปียน-ตะนาวศรี-มะริด และเส้นทางทางทะเล คือ ระนอง-เกาะสอง-เกาะลำปี-มะริด ซึ่งในระหว่างเส้นทางจะมีแหล่งเรียนรู้ทางวัฒนธรรมท้องถิ่น

ช่วงที่ 3 การถอดบทเรียน การหาแนวทางการปรับปรุงทั้งในแง่ข้อมูล การนำเสนอ การสื่อความหมาย การกำหนดจุดสนใจและเส้นทางท่องเที่ยว การบริหารจัดการที่เกี่ยวข้อง เพื่อใช้เป็นข้อเสนอในการ

ดำเนินงานและการพัฒนานโยบายเกี่ยวกับการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ผ่านการเชื่อมความสัมพันธ์ของผู้คนข้ามแดนต่อไปในอนาคต

ผลลัพธ์ในช่วงที่ 3 คือ บทเรียนการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ และข้อเสนอเชิงนโยบายเพื่อการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนที่จะเป็นประโยชน์กับพื้นที่อื่น ๆ

สำหรับ**ขอบเขตของการวิจัย** ในแง่ของพื้นที่ ขอบเขตในการวิจัยในประเทศไทย คือ จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ และจังหวัดระนอง ส่วนในเมียนมา คือ รัฐตะนาวศรี ได้แก่ ทวาย มะริด และเกาะสอง ส่วนกลุ่มประชากรและวัฒนธรรมที่น่าสนใจที่จะเป็นแกนหลักและขยายความเชื่อมโยงไปยังกลุ่มชาติพันธุ์และวัฒนธรรมอื่นๆ จะเลือกเน้น 3 กลุ่มวัฒนธรรมที่ยังมีการศึกษาวิจัยค่อนข้างน้อย แต่เป็นกลุ่มที่มีความสำคัญทางประวัติศาสตร์และทางมานุษยวิทยา-สังคมวิทยา ซึ่งทำให้เรื่องราวของผู้คนและดินแดนบริเวณนี้พัฒนาเป็นเนื้อหาในการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม/เชิงสร้างสรรค์ได้ คือ

1) ชาวมอแกน ซึ่งมีถิ่นอาศัยอยู่บนเกาะต่าง ๆ ในหมู่เกาะมะริด ในปัจจุบันมีชาวมอแกนในประเทศไทยประมาณ 1,000 คน และในเมียนมา 2,000 คน วิถีดั้งเดิม คือ การอาศัยอยู่ในเรือและเดินทางไประหว่างเกาะในสมัยก่อนมีเส้นพรมแดนระหว่างไทยและเมียนมา ชาวมอแกนเดินทางได้อย่างอิสระ แต่เมื่อเกิดพรมแดนรัฐชาติและเกิดความขัดแย้งระหว่างกลุ่มชาติพันธุ์ในหลายพื้นที่ วิถีชีวิตจึงเปลี่ยนแปลงไป ต้องอยู่ติดที่มากขึ้น และไม่สามารถเดินทางโยกย้ายที่อยู่อาศัยและที่ทำมาหากินได้เหมือนเดิม

2) ชาวไทยพลัดถิ่น หรือชื่อที่เรียกเป็นทางการ คือ “ผู้พลัดถิ่นสัญชาติพม่าเชื้อสายไทย” คือ คนไทยที่อาศัยอยู่บริเวณมะริด ทวาย ตะนาวศรี ต่อมาเมื่อมีการปรับเปลี่ยนเส้นเขตแดน ชาวไทยบางส่วนยังคงอาศัยอยู่ในพื้นที่ดังกล่าว และในหลายชุมชนก็ยังรักษาขนบธรรมเนียมไว้ได้ดีกว่าหลายชุมชนในไทย ชาวไทยพลัดถิ่นมีทั้งชาวไทยพุทธและชาวไทยมุสลิมที่มีวิถีแบบปักษ์ใต้ของไทย และยังมีชาวไทยเชื้อสายลาวอีกด้วย

3) กลุ่มผู้คนหลากหลายชาติพันธุ์ที่ตั้งถิ่นฐานอยู่ในเมืองมะริดและบริเวณใกล้เคียง เมืองมะริดเป็นเมืองทำที่สำคัญทางประวัติศาสตร์และการค้าโบราณ จึงมีทั้งผู้คน ภาษา วัฒนธรรม ขนบประเพณี สถาปัตยกรรมที่หลากหลาย และส่วนหนึ่งเป็นส่วนผสมของวัฒนธรรมต่าง ๆ กระบวนการสังสรรค์และรังสรรค์ของวัฒนธรรมต่างๆ มีความค่อยเป็นค่อยไป จึงเกิดความลงตัวและกลมกลืน กลายเป็นวัฒนธรรมของที่โดดเด่นของเมืองมะริด

การศึกษาวิจัยที่เน้นพื้นที่ทวาย-มะริด-เกาะสอง-ระนอง-ประจวบคีรีขันธ์ และการเน้น 3 กลุ่ม รวมทั้งปฏิสัมพันธ์หลากหลายกลุ่มนี้ จะเป็นประโยชน์ทั้งในด้านวิชาการ ด้านการพัฒนาพื้นที่เป็นแหล่งเรียนรู้/แหล่งท่องเที่ยว ด้านการฟื้นฟูและอนุรักษ์วิถีวัฒนธรรม และด้านการกระชับความสัมพันธ์ระหว่างไทย-เมียนมา

อย่างไรก็ตาม จากสถานการณ์การระบาดของโรค COVID-19 ทำให้ไม่สามารถเดินทางข้ามแดนเพื่อ
ศึกษาวิจัยและดำเนินการพัฒนาเส้นทางท่องเที่ยวร่วมกับกลุ่มเป้าหมายทั้ง 3 กลุ่มได้ ทำให้พื้นที่ดำเนินการของ
โครงการถูกจำกัดอยู่ในพื้นที่จังหวัดประจวบคีรีขันธ์และจังหวัดระนอง

1.4 ผลลัพธ์ที่คาดหวังเมื่อสิ้นสุดโครงการ

โปรแกรมการท่องเที่ยวที่มีเส้นทาง จุดสนใจ และแหล่งเรียนรู้ในแนวทางการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์จาก
ข้อมูลที่รวบรวมขึ้น โดยเน้นความเป็นพหุวัฒนธรรมและการปกป้องคุ้มครองวิถีวัฒนธรรมที่มีคุณค่า อันจะเป็น
ตัวอย่างในการขยายผลและต่อยอด นอกจากนั้นจะมีการพัฒนาแหล่งเรียนรู้ ศูนย์วัฒนธรรมหรือพิพิธภัณฑ์ ซึ่งเป็น
ข้อตกลงในการพัฒนาเครือข่ายความร่วมมือทางวิชาการพื้นที่ตะนาวศรีระหว่างจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย กับ
หน่วยงานวิจัยฝรั่งเศส (Centre National de la Recherche Scientifique (CNRS) Museum National
d'Histoire Naturelle (MNHN) Institut de Recherche pour le Développement (IRD) และ Mawlamyine
University ในเมียนมา

บทที่ 2

ทฤษฎี แนวคิด และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

2.1 บทนำ

การท่องเที่ยวศึกษา (tourism study) เป็นการศึกษาว่าด้วยปรากฏการณ์การเคลื่อนย้ายของผู้คนที่ส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงไม่ว่าจะเป็นทางด้านเศรษฐกิจ วิถีชีวิต รวมถึงทัศนคติทั้งระดับบุคคลและระดับสังคม (Swain and Mishra, 2012) จากรายงานขององค์การเพื่อความร่วมมือและการพัฒนาทางเศรษฐกิจ (OECD) พบว่า ภาคการท่องเที่ยวได้ส่งเสริมการเติบโตต่อผลิตภัณฑ์มวลรวมในประเทศ (GDP) ถึงร้อยละ 4.4 ภายในกลุ่มสมาชิก โดยคิดเป็นการส่งเสริมทางด้านการจ้างงานร้อยละ 6.9 และด้านธุรกิจบริการที่เกี่ยวข้องร้อยละ 21.5 (OECD, 2020) สิ่งนี้เป็นเครื่องชี้ให้เห็นว่าภาคการท่องเที่ยวนำมาซึ่งการเติบโตทางเศรษฐกิจอย่างมีนัยสำคัญ อย่างไรก็ตาม ในอดีตที่ผ่านมาการส่งเสริมการท่องเที่ยวเพื่อเป้าหมายทางเศรษฐกิจโดยปราศจากการวางแผนหรือการจัดการอย่างเป็นระบบจึงกลายเป็นปรากฏการณ์ที่สร้างผลกระทบต่อบรรยากาศทางธรรมชาติและสภาพทางสังคม-วัฒนธรรมให้แก่พื้นที่การท่องเที่ยว (Hall and Lew, 1998) ดังนั้น โจทย์การพัฒนาการท่องเที่ยวในช่วงหลายปีต่อมาจึงเป็นโจทย์ที่มีแนวโน้มต่อการตระหนักถึงความยั่งยืน (sustainable development tourism) มากขึ้น ซึ่งในที่นี้หมายถึง การท่องเที่ยวที่เอื้อต่อการมีส่วนร่วมของชุมชนและการก่อผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมให้น้อยที่สุด โดยปัจจุบันมีกลไกความร่วมมือระหว่างประเทศคอยให้การสนับสนุน ได้แก่ โครงการพัฒนาการท่องเที่ยวในเอเชียซึ่งดำเนินการร่วมกันระหว่างหน่วยงานภายในพื้นที่การท่องเที่ยวกับองค์การการท่องเที่ยวแห่งสหประชาชาติ (UNWTO) เช่น การพัฒนาแผนแม่บทสำหรับการท่องเที่ยวชนบทในมาเลเซีย ปี 2000 - 2001 การพัฒนาแผนการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ชุมชนในอินโดนีเซีย ปี 2003 หรือการเสริมศักยภาพและความเข้มแข็งเชิงสถาบันการท่องเที่ยวในติมอร์-เลสเตย์ ปี 2006 (UNWTO, 2009)

นับตั้งแต่ปี 2016 เป็นต้นมา กระแสการท่องเที่ยวแบบยั่งยืนกลายเป็นที่นิยมในหมู่นักเดินทางซึ่งไม่เพียงแต่การท่องเที่ยวเชิงธรรมชาติเท่านั้น ทว่าได้ขยายตัวไปสู่การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมอีกด้วย เมื่อปี 2018 มีรายงานบ่งชี้ว่าสัดส่วนของนักท่องเที่ยวระหว่างประเทศประมาณร้อยละ 40 หรือคิดเป็นจำนวน 480 ล้านเที่ยวบินต่อปีเดินทางด้วยวัตถุประสงค์ที่เกี่ยวข้องกับกิจกรรมทางวัฒนธรรม และยิ่งไปกว่านั้นกิจกรรมทางวัฒนธรรมเหล่านี้มิใช่การท่องเที่ยวตามพิพิธภัณฑ์หรือโบราณสถาน (traditional cultural tourism) ที่มีลักษณะเป็นสิ่งกายภาพ แต่ได้กลายเป็นกิจกรรมทางวัฒนธรรมที่ไม่สามารถมองเห็นหรือจับต้องได้มากขึ้น (Intangible

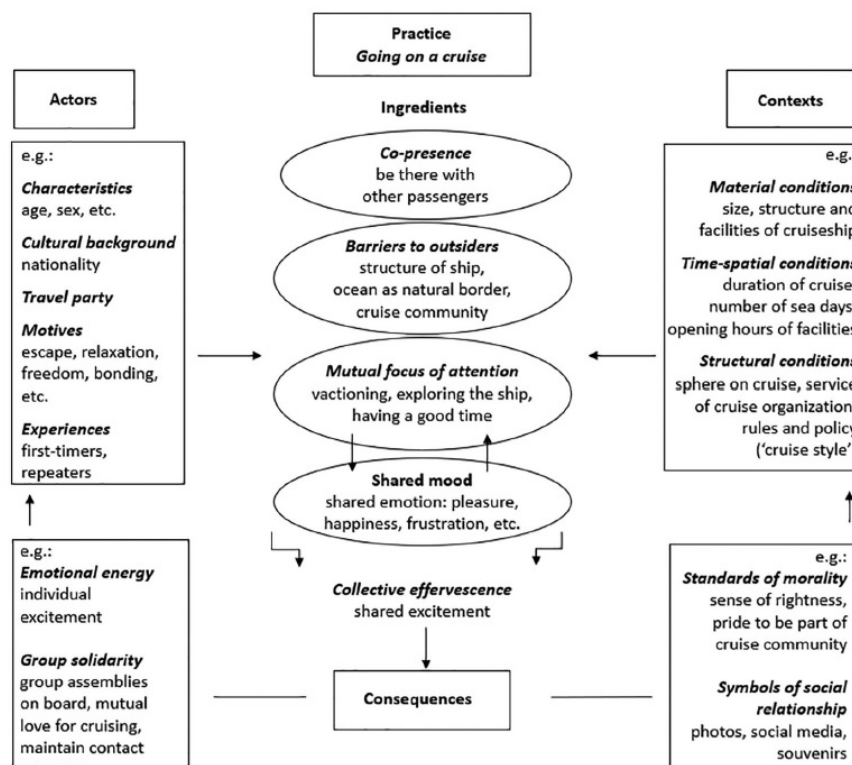
heritages) เช่น การเข้าร่วมเทศกาลดนตรี หรือการเรียนรู้การสร้างสรรค์งานศิลป์ในด้านต่าง ๆ (UNWTO, 2018) ปรากฏการณ์ดังกล่าวเป็นสิ่งที่ชี้ให้เห็นว่า ปัจจุบันค่านิยมของนักท่องเที่ยวเริ่มมีลักษณะที่เปลี่ยนแปลงไปโดยให้ความสำคัญกับการเรียนรู้ด้วยประสบการณ์จากการที่ตนได้ไปสัมผัสยังพื้นที่ต่าง ๆ ดังนั้น วัฒนธรรมพื้นถิ่นและกิจกรรมที่สร้างสรรค์จึงกลายเป็นผลผลิตของอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวร่วมสมัยซึ่งส่งผลต่อการเติบโตทางเศรษฐกิจรูปแบบใหม่ในฐานะที่ผลผลิตเหล่านั้นมีบริบทเฉพาะของแต่ละพื้นที่และสามารถพรรณนาได้ในตัวเอง อันเป็นการเพิ่มมูลค่าให้แก่ผลผลิต (value added) ซึ่งเรียกลักษณะการเปลี่ยนแปลงนี้ว่าเป็น “เศรษฐกิจสร้างสรรค์” (creative economy) ที่หมายถึง กระบวนการที่เป็นองค์ประกอบการเรียนรู้ซึ่งตั้งอยู่บนฐานของกิจกรรมที่สร้างสรรค์ กล่าวคือ เป็นกิจกรรมที่ก่อให้เกิดความเชื่อมโยงระหว่างผู้ผลิต ผู้บริโภค และสถานที่เข้าด้วยกัน โดยอาศัยข้อได้เปรียบทางเทคโนโลยี หรือเป็นกิจกรรมทางภูมิปัญญาและทักษะซึ่งทำให้เกิดความหมายทางวัฒนธรรมแก่ผลผลิตทั้งที่ปรากฏอยู่รูปวัตถุหรือประสบการณ์แก่ผู้เรียนรู้ (OECD, 2014) ลักษณะการเชื่อมโยงการปฏิสัมพันธ์ระหว่างบุคคลเช่นนี้ไม่เพียงแต่เป็นประโยชน์ในด้านการตอบสนองต่ออุปสงค์และอุปทานทางเศรษฐกิจแต่ยังเป็นประโยชน์ในด้านการพัฒนาเชิงพื้นที่ด้วย (soft infrastructure) ดังเช่น การก่อให้เกิดการเติบโตของภาคธุรกิจบริการขนาดเล็ก ได้แก่ ร้านอาหารพื้นเมือง คาเฟ่ พื้นที่สำหรับการเรียนรู้ที่ถูกถ่ายทอดผ่านคอร์สเรียนการทำอาหาร หรือการฝึกทักษะงานศิลปะและงานฝีมือประเภทต่าง ๆ เป็นต้น ภาคธุรกิจเหล่านี้ทำหน้าที่เป็นเสมือนเส้นทางการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ (creative tourism nodes) ซึ่งมีรูปแบบเป็นเครือข่ายความสัมพันธ์ระหว่างผู้ผลิต-ผู้บริโภค และผู้บริโภค-คนท้องถิ่น (OECD, 2014) ดังนั้น การเปลี่ยนผ่านเข้าสู่กระแสเศรษฐกิจสร้างสรรค์จึงกลายเป็นแนวคิดที่มีอิทธิพลต่อการกำหนดนโยบายการท่องเที่ยวในทุกสังคมอย่างกว้างขวาง

2.2 ภาวทฤษฎีในมิติการท่องเที่ยวศึกษา

รากฐานของการประยุกต์ใช้ทางทฤษฎีภายในมิติการท่องเที่ยวศึกษาล้วนได้รับอิทธิพลมาจากทฤษฎี Structuration ของ Giddens ในฐานะที่เป็นสื่งกับการอธิบายเกี่ยวกับเรื่องการปฏิบัติการทางสังคม (social practices) ซึ่งได้อธิบายว่า ทั้งตัวแสดงระดับบุคคล (actors) และระดับโครงสร้าง (structures) ต่างปฏิสัมพันธ์ต่อกันจนก่อให้เกิดความสัมพันธ์เชิงสถาบัน (institutionalized) หรือพิธีกรรมทางสังคมขึ้น และถูกผลิตซ้ำเพื่อความคงอยู่หรือเปลี่ยนรูปไปขึ้นอยู่กับบริบททางสังคมซึ่งได้แก่ 3 ลักษณะ (Giddens, 1984) คือ (1) สภาวะทางกายภาพ (material conditions) (2) เงื่อนไขของกาลเวลา (Time-spatial conditions) และ (3) เงื่อนไขทางโครงสร้าง (structural conditions) ทั้งที่เป็นค่านิยม วัฒนธรรม และอำนาจ

ชุดความคิดข้างต้นถูกนำมาประยุกต์ใช้กับการท่องเที่ยวศึกษาโดยถือว่าเป็นปรากฏการณ์ของการปฏิบัติการทางสังคมรูปแบบหนึ่งเพื่อหาจุดสมดุลทางการบริโภค (consumption junctions) ที่เป็นผลมาจากการปฏิสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มนักท่องเที่ยวและกลุ่มผู้ให้บริการ (Spaargaren, 2006) ดังนั้น ปรากฏการณ์การท่องเที่ยวจึงมีลักษณะการปฏิสัมพันธ์แบบเชิงสถาบันและกลายเป็นพิธีกรรมทางสังคมเช่นกัน ด้วยเหตุผลนี้โมเดลทางทฤษฎีการปฏิสัมพันธ์เชิงพิธีกรรมของ Collins จึงถูกนำมาร่วมใช้ศึกษาความสัมพันธ์ในมิติการท่องเที่ยวโดย Bargeman และ Richards เพื่อใช้ทำความเข้าใจกับการปฏิสัมพันธ์ระหว่างนักท่องเที่ยวและผู้ให้บริการและสามารถคาดการณ์ผลลัพธ์ของการปฏิสัมพันธ์ทั้งระดับจุลภาคและระดับมหภาค (Bargeman and Richards, 2020) โดยนักวิชาการทั้งสองได้พัฒนาโมเดลทางทฤษฎีซึ่งมีรายละเอียดดังนี้

ตัวแสดงระดับบุคคล (Actors) คือ คุณลักษณะเฉพาะที่ส่งผลต่อวิถีคิดหรือการตัดสินใจของแต่ละบุคคล ได้แก่ อายุ เพศ ภูมิหลัง แรงจูงใจเฉพาะ หรือประสบการณ์ ตัวแสดงระดับบุคคลนี้มีบทบาทเป็นผู้กระทำร่วมกับตัวแสดงระดับโครงสร้าง (Contexts) ตามทฤษฎีของ Giddens ซึ่งได้แก่ ด้านสภาวะทางกายภาพ เช่น อาคาร สถานที่ท่องเที่ยวหรือสถานที่ให้บริการ ด้านเงื่อนไขของกาลเวลา หมายถึง ระยะเวลาที่ดำเนินกิจกรรม หรือจำนวนความถี่ที่เข้าร่วม และด้านโครงสร้าง คือ บรรทัดฐาน ค่านิยม กฎระเบียบในการใช้บริการ ทั้งสองปัจจัยนี้ร่วมปฏิสัมพันธ์อย่างต่อเนื่องและผลิตซ้ำอยู่ตลอดเวลาจนกลายเป็นรูปแบบพิธีกรรม (Practice) ซึ่งเป็นจุดสมดุลทางการบริโภคที่มีลักษณะเป็นการแลกเปลี่ยนความรู้สึกต่อกัน เช่น รู้สึกประทับใจหรือผิดหวังเมื่อได้ร่วมกิจกรรม ความรู้สึกเหล่านี้ถูกถ่ายทอดออกมาเป็นผลผลิต (consequences) และย้อนกลับไปที่ตัวแสดงทั้งสองระดับโดยมีผลให้ระดับบุคคลเกิดการเปลี่ยนแปลงทางวิถีคิดหรือมุมมองที่ต่างไปจากเดิม (emotional role) ตามทฤษฎีของ Collins ซึ่งจะมีผลต่อการตัดสินใจในการกระทำทางสังคมครั้งต่อไป ขณะเดียวกันผลผลิตที่ออกมาส่งผลกระทบต่อเปลี่ยนแปลงในบริบทด้านต่าง ๆ ของระดับโครงสร้างเพื่อให้เกิดความสมดุลของการปฏิสัมพันธ์ ดังนั้น โมเดลทางทฤษฎีการปฏิบัติการทางสังคมในมิติการท่องเที่ยวจึงมีลักษณะเป็นวงจรที่มีความเป็นพลวัตเพื่อเข้าสู่จุดสมดุลทางการบริโภคระหว่างอุปสงค์และอุปทานตามข้อเสนอของ Spaargaren (ดูภาพที่ 2.1)

ภาพที่ 2.1 โมเดลทางทฤษฎีการปฏิบัติการทางสังคมในมิติการท่องเที่ยว

ที่มา: Bargeman, B. and Richards, G. (2020). A new approach to understanding tourism practices.

จากโมเดลทางทฤษฎีการท่องเที่ยวของ Bargeman และ Richards โดยอาศัยการรวบรวมและประยุกต์ใช้ทฤษฎีการปฏิบัติการทางสังคมของ Giddens, Collins และ Spaargaren พบว่า โมเดลดังกล่าวสามารถเป็นแนวทางการวิเคราะห์บริบทด้านการท่องเที่ยวได้อย่างลงตัว ทำให้สามารถประเมินจุดแข็งและจุดอ่อนที่เกิดขึ้นภายในกระบวนการปฏิบัติสัมพันธ์ระหว่างผู้บริโภคหรือนักท่องเที่ยวซึ่งมีฐานะเป็นตัวแสดงระดับบุคคลกับตัวแสดงระดับโครงสร้าง คือ ฝั่งผู้ผลิต นอกจากนี้ การวิเคราะห์ความสัมพันธ์ของตัวแสดงทั้งสองได้เผยให้เห็นการกระทำทางสังคมอันมีลักษณะเป็นการก่อรูป (reshaped) มโนทัศน์ขึ้นใหม่ผ่านผลผลิตที่ได้จากการปฏิสัมพันธ์ซึ่งสามารถทำให้คาดการณ์การกระทำทางสังคมในครั้งถัดไปได้ว่าจะปรากฏในทิศทางใด (Bargeman and Richards, 2020)

อย่างไรก็ตาม การวิจัยทางด้านการท่องเที่ยวศึกษาควรมีแนวทางการศึกษาแบบข้ามศาสตร์โดยอาศัยความร่วมมือจากนักวิจัยภายนอกวงการวิชาการด้านการท่องเที่ยวเข้าร่วมศึกษาเพื่อแสวงหาความคิดที่เชื่อมโยงจากหลายภาคส่วน (interdisciplinary nexus) และนำไปสู่การมีกรอบแนวคิดในลักษณะสหสาขาวิทยาการ (Duxbury and Richards, 2019) หรือระเบียบวิธีวิจัยที่มีความเหมาะสมกับบริบทการท่องเที่ยวต่อไป เนื่องจาก

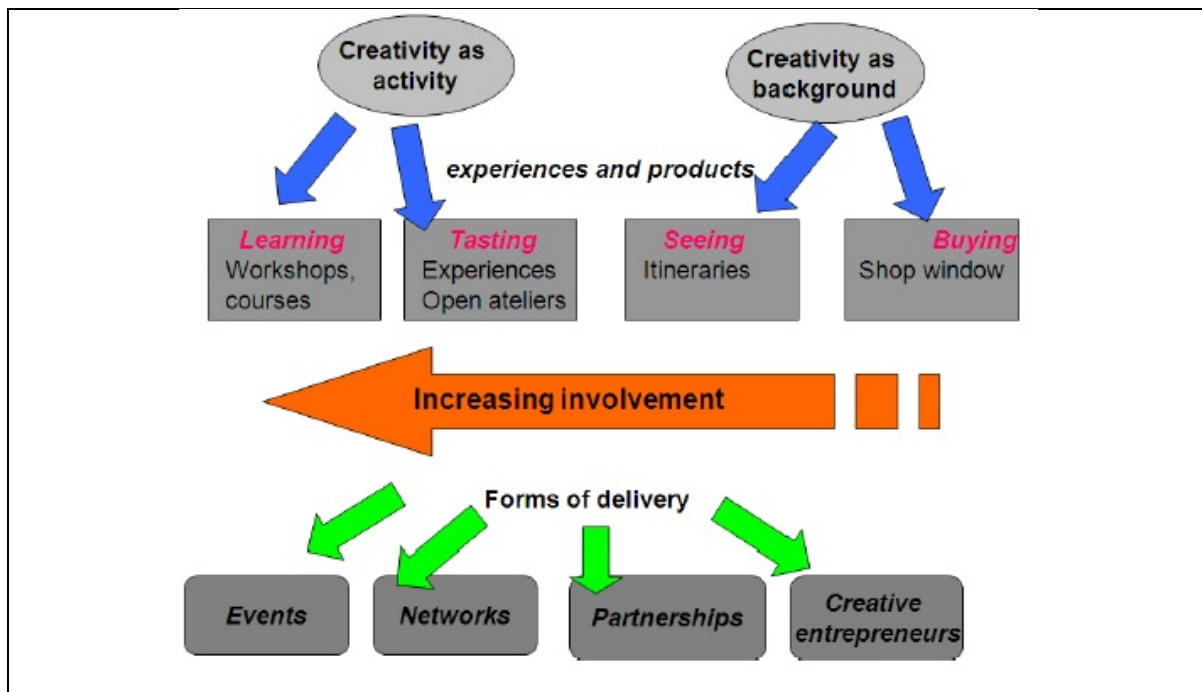
ศาสตร์ว่าด้วยการท่องเที่ยวศึกษานั้นเป็นปรากฏการณ์ซึ่งมีบริบทที่สัมพันธ์กันอย่างกว้างขวางและหลากหลายกับทุกมิติภายในสังคมโดยเฉพาะการวิจัยเพื่อการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์

2.3 แนวคิดการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์

การท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ (creative tourism) เป็นมุมมองที่สะท้อนความต้องการของผู้บริโภคลักษณะใหม่ (creative class) ซึ่งมีลักษณะที่ให้ความสำคัญต่อการปฏิสัมพันธ์ทางวัฒนธรรมเพื่อให้เกิดประสบการณ์ร่วมกันระหว่างผู้บริโภคและผู้ผลิต (Florida, 2002) ด้วยเหตุผลนี้ แนวคิดการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์จึงสื่อถึงการท่องเที่ยวที่เปิดโอกาสให้ผู้มาเยือนได้พัฒนาศักยภาพของตนเองผ่านการปฏิสัมพันธ์หรือการมีส่วนร่วมในกิจกรรมซึ่งเป็นเอกลักษณ์เพื่อให้เกิดกระบวนการเรียนรู้จากประสบการณ์กับท้องถิ่นที่ตนได้ไปเยือน (Richards and Raymond, 2000) คุณลักษณะดังกล่าวสอดคล้องกันกับกระแสเศรษฐกิจสร้างสรรค์เป็นอย่างดีในด้านที่เป็นกิจกรรมที่ก่อให้เกิดความเชื่อมโยงระหว่างผู้ผลิต ผู้บริโภค และสถานที่เข้าด้วยกันผ่านการใช้อำนวยทางเทคโนโลยี ดังนั้น การท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์จึงเป็นยุทธศาสตร์ที่ได้รับความสนใจต่อการพัฒนานโยบายการท่องเที่ยวในหลายพื้นที่ และยิ่งไปกว่านั้น การท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ยังก่อให้เกิดการแลกเปลี่ยนทักษะและความรู้ระหว่างคนท้องถิ่นและนักท่องเที่ยวผ่านผลผลิตที่เกิดขึ้นจากกระบวนการ ไม่ว่าจะเป็นสิ่งที่เป็นรูปธรรมหรือนามธรรม ผลผลิตเหล่านี้จึงมีลักษณะของการสร้างสรรค์ร่วมกัน (co-creation of experience) ซึ่งการเกิดขึ้นของรูปแบบการปฏิสัมพันธ์ดังกล่าวได้ส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงต่อระบบความสัมพันธ์ทางอำนาจระหว่างผู้ผลิตและผู้บริโภคที่จากเดิมผู้บริโภคมียอำนาจเหนือผู้ผลิตไปสู่ความสัมพันธ์ทางอำนาจในแบบที่เท่าเทียมกัน (Richards and Wilson, 2006) และก้าวข้ามการโต้เถียงเรื่องความเป็นเจ้าของ (authenticity) (Heitmann, 2011) อันเป็นปัญหาที่มักพบในรูปแบบการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมแบบดั้งเดิมด้วยอิทธิพลต่อมุมมองของนักท่องเที่ยวและท้องถิ่นเมื่อได้ร่วมกันสร้างสรรค์กิจกรรมและผลผลิต (Blapp and Mitas, 2019)

นอกจากนี้ การท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์มีจุดเด่นที่วิธีคิดเชิงกลยุทธ์ในการจัดกิจกรรมที่เปิดกว้าง (open thinking) รวมถึงมีลักษณะความสัมพันธ์ของผู้จัดและผู้ร่วมเป็นแบบจากล่างสู่บน (bottom up relating) และมีวิธีการดำเนินกิจกรรมอย่างค่อยเป็นค่อยไป (slow moving) จุดเด่นเฉพาะเหล่านี้จึงมีแนวโน้มที่เหมาะสมต่อการนำไปเป็นยุทธศาสตร์การพัฒนาในพื้นที่หรือท้องถิ่นขนาดเล็ก เนื่องจากตัวแสดงภายใต้กระบวนการผลิต (ผู้บริโภคและผู้ผลิต) สามารถปฏิสัมพันธ์กันอย่างใกล้ชิด (Richards, 2019) ทั้งนี้ การพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์มีเป้าหมายสำคัญคือ (1) การพัฒนาศักยภาพเชิงสร้างสรรค์ หมายถึง นักท่องเที่ยวที่เข้ามาร่วมกิจกรรมภายใน

ท้องถิ่นควรเกิดการเรียนรู้หรือพัฒนาศักยภาพของตน (2) ทำให้เกิดการมีส่วนร่วม คือ นักท่องเที่ยวควรได้รับโอกาสให้มีส่วนร่วมในกิจกรรมซึ่งเป็นการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกัน (3) สร้างประสบการณ์เฉพาะโดยเชื่อมโยงรูปแบบกิจกรรมที่เป็นเอกลักษณ์ไว้กับท้องถิ่นจนกลายเป็นอัตลักษณ์ประจำพื้นที่ และ (4) เกิดรูปแบบการสร้างสรรคร่วมกันระหว่างนักท่องเที่ยวและผู้คนในท้องถิ่นที่เป็นผู้จัดกิจกรรม (ดูภาพที่ 2.2)

ภาพที่ 2.2 กลไกการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์

ที่มา: Richards, G. (2010). Trends and Challenges in Creative Tourism.

อย่างไรก็ตาม การนำยุทธศาสตร์การท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์มาใช้ในการพัฒนาการท่องเที่ยวในพื้นที่ขนาดเล็กพบว่ามีข้อท้าทายที่ควรตระหนักถึงดังนี้ (1) ข้อจำกัดทางทักษะและองค์ความรู้ในการพัฒนากิจกรรมที่สร้างสรรค์ให้ประสบผลสำเร็จ โดยเฉพาะในกระบวนการผลิตหรือการสร้างเครือข่ายความสัมพันธ์มักขาดประสิทธิภาพเท่าที่ควร (CREATOUR, 2017) (2) พื้นที่ขนาดเล็กมักมุ่งความสนใจไปกับกิจกรรมที่ดึงดูดนักท่องเที่ยวมากกว่าการพัฒนาขีดความสามารถและความสามารถในการแข่งขันทางเศรษฐกิจ (Sacco and Blessi, 2007) เช่น การรวมกลุ่มกันเพื่อสร้างอำนาจการต่อรองทางธุรกิจหรือการสร้างเครือข่ายทางการค้าภายในพื้นที่ (3) ขาดแคลนทุนสนับสนุน เนื่องจากผลผลิตของรูปแบบการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์มักเป็นนามธรรมไม่สามารถประเมินเป็นสินทรัพย์ได้อย่างชัดเจน จึงไม่สามารถเข้าถึงแหล่งทุนได้เมื่อเทียบกับกิจกรรมที่ให้ผลผลิตเป็นวัตถุ และ (4) การท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์เป็นกิจกรรมที่ตอบสนองต่อผู้บริโภคที่ค่อนข้างจำกัด เนื่องจากเป็น

กิจกรรมที่จัดขึ้นโดยมีลักษณะเฉพาะพื้นที่ซึ่งไม่สามารถตอบสนองต่อผู้บริโภครูปแบบใดรูปแบบหนึ่งซึ่งมีลักษณะความต้องการที่หลากหลาย (Richards and Wilson, 2006)

นอกเหนือจากข้อท้าทายดังกล่าว การพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ในพื้นที่ขนาดเล็กยังมีแนวโน้มตกหลุมพราง (creativity trap) ที่เรียกว่า “serial reproduction” ซึ่งเป็นลักษณะของการที่ผู้พัฒนานำรูปแบบการพัฒนาของท้องถิ่นที่ประสบความสำเร็จมาใช้โดยมิได้ศึกษาความเหมาะสมภายในพื้นที่ของตน เนื่องจากการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์เป็นยุทธศาสตร์ซึ่งให้การมุ่งเน้นกับการสร้างประสบการณ์ร่วมกันทั้งฝั่งผู้บริโภคและผู้ผลิตมากกว่าผลผลิตที่เป็นวัตถุ จึงเป็นการยากที่จะลอกเลียนแบบและคาดหวังให้ได้ผลลัพธ์ในทำนองเดียวกัน ด้วยเหตุนี้ การท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ในพื้นที่ขนาดเล็กจึงควรพัฒนารูปแบบทางกิจกรรมหรือวิธีการในแบบที่เหมาะสมกับท้องถิ่นขึ้นเฉพาะเป็นของตนเอง (Richards, 2019)

2.4 การพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนกับแนวคิดทฤษฎี Eco-cultural Tourism

นับตั้งแต่ทศวรรษ 1980 เป็นต้นมา ในขณะที่โลกกำลังก้าวเข้าสู่กระแสหลักของแนวคิดการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน (Sustainable tourism development) เนื่องจากการเติบโตของอุตสาหกรรมการท่องเที่ยว นำมาซึ่งการเติบโตทางเศรษฐกิจ ดังนั้น องค์ประกอบสำคัญของแนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน จึงได้รับการชี้ให้เห็นถึงความสำคัญของมิติด้านสังคมวัฒนธรรมที่ตอบโจทย์ในเรื่องของวิถีชีวิตวัฒนธรรมของชุมชนที่ฝังรากลึกในพื้นที่นั้นมายาวนาน (Authenticity of host communities) และยังคงจรรโลงรากเหง้ามรดกทางวัฒนธรรมและค่านิยมของประเพณีที่สืบทอดต่อกันมา อันสามารถเชื่อมโยงให้เกิดความเข้าใจความสัมพันธ์ระหว่างวัฒนธรรมอันหลากหลายที่ผสมผสานกลมกลืนกัน รวมถึงมิติด้านสิ่งแวดล้อมที่เน้นวิธีการบริหารจัดการทรัพยากรทางธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างเหมาะสมที่สุดเพื่อดูแลกระบวนการทำงานของระบบนิเวศควบคู่ไปกับการอนุรักษ์ฟื้นฟูมรดกทางธรรมชาติและความหลากหลายทางชีวภาพ ตลอดจนมิติด้านเศรษฐกิจที่คำนึงถึงการบริหารจัดการทางเศรษฐกิจในระยะยาว ที่จะเอื้อประโยชน์ทางด้านเศรษฐกิจสังคมกับผู้มีส่วนได้ส่วนเสียทุกกลุ่มอย่างเท่าเทียมกัน รวมถึงโอกาสการสร้างงานสร้างรายได้ การเข้าถึงบริการทางสังคมที่ชุมชนควรได้รับ มิติต่างๆ เหล่านี้เป็นองค์ประกอบสำคัญของแนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนของประชาคมอาเซียน ซึ่งนำไปสู่การกำหนดยุทธศาสตร์การท่องเที่ยวและเดินทางปี 2011 - 2015 (ASEAN Tourism Strategic Plan 2011 - 2015) อันเป็นเป้าหมายหนึ่งที่กำหนดไว้ใน ASEAN Socio-Cultural Community Blueprint 2009 เพื่อการบูรณาการการท่องเที่ยวของอาเซียนเข้าด้วยกัน โดยการพัฒนากลุ่มต่าง ๆ ที่สำคัญของอาเซียน ทั้งด้านเศรษฐกิจ

ธุรกิจ การคมนาคม โครงสร้างพื้นฐาน เพื่อความเป็นหนึ่งเดียวของประชาคมอาเซียนในช่วงปี 2016 - 2025 ให้เป็นเป้าหมายสำคัญของประเทศสมาชิกในภูมิภาคอาเซียน (World Tourism Organization, 2010)

จากแนวคิดกระแสหลักในเรื่องความยั่งยืนของการพัฒนาการท่องเที่ยว (Sustainability) ซึ่งสามารถบูรณาการเข้ากับทุกรูปแบบของการท่องเที่ยว หนึ่งในรูปแบบการเปลี่ยนแปลงครั้งสำคัญที่กลายเป็นวาระสำคัญของการท่องเที่ยวก็คือแนวคิดการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ (creative tourism) ซึ่งอาจจะกล่าวโดยสรุปได้ว่าเป็นการเปลี่ยนแปลงองค์ประกอบต่าง ๆ ทางวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้ (Intangible cultural elements) มาหลอมรวมเป็นประสบการณ์ให้นักท่องเที่ยวสามารถดื่มด่ำได้ด้วยอารมณ์ ความรู้สึกและการสัมผัส (consumable experiences) นอกเหนือไปจากวัฒนธรรมที่จับต้องได้ แนวคิดการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์เป็นแนวคิดที่ต่อยอดมาจากการท่องเที่ยวในเชิงวัฒนธรรม หรือเป็นทางเลือกใหม่ของการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน

การนำแนวความคิดการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์และเศรษฐกิจสร้างสรรค์มาใช้ในการวางแผนการปรากฏในหลายลักษณะ ซึ่งจะเชื่อมโยงกับแนวคิดการท่องเที่ยวในเชิงวัฒนธรรมและความเกี่ยวเนื่องกับกิจกรรมเชิงสร้างสรรค์ เช่น การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมด้านอาหารพื้นถิ่น การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์

ในบริบทของการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมอาหาร งานศึกษาของ Muniz Junqueira, Luiz Danie, Antonio Dos Anjos and Francisco (2019) เน้นให้เห็นถึงมิติเศรษฐกิจกับห่วงโซ่การผลิตวัฒนธรรมอาหารในเชิงสร้างสรรค์ (Creative Gastronomy) กับอิทธิพลการพัฒนาอัตลักษณ์อาหารพื้นถิ่น ในขณะที่ Karin Andreea SASU Gheorghe EPURAN (2016) นำแนวคิดของ creativity and authenticity in ecotourism มาเชื่อมโยงกับ Rural tourism เพื่อศึกษาถึง culinary tourism ที่นักท่องเที่ยวสามารถได้รสชาติของการปรุงอาหารแบบพื้นถิ่น (local cuisine) และ Ayşe Nevin SERT (2019) ได้สะท้อนมุมมองในเรื่องตลาดอาหารท้องถิ่นจากนักท่องเที่ยวภายในประเทศ ซึ่งการดึงดูดให้นักท่องเที่ยวกลับมาท่องเที่ยวอีก ต้องคำนึงถึงมิติด้านวัฒนธรรม การให้บริการ รสชาติอาหาร การมีสุขอนามัยที่ดี ความหลากหลายและวิธีการในการนำเสนอให้นักท่องเที่ยวได้ลิ้มลองแนวคิดในเรื่องเศรษฐกิจสร้างสรรค์ ซึ่งเป็นยุทธศาสตร์หลักที่ประเทศต่าง ๆ โดยเฉพาะกลุ่มประเทศอาเซียนนำมาใช้ในการวางนโยบายด้านอุตสาหกรรมการท่องเที่ยว การกำหนดยุทธศาสตร์ของอาเซียนที่เน้นในเรื่องของ green knowledge-based ทำให้แนวโน้มอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวในกลุ่มประเทศอาเซียน

Camelia TEODORESCU (2017) ก็เน้นให้เห็นถึงบทบาทของ Ethno-Creative Tourism ที่ให้ความสำคัญกับค่านิยมทางวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์บางกลุ่ม (Ethno-creativity) มีผลต่อการพัฒนาเศรษฐกิจท้องถิ่นในลักษณะ Economic Multiplication Effects ซึ่งเป็นการสร้างมิติของความหลากหลายทางวัฒนธรรมและความสัมพันธ์ข้ามแดนผ่านการเข้ามามีส่วนร่วมและเรียนรู้

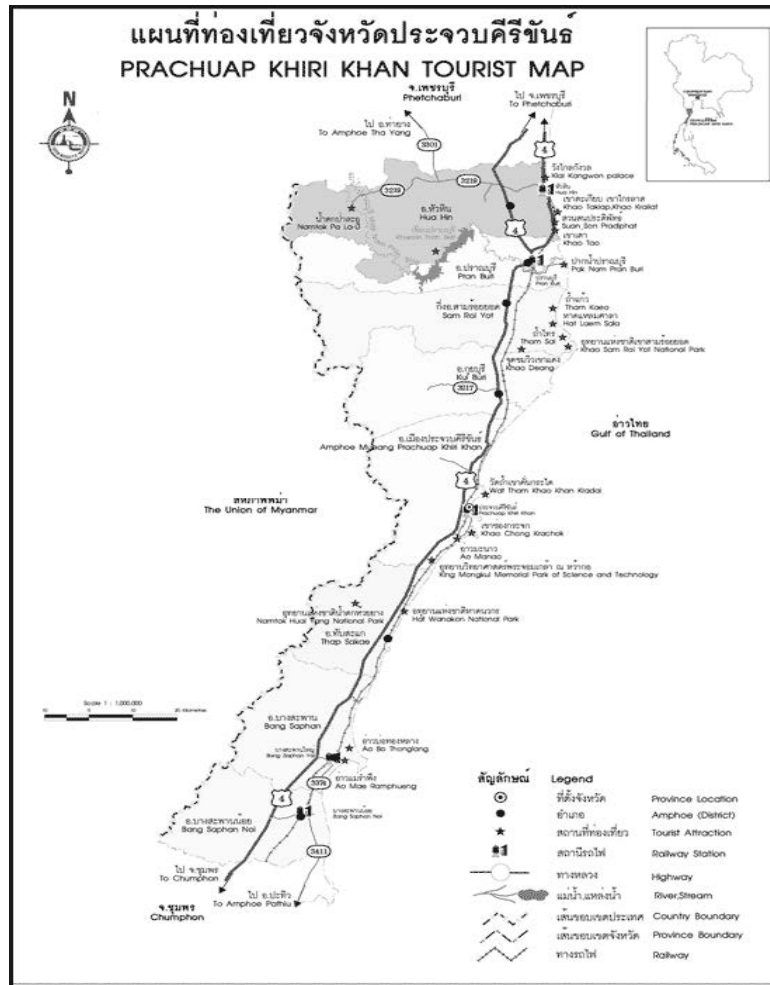
แนวคิดการท่องเที่ยวที่ผนวกความสำคัญของเรื่องกระบวนการในระบบนิเวศและวัฒนธรรมของท้องถิ่น เข้าไว้ด้วยกัน หรือ Eco-cultural tourism เป็นแนวคิดสร้างสรรค์ที่ทำให้สถานที่ท่องเที่ยวนั้นเป็นสวรรค์ของ นักท่องเที่ยว เนื่องจากการท่องเที่ยวสู่จุดหมายปลายทางเพื่อไปสัมผัสกับสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติในขณะเดียวกัน ก็ได้เรียนรู้ซึมซับกับวัฒนธรรมของท้องถิ่นชุมชน ถือเป็นเสน่ห์ที่มีค่ายิ่งและยังถือเป็นยุทธศาสตร์ที่เสริมสร้างและ พัฒนาอย่างมีศักยภาพตอบสนองต่อแนวทางการอนุรักษ์ต้นธารทางทรัพยากรทางธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมควบคู่ ไปกับความมั่นคงยั่งยืนทางเศรษฐกิจให้กับชุมชนท้องถิ่น มีงานวิจัยศึกษาหลายชิ้นที่ให้ความสำคัญกับแนวคิด Eco-cultural tourism เช่น งานของ Cajee (2014) ที่มองว่าการท่องเที่ยวในเชิงนิเวศ-วัฒนธรรม เป็นเครื่องมือที่ ทำให้เกิดการพัฒนามั่นคงด้านเศรษฐกิจ สังคมวัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อม โดย Cajee ใช้กรณีศึกษาการท่องเที่ยว หมู่บ้าน Darap ซึ่งตั้งอยู่ทางตะวันตกของรัฐสิกขิม ภาคตะวันออกเฉียงเหนือของอินเดีย ซึ่งเป็นหนึ่งในภูมิภาคที่ น่าหลงใหลมากที่สุดแห่งหนึ่งของอนุภูมิภาคอินเดีย Parnprae and Chalermchai (2013) ได้ศึกษาให้เห็นถึงการ ส่งเสริมเศรษฐกิจท้องถิ่นโดยใช้หลักการการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ได้ช่วยเพิ่มศักยภาพที่ตอบสนองการท่องเที่ยว ในเชิงวัฒนธรรมของจังหวัดเชียงรายที่มีประวัติศาสตร์ยาวนานมากกว่า 750 ปีรวมถึงจังหวัดใกล้เคียงได้อย่างไร นอกจากนี้ยังช่วยพัฒนาเศรษฐกิจของตลาดชุมชนอาเซียนอีกด้วย โดยใช้ให้เห็นถึงความสำคัญของการท่องเที่ยวเชิง สร้างสรรค์บนเส้นทางการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมอันเป็นมรดกทางสังคมซึ่งถ่ายทอดผ่านวิถีวัฒนธรรมอัน หลากหลายในรูปแบบของศิลปะต่าง ๆ ทางวัฒนธรรม ประเพณี คติชน สถาปัตยกรรม โบราณสถาน วัตถุโบราณ ของหายาก รวมถึงศิลปะการแสดงทางประเพณีวัฒนธรรมต่าง ๆ

แนวคิด Eco-cultural tourism ถือเป็นแนวคิดใหม่ที่เชื่อมโยงกับแนวคิดการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ (Creative tourism) ซึ่งจะพบว่าการนำแนวคิด Eco-cultural tourism มาใช้ในงานวิจัยถือเป็นแนวคิดสร้างสรรค์ ที่เชื่อมโยงเรื่องของการท่องเที่ยวทางธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม และผู้คนเข้าไว้ด้วยกัน และยังเป็นยุทธศาสตร์สำคัญ ของแนวทางการพัฒนาอย่างยั่งยืน รัฐบาลในประเทศที่กำลังพัฒนาหลายประเทศให้ความสำคัญกับนโยบายการ พัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน แม้ว่าจะมีข้อจำกัดในการนำไปปฏิบัติจริงและมีข้อท้าทายหลายอย่างในการ วางแผนยุทธศาสตร์ด้านการพัฒนาในบริบทของเศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรมที่ส่งผลต่อการพัฒนาการ ท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน และวรรณกรรมที่ศึกษาประเด็นดังกล่าวนี้ยังมีจำนวนน้อยในกลุ่มประเทศที่กำลังพัฒนาของ อาเซียน

2.5 ข้อมูลพื้นฐานด้านการท่องเที่ยวในพื้นที่ศึกษา

2.5.1 พื้นที่จังหวัดประจวบคีรีขันธ์

จังหวัดประจวบคีรีขันธ์มีลักษณะทางกายภาพที่ลาดเอียงจากทิศตะวันตกซึ่งเป็นเทือกเขาตะนาวศรี อันเป็นพรมแดนไทยกับสหภาพเมียนมา โดยลาดเอียงลงสู่ด้านตะวันออกซึ่งเป็นอ่าวไทย ลักษณะภูมิศาสตร์ของจังหวัดมีเทือกเขาและภูเขากระจายอยู่ทั่ว ทั้งบริเวณชายฝั่งทะเล และบริเวณส่วนกลางของพื้นที่จังหวัด เทือกเขาที่สำคัญ ได้แก่ เทือกเขาสามร้อยยอด ซึ่งมีความสูงโดยเฉลี่ยของเทือกเขาด้านตะวันออกประมาณ 750 เมตร ด้วยพื้นที่ที่มีความยาวและลักษณะภูมิประเทศที่หลากหลาย ทั้งภูเขา ชายฝั่งทะเล แม่น้ำ และเกาะต่าง ๆ ทำให้เป็นจังหวัดที่มีศักยภาพหลายอย่าง ทั้งการท่องเที่ยว อุตสาหกรรม เกษตรกรรม และการทำประมง (สำนักงานจังหวัดประจวบคีรีขันธ์, 2561) จังหวัดประจวบคีรีขันธ์มีประชากร ณ สิ้นเดือนพฤษภาคม 2562 จำนวน 550,935 คน มีผลิตภัณฑ์มวลรวมจังหวัด (Gross Provincial Products : GPP) มีมูลค่าประมาณ 92,112 ล้านบาท ในปี 2560 โดยรายได้ของจังหวัดประกอบด้วยสาขาการผลิตสำคัญ 5 ด้าน โดยรายได้ส่วนใหญ่มาจากด้านอุตสาหกรรม ร้อยละ 29.4 รองลงมาได้แก่ รายได้จากเกษตรกรรม ร้อยละ 17.1 สาขาการขนส่ง การขายปลีก มีสัดส่วนร้อยละ 11.8 สาขาที่พักแรมและบริการด้านอาหาร มีสัดส่วนร้อยละ 11.5 สาขากิจกรรมทางการเงินและการประกันภัย มีสัดส่วนร้อยละ 5.3 (สำนักงานจังหวัดประจวบคีรีขันธ์, 2562)

ภาพที่ 2.3 แผนที่จังหวัดประจวบคีรีขันธ์

ที่มา: กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา (2561)

เป้าหมายการพัฒนาจังหวัดประจวบคีรีขันธ์ปี 2561 - 2565

ทางจังหวัดได้กำหนดแผนพัฒนานจังหวัดประจวบคีรีขันธ์ฉบับทบทวน (2561 - 2565) โดยเป็นกระบวนการที่ทุกภาคส่วนได้เข้ามามีส่วนร่วม เป็นการกำหนดยุทธศาสตร์การพัฒนาจังหวัดเพื่อเป็นแนวทางในการกำหนดประเด็นการพัฒนา ที่สอดคล้องกับนโยบายรัฐบาล ยุทธศาสตร์ชาติ แผนพัฒนาเศรษฐกิจแห่งชาติฉบับที่ 12 และเหมาะสมกับสภาพปัญหาและการเปลี่ยนแปลงภายในจังหวัด โดยมีเป้าหมายการพัฒนาจังหวัดว่า

“เมืองท่องเที่ยวทรงคุณค่าระดับนานาชาติ เกษตรปลอดภัย ด้านสิ่งแวดล้อม เศรษฐกิจแห่งอนาคต สังคมผาสุก ภายใต้หลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง”

ซึ่งทางจังหวัดได้กำหนดประเด็นการพัฒนาให้สอดคล้องกับเป้าหมายของจังหวัด โดยมีประเด็นเรื่องการท่องเที่ยวโดยการสร้างความโดดเด่นบนพื้นฐานเอกลักษณ์ของจังหวัดสู่ชาติและนานาชาติ สร้างนวัตกรรมกระบวนการผลิต แปรรูปและการตลาดสู่การเป็นสินค้าเกษตรคุณภาพสูง รวมทั้งยกระดับด้านสิ่งขจรให้เติบโตทั้งด้านการค้า การท่องเที่ยว และการเชื่อมต่อของภูมิภาค นอกจากนั้นยังมุ่งเน้นการสร้างความมั่นคงและสังคมคุณภาพตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง และยกระดับการจัดการบริหารทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมให้เกิดความสมดุลและยั่งยืน (สำนักงานจังหวัดประจวบคีรีขันธ์, 2562)

ประเด็นยุทธศาสตร์จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ด้านการท่องเที่ยว

การพัฒนาการท่องเที่ยวถูกนำมาเป็นยุทธศาสตร์ที่ 1 โดยมุ่งเน้นเสริมสร้างความโดดเด่นด้านการท่องเที่ยวบนพื้นฐานเอกลักษณ์ของจังหวัดสู่นานาชาติ ซึ่งทางจังหวัดได้กำหนดแนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวไว้ 6 ประการ

1. พัฒนาและค้นหาแหล่งท่องเที่ยวที่เป็นเอกลักษณ์ของจังหวัดให้มีคุณภาพ
2. พัฒนาโครงสร้างพื้นฐานกระบวนการท่องเที่ยว และสิ่งอำนวยความสะดวกให้มี มาตรฐาน สากล
3. เสริมสร้างคุณภาพการท่องเที่ยวบนความหลากหลาย ความปลอดภัย และความคุ้มค่า
4. ส่งเสริมประสิทธิภาพการบริหารจัดการของจังหวัด ภาครัฐ และเครือข่ายการ ท่องเที่ยว
5. สร้างเสริมระบบข้อมูลข่าวสาร การประชาสัมพันธ์ และการตลาดด้านการ ท่องเที่ยว
6. พัฒนาศักยภาพบุคลากรด้านการท่องเที่ยว หน่วยงานภาครัฐ ผู้ประกอบการ ภาคเอกชน ที่เกี่ยวข้อง

โดยแผนพัฒนาจังหวัดประจวบคีรีขันธ์ทบทวน (2561 - 2565) ได้กำหนดวัตถุประสงค์คือเพื่อเพิ่มความสามารถในการแข่งขันด้านการท่องเที่ยว และมีเป้าหมายและตัวชี้วัดคือ รายได้จากการท่องเที่ยวของจังหวัดเพิ่มขึ้นร้อยละ 25 (ค่าเป้าหมายร้อยละ 5 ต่อปี) และจำนวนนักท่องเที่ยวเพิ่มขึ้นร้อยละ 15 (ค่าเป้าหมายร้อยละ 3 ต่อปี)

กลุ่มท่องเที่ยวจังหวัดประจวบคีรีขันธ์

จากประเด็นด้านการพัฒนาจังหวัดที่มุ่งเน้นการสร้างท่องเที่ยวให้จังหวัดประจวบคีรีขันธ์มีความโดดเด่นเฉพาะตัวทั้งในระดับชาติและนานาชาตินั้น ทางจังหวัดได้กำหนดลักษณะเด่นของการท่องเที่ยวประจวบคีรีขันธ์โดยมุ่งเน้นการท่องเที่ยวที่หลากหลาย ทั้งมีทั้งการท่องเที่ยวทางธรรมชาติ การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ และการท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์ โดยจังหวัดยังได้จำแนกกลุ่มนักท่องเที่ยวที่เข้ามาเยือนออกเป็น 3 กลุ่ม ซึ่งแต่ละกลุ่มมีความสนใจการท่องเที่ยวในจังหวัดประจวบคีรีขันธ์ต่างกันออกไป โดยเป็นการแบ่งตามลักษณะของพื้นที่และรูปแบบการท่องเที่ยวที่สำคัญของแต่ละพื้นที่ โดย 3 กลุ่มท่องเที่ยว ได้แก่

1. กลุ่มหัวหิน (หัวหิน ปรามบุรี สามร้อยยอด) ซึ่งเป็นกลุ่มนักท่องเที่ยวที่เน้นการท่องเที่ยวตามแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติและการบริการที่พัก เช่น หาดหัวหิน สนามกอล์ฟหลวงหัวหิน ตลาดโต้รุ่งหัวหิน สวนน้ำเพลินวาน อุทยานราชภักดิ์ อุทยานแห่งชาติเขาสามร้อยยอด จุดชมวิวเขาแดง และถ้ำพระยานคร เป็นต้น รวมทั้งจุดท่องเที่ยวหัวหินนี้ยังมีความสำคัญในแง่การเป็นศูนย์กลางการบริการที่พักและการท่องเที่ยวของภาคตะวันตกของประเทศด้วย

2. กลุ่มเมืองประจวบคีรีขันธ์ (เมืองประจวบคีรีขันธ์ กุยบุรี) กลุ่มนี้จะเน้นการท่องเที่ยวทางธรรมชาติ ประวัติศาสตร์ และศิลปวัฒนธรรม โดยจุดท่องเที่ยวสำคัญ ได้แก่ วัดอ่าวน้อย ด่านสิงขร กองบิน 5 วัดกุยบุรี วัดเกาะหลัก เขาล้อมหมวก จุดผ่อนปรนพิเศษด่านสิงขร เป็นต้น

3. กลุ่มบางสะพาน (ทับสะแก บางสะพาน บางสะพานน้อย) ซึ่งกลุ่มนี้จะเน้นการท่องเที่ยวทางธรรมชาติ โดยแหล่งท่องเที่ยวสำคัญได้แก่ อุทยานแห่งชาติน้ำตกห้วยยาง หาดวนกร หาดบ้านกรูด พระมหาเจดีย์ภักดีประกาศ หาดฝั่งแดง เกาะทะลุ และทะเลบ้านกรูด (สำนักงานจังหวัดประจวบคีรีขันธ์, 2562)

ซึ่งจะเห็นได้ว่า จุดเน้นการท่องเที่ยวของแต่ละพื้นที่ภายในจังหวัดมีความแตกต่างกันออกไป โดยขึ้นอยู่กับลักษณะเด่นของพื้นที่ โดยที่ผ่านมานั้นการท่องเที่ยวของจังหวัดประจวบคีรีขันธ์มุ่งเน้นการท่องเที่ยวทางธรรมชาติ เนื่องจากมีลักษณะภูมิประเทศที่หลากหลายทำให้มีแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติที่สวยงามอยู่ทุกอำเภอ ในส่วนของการท่องเที่ยวที่เน้นศิลปวัฒนธรรมและประวัติศาสตร์นั้น ยังมีการกล่าวถึงการท่องเที่ยวประจวบคีรีขันธ์ในเชิงการท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์ค่อนข้างน้อย โดยประวัติศาสตร์แหล่งท่องเที่ยวจังหวัดประจวบคีรีขันธ์ถูกโยงกับการเสด็จเยือนสถานที่ต่าง ๆ ของพระบรมวงศานุวงศ์ ในแต่ละรัชกาล เนื่องจากจังหวัดประจวบคีรีขันธ์เป็นจังหวัดที่มีถูกย้ายเมืองอยู่หลายครั้ง ทำให้ไม่มีเรื่องราวทางประวัติศาสตร์ที่เด่นชัด ส่งผลให้การท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์ไม่ได้เป็นจุดเด่นของจังหวัด

การเติบโตของการท่องเที่ยวจังหวัดประจวบคีรีขันธ์

สำนักงานท่องเที่ยวและกีฬาจังหวัดประจวบคีรีขันธ์ได้เผยแพร่สถิติจำนวนนักท่องเที่ยวที่เข้ามาเที่ยวภายในจังหวัด ในช่วงระหว่างปี 2555 - 2559 พบว่านักท่องเที่ยวที่เข้ามาเยือนจังหวัดประจวบคีรีขันธ์มีแนวโน้มเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง โดยในปี 2555 มีนักท่องเที่ยวเข้ามาเที่ยวจำนวน 4,115,740 คน และในปี 2556 - 2559 เพิ่มขึ้นเป็น 4,417,025 , 4,660,994 , 4,835,371 และ 4,979,804 คน โดยคิดเป็นร้อยละ 33.60, 7.32, 5.52, 3.74 และ 2.9 ตามลำดับ ในส่วนของรายได้ที่เกิดจากการท่องเที่ยวของจังหวัดประจวบคีรีขันธ์ ในปี 2556 - 2559 ก็มีแนวโน้มเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่องเช่นกัน ในปี 2556 จังหวัดประจวบคีรีขันธ์มีรายได้จากการท่องเที่ยว 24,317.29 ล้านบาท ต่อมาในปี 2557, 2558 และ 2559 รายได้จากการท่องเที่ยวเพิ่มขึ้นเป็น 25,905.56, 27,871.86 และ 29,520.20 ล้านบาท โดยคิดเป็นร้อยละ 6.53, 7.59 และ 5.58 ตามลำดับ ซึ่งโดยภาพรวมแล้ว การเติบโตของการท่องเที่ยวและรายได้จากการท่องเที่ยวของจังหวัดถือว่าเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง

ตารางที่ 2.1 แสดงจำนวนนักท่องเที่ยวและรายได้จากการท่องเที่ยวของจังหวัดประจวบคีรีขันธ์

รายการข้อมูล	ปี พ.ศ.2556	ปี พ.ศ.2557	ปี พ.ศ.2558	ปี พ.ศ.2559	ปี พ.ศ.2560 (ม.ค.-มี.ค.)
จำนวนผู้เยี่ยมชม เยือน	4,417,025	4,660,994	4,835,371	4,979,804	1,627,700
- ไทย	3,500,499	3,730,557	3,868,173	4,015,323	1,310,824
- ต่างประเทศ	916,526	930,437	967,198	964,481	316,876
+ เพิ่มขึ้น / - ลดลง	-	+5.52	+3.74	+2.9	-
รายได้ (ล้านบาท)	24,317.29	25,905.56	27,871.86	29,520.20	9,081.08
- ไทย	15,834	17,125.33	18,346.21	19,640.40	6,243.72
- ต่างประเทศ	8,482.94	8,780.23	9,525.65	9,879.80	2,946.36

+ เพิ่มขึ้น / - ลดลง	-	+6.53	+7.59	+5.58	-
-------------------------	---	-------	-------	-------	---

ที่มา: กรมการท่องเที่ยว กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา (อ้างอิง: สำนักงานจังหวัดประจวบคีรีขันธ์, 2562)

จากการให้สัมภาษณ์ของ นางสาวศรียา หอมชื่น ผู้อำนวยการการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย (ททท.) สำนักงานประจวบคีรีขันธ์ ที่ให้สัมภาษณ์ผ่านสื่อพบว่าแนวโน้มของการท่องเที่ยวของประจวบคีรีขันธ์ยังคงเติบโตต่อเนื่อง โดยสถานการณ์ด้านการท่องเที่ยวของจังหวัดประจวบคีรีขันธ์ ตั้งแต่เดือนมกราคม - กันยายน 2562 ที่ผ่านมารวมกันเพียง 9 เดือน มีนักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและชาวต่างชาติจำนวน 4,963,466 คน ที่เดินทางเข้ามาในพื้นที่ เป็นอันดับ 12 ของประเทศ โดยสัดส่วนยังคงเป็นชาวไทยร้อยละ 80 ที่เหลือเป็นชาวต่างประเทศ และภายใน 9 เดือน จังหวัดประจวบคีรีขันธ์มีรายได้จากการท่องเที่ยว 28,839.45 ล้านบาท เป็นอันดับ 9 ของประเทศ นอกจากนี้ยังครองอันดับ 9 จังหวัดที่มีผู้เยี่ยมเยือนชาวไทยมากที่สุด (ฐานเศรษฐกิจ, 2562; ผู้จัดการออนไลน์, 2562) ซึ่งจากสถิติจากปี 2555 - 2562 พบว่าการท่องเที่ยวของจังหวัดประจวบคีรีขันธ์เติบโตอย่างต่อเนื่อง และถือเป็นจังหวัดท่องเที่ยวที่สำคัญของนักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและต่างชาติ

ทั้งนี้ในระหว่างหลังจากการคลายมาตรการสกัดการแพร่ระบาดของไวรัสโคโรนาสายพันธุ์ใหม่ พบว่าจังหวัดประจวบคีรีขันธ์เป็นเป้าหมายการเดินทางท่องเที่ยวอันดับต้น ๆ โดยการสำรวจ "พฤติกรรมท่องเที่ยวของคนไทยหลังคลายล็อกดาวน์" พบว่า จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ ได้รับความนิยมเป็นอันดับ 2 ที่นักท่องเที่ยวอยากเดินทางมาเที่ยวพักผ่อนหลังสถานการณ์โรคโควิด-19 ดีขึ้น ซึ่งส่วนใหญ่เป็นการท่องเที่ยวตามชายหาดและสถานที่ท่องเที่ยวตามธรรมชาติ (แนวหน้า, 2563) ซึ่งสะท้อนถึงศักยภาพในการพัฒนาการท่องเที่ยว

ศักยภาพด้านการท่องเที่ยวจังหวัดประจวบคีรีขันธ์

จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ เป็นจังหวัดที่น่าสนใจในการพัฒนาการท่องเที่ยว โดยถือเป็นหนึ่งในสี่จังหวัดภายใต้การดำเนินงานแผนพัฒนาการท่องเที่ยว 5 ปี ของแผนแม่บทพัฒนาการท่องเที่ยวในเขตพัฒนาการท่องเที่ยวฝั่งทะเลตะวันตก (The Royal Coast หรือ Thailand Riviera) พ.ศ. 2560 - 2564 โดยมีจังหวัดเพชรบุรี จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ จังหวัดชุมพรและจังหวัดระนองเป็นพื้นที่เป้าหมาย โดยแต่ละจังหวัดมีศักยภาพและทรัพยากรทางการท่องเที่ยวที่โดดเด่นที่สามารถเชื่อมโยงกันได้ ในส่วนของจังหวัดประจวบคีรีขันธ์นั้นได้มุ่งเน้นจุดเด่นในการเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่หลากหลาย ซึ่งมีจุดแข็งที่สำคัญคือการมีพรมแดนติดต่อกับประเทศเพื่อนบ้าน โดยมีด่านสิงขรเป็นประตูเชื่อมสู่ประเทศเพื่อนบ้าน การคมนาคมที่สะดวกสบายและสามารถเดินทางเข้าสู่พื้นที่จังหวัดด้วย

ช่องทางการเดินทางที่หลากหลาย ทั้งรถโดยสารประจำทาง รถยนต์ รถไฟ เครื่องบิน เรือ ทั้งยังมีทรัพยากรการท่องเที่ยวที่หลากหลาย สามารถเที่ยวได้หลายฤดูกาล และมีสถานที่ท่องเที่ยวทางธรรมชาติตลอดเส้นทาง การเดินทาง รวมถึงมีถนนอันเป็นเส้นทางท่องเที่ยวผ่านทุกอำเภอสู่ประจวบคีรีขันธ์ นอกจากนี้ยังมีความหลากหลายของอาหาร การแปรรูปอาหาร รวมทั้งวัฒนธรรม ที่สามารถดึงดูดนักท่องเที่ยวได้ (กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา, 2561; วลัยพร, 2561)

โดยจากการประชุมเชิงปฏิบัติการของผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย ภายใต้โครงการพัฒนาการท่องเที่ยวในเขตพัฒนาการท่องเที่ยวฝั่งทะเลตะวันตก (The Royal Coast หรือ Thailand Riviera) พบว่า จังหวัดประจวบคีรีขันธ์เป็นจังหวัดที่มีทรัพยากรการท่องเที่ยวที่หลากหลาย แต่ยังขาดอัตลักษณ์และเอกลักษณ์ของตัวเองที่จะนำเสนอแก่นักท่องเที่ยว โดยอัตลักษณ์ของจังหวัดนี้เป็นสิ่งที่จะทำให้นักท่องเที่ยวทราบถึงตัวตนและความโดดเด่นของจังหวัด (กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา, 2561) ซึ่งการขาดอัตลักษณ์ของจังหวัดนั้นเป็นประเด็นที่ค่อนข้างน่าสนใจ เพราะยุทธศาสตร์ของหวัดในปี 2561 และ 2562 ต่างให้ความสำคัญกับการพัฒนาการท่องเที่ยวประจวบคีรีขันธ์บนพื้นฐานเอกลักษณ์ของจังหวัด (สำนักงานสถิติจังหวัดประจวบคีรีขันธ์, 2561; สำนักงานจังหวัดประจวบคีรีขันธ์, 2562) ซึ่งประเด็นเรื่องการสร้างอัตลักษณ์ของจังหวัดประจวบคีรีขันธ์เป็นประเด็นที่มีความน่าสนใจ โดยทางโครงการได้ให้ข้อเสนอแนะในการส่งเสริมการท่องเที่ยวชุมชนและวิถีชีวิตที่สอดคล้องกับอัตลักษณ์ เพราะจังหวัดประจวบคีรีขันธ์นอกจากจะมีความโดดเด่นทางด้านทะเล และประวัติศาสตร์ที่เกี่ยวกับกับการเสด็จเยือนสถานที่สำคัญในจังหวัดที่เกี่ยวข้องกับพระมหากษัตริย์แล้ว จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ยังมีชุมชนที่มีความโดดเด่นทั้งในด้านวิถีชีวิต โดยเฉพาะวิถีประมงและเกษตรกรรม รวมทั้งวัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่น ซึ่งมีหลายชุมชนที่ทางโครงการได้นำเสนอว่ามีศักยภาพด้านการท่องเที่ยว ได้แก่ ชุมชนประมงพื้นบ้านห้วยยาง ชุมชนบ้านสามร้อยยอด ชุมชนบ้านฟ้าประทาน ชุมชนบ้านปาละอู ชุมชนบ้านแพรกตะคร้อ ชุมชนบ้านรวมไทย ชุมชนบ้านบ่อนอก ชุมชนบ้านย่านซื่อ ชุมชนบ้านด่านสิงขร ชุมชนบ้านมะขามโพรง ชุมชนบ้านต้นทองหลาง ชุมชนบ้านทางสาย ชุมชนบ้านห้วยเกรียบ เป็นต้น ควรได้รับการส่งเสริมการท่องเที่ยวชุมชน โดยมุ่งเน้นกลุ่มเป้าหมายที่เหมาะสมกับการท่องเที่ยวชุมชน คือ นักท่องเที่ยวคุณภาพที่มุ่งเน้นการท่องเที่ยวเพื่อการเรียนรู้การท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ และการท่องเที่ยวเชิงประสบการณ์ ทั้งด้านการดำเนินชีวิต วิถีชีวิตพื้นบ้าน การประกอบอาชีพ การแต่งกาย อาหาร วัฒนธรรม ประเพณีท้องถิ่นและบรรยากาศ ที่จะสามารถสร้างสรรค์มุ่งเน้นเพื่อให้นักท่องเที่ยวเข้ามาสัมผัสประสบการณ์ร่วมกับทางพื้นที่หรือชุมชน (กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา, 2561)

นอกจากนี้ ในการประชุมเชิงปฏิบัติการยังพบว่า ปัญหาสำคัญประการหนึ่งของการท่องเที่ยวประจวบคีรีขันธ์คือ เรื่องการประชาสัมพันธ์แหล่งท่องเที่ยวไปยังกลุ่มเป้าหมาย ซึ่งทางจังหวัดได้มีแนวทางการ

สร้างระบบข้อมูลข่าวสาร พัฒนาการประชาสัมพันธ์ และทำการตลาดด้านการท่องเที่ยว แต่ในแผนพัฒนาจังหวัด ประจวบคีรีขันธ์ทบทวน (2561 - 2565) ยังมีการกำหนดอย่างคร่าว ๆ ไม่ได้ระบุแน่ชัดว่ามีแผนการดำเนินงานอย่างไรเพื่อให้ข้อมูลด้านการท่องเที่ยวไปถึงยังกลุ่มเป้าหมาย ทั้งนี้ทางจังหวัดประจวบคีรีขันธ์ได้กำหนดกลุ่มเป้าหมายนักท่องเที่ยวที่ทางจังหวัดต้องการ เช่น กลุ่มนักท่องเที่ยวชาวต่างชาติ กลุ่มครอบครัว และกลุ่มนักท่องเที่ยวที่มีคุณภาพ เป็นต้น (สำนักงานจังหวัดประจวบคีรีขันธ์, 2562)

ข้อสรุปอีกประการจากประชุมเชิงปฏิบัติการ ของคณะทำงานโครงการพัฒนาการท่องเที่ยวในเขตพัฒนาการท่องเที่ยวฝั่งทะเลตะวันตก คือ ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียด้านการท่องเที่ยวระบุว่า โดยชุมชนว่าการท่องเที่ยวชุมชนควรเน้นการท่องเที่ยวเกษตรและประมง เพราะจังหวัดประจวบคีรีขันธ์มีการทำการเกษตรและการประมงเป็นหลักอยู่แล้วในหลายพื้นที่ หากจะมีการส่งเสริมการท่องเที่ยวโดยชุมชนเพื่อเพิ่มศักยภาพและความหลากหลายของการท่องเที่ยวของจังหวัด ควรส่งเสริมให้มีการท่องเที่ยวเชิงเกษตรและการประมง (กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา, 2561) ซึ่งปัจจุบันนี้รายได้จากการทำประมงของจังหวัดประจวบคีรีขันธ์ลดลงเนื่องจากการถดถอยของทรัพยากรและการลดลงของสัตว์น้ำจากการทำประมงพาณิชย์ที่ไม่คำนึงถึงความยั่งยืน โดยจากสถิติในอดีตนั้น จังหวัดประจวบคีรีขันธ์เป็นจังหวัดที่มีการประมงสูง เนื่องจากมีพื้นที่ติดกับชายทะเลยาวไทยถึง 224 กิโลเมตร ซึ่งตลอดระยะชายฝั่งมีชุมชนชาวประมงถึง 48 หมู่บ้าน ใน 23 ตำบล และ 3 เทศบาล ชายฝั่งทะเลของจังหวัดถือเป็นแหล่งทำการประมงที่สำคัญ เนื่องจากพื้นที่มีความเหมาะสมในการผสมพันธุ์วางไข่อาศัยเลี้ยงตัวในวัยอ่อนของสัตว์น้ำที่มีความสำคัญทางเศรษฐกิจ เช่น ปลาทุบ ปลาหลัง ปลาเกะตัก ปูม้า หมีก และหอยทะเล เป็นต้น จากข้อมูลรายได้เฉลี่ยของจังหวัด พบว่า รายได้จากการทำประมงมีแนวโน้มลดลง (สำนักงานจังหวัดประจวบคีรีขันธ์, 2562) ซึ่งการท่องเที่ยวชุมชนนั้น อาจสามารถรายได้และเป็นการเสริมสร้างรายได้ทดแทนแก่ชาวบ้านในหมู่บ้านประมงภายในจังหวัดได้

ยุทธศาสตร์การพัฒนาขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในเขตจังหวัดประจวบคีรีขันธ์ (พ.ศ. 2561 - 2564)

นอกจากยุทธศาสตร์และเป้าหมายของจังหวัดที่ผลักดันการท่องเที่ยวให้เป็นหนึ่งในเป้าหมายหลักของการพัฒนาจังหวัดที่ได้กล่าวมาข้างต้นแล้ว องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในเขตจังหวัดประจวบคีรีขันธ์ยังได้นำการท่องเที่ยวมาบรรจุในวิสัยทัศน์ด้วย โดยมีวิสัยทัศน์ว่า “เมืองแห่งการท่องเที่ยว วิถีเศรษฐกิจพอเพียง นำไปสู่เมืองน่าอยู่อย่างยั่งยืน” ซึ่งมีพันธกิจที่เกี่ยวข้องกับการส่งเสริมการท่องเที่ยว คือ พัฒนาเศรษฐกิจชุมชนโดยเชื่อมโยงการค้า การลงทุน การบริการ การเกษตร และการท่องเที่ยวให้เข้มแข็งและแข่งขันได้ รวมทั้งส่งเสริมสนับสนุนการ

พัฒนาการศึกษา การสาธารณสุข การกีฬา ศาสนา ศิลปะ วัฒนธรรม และภูมิปัญญาท้องถิ่น และอนุรักษ์ พื้นฟู และสนับสนุนการบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมให้มี ความสมดุล และเกิดประสิทธิภาพอย่าง ยั่งยืน

โดยทางองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในเขตจังหวัดประจวบคีรีขันธ์ได้กำหนดยุทธศาสตร์/ แนวทางการ พัฒนาด้านการท่องเที่ยว ในยุทธศาสตร์ที่ 1 พัฒนาส่งเสริมการท่องเที่ยวและเศรษฐกิจ ประกอบด้วย 6 แนว ทางการพัฒนา ดังนี้

1. พัฒนา ปรับปรุงแหล่งท่องเที่ยวและบริการ
2. พัฒนาและสนับสนุนกิจกรรมการท่องเที่ยวตามเทศกาล งานประเพณี รวมถึงการท่องเที่ยวเชิง นิเวศน์และสุขภาพ
3. พัฒนาระบบข้อมูลข่าวสารและการประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยว
4. ส่งเสริมและสนับสนุนการประสานงานสร้างเครือข่ายร่วมกันกับหน่วยงานราชการอื่น ภาคเอกชน และประเทศเพื่อนบ้าน ในการบริหารจัดการการท่องเที่ยว
5. พัฒนาคุณภาพการให้บริการ การบริหารจัดการ และสิ่งอำนวยความสะดวกด้านการท่องเที่ยว ทั้งด้านบุคลากร โครงสร้างพื้นฐาน และความปลอดภัย
6. ส่งเสริมการเชื่อมโยงการค้า การลงทุน การบริการ ภาคการเกษตร และภาคการท่องเที่ยว ระหว่างองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ภาครัฐ และภาคเอกชน (สำนักงานจังหวัดประจวบคีรีขันธ์, 2562)

ยุทธศาสตร์กลุ่มจังหวัดภาคกลางตอนล่าง 2

ตามที่มติคณะรัฐมนตรี เมื่อวันที่ 22 กรกฎาคม 2546 และวันที่ 17 พฤศจิกายน 2546 มีมติให้จัดตั้งกลุ่ม จังหวัดรวม 19 กลุ่มจังหวัด ซึ่งจังหวัดประจวบคีรีขันธ์จัดอยู่ในกลุ่มจังหวัดภาคกลางตอนล่าง 2 ประกอบด้วย 4 จังหวัด ได้แก่ จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ จังหวัดเพชรบุรี จังหวัดสมุทรสาครและจังหวัดสมุทรสงคราม โดยที่ตั้งของ สำนักบริหารยุทธศาสตร์กลุ่มจังหวัดตั้งอยู่ที่จังหวัดเพชรบุรี กลุ่มจังหวัดได้จัดทำแผนยุทธศาสตร์กลุ่มจังหวัดภาค กลางตอนล่าง 2 เป็นแผนที่มุ่งเน้นการพัฒนาด้านเศรษฐกิจ และสังคม เพื่อเพิ่มขีดความสามารถในการแข่งขันของ กลุ่มจังหวัด และนำไปสู่การกระตุ้นให้เกิดการลงทุนของภาค เอกชนและสร้างรายได้ให้แก่กลุ่มจังหวัดในการ ดำเนินการจัดทำแผนพัฒนา กลุ่มจังหวัดได้นำนโยบายของรัฐบาลที่เกี่ยวข้องกับภารกิจของกลุ่มจังหวัดโดยเฉพาะ

อย่างยั่งยืนนโยบายด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่มุ่งเน้นการฟื้นฟูทรัพยากรทะเลและชายฝั่ง และนโยบายด้านการท่องเที่ยวที่เน้นการเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยว ตลอดจนการเพิ่มรายได้จากการท่องเที่ยวทั้งจากภายในและต่างประเทศ ซึ่งได้เน้นให้กลุ่มจังหวัดพัฒนาอุตสาหกรรมที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม ส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ พัฒนาและผลิตสินค้าเกษตรที่ได้มาตรฐานและปลอดภัยและการป้องกันการกัดเซาะชายฝั่ง โดยมีวิสัยทัศน์ คือ “เป็นฐานการผลิตและบริการในภาคการเกษตร อุตสาหกรรม อาหาร การท่องเที่ยวที่ได้มาตรฐาน และเป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อม”

ในแผนยุทธศาสตร์จังหวัดได้ให้ความสำคัญกับการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์และเน้นการท่องเที่ยวที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม โดยบรรจุประเด็นการท่องเที่ยวในยุทธศาสตร์ที่ 3 เรื่องสร้างและฟื้นฟูทุนทางธรรมชาติและทรัพยากรสัตว์น้ำเพื่อเป็นฐานในการผลิตอาหาร การแปรรูป การท่องเที่ยว ที่ปลอดภัยได้มาตรฐาน และเป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อม ตัวชี้วัดด้านการท่องเที่ยว คือ เพิ่มอัตราการขยายตัวของรายได้จากการท่องเที่ยว จำนวนรายได้จากการท่องเที่ยวที่เพิ่มขึ้น จำนวนแหล่งท่องเที่ยวที่ได้มาตรฐานต้องเพิ่มขึ้น และความพึงพอใจของนักท่องเที่ยวในการเดินทางเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยวเพิ่มขึ้น

ยุทธศาสตร์ของกลุ่มจังหวัด ในยุทธศาสตร์ข้อที่ 3 ยังได้กล่าวถึงการท่องเที่ยวสร้างสรรค์เชิงสร้างสรรค์ในฐานะแนวทางในการส่งเสริมการท่องเที่ยว โดยยุทธศาสตร์ที่ 3 คือ ส่งเสริมและพัฒนาการท่องเที่ยว มุ่งสู่เศรษฐกิจสร้างสรรค์ (Creative Economy) โดยมีเป้าประสงค์เชิงยุทธศาสตร์ คือ

1. โครงสร้างพื้นฐานที่มีความพร้อม สร้างความสะดวกและปลอดภัยให้นักท่องเที่ยว
2. มีช่องทางส่งเสริมและประชาสัมพันธ์สถานที่ท่องเที่ยวแหล่งใหม่ เพื่อเพิ่มโอกาสในการสร้างรายได้ให้แก่ท้องถิ่น
3. การท่องเที่ยวที่มีมาตรฐานระดับสากล ด้านความปลอดภัย และการบริการ
4. ยกระดับและพัฒนาศักยภาพการท่องเที่ยวของแต่ละพื้นที่ เพื่อให้เกิดการกระจายความเจริญและรายได้ ให้ครอบคลุมพื้นที่ในกลุ่มจังหวัด

ในยุทธศาสตร์ข้อที่ 3 ของยุทธศาสตร์กลุ่มจังหวัดภาคกลางตอนล่าง 2 ยังได้ระบุกลยุทธ์ไว้ 4 ข้อ คือ

1. เตรียมความพร้อมโครงสร้างพื้นฐานรองรับการท่องเที่ยว
2. สร้างช่องทางการตลาดและการประชาสัมพันธ์เชิงรุก
3. ส่งเสริมการท่องเที่ยวและบริการที่มีมาตรฐานให้นักท่องเที่ยวมั่นใจ
4. ยกระดับศักยภาพการท่องเที่ยวแต่ละพื้นที่ เพื่อกระจายรายได้

ซึ่งในระดับกลุ่มจังหวัดเองก็ได้กล่าวถึงการพัฒนาการท่องเที่ยวแบบใหม่ ที่เน้นการท่องเที่ยวสร้างสรรค์ การท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ และเป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อม รวมทั้งการมีเป้าหมายการเพิ่มการเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยว และยังมีโครงการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานเพื่อรองรับการท่องเที่ยวด้วย

การวิเคราะห์การท่องเที่ยวจังหวัดประจวบคีรีขันธ์ด้วย SWOT

- จุดแข็ง (Strengths)

จุดแข็งที่เด่นชัดที่สุดของจังหวัดประจวบคีรีขันธ์ในด้านการท่องเที่ยว คือ มีความหลากหลายของทรัพยากรธรรมชาติที่ส่งผลกระทบต่อศักยภาพในการท่องเที่ยว และรูปแบบการท่องเที่ยวที่หลากหลาย และสามารถเที่ยวได้ตลอดทุกฤดูกาล มีกิจกรรมการท่องเที่ยวที่หลากหลาย ทั้งกิจกรรมทางน้ำ ทางบก ดนตรี อาหาร และที่พักที่หลากหลาย ด้วยความหลากหลายด้านภูมิศาสตร์ที่มีทั้งภูเขา ทะเล ชายหาด และแม่น้ำ ให้พื้นที่จังหวัดประจวบคีรีขันธ์เป็นพื้นที่ที่สามารถพัฒนาการท่องเที่ยวได้หลายรูปแบบ ทั้งการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ การท่องเที่ยวเชิงสุขภาพ และการท่องเที่ยวที่เน้นสถานที่ท่องเที่ยวตามธรรมชาติ อีกทั้งยังมีพรมแดนติดต่อกับสหภาพเมียนมาร์ และมีด่านสิ่งขจรที่สามารถเป็นจุดเชื่อมระหว่างสองประเทศ และสามารถพัฒนาเส้นทางท่องเที่ยวเพื่อเชื่อมต่อกับสถานที่ท่องเที่ยวในเมืองมะริดได้ด้วย นอกจากนี้จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ยังเป็นแหล่งผลิตและแปรรูปอาหารประมงและผลิตภัณฑ์ทางการเกษตร โดยเฉพาะมะพร้าวและสับปะรด ที่สำคัญระดับโลกด้วย

- จุดอ่อน (Weaknesses)

ด้วยลักษณะทางกายภาพของพื้นที่จังหวัดที่ทอดยาว ทำให้โครงสร้างพื้นฐานของจังหวัด เช่น การคมนาคมภายในจังหวัดยังไม่เอื้ออำนวยต่อการท่องเที่ยว โดยเฉพาะในชุมชนประมงริมฝั่งที่นักท่องเที่ยวเข้าถึงยาก ซึ่งหากจะพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวชุมชนที่เป็นการส่งเสริมการท่องเที่ยวตามชุมชนประมงพื้นบ้านแล้ว อาจต้องพิจารณาเรื่องการอำนวยความสะดวกแก่นักท่องเที่ยว นอกจากนี้แล้ว เนื่องจากจังหวัดประจวบคีรีขันธ์มุ่งเน้นการท่องเที่ยวที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติ ทำให้การพัฒนา รูปแบบการท่องเที่ยวแบบอื่น เช่น การท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ หรือการท่องเที่ยวเชิงศิลปวัฒนธรรมยังไม่ได้รับการสนับสนุนมากนัก นอกจากนี้ยังมีปัญหาอื่น ๆ เช่น การจัดการเรื่องขยะที่ยังไม่มีประสิทธิภาพในหลายพื้นที่ ปัญหาที่เกี่ยวข้องกับชายฝั่งทะเลและตลิ่งและชายหาดถูกกัดเซาะ ซึ่งส่งผลกระทบต่อระบบนิเวศและการท่องเที่ยว และจุดอ่อนสำคัญอีกประการคือการกระจุกตัวของนักท่องเที่ยวภายในจังหวัดที่กระจุกตัวอยู่เพียงอำเภอหัวหินเป็นหลัก ทำให้การกระจายรายได้จากการท่องเที่ยว

เกิดขึ้นน้อยในพื้นที่อื่น ๆ นอกจากนี้การขาดอัตลักษณ์ของพื้นที่หลายพื้นที่ยังถูกระบุว่าเป็นจุดอ่อนของการพัฒนาการท่องเที่ยว

- โอกาส (Opportunities)

จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ยังมีหลายพื้นที่หรือแหล่งท่องเที่ยวที่ยังไม่ได้รับการพัฒนา โดยเฉพาะแหล่งท่องเที่ยวที่มุ่งเน้นเรื่องราวทางประวัติศาสตร์และศิลปวัฒนธรรม เช่น ชุมชนประมงริมฝั่ง ชุมชนหัวบ้าน ถนนสู่ศึก ชุมชนบ้านทุ่งมะเมี และอื่น ๆ ซึ่งพื้นที่เหล่านี้ไม่ได้ถูกพัฒนาและประชาสัมพันธ์มากนัก จึงถือเป็นโอกาสในการพัฒนารูปแบบการท่องเที่ยวแบบใหม่ ๆ และสามารถนำการท่องเที่ยวรูปแบบใหม่ เช่น การท่องเที่ยวสร้างสรรค์ ที่เน้นการเข้ามาเรียนรู้วัฒนธรรม วิถีชีวิต และประวัติศาสตร์ของสถานที่ท่องเที่ยวและให้นักท่องเที่ยวได้มีประสบการณ์ร่วมกับผู้คนในชุมชน นอกจากนี้แผนพัฒนาจังหวัดและแผนพัฒนาระดับกลุ่มจังหวัดและระดับประเทศได้ให้ความสำคัญกับการส่งเสริมการท่องเที่ยวในระหว่างปี 2561 – 2565 ซึ่งถือเป็นโอกาสสำคัญในการส่งเสริมการท่องเที่ยว

- อุปสรรค (Threats)

จากที่ได้กล่าวมาข้างต้นว่าการท่องเที่ยวจังหวัดประจวบคีรีขันธ์นั้นมุ่งเน้นแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติที่ปัจจุบันแหล่งท่องเที่ยวหลายแหล่งได้เสื่อมโทรมลงมาก เพราะนักท่องเที่ยวเข้ามาเที่ยวในจังหวัดจำนวนมาก ดังนั้นการพึ่งพาแหล่งท่องเที่ยวธรรมชาติโดยไม่คำนึงถึงความยั่งยืน เป็นภัยคุกคามสำคัญของจังหวัดประจวบคีรีขันธ์ นอกจากนี้แล้วยังมีประเด็นเรื่องการเสื่อมถอยของทรัพยากร นอกจากนี้ทางจังหวัดยังเห็นว่า การที่ด้านสิ่งขรยังไม่ได้รับการยกระดับเป็นด่านถาวร ทำให้การพัฒนาด้านการท่องเที่ยวไม่สามารถพัฒนาได้เต็มที่ ซึ่งเป็นอุปสรรคหนึ่งของการพัฒนาการท่องเที่ยวของจังหวัดประจวบคีรีขันธ์

โดยสรุป การวิเคราะห์จุดแข็งและจุดอ่อนของการท่องเที่ยวประจวบคีรีขันธ์ พบว่า จุดแข็งที่เด่นชัดของการท่องเที่ยวประจวบคือนมีสถานที่ธรรมชาติที่หลากหลาย และมีลักษณะภูมิประเทศที่เหมาะสมแก่การท่องเที่ยว ทั้งการเชื่อมต่อกับประเทศเพื่อนบ้านและการมีชายฝั่งและภูเขาเป็นทางยาวที่ทำให้ทุกอำเภอมีแหล่งท่องเที่ยวหมด ในขณะที่จุดอ่อน คือ การขาดโครงสร้างพื้นฐานยังไม่รองรับต่อการท่องเที่ยว เช่น การคมนาคมในบางพื้นที่ ในขณะที่โอกาสของการท่องเที่ยวจังหวัดประจวบคีรีขันธ์คือการมีแหล่งท่องเที่ยวที่เป็นชุมชนและพื้นที่ประวัติศาสตร์บางส่วนที่ยังไม่ได้รับการพิจารณา ซึ่งสามารถพัฒนารูปแบบท่องเที่ยวใหม่ ๆ ได้ ในขณะที่การพึ่งพา

การท่องเที่ยวทางธรรมชาติแบบไม่ยั่งยืนถือเป็นภัยคุกคามที่สำคัญ นอกจากนั้นงานวิจัยของวลัยพร (2561) ยังระบุว่า นโยบายทางด้านการท่องเที่ยวและการไม่บูรณาการของนโยบายและการใช้งบประมาณ รวมทั้งการขาดองค์ความรู้ ขาดความคิดสร้างสรรค์ และขาดการประชาสัมพันธ์เพื่อให้ถึงกลุ่มเป้าหมายเป็นอีกจุดอ่อนที่ทางจังหวัดต้องบูรณาการมากขึ้น

ข้อท้าทายของการท่องเที่ยวของจังหวัดประจวบคีรีขันธ์ที่สำคัญที่ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียด้านการท่องเที่ยวได้ระบุ คือการขาดอัตลักษณ์ของจังหวัดที่สามารถประชาสัมพันธ์ให้นักท่องเที่ยวได้รับรู้ถึงเอกลักษณ์และความเป็นประจวบคีรีขันธ์ ซึ่งสามารถมองว่าเป็นโอกาสได้เช่นกันในการสร้างอัตลักษณ์ใหม่เพื่อการท่องเที่ยวบนพื้นฐานและศักยภาพของพื้นที่ ทั้งนี้การท่องเที่ยวในจังหวัดที่ผ่านมาเน้นการท่องเที่ยวทางธรรมชาติเป็นหลักเพราะเป็นจุดแข็งซึ่งการนำเสนอศิลปวัฒนธรรม วิถีชีวิต และประวัติศาสตร์ของชาวประจวบคีรีขันธ์ มาส่งเสริมการท่องเที่ยวยังมีน้อย ซึ่งสามารถมองเป็นโอกาสในการจัดรูปแบบการท่องเที่ยวแบบใหม่ได้ รวมทั้งเป็นโอกาสในการสำรวจแหล่งท่องเที่ยวที่อยู่ในภายในจังหวัดด้วย

การพัฒนาการท่องเที่ยวเป็นเป้าหมายหลักของจังหวัดประจวบคีรีขันธ์ โดยทางจังหวัดมีแนวทางในการส่งเสริมการท่องเที่ยวที่หลากหลาย ทางจังหวัดมีนโยบายพัฒนาการท่องเที่ยวทางธรรมชาติ การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ และการท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์ ซึ่งภายในช่วงปี 2561 - 2565 จังหวัดมีเป้าหมายที่แนชัดในการเป็นแหล่งท่องเที่ยวสำคัญระดับชาติและนานาชาติ ซึ่งก่อนการระบาดของไวรัสโคโรนาสายพันธุ์ใหม่ หรือโควิด-19 แนวโน้มนักท่องเที่ยวและรายได้จากการท่องเที่ยวของจังหวัดเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง ซึ่งสะท้อนถึงศักยภาพด้านการท่องเที่ยวของจังหวัด เป้าหมายการพัฒนาการท่องเที่ยวถูกบรรจุทั้งแผนระดับจังหวัด ระดับกลุ่มจังหวัด และระดับชาติ อย่างเช่น แผนพัฒนาจังหวัดประจวบคีรีขันธ์ปี 2561 - 2565 ยุทธศาสตร์การพัฒนาขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในเขตจังหวัดประจวบคีรีขันธ์ (พ.ศ. 2561 - 2564) ยุทธศาสตร์กลุ่มจังหวัดภาคกลางตอนล่าง 2 รวมทั้งแผนระดับประเทศอย่างแผนแม่บทพัฒนาการท่องเที่ยวในเขตพัฒนาการท่องเที่ยวฝั่งทะเลตะวันตก (The Royal Coast หรือ Thailand Riviera) พ.ศ. 2560 - 2564

2.5.2 พื้นที่จังหวัดระนอง

จังหวัดระนองตั้งอยู่ตอนบนของภาคใต้ เป็นที่รู้จักของนักท่องเที่ยวและคนทั่วไปในฐานะ ‘เมืองแห่งเหมืองแร่และน้ำพุร้อนธรรมชาติ’ และได้ชื่อว่า ‘เมืองฝนแปดแดดสี่’ เนื่องจากมีฝนตกชุกมากที่สุดในประเทศ โดยใน 1 ปี มีช่วงที่ฝนตกถึง 8 เดือน

จังหวัดระนองแบ่งพื้นที่การปกครองแบ่งออกเป็น 5 อำเภอ คือ อำเภอเมืองระนอง อำเภอกะบุรี อำเภอกระเปอร์ อำเภอละอุ่น และอำเภอสุขสำราญ นอกจากนี้ ระนองยังเป็นจังหวัดชายแดนที่มีอาณาเขตติดต่อกับเมียนมา และมีอาณาเขตติดต่อกับพื้นที่ต่าง ๆ ของประเทศไทย ดังนี้

- 1) ทิศเหนือ ติดต่อกับอำเภอท่าแซะ จังหวัดชุมพร
- 2) ทิศตะวันออก ติดต่อกับอำเภอเมือง อำเภอสวี อำเภอพะโต๊ะ จังหวัดชุมพร และอำเภอไชยา อำเภอนาหว้า อำเภอบ้านตาขุนและกิ่งอำเภอวิภาวดี จังหวัดสุราษฎร์ธานี
- 3) ทิศใต้ ติดต่อกับอำเภอกะบุรี จังหวัดพังงา และอำเภอคีรีรัฐนิคม จังหวัดสุราษฎร์ธานี
- 4) ทิศตะวันตก ติดต่อกับทะเลอันดามันและและแม่น้ำกระบุรี ถือเป็นพรมแดนธรรมชาติระหว่างไทยกับเมียนมา

จังหวัดระนองมีจุดผ่านแดนถาวรระนอง - เกาะสอง ในเขตอำเภอเมือง 4 จุด และมีจุดผ่อนปรน 1 จุดที่บ้านเขาฝาชี โดยจุดผ่านแดนถาวรบริเวณท่าเทียบเรือสะพานปลา ตำบลบางรีน อำเภอเมือง ถือเป็นจุดหลักที่คนท้องถิ่น แรงงานย้ายถิ่น นักเดินทาง พ่อค้าใช้เดินทางและขนส่งสินค้าข้ามพรมแดน เพราะอยู่ใกล้ตลาดเมืองระนอง มีท่าเทียบเรือโดยสารระนอง-เกาะสอง หรือเรือข้ามฟาก ซึ่งใช้เวลาเดินเพียง 30 นาที ก่อนการแพร่ระบาดของโรคโควิด 19 จุดผ่านแดนทั้ง 4 แห่ง เปิดบริการเวลา 6.30-24.00 น. ของทุกวัน สาเหตุที่เปิดดำเนินถึง 24.00 น. เพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวและการค้า (สำนักงานแรงงานจังหวัดระนอง, 2563)

ภาพที่ 2.4 แผนที่จังหวัดระนอง
(ปรับปรุงจากแผนที่การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย)

ภูมิประเทศและทรัพยากรธรรมชาติ

จังหวัดระนองมีลักษณะทางกายภาพของพื้นที่แคบเรียวยาวจากทิศเหนือสุดจรดใต้ประมาณ 169 กิโลเมตร ส่วนที่แคบที่สุดอยู่คือคอคอดกระในเขตอำเภอกระบุรี โดยมีความกว้างประมาณ 9 กิโลเมตร มีเนื้อที่ทั้งจังหวัดประมาณ 3,298.045 ตารางกิโลเมตร หรือ 2,061,278 ไร่ โดยร้อยละ 14 เป็นพื้นที่ราบ ส่วนอีกร้อยละ 86 มีสภาพเป็นป่าป่าและภูเขา นอกจากนี้ ยังมีสินแร่สมบูรณ์แม้คงเหลือไม่มากดังในอดีต เช่น แร่ดีบุก เป็นต้น ลักษณะพื้นที่ด้านทิศตะวันออกของจังหวัดระนองเป็นป่าไม้และภูเขาสลับซับซ้อนลาดเอียงไปตลอดแนวลงสู่แม่น้ำกระบุรีและทะเลอันดามันในฝั่งทิศตะวันตก มีเกาะน้อยใหญ่ในทะเลอันดามันจำนวน 62 เกาะ มีพื้นที่ชายฝั่งยาวประมาณ 69 กิโลเมตร มีผืนป่าชายเลนที่ระบบนิเวศน์อุดมสมบูรณ์ เป็นแหล่งที่อยู่อาศัยของสัตว์น้ำทั้งทางบกและทางทะเล 75,406.27 ไร่ (กรมประมง, ม.ป.ป.) และบางส่วนของป่าชายเลนได้รับการประกาศจากองค์การศึกษาวิทยาศาสตร์และวัฒนธรรมแห่งสหประชาชาติ (UNESCO) เมื่อปี พ.ศ. 2540 ให้เป็น ‘เขตพื้นที่สงวนชีวมณฑล’ (การจัดการพื้นที่สงวนชีวมณฑล, กรมทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่ง, 2558) และผืนป่าชายเลนจังหวัดระนองยังเป็นส่วนหนึ่งของ ‘พื้นที่แหล่งอนุรักษ์ทะเลอันดามัน’ ที่ได้รับการบรรจุในบัญชีรายชื่อเบื้องต้น (tentative list) เพื่อขอขึ้นทะเบียนมรดกโลก เมื่อเดือนธันวาคม พ.ศ. 2564 (UNESCO, 2021)

ข้อมูลประชากร

ข้อมูลสำนักงานสถิติแห่งชาติ พ.ศ. 2553 จังหวัดระนองที่มีประชากรอาศัยอยู่ 183,079 คน (สำนักงานสถิติพยากรณ์ สำนักงานสถิติแห่งชาติ, 2553) โดยร้อยละ 30 เป็นประชากรแฝงซึ่งส่วนใหญ่เป็นแรงงานย้ายถิ่นจากเมียนมา ขณะที่ข้อมูลของสำนักทะเบียนกลาง พ.ศ. 2564 สัดส่วนประชากรที่ไม่มีสัญชาติไทยมีประมาณร้อยละ 7.7 ของจำนวนผู้อยู่อาศัยที่ทั้งจังหวัดที่มี 194,573 คน (ราชกิจจานุเบกษา เล่ม 139 ตอนพิเศษ 12 ง, 2565) คนท้องถิ่นระนองมีความหลากหลายเชื้อชาติ ศาสนา และความเชื่อ ซึ่งเป็นลักษณะเด่นของเมืองท่าและเมืองชายแดนที่มีการไหลเวียนของผู้คนที่มาจากก่อนยุครัฐชาติ ระนองมีประชากรอาศัยอยู่ทั้งในทะเลและเกาะ เช่น คนมอแกน เป็นกลุ่มชาติพันธุ์พื้นเมืองที่บรรพบุรุษดำรงวิถีเคลื่อนย้ายตามหมู่เกาะและชายฝั่งทะเลอันดามันมาตั้งแต่อก่อนยุครัฐชาติ และประชากรที่ตั้งรกรากอยู่บนบกซึ่งในอดีตมีจำนวนไม่มาก Cushman (2534) กล่าวถึงเมื่อเริ่มแรกที่คอซู้เจียง เจ้าเมืองระนองคนแรกอพยพเข้ามาทำเหมืองแร่และค้าขายราวกลางทศวรรษ 2370 เมืองระนองยังเป็นป่ารก ไม่มีเรือกสวนไร่นาที่ทำกิน มีผู้คนอาศัยอยู่เพียง 17 ครอบครัว ต่อมาประชากรได้เริ่มขยายตัวตามความรุ่งเรืองของกิจการเหมืองแร่ คนจีนเป็นกลุ่มแรก ๆ ที่เข้ามาบุกเบิกและคงมีอิทธิพลทางเศรษฐกิจในปัจจุบัน นอกจากนี้ยังมีคนท้องถิ่นภาคใต้ คนเชื้อสายมลายู และคนชาติพันธุ์ต่าง ๆ จากเมียนมา ที่อพยพเข้ามาทำมาหากิน จนกระทั่งมีการขีดเส้นแบ่งพรมแดนรัฐชาติใน พ.ศ. 2411 และการดำเนินนโยบายสร้างชาติที่เข้มข้นของรัฐไทย คนท้องถิ่นในระนองที่เคยใช้ชีวิตข้ามฝั่งไปมาระหว่างไทยและเมียนมาอย่างยืดหยุ่นบางส่วนต้องค่อยๆ เปลี่ยนวิถีให้กลืนกลายเป็นไทย รวมถึงมีอัตลักษณ์ใหม่ของคนท้องถิ่นที่ทับซ้อนข้ามเส้นเขตแดนเกิดขึ้น เช่น กลุ่มคนสองน้ำ หรือผู้ถือสองสัญชาติ ซึ่งส่วนใหญ่เป็นพ่อค้าเชื้อสายจีนที่พยายามรักษาเครือข่ายการค้าข้ามพรมแดนเอาไว้ ขณะที่บางกลุ่มคนถูกจำกัดด้วยพรมแดนรัฐชาติ คือ คนไทยพลัดถิ่น หรือคนที่มีภาษาและวัฒนธรรมแบบคนไทยภาคใต้ ที่ตกค้างอยู่ในฝั่งเมียนมา และอาศัยอยู่ในพื้นที่ชายแดน ซึ่งจำนวนไม่น้อยกลายเป็นผู้ไม่มีสัญชาติ

สภาพเศรษฐกิจและนโยบายส่งเสริมการท่องเที่ยวจังหวัดระนอง

ระนองเป็นพื้นที่ที่มีทรัพยากรธรรมชาติทางทะเล ชายฝั่งทะเล ป่าไม้ และสินแร่ที่สมบูรณ์ รวมถึงเป็นเมืองชายแดนที่เชื่อมโยงการค้าและคมนาคมกับเมืองท่าสำคัญของเมียนมา การพัฒนาการท่องเที่ยวของจังหวัดระนองจึงเติบโตจากการพึ่งพาการทำเหมืองแร่ ป่าไม้ ประมง เกษตรกรรม และการค้าชายแดนมาตลอด ผลผลิตทั้งหมดรวมจังหวัดระนองประจำปี พ.ศ. 2561 มีมูลค่า 28,014 ล้านบาท โดยภาคเกษตรซึ่งมีประมงเป็นสาขาการผลิตที่สร้างรายได้หลัก มีผลผลิตทั้งหมดรวมมูลค่า 11,474 ล้านบาท คิดเป็นสัดส่วนร้อยละ 41.0 ส่วนภาคนอกเกษตร มีมูลค่า 16,540 ล้านบาท คิดเป็นสัดส่วนร้อยละ 59.0 (สำนักงานแรงงานจังหวัดระนอง, 2563) ทั้งนี้

ธุรกิจการท่องเที่ยวเป็นส่วนหนึ่งของรายได้ภาคนอกเกษตร ที่ผ่านมการท่องเที่ยวเป็นสาขาการผลิตที่สร้างรายได้ไม่สูงนัก โดยมีเหตุผลมาจากกระแสนองแต่เดิมแทบไม่เป็นที่รู้จักของนักท่องเที่ยวโดยทั่วไป อาจเพราะลักษณะที่ตั้งทางภูมิศาสตร์ของจังหวัดที่ค่อนข้างเป็นเมืองปิด เส้นทางคมนาคมเข้าสู่ระนองแยกตัวออกจากเส้นทางหลักที่เชื่อมต่อกับจังหวัดอื่นๆ ของภาคใต้ อีกเหตุผลคือขาดการส่งเสริมการท่องเที่ยว เนื่องจากจังหวัดระนองอาจไม่ได้เล็งเห็นศักยภาพตัวเองทางด้านการท่องเที่ยวมากนัก (งานส่งเสริมการท่องเที่ยว สำนักงานเทศบาลเมืองระนอง, 2563)

อย่างไรก็ตาม นับแต่ปี พ.ศ. 2560 การท่องเที่ยวจังหวัดระนองเริ่มได้รับความสนใจและกลายจุดหมายของนักท่องเที่ยวไทยมากขึ้น โดยหนึ่งในปัจจัยสำคัญคือการที่รัฐบาลเมียนมายกเลิกวีซ่าสำหรับคนไทยในการเดินทางข้ามแดนจุดระนอง - เกาะสอง และให้สัมปทานการท่องเที่ยวในหมู่เกาะมะริด (Myeik Archipelago) แก่บริษัททัวร์ไทย ทำให้จังหวัดระนองกลายเป็นประตูสู่หมู่เกาะมะริดและภาคใต้ของเมียนมา เส้นทางท่องเที่ยวหมู่เกาะมะริดส่วนใหญ่จัดในรูปแบบ One Day Trip ได้รับความนิยมจากนักท่องเที่ยวไทยอย่างมาก นอกจากนี้ ยังมีปัจจัยหลักจากการที่ทั้งรัฐบาลกลางและท้องถิ่นได้เริ่มมีนโยบายส่งเสริมการท่องเที่ยวจังหวัดระนอง เช่น การส่งเสริมการท่องเที่ยวเมืองรองที่ดำเนินงานโดยการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย (ททท.) นโยบายนี้เน้นการกระจายตัวของนักท่องเที่ยวจากเมืองหลักหรือเมืองที่ได้รับความนิยมอยู่แล้วไปสู่เมืองรองหรือเมืองที่การท่องเที่ยวยังไม่เติบโตมากนัก โดยปี พ.ศ. 2560 จังหวัดระนองเป็นหนึ่งในพื้นที่เมืองรองที่ได้รับการสนับสนุนด้านการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวและการโฆษณาประชาสัมพันธ์ ผู้อำนวยการ ททท. ให้ข้อมูลว่า การสนับสนุนนี้ส่งผลให้ในต้นปีแรกของ พ.ศ. 2561 รายได้จากการท่องเที่ยวของจังหวัดระนองเติบโตขึ้นถึงร้อยละ 23.4 (ฐานเศรษฐกิจ, 2561)

ในช่วงเวลาเดียวกันนี้ กรมการพัฒนาชุมชนภายใต้แผนยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี (พ.ศ.2560-2579) ได้ขับเคลื่อนโครงการ OTOP นวัตกรรม เป็นการพัฒนาต่อยอดโครงการหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์ (OTOP) การสนับสนุนวิสาหกิจชุมชน และส่งเสริมการท่องเที่ยวโดยการนำความคิดสร้างสรรค์มาแปลงทรัพยากรและภูมิปัญญาชุมชนให้เป็นสินค้าและบริการเพื่อดึงดูดให้นักท่องเที่ยว จังหวัดระนองมีชุมชนที่เข้าร่วมโครงการชุมชนท่องเที่ยว OTOP นวัตกรรม จำนวน 5 อำเภอ 28 หมู่บ้าน (สำนักงานพัฒนาชุมชนจังหวัดระนอง, กรมการพัฒนาชุมชน กระทรวงมหาดไทย 2563) แม้ที่ผ่านมแทบไม่มีการประเมินผลการดำเนินงานโครงการนี้อย่างชัดเจน แต่การดำเนินโครงการดังกล่าวในระยะสั้นสามารถกระตุ้นให้ชุมชนเริ่มเห็นถึงศักยภาพตัวเอง เกิดกระแสตื่นตัวในการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน และทำให้คนในชุมชนเริ่มมีประสบการณ์รวมถึงบทเรียนในการพัฒนาการท่องเที่ยวโดยชุมชนระดับหนึ่ง

ด้านจังหวัดระนอง โดยเทศบาลเมืองระนองในฐานะหนึ่งในองค์กรที่กำกับทิศทางและจัดทำนโยบายด้านการท่องเที่ยว ร่วมกับภาคส่วนต่าง ๆ ทั้งภาคธุรกิจ ประชาสังคม ชุมชนท้องถิ่น ได้จัดทำแผนส่งเสริมการท่องเที่ยว

ของเทศบาลเมืองระนองในช่วงระยะเวลา 5 ปี (พ.ศ. 2561 – 2565) ซึ่งสอดคล้องแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 12 ที่ต้องการให้คนไทยมีสุขภาวะและสุขภาพที่ดี ภายใต้วิสัยทัศน์ที่ว่า ‘เมืองระนองเป็นเมืองการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพชั้นนำ และเมืองน่าอยู่ที่ประชาชนมีคุณภาพชีวิตที่ดี’ โดยมีน้ำแร่ร้อนเป็นจุดแข็ง (งานส่งเสริมการท่องเที่ยว สำนักงานเทศบาลเมืองระนอง, 2563)

ภายใต้แผนส่งเสริมการท่องเที่ยวข้างต้น จังหวัดระนองให้ความสำคัญกับการส่งเสริมการท่องเที่ยวในเขตเทศบาลเมืองระนองใน 4 ลักษณะ ได้แก่

- 1) การท่องเที่ยวเชิงสุขภาพ คือ สวนสาธารณะรักษะวาริน (บ่อน้ำแร่ร้อน)
- 2) การท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ เช่น พระที่นั่งรัตนรังสรรค์ จำลอง จวนเจ้าเมืองระนอง ศาลหลักเมือง อนุสาวรีย์เจ้าเมืองระนอง เป็นต้น
- 3) การท่องเที่ยวเชิงสันตนาการ การส่งเสริมวัฒนธรรม ศิลปะ ประเพณีและวิถีชีวิตท้องถิ่น เช่น ถนนคนเดินเมืองระนอง ประเพณีสงกรานต์ ลอยกระทง เทศกาลทางศาสนา และเทศกาลอาบน้ำแร่ และระนอง
- 4) การท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ เช่น สถานีพัฒนาทรัพยากรป่าชายเลนที่ 10 ภายใต้ความรับผิดชอบของศูนย์วิจัยป่าชายเลน ตำบลหงาว อำเภอเมือง จังหวัดระนอง

การดำเนินงานตามแผนยุทธศาสตร์ที่ผ่านมา ทางจังหวัดได้จัดกิจกรรมส่งเสริมการท่องเที่ยว โดยได้รับการจัดสรรงบประมาณจากภาคส่วนต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นรัฐบาลกลางและท้องถิ่นที่สนับสนุนกิจกรรม อาทิ

- 1) โครงการเทศกาลตรุษจีนเรื่องราษฏร์ ที่จัดเป็นประจำทุกปี งานนี้เริ่มมาจากเทศบาลเมืองระนอง ร่วมกับสมาคมนักเรียนเก่าโรงเรียนหมิงซินและชาวไทยเชื้อสายจีน ได้เห็นถึงความสำคัญในการสืบสานวัฒนธรรมและประเพณีตรุษจีนของชาวไทยเชื้อสายจีนที่อาศัยอยู่ในเมืองระนอง โดยในการจัดกิจกรรมดังกล่าว ได้มีการปิดถนนเรื่องราษฏร์ตลอดทั้งเส้น เพื่อให้นักท่องเที่ยวได้สัมผัสประสบการณ์ร่วมกับคนท้องถิ่นและกระตุ้นให้เกิดภาวะเศรษฐกิจไหลเวียนในพื้นที่จากการขายสินค้า (กระทรวงวัฒนธรรมสำนักงานจังหวัดระนอง, 2563)
- 2) กิจกรรมถนนคนเดินเมืองระนอง การจัดงานนี้เพื่อเป็นการสนับสนุนให้ระนองเป็นเมืองน่าอยู่และมีคุณภาพชีวิตที่ดีพร้อมกับการเป็นเมืองท่องเที่ยวที่มีศักยภาพ กิจกรรมนี้สอดคล้องกับการส่งเสริมการท่องเที่ยวของจังหวัดและชุมชน โดยเทศบาลเมืองระนองเล็งเห็นถึงความสำคัญของการพัฒนาและส่งเสริมการท่องเที่ยวด้านกิจกรรมนันทนาการ ที่นักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและชาวต่างชาติสามารถเข้ามาเรียนรู้ถึงวิถีชีวิตของ

คนระนอง อีกทั้งยังเป็นการส่งเสริมให้เกิดการมีส่วนร่วมจากทุกภาคส่วนในการขับเคลื่อนภารกิจของเทศบาล สืบสานศิลปวัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่นที่เป็นเอกลักษณ์ของผู้คนที่อาศัยอยู่ตลอดทั้งสองฝั่งของถนนเส้นนี้

3) โครงการเจ้าบ้านน้อย มีวัตถุประสงค์เพื่อให้เยาวชนและคนท้องถิ่นมีทักษะ ความรู้ และความเข้าใจในแหล่งท่องเที่ยวสำคัญที่ตั้งอยู่ในท้องถิ่นตน เพื่อถ่ายทอดหรืออธิบายประวัติศาสตร์ ความเป็นมาและแนะนำจุดสนใจการท่องเที่ยวให้นักท่องเที่ยว อีกทั้งยังเป็นการสร้างอาชีพและรายได้ให้แก่คนในท้องถิ่น กิจกรรมที่ทางเทศบาลได้จัดขึ้น ได้แก่ การจัดอบรมความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับการท่องเที่ยวและบทบาทหน้าที่ของการเป็นเจ้าบ้านที่ดี ข้อมูลทั่วไปและข้อมูลทางประวัติศาสตร์ของชุมชนและของจังหวัดระนอง ภาษาเมียนมาเพื่อการสื่อสารด้านการท่องเที่ยว การใช้สื่อออนไลน์เพื่อการท่องเที่ยว และการเขียนแผนที่การท่องเที่ยว เป็นต้น

นอกจากนี้ยังมีอีกหลายโครงการที่มีส่วนในการส่งเสริมการท่องเที่ยวระนองในอนาคต เช่น การประกาศเขตพื้นที่เมืองเกาละระนองเมื่อเดือนพฤษภาคม พ.ศ. 2650 โดยมีกลุ่มบ้านเรือน อาคาร และตึกแถวเก่าที่ได้รับอิทธิพลด้านสถาปัตยกรรมและการตกแต่งแบบจีนผสมกับยุโรปซึ่งเรียงตัวอยู่ตลอดแนวถนนเรืองราษฎร์เป็นจุดเด่นสำคัญ รวมถึงการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานด้านการคมนาคมเชื่อมต่อระหว่างจังหวัดระนองกับพื้นที่อื่น ๆ ให้มีความคล่องตัวมากยิ่งขึ้น เช่น การขยายและการปรับปรุงคุณภาพท่าอากาศยานระนอง การขยายถนนเชื่อมต่อระหว่างระนองกับจังหวัดใกล้เคียง ซึ่งเป็นส่วนของการส่งเสริมการท่องเที่ยวเมืองหลักเชื่อมโยงกับการเมืองรองและเป็นการดำเนินงานภายใต้แนวทางพัฒนาการท่องเที่ยวในเขตพัฒนาการท่องเที่ยวฝั่งทะเลตะวันตก (The Royal Coast หรือ Thailand Riviera) (พ.ศ.2560 – 2564) (รายงานฉบับสมบูรณ์ (Final Report) แผนแม่บทพัฒนาการท่องเที่ยวในเขตพัฒนาการท่องเที่ยวฝั่งตะวันตก, 2562) การพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานด้านการคมนาคมข้างต้นนั้น ยังเป็นส่วนของการขับเคลื่อนโครงการระเบียงเศรษฐกิจภาคใต้อย่างยั่งยืน (Southern Economic Corridor: SEC) ที่จังหวัดระนองถูกกำหนดเป็นหนึ่งในพื้นที่ยุทธศาสตร์การคมนาคมเชื่อมโยงระหว่างทะเลอันดามันกับอ่าวไทย เพื่อโอกาสทางเศรษฐกิจในระดับภูมิภาคทั้งเรื่องการค้า การลงทุน การท่องเที่ยว และการอุตสาหกรรม อย่างไรก็ตาม การขับเคลื่อนนโยบายส่งเสริมการท่องเที่ยวและการเติบโตของธุรกิจท่องเที่ยวจังหวัดระนองได้ชะลอตัวลงเมื่อเกิดการแพร่ระบาดของโรคไวรัสโควิด 19 นับแต่ช่วงต้นปี พ.ศ. 2563

โดยสรุป แม้การท่องเที่ยวยังไม่ถือเป็นกิจกรรมทางเศรษฐกิจหลักของจังหวัดระนอง แต่ทิศทางเชิงนโยบายและกระแสการท่องเที่ยวจังหวัดระนองในช่วง 5 ปี ก่อนการแพร่ระบาดของโรคโควิด 19 และแนวโน้มในอนาคตหลังวิกฤติโรคระบาดคลี่คลาย ดังที่อภิปรายข้างต้นและดังที่ประชุมใหญ่สามัญหอการค้าจังหวัดระนอง ประจำปี พ.ศ. 2563 ได้จัดทำยุทธศาสตร์แผนพัฒนาเศรษฐกิจ 5 ปี (2565 - 2569) หลังวิกฤติโควิด โดยในด้านการท่องเที่ยวจะเน้นด้านบริการสุขภาพเชื่อมโยงในอาเซียน เพื่อเพิ่มสัดส่วนรายได้จากการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพ

ความงาม และแพทย์แผนไทย (ฐานเศรษฐกิจ, 2563) ชัดเจนว่า การท่องเที่ยวเป็นหนึ่งในกิจกรรมที่เริ่มมีความสำคัญ และได้รับการส่งเสริมอย่างต่อเนื่องทั้งจากภาครัฐและเอกชน โดยทิศทางของนโยบายการท่องเที่ยวเป็นในทิศทางเดียวกับการพัฒนาเศรษฐกิจของระนองตลอดช่วงเวลาที่มา คือ เน้นใช้ประโยชน์จากต้นทุนที่มีในท้องถิ่นเป็นหลัก ไม่ว่าจะเป็นการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพและธรรมชาติโดยอาศัยต้นทุนด้านทรัพยากรธรรมชาติ น้ำแร่ และการใช้ประโยชน์จากการเมืองท่าและเมืองชายแดนในการส่งเสริมการท่องเที่ยวข้ามพรมแดน ส่วนการท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์และวัฒนธรรม แม้เป็นส่วนหนึ่งของนโยบายระดับจังหวัด แต่จะเห็นว่าเน้นความสำคัญของประวัติศาสตร์ราชการและกลุ่มวัฒนธรรมหลัก เช่น พระที่นั่งรัตนรังสรรค์จำลอง จวนเจ้าเมืองระนอง อนุสาวรีย์เจ้าเมืองระนอง เทศกาลตรุษจีน ในขณะที่จังหวัดระนองในฐานะเมืองท่าและเมืองชายแดน ถือเป็นพื้นที่ที่มีความลื่นไหลของผู้คนจนเกิดเป็นสังคมพหุวัฒนธรรม มีความหลากหลายด้านวิถีชีวิตที่สัมพันธ์กับทรัพยากรในท้องถิ่น อีกทั้งมีย่านชุมชนเก่าบนถนนเรืองราษฎร์ที่อาคารบ้านเรือนที่มีสถาปัตยกรรมโดดเด่น ซึ่งวิถีชีวิตของผู้คนและสถาปัตยกรรมย่านชุมชนเก่านี้ ถือเป็นต้นทุนที่มีศักยภาพในการพัฒนากิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ ที่สามารถนำมาพัฒนาต่อยอดเพื่อเพิ่มความหลากหลายให้กับเส้นทางและกิจกรรมการท่องเที่ยวเมืองระนองได้ในอนาคต ซึ่งการวิจัยนี้ได้ให้ความสำคัญกับการทำงานริเริ่มพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ตามแนวทางดังกล่าว

บทที่ 3

การพัฒนาเส้นทางท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ จังหวัดประจวบคีรีขันธ์

หากกล่าวถึงสถานที่ท่องเที่ยวในจังหวัดประจวบคีรีขันธ์ หลายคนคงนึกถึงเส้นทางท่องเที่ยวทางธรรมชาติ โดยเฉพาะชายหาดสวยงามที่ทอดยาวตั้งแต่อำเภอหัวหินจนถึงอำเภอบางสะพานน้อย รวมทั้งอุทยานแห่งชาติหลายแห่งที่มีแหล่งท่องเที่ยวทั้งทางทะเลและภูเขา เช่น อุทยานแห่งชาติเขาสามร้อยยอด อุทยานแห่งชาติหาดวนกร และอื่น ๆ ที่มีทั้งภูเขาและน้ำตก นอกจากสถานที่ท่องเที่ยวทางธรรมชาติแล้ว รูปแบบการท่องเที่ยวที่สำคัญของจังหวัดประจวบคีรีขันธ์อีกอย่าง คือ การพักผ่อนในโรงแรมหลากหลายระดับและชีวิตยามค่ำคืนที่หัวหิน

แม้นักท่องเที่ยวจะเข้ามาเยือนจังหวัดประจวบคีรีขันธ์มากเป็นลำดับต้นๆ ของประเทศ แต่ยังคงกระจุกตัวอยู่ในบางพื้นที่ ทำให้รายได้และผลประโยชน์จากการท่องเที่ยวในจังหวัดกระจุกตัว โดยเฉพาะในอำเภอหัวหิน นอกจากนี้ ด้วยความหลากหลายทางภูมิศาสตร์ทำให้จังหวัดประจวบคีรีขันธ์มีสถานที่ท่องเที่ยวทางธรรมชาติจำนวนมาก อันส่งผลกระทบอีกประการ คือ การท่องเที่ยวของจังหวัดประจวบคีรีขันธ์ที่เน้นการพึ่งพาแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติอยู่มาก ทำให้การท่องเที่ยวในลักษณะอื่น เช่น การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม วิถีชีวิต และ

ประวัติศาสตร์ ยังไม่ได้รับการสนับสนุนหรือไม่ได้ถูกนำเสนอสู่สายตานักท่องเที่ยวมากนัก ปัญหาเหล่านี้ถือเป็นปัญหาหลักของการท่องเที่ยวจังหวัดที่เผชิญมาหลายปี

ในการนี้ คณะวิจัยใคร่ขอนำเสนอเส้นทางท่องเที่ยวที่มุ่งเน้นวัฒนธรรมและวิถีชีวิตในจังหวัดประจวบคีรีขันธ์ ซึ่งยังไม่ได้ถูกหยิบยกมานำเสนอมากนัก ทั้งที่มีความโดดเด่นและมีหลายจุดสนใจที่สามารถเป็นแหล่งท่องเที่ยวได้ ทั้งการนำเสนอความเป็นอยู่ วิถีชีวิตชาวประมง ประวัติศาสตร์การตั้งถิ่นฐาน รวมไปถึงวิถีชีวิตร่วมสมัยของคนในพื้นที่

3.1 กระบวนการทำงานร่วมกับชุมชน มุ่งเน้น 3 หลักการสำคัญดังนี้

1) กระบวนการมีส่วนร่วมของเครือข่าย (Participatory process)

วิธีการดำเนินการวิจัย เช่น การเก็บรวบรวมข้อมูลจากการสัมภาษณ์และการประชุมกลุ่มย่อย การสำรวจพื้นที่เพื่อหาจุดสนใจ ตลอดจนการพัฒนาเส้นทางท่องเที่ยวที่มีศักยภาพ ดำเนินการภายใต้การมีส่วนร่วมระหว่างคณะวิจัยกับชุมชน โดยใช้ “ประวัติชีวิต” และ “ประวัติชุมชน” เป็นเครื่องมือหลักในการกำหนดรูปแบบการสำรวจเส้นทางท่องเที่ยวที่จะพัฒนาบนพื้นฐานของการจรรโลงทางประวัติศาสตร์วัฒนธรรมท้องถิ่น รวมถึงการหารือแนวทางการบริหารจัดการที่เกี่ยวข้องเพื่อให้เกิดศักยภาพความพร้อมในการเป็นวิทยากรหรือ “เจ้าบ้านที่ดี” สามารถบอกเล่าเรื่องราวประวัติศาสตร์ และวิถีชุมชนที่มีความเชื่อมโยงกับระบบนิเวศ

2. การร่วมสร้างสรรค์และผลิต/สร้างองค์ความรู้ (Co-creation and knowledge co-production)

คณะวิจัยร่วมกับชุมชนในการบอกเล่าเรื่องราว และเผยแพร่องค์ความรู้ของชุมชน โดยเปิดพื้นที่ให้ชุมชนมีส่วนร่วมในการสร้างสรรค์ บอกเล่าเรื่องราว สะท้อนวิถีชีวิต และนำเสนออัตลักษณ์ชุมชน ทั้งในแง่ประวัติศาสตร์ชุมชน การย้ายถิ่นในย่านเมืองเก่า และวิถีชีวิตประมงพื้นบ้าน ภายใต้การดำเนินการร่วมกันระหว่างกลุ่มผู้ประกอบการท้องถิ่น ผู้นำชุมชน และสมาชิกชุมชน ตลอดจนส่งเสริมให้นักท่องเที่ยวได้มีส่วนร่วมในการรับรู้บริบทของการอนุรักษ์ทรัพยากรทางทะเลของชุมชน หรือสถาปัตยกรรมท้องถิ่น ผ่านการมีประสบการณ์ร่วมกันกับคนในพื้นที่

3. การสร้างจุดเด่นของพื้นที่ (Place making)

คณะวิจัยพยายามดึงจุดเด่นและองค์ความรู้ด้านต่าง ๆ ของชุมชน ผ่านเรื่องเล่าประวัติศาสตร์ท้องถิ่น และวิถีประมงพื้นบ้าน นำเสนอผลิตภัณฑ์เฉพาะถิ่น และพัฒนาเส้นทางการท่องเที่ยวที่ร้อยเรียงสถานที่ เรื่องเล่า และวิถีชีวิตไว้ด้วยกัน ก่อให้เกิดการเรียนรู้อัตลักษณ์และวิถีชุมชน

3.2 เส้นทางการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์โดยชุมชน พื้นที่จังหวัดประจวบคีรีขันธ์

3.2.1 ชุมชนประมงบ้านทุ่งน้อย ตำบลเขาแดง อำเภอกุยบุรี

อำเภอกุยบุรี เป็นพื้นที่ที่มีหลักฐานการตั้งถิ่นฐานของมนุษย์ที่เก่าแก่ที่สุดในจังหวัดประจวบคีรีขันธ์ โดยมีการขุดพบซากมนุษย์โบราณที่มีโครงร่างใหญ่โต คาดว่ามาตั้งถิ่นฐานบริเวณคลองกุยก่อนพุทธกาลหลายพันปี รวมถึงมีความเชื่อว่าภายในถ้ำบริเวณเทือกเขาสามร้อยยอดมี “ศิลปะภาพวาดเขาสามร้อยยอด” กุยบุรีจึงเป็นพื้นที่หนึ่งที่รุ่มรวยประวัติศาสตร์ นับตั้งแต่ตำนานเจ้าอยู่ผู้ถูกเนรเทศจากจีน เดินทางโดยเรือสำเภามาขึ้นฝั่งที่ปากคลองกุย และรวบรวมชาวจีนและชนพื้นเมือง (ชาวกุย) สร้างเมืองในราว พ.ศ. 300 กระทั่งอยู่ใต้อิทธิพลของอารยธรรมอินเดียในยุคทวารวดี ในราว พ.ศ. 400 และกลายเป็นเมืองท่าสำคัญที่มีอำนาจปกครองด้านสิงขรและเส้นทางการค้าคาบสมุท (กุยบุรี - ด้านสิงขร - มะริด) เชื่อมโยงการค้าระหว่างจีน อินเดีย และอาหรับ กุยบุรีจึงถูกแย่งชิงและปกครองโดยอาณาจักรที่ทรงอิทธิพลหลายครั้ง ทั้งอาณาจักรศรีวิชัย ขอม สุโขทัย กระทั่งกุยบุรีล่มสลายในปลายสมัยกรุงศรีอยุธยา

ปัจจุบัน “กุยบุรี” เป็นอำเภอเล็ก ๆ ที่มีสถานีรถไฟ และเมื่อเอ่ยถึงชื่อ “กุยบุรี” คนส่วนใหญ่ก็นึกถึงไร่สับปะรดและโขลงช้างป่า เนื่องจากด้านตะวันตกของอำเภอกุยบุรีจรดกับเทือกเขาตะนาวศรีอันมีทรัพยากรป่าไม้และสัตว์ป่าที่อุดมสมบูรณ์ อย่างไรก็ตาม ในด้านตะวันออกของอำเภอกุยบุรียังมีพื้นที่จรดอ่าวไทย ทั้งยังมีอาณาเขตทิศเหนือติดกับอุทยานแห่งชาติเขาสามร้อยยอดอันเป็นแนวเทือกเขาหินปูน ที่มีความน่าสนใจแตกต่างจากฝั่งตะวันตก

ชุมชนประมงบ้านทุ่งน้อย อันเป็นชุมชนที่ตั้งอยู่ด้านตะวันออกของอำเภอกุยบุรี มีอาณาเขตติดต่อกับอ่าวไทยและเขตอุทยานแห่งชาติเขาสามร้อยยอด เดิมทีเป็นชุมชนที่มีความเข้มแข็งเรื่องการอนุรักษ์ทรัพยากรประมงทะเลและการทำประมงแบบรับผิดชอบ กระทั่งในปี พ.ศ. 2562 คณะวิจัยได้ลงพื้นที่สำรวจชุมชนและพบว่าผู้นำชุมชนมีความสนใจในการพัฒนาการท่องเที่ยวโดยชุมชน เพื่อให้การท่องเที่ยวเป็นหนึ่งในช่องทางการสร้างรายได้ให้แก่คนในชุมชน และเป็นอีกช่องทางในการสื่อสารประเด็นการทำประมงแบบรับผิดชอบ

ภาพที่ 3.1 ชุมชนประมงบ้านทุ่งน้อย

3.2.1.1 ประวัติชุมชนทุ่งน้อย

- ช่วงตั้งหลักปักฐานที่ทุ่งน้อย (ก่อน ปี พ.ศ. 2495)

ตามคำบอกเล่าของผู้รู้ บ้านทุ่งน้อยเป็นหมู่บ้านเก่าแก่แห่งหนึ่งในอำเภออุบลูรี เช่นเดียวกับหมู่บ้านเขาแดง หมู่บ้านดอนยายหนู หมู่บ้านดอนมะขาม หมู่บ้านปากคลองเกลียว บ้านโพธิ์เรียง หมู่บ้านโคกรัก คลองโบสถ์ ปากเหมือง บ้านใหญ่ บ้านหนอง บ้านอู่ตะเภา โดยที่มาของชื่อหมู่บ้านทุ่งน้อย มาจากที่ตั้งของหมู่บ้านซึ่งด้านหนึ่งเป็นภูเขา และอีกด้านหนึ่งเป็นทุ่งตะกาด (คำว่า “ตะกาด” นั้นเรียกตามสภาพพื้นที่ชายทะเลที่มีน้ำเค็มซึมขึ้นมาถึงบริเวณนั้น จนพื้นดินมีลักษณะเป็นเลน) และสภาพโดยทั่วไปของหมู่บ้านที่มีขนาดเล็ก ไม่มีหญ้า ไม่มีป่า ชาวบ้านจึงเรียกขานกันติดปากว่า “ทุ่งน้อย”

ในช่วงแรกชุมชนแห่งนี้มีเพียง 4 - 5 ตระกูลใหญ่เท่านั้นที่เข้ามาตั้งถิ่นฐานอยู่อาศัย แต่ละตระกูลนิยมสร้างบ้านติดกัน ชุมชนมีการพัฒนาและมีคนเข้ามาอยู่อาศัยเพิ่มขึ้นจนกระทั่งมีการสร้างวัดทุ่งน้อยอยู่ติดชายทะเลใกล้เขาน้อย วัดเก่าแก่แห่งนี้เป็นศูนย์รวมใจของคนในชุมชน เจ้าอาวาสในขณะนั้นคือ หลวงพ่อหลง ซึ่งชาวบ้านให้ความเคารพนับถือเป็นอย่างมาก ใกล้กับวัดทุ่งน้อยเป็นที่ตั้งของโรงเรียนวัดทุ่งน้อย¹ (ก่อตั้งเมื่อวันที่ 30 ตุลาคม

¹ อ้างถึงใน http://www.wattungnoi.com/datashow_10412

พ.ศ. 2478) โรงเรียนใช้ชื่อในช่วงแรกที่ก่อตั้งว่า “โรงเรียนเขาแดง 2” ซึ่งน่าจะเชื่อมโยงกับอาณาเขตพื้นที่ชุมชนบ้านทุ่งน้อยที่ตั้งติดกับชุมชนบ้านเขาแดง

ต่อมาในปี พ.ศ. 2480 วัดทุ่งน้อยได้ย้ายมาอยู่ที่ดอนป่าทราย ซึ่งเป็นที่ตั้งวัดในปัจจุบัน เนื่องจากในอดีตพื้นที่แห่งนี้เป็นป่าเลน ในช่วงลมว่าว (ลมหนาว) วันที่มีลมใหญ่ (1 – 3 ค่ำ) น้ำจะขึ้นสูงท่วมวัดและบ้านเรือนในชุมชนเป็นประจำ แต่บริเวณที่ตั้งวัดจะได้รับผลกระทบมากกว่าเนื่องจากตั้งอยู่ติดทะเลมากกว่า จึงจำเป็นต้องย้ายที่ตั้ง โรงเรียนวัดทุ่งน้อยซึ่งยังไม่มีอาคารเรียนของตนเอง ต้องอาศัยพื้นที่ศาลาวัดเป็นห้องเรียนจึงได้ย้ายตามวัดทุ่งน้อยมาตั้งในที่ที่ตั้งปัจจุบันด้วย กระทั่งในปี พ.ศ. 2487 หลวงพ่อหลงได้อุปการะช่วยเหลือและแบ่งที่ดินของวัดให้ปลูกสร้างอาคารเรียนแยกเป็นสัดส่วนออกจากวัด แต่เนื่องจากพื้นที่ค่อนข้างเป็นป่ารก ครุใหญ่และคณะครูของโรงเรียนที่เข้ามาดำรงตำแหน่งแต่ละช่วงในขณะนั้นจึงได้ร่วมกันพัฒนาโรงเรียนโดยการถางป่า และมีการขยายพื้นที่โรงเรียนในเขตที่ดินของวัดเรื่อยมาตามลำดับ

ด้วยลักษณะภูมิประเทศที่ตั้งของชุมชนบ้านทุ่งน้อยที่เป็นชายทะเลมีน้ำเค็มท่วมถึง ทำให้ลักษณะบ้านเรือนในอดีตมีได้สูง นอกจากนั้นยังมี “ตะไคร้” (บ้างเรียก “กะไคร้”) หรือสระน้ำเค็ม บริเวณกลางหมู่บ้าน ซึ่งในช่วงฤดูมรสุม ลมพายุจะพัดน้ำจากทะเลมาเติมตะไคร้จนท่วม ในขณะที่ช่วงฤดูร้อน ตะไคร้จะกลายเป็นทุ่งที่มีลักษณะเป็นแอ่ง ปลูกพืชไม่ได้เพราะดินมีความเค็ม อย่างไรก็ตาม ชาวบ้านได้ขนทรายจากชายหาดมาถมที่ดินและตะไคร้เพื่อสร้างบ้าน จนชุมชนกลายเป็นพื้นที่สูงน้ำทะเลท่วมไม่ถึงมากกว่า 60 ปีแล้ว จนปัจจุบันบ้านส่วนใหญ่ในชุมชนเป็นบ้านปูนชั้นเดียว

ภาพที่ 3.2 ภาพบ้านไม้อายุกว่า 100 ปี เพียงหลังเดียวในบ้านทุ่งน้อยที่ยังไม่ถูกรื้อ

- ช่วงการเปลี่ยนแปลงเส้นทางคมนาคมและการค้า (ปี พ.ศ. 2495 - 2545)

แม้ว่าการพัฒนาเส้นทางรถไฟเพื่อความสะดวกในด้านการคมนาคมจะกำเนิดในประเทศไทยตั้งแต่ปี พ.ศ. 2434 แต่เส้นทางรถไฟที่พัฒนามาถึงตัวเมืองกุยบุรีนั้นกำเนิดขึ้นในปี พ.ศ. 2495 ความเจริญที่เข้ามาส่งผลให้มีชาวจีนเข้ามาตั้งถิ่นฐานประกอบอาชีพค้าขายจนพัฒนาเป็นตลาดกุ่มในที่สุด จากผืนป่ากุยบุรีที่มีทรัพยากรธรรมชาติให้เก็บหาซื้อขายกับพ่อค้าแม่ค้าในตลาดกุ่ม ชาวบ้านในพื้นที่โดยรอบค่อยๆ หันมาประกอบอาชีพทางด้านเกษตร ได้แก่ ทำนา ทำสวน และทำไร่ เช่น ไร่พริก ไร่ถั่ว ไร่สับปะรด และสวนผลไม้ต่าง ๆ อีกมากมาย

ขณะที่ชุมชนอื่น ๆ หันไปทำมาหากินด้านการเกษตรไร่นาสวนมากขึ้น ชาวบ้านทุ่งน้อยที่อยู่ติดกับทะเลและอุดมไปด้วยทรัพยากรสัตว์ทะเลต่าง ๆ มากมายยังคงทำมาหากินอยู่กับทะเลด้วยอาชีพประมงพื้นบ้าน นอกจากนี้ ในช่วงราว พ.ศ. 2504 - 2534 ชาวบ้านทุ่งน้อยยังมีอีกอาชีพหนึ่ง คือ การเก็บมูลนกค่างควาควบคู่ไปกับการทำประมง โดยเฉพาะในช่วงที่คลื่นลมแรงจัดออกเรือประมงไม่ได้ โดยลุงเม้ง ผู้อาวุโสวัย 70 กว่าปี เล่าว่า เมื่อครั้งอายุ 20 กว่าปี เคยเก็บมูลค่างควากับชาวบ้านหลายคน โดยจะนั่งในตะกร้าและคนที่อยู่ข้างบนจะหย่อนตะกร้าทำด้วยหวายลงไปประมาณ 30 เมตร โดยใช้ขวานชักตะกร้าขึ้นลง คนที่นั่งในตะกร้าทำหน้าที่ลงไปกวาดมูลค่างควา บริเวณที่เก็บมูลนกค่างควาอยู่ตรงยอดเขาหัวแร้งค่อนข้างชัน ทางด้านตะวันออกที่มีลักษณะเหมือนตัวกบ ทางขึ้นเขาจะอยู่ตรงท่าเรือบริเวณอ่าวทุ่งส่าย ข้างบนเขาเป็นถ้ำลึกลงไปความกว้างของปากถ้ำไม่กว้างมาก แต่ด้านล่างเป็นพื้นที่กว้าง สามารถเก็บมูลนกค่างควาได้ครั้งละประมาณเกือบร้อยถัง อาชีพนี้ได้ยกเลิกไปเมื่อ 30 กว่าปีแล้ว อาชีพประมงยังคงเป็นอาชีพหลัก แต่ด้วยความเจริญจากตลาดกุ่มบุรี การทำประมงของชาวบ้านจึงพัฒนามาสู่ระบบการซื้อขายกับพ่อค้าคนจีนมากขึ้น

เดิมทีชาวบ้านทุ่งน้อยใช้เรือใบและเรือแจวในการออกหาปลาระยะไม่เกิน 2 ไมล์ทะเลจากชายฝั่ง จนกระทั่งช่วง พ.ศ. 2500 จึงเริ่มมีการใช้เรือประกอบเครื่องยนต์คู่ใบด้าในการทำประมง อย่างไรก็ตาม แม้ชุมชนบ้านทุ่งน้อยจะมีทรัพยากรสัตว์น้ำที่อุดมสมบูรณ์ แต่เนื่องจากพื้นที่ของชุมชนทุ่งน้อยในอดีตเป็นดินเลน ทำให้ไม่สามารถปลูกพืชได้ ชาวบ้านต้องนำปลาที่จับได้มาถนอมอาหารในรูปของปลาเค็มและปลาหวาน แล้วนำไปขายหรือแลกกับผักและข้าวที่ตลาดกุ่ม (บริเวณสถานีรถไฟกุยบุรีในปัจจุบัน) โดยการนำปลาใส่หาบแล้วออกเดินเท้าจากบ้านทุ่งน้อยไปยังตลาดกุ่มตั้งแต่ตี 4 บ้างก็ขนหาบใส่เรือแล่นไปที่ปากคลองเกลียว แล้วเดินเท้าจากปากคลองเกลียวต่อไปยังตลาดกุ่ม และสำหรับครัวเรือนที่มีเกวียนก็สามารถขนหาบปลาขึ้นเกวียนเดินทางไปยังตลาดกุ่มได้

กระทั่งช่วง พ.ศ. 2510 รูปแบบการเดินทางเริ่มเปลี่ยนไป เมื่อมีคนในชุมชนซื้อรถหกล้อคันแรกของหมู่บ้านทุ่งน้อย เพื่อใช้ในการขนปลาไปขายที่ตลาดกุ่ม

ภาพที่ 3.3 “บุญเรือง” รถหกล้อคันแรกในบ้านทุ่งน้อย

ช่วงปี พ.ศ. 2521 หลวงพ่อหลงที่ชาวบ้านทุ่งน้อยเคารพนับถือได้มรณภาพลง แต่ชาวบ้านยังคงนับถือและยึดถือท่านเป็นศูนย์รวมทางจิตใจ จึงมีการจัดงานประจำปีนมัสการหลวงพ่อหลงในช่วงสิ้นปีจนถึงปีใหม่ของทุกปี

- ช่วงการเปลี่ยนแปลงและผลกระทบต่อวิถีประมงพื้นบ้าน (ประมาณ ปี พ.ศ. 2545 - 2555)

ในอดีตชายทะเลทุ่งน้อยมีทรัพยากรสัตว์น้ำที่อุดมสมบูรณ์ ผู้รู้บ้านทุ่งน้อยเล่าว่า “เมื่อก่อนถ้าอยากกินไอ้ดุก (ปลาดุกทะเล) แค่อោทางมะพร้าวไปหย่อนก็จะมีไอ้ดุกว่ายน้ำมาหลบอยู่ใต้ทางมะพร้าว” ชาวบ้านทุ่งน้อยจึงหาเลี้ยงชีพด้วยการทำประมงมาอย่างยาวนาน โดยชนิดสัตว์น้ำที่มีมากในทะเลบริเวณชุมชนทุ่งน้อย คือ ปลาทุ เมื่อประมาณ 20 ปีก่อน ในช่วงที่ทรัพยากรสัตว์น้ำยังอุดมสมบูรณ์ ภายใน 100 วัน ชาวประมงบ้านทุ่งน้อยสามารถจับปลาทุรวมกันได้ประมาณ 100,000 กิโลกรัม

ภาพที่ 3.4 ปลาทุทอด จากทะเลบ้านทุ่งน้อย

อย่างไรก็ตาม ในช่วงระยะเวลาประมาณ 10 ปีที่ผ่านมา พบว่า ทรัพยากรสัตว์น้ำลดลงอย่างมาก จากเดิมที่ปลาและสัตว์ทะเลมีจำนวนมากจนพูดได้ว่า “ปลาอยู่หน้าบ้านใครหน้าบ้านมัน” จนช่วงหลายสิบปีที่ผ่านมาเริ่มเห็นเรือประมงบ้านเหนือบ้านใต้มาลอยลำหากินบริเวณหน้าหมู่บ้านตรงกลางมากขึ้น เพราะมี “ก้อนปลา” เยอะ นอกจากนี้ ชาวประมงบ้านทุ่งน้อยเริ่มสังเกตเห็นเรือปั่นไฟเพิ่มมากขึ้น ฝูงปลาที่เคยพบในหลายจุดเริ่มลดลงเหลือไม่กี่จุด

ศักยภาพทางเศรษฐกิจชุมชนประมงบ้านทุ่งน้อยตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันขึ้นอยู่กับการทำประมงเป็นหลัก อาจกล่าวได้ว่าการทำประมงพื้นบ้านเป็นเพียงอาชีพเดียวที่หล่อเลี้ยงเศรษฐกิจของชุมชนแห่งนี้ เนื่องจากความอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากรสัตว์น้ำ แม้ในช่วงเมื่อ 50 ปีที่แล้ว ก่อนที่จะมีการประกาศให้บริเวณเขาหัวแร้งเป็นพื้นที่อนุรักษ์ภายใต้การดูแลของกรมอุทยานฯ ชาวบ้านมีรายได้จากการเก็บมูลค่างควาบนเขาแร้ง แต่ก็ยังเป็นเพียงอาชีพเสริม ศักยภาพทางเศรษฐกิจในการทำประมงจึงเป็นปัจจัยที่สำคัญในการขับเคลื่อนให้เกิดกิจกรรมทางเศรษฐกิจของชุมชน พร้อมทั้งเกื้อหนุนให้เศรษฐกิจชุมชนมีความเข้มแข็ง และสามารถดำรงอยู่รอดท่ามกลางการเปลี่ยนแปลงของสังคม เนื่องจากในปี 2549 การเข้ามาของเทคโนโลยีในการจับสัตว์น้ำให้ได้ปริมาณมากขึ้น ชุมชนประมงบ้านทุ่งน้อยได้เป็นตัวอย่างของชุมชนประมงพื้นบ้านหลายแห่ง เช่น ชุมชนประมงบ้านคั่นกะได ได้นำเทคโนโลยีในการจับสัตว์น้ำมาใช้ตามคำแนะนำของคนนอกพื้นที่ ซึ่งสามารถทำให้จับสัตว์น้ำในปริมาณมาก แต่ในที่สุด ชาวบ้านก็พบว่าภายในระยะเวลาแค่ปีเดียว สัตว์น้ำลดจำนวนลงเป็นอย่างมาก จึงหันกลับมาใช้การจับปลาด้วยวิธีการเดิม คือ ใช้เครื่องมือจับสัตว์น้ำที่เหมาะสมกับประเภทและขนาดของสัตว์น้ำเป้าหมาย

ในปี พ.ศ. 2555 ชาวประมงบ้านทุ่งน้อยจึงรวมตัวกันจัดตั้งสมาคมประมงพื้นบ้านทุ่งน้อย โดยมีหัวใจหลักของการทำงานสมาคมฯ ว่า **หนึ่ง** ต้องสร้างความเข้มแข็งให้แก่ชุมชน **สอง** ต้องพัฒนาเครือข่ายกับคนที่มีความอุดมการณ์ร่วมกัน และ **สาม** ต้องเผยแพร่งานที่สมาคมฯ ดำเนินการให้เป็นที่ยอมรับต่อสาธารณะ

ตลอดระยะเวลาที่ผ่านมา สมาคมฯ มีเรื่องราวการต่อสู้กับวิธีการทำประมงของกลุ่มนายทุนมากมาย สมาคมฯ และเครือข่ายจึงพยายามออกไปจัดงานและพูดคุยในเวทีต่าง ๆ โดยเฉพาะการสื่อสารให้สังคมเมืองหลวงรับรู้เกี่ยวกับการกำหนดเครื่องมือจับสัตว์น้ำ และการมีกฎหมายบังคับใช้ เป็นต้น

ต่อมา สมาคมฯ ได้เล็งเห็นว่าการพูดคุยเพียงอย่างเดียวยังไม่เพียงพอต่อการสื่อสารให้สาธารณะรับรู้และเข้าใจ แต่ต้องทำงานให้เป็นที่ประจักษ์ จึงได้จัดตั้งธนาคารปูม้าทุ่งน้อยในปี พ.ศ. 2562 ภายใต้แนวคิด “การจับควคูกับการฟื้นฟูเป็นจริงได้” เพื่อรับซื้อปูม้าไข่นอกกระดองจากชาวประมงในชุมชนในราคาเท่ากับท้องตลาด คือ กิโลกรัมละ 400 บาท นำมาเพาะเลี้ยงและปล่อยลูกปูม้าคืนสู่ท้องทะเล เป็นการฟื้นฟูทรัพยากรสัตว์น้ำ (ปูม้า) ให้กลับมาอุดมสมบูรณ์ กระทั่งปี พ.ศ. 2564 ทรัพยากรปูม้าในชุมชนกลับมาอุดมสมบูรณ์อย่างเห็นได้ชัด โดยชาวบ้านในชุมชนสามารถนำปูม้าที่จับได้ใน 3 วัน ไปขายสร้างรายได้หลายหมื่นบาท ทางธนาคารปูม้าจึงขอรับซื้อแม่ปูไข่นอกกระดองจากชาวประมงในราคาที่ต่ำลง คือ กิโลกรัมละ 200 บาท โดยชาวประมงยินยอมขายในราคาดังกล่าวเนื่องจากเห็นว่าทรัพยากรกลับมาอุดมสมบูรณ์อย่างแท้จริง ทำให้ธนาคารปูม้าลดภาระต้นทุนในการรับซื้อแม่ปูไข่นอกกระดองลงกว่า 50%

นอกจากนี้ ชุมชนยังมีการรวมตัวกันป้องกันไม่ให้เรือคราดหอยเข้ามาลากหอยในเขตทะเลของชุมชน เรือคราดหอยหลายลำมาจากแม่กลองและบางตะบูน ส่วนใหญ่เป็นเรือลากหอยลาย หอยแครง หอยครง (คล้ายหอยแครงแต่มีลักษณะใหญ่กว่า) เรือลากหอยมีการขออนุญาตตั้งแต่อำเภอสามร้อยยอดจนถึงอำเภอเมือง แต่ที่อำเภอกุยบุรีจะมีเรือลากหอยมากที่สุด เรือลำหนึ่งบรรทุกได้ถึง 20 ตัน ในหนึ่งชั่วโมงเรือคราดหอยสามารถลากหอยได้ถึง 10 ตัน โดยในช่วงเดือนกุมภาพันธ์จะเป็นช่วงลากหอย นับแต่โรงงานไฟฟ้าบ่อนอกหินกรูดมาตั้ง ก็มีการลากหอยมาแล้ว 2 - 3 ปี

ชุมชนประมงบ้านทุ่งน้อยตระหนักและเข้าใจสภาพปัญหาของการทำประมงที่ยั่งยืน ซึ่งชุมชนก็ประสบปัญหาจากสัตว์น้ำทะเลที่ลดน้อยลงเริ่มหายากขึ้น ซึ่งชาวบ้านเชื่อว่าเป็นผลกระทบมาจากการทำประมงที่ไม่ยั่งยืน เนื่องจากการทำประมงโดยลากอวนถึงระดับพื้นทะเล ทรัพยากรสัตว์น้ำ เช่น ปลาทุที่อุดมสมบูรณ์ในอดีตลดปริมาณลงอย่างมาก เดิมชาวบ้านทุ่งน้อยจะทำประมงจับปลาทุเป็นส่วนใหญ่ โดยมีตลาดรับซื้อที่สำคัญ คือ ตลาดแม่กลอง ชาวบ้านที่เป็นนายหน้าจะรับซื้อปลาทุไปส่งที่ตลาดแม่กลอง แต่ในระยะหลังปลาทุเริ่มมีปริมาณลดน้อยลงอย่างมาก จากเดิมที่เคยจับได้ถึง 10 ตัน เมื่อต้นปี 2564 ชาวบ้านหลายคนเล่าว่า ปีนี้จับปลาทุแทบจะไม่ได้

ได้มาประมาณ 10 – 20 กิโลกรัม ปลาหูเริ่มลดลงเมื่อช่วงสามถึงสี่ปีที่ผ่านมา อีกสาเหตุหนึ่งที่ปลาลดลง ชาวบ้านบางคนคิดว่าสถานการณ์น้ำท่วมเมื่อปี 2554 น้ำจืดถูกปล่อยลงทะเลจำนวนมาก ทั้งน้ำสะอาดและน้ำสกปรกปนสารเคมีตกค้าง ทำให้ปลาที่เกิดใหม่ที่อยู่กันอ่าวไม่สามารถมีชีวิตอยู่ได้ ปีนี้สถานการณ์ยิ่งหนักกว่าเดิม ชาวบ้านเริ่มหันมาทำหมึกสายกันมากขึ้น โดยเริ่มจากเรือประมงจากแม่กลองและเพชรบุรี ชาวบ้านท่านหนึ่งบอกว่าทำหมึกสายมาสามปีแล้ว ชาวบ้านที่ทำหมึกสายมีประมาณ 20 กว่าครัวเรือน เรือขนาดเล็กจะทำได้ ต้องเป็นเรือขนาด 20 ตันกรอส โดยชาวบ้านที่พอมีฐานะใช้เปลือกหอยสังข์ที่สั่งซื้อเปลือกหอยมาครั้งละ 10,000 – 20,000 ตัว ซึ่งเป็นการจับหมึกสายด้วยวิธีธรรมชาติ อย่างไรก็ตามชาวประมงที่จับหมึกสายยังมีข้อขัดแย้งโดยชาวบ้านที่ทำประมงขนาดเล็ก ซึ่งเห็นว่าเรือลำเล็กทำตามกฎหมายทุกประการ โดยเฉพาะเรื่องการทำประมงในเขตทะเลชายฝั่ง ส่วนเรือประมงที่มีขนาดเกิน 20 ตันกรอสขึ้นไป ต้องออกไปทำประมงนอกเขตทะเลชายฝั่ง 3 ไมล์ทะเล

3.2.1.2 เส้นทางท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ ชุมชนประมงบ้านทุ่งน้อย

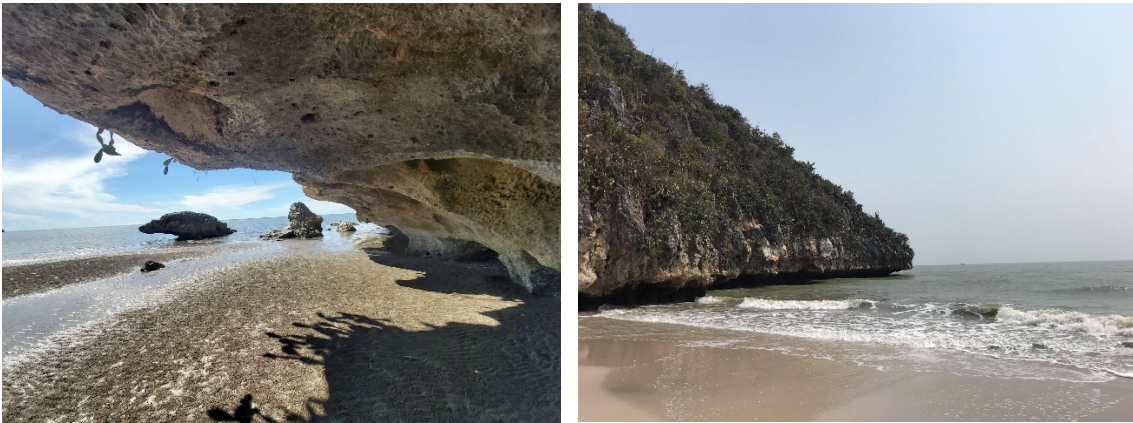
จากการศึกษาข้อมูลประวัติ สถานที่ และวิถีชีวิตของชุมชนในการพัฒนาเส้นทางท่องเที่ยวสร้างสรรค์ ซึ่งประกอบไปด้วยความอุดมสมบูรณ์ของแหล่งทรัพยากรธรรมชาติ ชายหาดที่สวยงาม พันธุ์ไม้นานาพรรณ และสัตว์ป่าหายาก อาหารทะเลที่สด สะอาด และปลอดภัย และศักยภาพในเชิงบริหารจัดการ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการเป็นแหล่งเรียนรู้ที่สำคัญของการอนุรักษ์และเพาะพันธุ์ทรัพยากรสัตว์น้ำในทะเลผ่านการจัดตั้งธนาคารปูม้าที่มีเครือข่ายชุมชนประมงพื้นบ้านของจังหวัดอื่นเข้ามาเรียนรู้ร่วมกัน เช่น ระนอง จันทบุรี ตรัง รวมถึงวิถีชีวิตประมงพื้นบ้านที่เน้นการทำประมงแบบรับผิดชอบ พบว่า ชุมชนประมงบ้านทุ่งน้อย มีศักยภาพในการพัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ ที่นักท่องเที่ยวสามารถเข้ามาแลกเปลี่ยนเรียนรู้กับคนในชุมชน ทั้งในเชิงวิถีชีวิต และประวัติท้องถิ่นผ่านสถานที่ท่องเที่ยวทางธรรมชาติในชุมชน ได้แก่ ทะเล ภูเขา และถ้ำ ซึ่งมีจุดสนใจ ได้แก่

- เขาหัวแร้ง

ทิศเหนือของชุมชนทุ่งน้อยติดกับเขาที่ชาวบ้านเรียกว่า “เขาหัวแร้ง” ซึ่งอยู่ในเขตอุทยานแห่งชาติเขาสม ร้อยยอด ในอดีตก่อนที่จะถูกประกาศเป็นเขตอุทยานแห่งชาติ เมื่อประมาณ 20 - 30 ปีมาแล้ว ชาวบ้านอาศัยป่าแห่งนี้แหล่งความมั่นคงทางอาหาร แหล่งน้ำจืด หาไม้ต้นมันหมูมาสร้างบ้าน ทำเสาบ้าน ชัดตะ ทำฟืน เก็บแก่นจันทร์ขาย นำไม้/ต้นหนามเสมา ใช้เป็นอาหารเลี้ยงวัว โดยใช้ไฟลนหนามออก พื้นที่บริเวณที่ราบเชิงเขาอุดมไปด้วยต้นชะครามอันเขียวชอุ่มไปทั่วบริเวณในช่วงฤดูฝน และเป็นอาหารพื้นถิ่นของชุมชนในละแวกนี้ จากเขาหัวแร้งเป็นเส้นทางเดินเข้าไปยังหาดต่าง ๆ อันเป็นแหล่งตกปลาหาหอยของชาวบ้านทุ่งน้อย ได้แก่

- อ่าวตันตาล และถ้ำดิน หินแบน

ชาวบ้านทุ่งน้อยมักจะมาตกปลา หาปูบริเวณอ่าวตันตาล และที่อ่าวแห่งนี้มีถ้ำซึ่งภายในถ้ำมีหินสี ชาวบ้านทุ่งน้อยเรียกถ้ำแห่งนี้กันติดปากว่า “ถ้ำดิน หินแบน” หินสีนี้มีชื่อเรียกว่า “หินเขี้ยวหนุมาน” มีลักษณะเป็นรูปทรงสี่เหลี่ยม สี มีสีเหลืองและสีขาวเหมือนผลึกแก้ว เราสามารถพบหินสีได้ในเกือบทุกเดือน โดยเฉพาะในช่วงน้ำแห้ง ประมาณเดือนมิถุนายน แต่ถ้าใครตั้งใจมาสำรวจถ้ำนี้ในช่วงเดือนพฤศจิกายนและธันวาคมอาจจะไม่เห็นเพราะเป็นหน้ามรสุม

ภาพที่ 3.5 หาดตันตาล

- อ่าวกุงกะแซง หรือ อ่าวเรือแตก

หาดนี้มีตำนานเกี่ยวข้องกับที่มีชื่อ “สามร้อยรอด” (ภายหลังเพี้ยนเป็น “สามร้อยยอด”) เล่าว่ากุงกะแซงเป็นหนึ่งในอ่าวที่กลุ่มชาวจีน 300 คน ผู้รอดชีวิตจากเหตุการณ์สำเภาล่มขึ้นฝั่งมาที่บริเวณเขาสามร้อยยอด ในปัจจุบัน ณ อ่าวกุงกะแซงมีกองทรายขนาดใหญ่คล้ายกับจุดกำบังสำหรับการสู้รบด้วยปืน

ในช่วงประมาณเดือนมิถุนายนของทุกปี ระดับน้ำทะเลจะลดลงจนนักท่องเที่ยวสามารถเดินจากหาดตันตาลเลียบชายทะเลไปจนถึงหาดกุงกะแซงได้

ภาพที่ 3.6 ชายหาดทุ่งน้อยในฤดูน้ำลดจนสามารถเดินเลียบหาดต่าง ๆ ได้

ตามเส้นทางเลียบชายหาดผ่านหาดอันสวยงามหลายแห่ง มีลักษณะคล้ายอ่าว เมื่อเดินจากหัวเขานอกทางด้านหาดทุ่งน้อยเริ่มจากอ่าวตันตาล นักท่องเที่ยวสามารถเดินลอดเข้าด้านในถ้ำขนาดเล็ก เพื่อชมความงามของหินงอกหินย้อย (ซึ่งสามารถเห็นได้ชัดเจนน้ำลด ตั้งแต่เดือนมิถุนายนจนถึงเดือนตุลาคม โดยเฉพาะช่วง 14 ค่า จนถึง 3 ค่า) ซึ่งเป็นถ้ำที่มีปล่องถ้ำลงมา จะมีหินที่มีลักษณะแปลกตา ซึ่งเกิดจากการพังทลายของหินและการกัดเซาะของน้ำทะเล ชาวบ้านเรียกชื่อตามลักษณะที่พบเห็น เช่น หินที่คล้ายหัวไก่ เรียกว่า ไ้แจ้ นอกจากถ้ำดิน หินแบน ก็ยังมีถ้ำเล็กถ้ำน้อย เรียกชื่อต่าง ๆ กัน เช่น เขาพัง โครกคราก (เป็นหินที่มีรูพรุน เวล่าน้ำพัดก็จะมีเสียงดัง) ถ้ำทลาย บริเวณอ่าวตันตาล อ่าวเฒ่าทุ่ง หาดเจ๊กหมาเหลือง เวล่าน้ำขึ้นจะท่วมถ้ำเล็ก ๆ เหล่านี้หมด แต่ช่วงน้ำแห้งทางด้านล่างจะมีหินลื่น ๆ มีเรื่องเล่าว่าในอดีตจะเอากระดูกคนตายไปฝัง และสันนิษฐานว่าเรือสำเภาของคนจีนมาล่มบริเวณนี้ ถัดจากอ่าวตันตาลจะเป็น อ่าวคู้กะแซง อ่าวคู้กะเฒ่า ถ้ำตาเฮง ซึ่งเป็นเส้นทางเดินรอบวกกลับมาที่หมู่บ้านได้

ภาพที่ 3.7 แผนที่จุดสนใจในชุมชนทุ่งน้อย

ในการนี้ เส้นทางท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์โดยชุมชนประมงบ้านทุ่งน้อย จึงมี 4 แนวทาง คือ “กินแกงส้ม ชมเสียงผา ปล่องปูม้า ตามหาถ้ำเสือ” ดังรายละเอียดต่อไปนี้

แนวทางที่ 1: “กินแกงส้ม” กิจกรรม Fishing Catch & Cook

“แกงส้ม” เป็นหนึ่งในอาหารหลักของชาวบ้านทุ่งน้อย (อาหารหลักของคนเรือบ้านทุ่งน้อย คือ “กินแกงส้ม ต้มปูม้า (ปลา)ลิ้นหมาทอด”) เนื่องจากเป็นชุมชนประมงที่สามารถจับปลาได้จำนวนมาก แต่พื้นที่ส่วนใหญ่ในชุมชนเป็นดินเลน ไม่ค่อยมีพืชผักเติบโตมากนัก ชาวทุ่งน้อยจึงปรุง “แกงส้ม” โดยไม่ใส่ผัก ด้วยกรรมวิธีเรียบง่าย ใช้เครื่องปรุงน้อย สามารถปรุงบนเรือได้ เครื่องปรุงแกงส้มของชาวทุ่งน้อย ประกอบด้วย น้ำพริกแกงส้ม น้ำมะขาม น้ำปลา และปลาที่จับได้ โดยนำปลาทั้งตัวใส่ลงในหม้อแกงส้ม เพราะ “คนเรือทุ่งน้อยกินปลาตัวละ 2 คำ!”

ภาพที่ 3.8 แกงส้มบ้านทุ่งน้อย

นักท่องเที่ยวสามารถมีส่วนร่วมในการเตรียมมื้ออาหารตั้งแต่ขั้นตอนการหาวัตถุดิบ คือ การจับปลา ด้วยเครื่องมือประมงที่เลือกจับสัตว์น้ำเฉพาะชนิด อันเป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อม โดยกิจกรรมและวิธีจับปลาที่ นักท่องเที่ยวสามารถร่วมสนุกได้มี 3 รูปแบบ คือ

1) จับปลา หาทอยเสียบริมหาด ประกอบด้วย ตกปลาในรูเขา เช่น ปลาตุกทะเล ปลาเก๋า ปลากระบาง ซึ่งชาวทุ่งน้อยเล่าว่าปลาในรูเขาจะมีเนื้อนิ่มกว่าปลาที่จับมาจากกลางทะเล และกิจกรรมหาทอยเสียบริมหาดด้วยมือเปล่า โดยมีชาวประมงพื้นบ้านอาวุโสในชุมชนเป็นผู้ให้คำแนะนำ เส้นทางในการดำเนินกิจกรรมจับปลาบริมหาด คือ ชายหาดด้านทิศเหนือของชุมชน ซึ่งนักท่องเที่ยวสามารถเลือกเดินทางได้ 2 วิธี คือ 1) เดินข้ามเขาหัวแร้ง และ 2) นั่งเรือเลียบเกาะเขาหัวแร้งไปยังหาดต่าง ๆ อันเป็นแหล่งตกปลาหาทอยของชาวบ้านทุ่งน้อย

ภาพที่ 3.9 นักท่องเที่ยวเดินเลียบชายหาด

2) ล่องเรือตกปลา โดยมีสัตว์น้ำเป้าหมายหลัก คือ ปลาอินทรี ซึ่งสามารถตกได้ตลอดทั้งปี ยกเว้นเพียงช่วงที่มีลมมรสุม (นักท่องเที่ยวสามารถติดต่อสอบถามผู้ประกอบการล่องหน้า) ทั้งนี้ ชุมชนมีเบ็ดตกปลาให้นักท่องเที่ยวเช่าคันละ 200 บาท หรือหากเป็นนักท่องเที่ยวผู้ชื่นชอบการตกปลา สามารถนำเบ็ดตกปลาของตนเองมาใช้ได้ ส่วนเรือที่ใช้เล่นตกปลา มีทั้งเรือ Speed Boat สำหรับรองรับนักท่องเที่ยวไม่เกิน 5 คน คิดค่าบริการ 1,200 บาท/คน/เที่ยว และเรือประมงสำหรับรองรับนักท่องเที่ยวกลุ่มใหญ่ที่มีจำนวนมากกว่า 5 คน คิดค่าบริการเหมาลำ 5,000 บาท/เที่ยว ช่วงเวลาที่เหมาะสมในการล่องเรือตกปลา คือ ช่วงแดดฟ้าขาว (พระอาทิตย์ขึ้น ตั้งแต่เวลา 05.30 – 12.00 น.)

ภาพที่ 3.10 ปลาอินทรีที่นักท่องเที่ยวนำออกมาได้

3) ล่องเรือตกหมึก โดยใช้เครื่องมือโยตกหมึกแบบกระตุกมือ สำหรับกลุ่มนักท่องเที่ยวที่มีสมาชิกไม่เกิน 5 คน สามารถเล่นเรือ Speed Boat ค่าบริการ 800 บาท/คน/เที่ยว ส่วนกลุ่มนักท่องเที่ยวที่มีจำนวนมากกว่า 5 คน สามารถเช่าเหมาลำเรือประมง ค่าบริการ 3,500 บาท/เที่ยว ช่วงเวลาที่เหมาะสมในการล่องเรือตกหมึก คือ ช่วง หัสดะวันดับ (พระอาทิตย์ตก ตั้งแต่เวลา 17.30 – 19.00 น.)

แนวทางที่ 2: “ชมเสียงผา” กิจกรรมเข้าป่า ปีนเขา เส้นทางศึกษาธรรมชาติ “เขาหัวแร้ง” อุทยานแห่งชาติเขาสามร้อยยอด

บนเขาหัวแร้งมีพืชสำคัญที่ในอดีตชาวบ้านนำมาใช้ประโยชน์ ได้แก่ ต้นมันหมู โดยชาวบ้านนำต้นมันหมูมาทำเสาบ้าน ส่วนลำต้นที่มีขนาดเล็กนำมาขัดฝาบ้านแบบขัดแตะ ต้นมันหมูจะออกผลในช่วงเดือน 7 – 8 สามารถรับประทานได้ มีรสชาติหวาน สามารถรับประทานเป็นยาระบาย สมัยก่อนในชุมชนไม่มีผลไม้หลากหลายเหมือนปัจจุบัน เมื่อชาวบ้านขึ้นเขาจึงมักเก็บผลมันหมูมารับประทาน ประโยชน์อีกประการหนึ่งของมันหมู คือ ทำไม้ฟืน โดยชาวบ้านจะขึ้นเขาหัวแร้งเพื่อหาไม้มันหมูมาเผาทำฟืนปีละประมาณ 10 วันก็ได้ไม้เพียงพอสำหรับทำฟืนตลอดทั้งปี นอกจากนี้ยังมี ต้นสละได ที่ในอดีตชาวบ้านมักจะนำยางสละไคมาทาตะขोเปิดเพื่อใช้เปื้อปลา

ภาพที่ 3.11 ทางขึ้นเขาหัวแร้ง สองข้างทางเต็มไปด้วยต้นเสม็ดเทศ

จุดเด่นสำคัญอีกประการหนึ่งของเขาหัวแร้ง คือ สัตว์ป่า ได้แก่ เก้ง ค่างแว่น นกยูง ไก่ป่า ลิงแสม และเสียงผา ซึ่งเป็นสัตว์ป่าสงวน รวมถึงนกต่าง ๆ หลายชนิด เช่น นกเงือก นกเง้ง เหยี่ยวใหญ่ นกกระยางดำ นกกะปะ นกกาเหว่า นกเขาเดือย นกป่า นกเขาขาว นกหัวขวาน และค้างคาว ซึ่งมีจำนวนมาก อย่างไรก็ตาม จากการ

สอบถามจากชาวบ้านและเจ้าหน้าที่อุทยานฯ พบว่า มีปัญหาการล่าสัตว์ในเขตอุทยานฯ โดยเฉพาะการล่าเลี้ยงผา มีทั้งการล่าโดยผู้ล่าที่เดินเท้าขึ้นเขา และการล่าโดยนั่งเรือมาชุมนุมยิงที่หาดเฒ่าทุ่ง กุงกะแซง และกุงกะเฒ่า ในคืนเดือนหงาย เขาหัวแร้งจึงเป็นจุดส่องสัตว์ป่าที่หาดูได้ยาก เช่น เลียงผาที่อาศัยตามผาหิน และนกยูงที่มักปรากฏตัวให้เห็นบ่อยในช่วงที่ออกมากินปูที่ชายคลอง และยังมีนกเงือกอยู่ 2 คู่ ที่เคยอพยพไปอยู่ที่อื่นแต่สุดท้ายก็กลับมา รวมถึงค้างแวนที่มีจำนวนเพิ่มขึ้นจากเมื่อประมาณ 10 ปีก่อน ด้วยความพยายามช่วยกันดูแลของชาวบ้านทุ่งน้อย ไม่ให้มีการล่าสัตว์ป่าเหล่านี้

ภาพที่ 3.12 มูลเลี้ยงผา

ภาพที่ 3.13 จุดชมวิวบนเขาหัวแร้ง เห็นทิวทัศน์ภูเขา ท้องทะเล และบ่อเลี้ยงปลา/กุ้ง
เส้นทางปีนเขาขึ้นจุดชมวิวนี้นักทำหายนักผจญภัยอย่างมาก

แนวทางที่ 3: “ปล่อยปูม้า” กิจกรรมอนุรักษ์สัตว์น้ำ เรียนรู้การทำประมงแบบรับผิดชอบ

ในช่วง 10 ปีที่ผ่านมา คุณปิยะ เทศแย้ม เห็นร่องรอยการลดลงของทรัพยากรสัตว์น้ำอันเนื่องมาจากการทำประมงด้วยเรือปั่นไฟ จึงเริ่มชักชวนชาวบ้านจัดตั้งสมาคมประมงพื้นบ้านทุ่งน้อยในปี พ.ศ. 2555 กระทั่งปี พ.ศ. 2562 สมาคมฯ ได้จัดตั้งธนาคารปูม้าขึ้นมา เพื่อแสดงให้เห็นว่าการจับควบคุมคู่กับการฟื้นฟูทรัพยากรสัตว์น้ำเป็นสิ่งที่เป็นไปได้ โดยเริ่มต้นจากทุนส่วนตัว 60,000 บาท สำหรับรับซื้อแม่ปูไข่นอกกระดองจากชาวประมงมาฟักในราคา กิโลกรัมละ 400 บาท (เท่าราคาตลาด) ซึ่งกองทุนนี้ใช้เงินรับซื้อแม่ปูไข่นอกกระดองจากชาวบ้านจนหมดภายใน 3 วัน คุณปิยะ จึงโพสต์เรื่องราวนี้ลงบนเฟซบุ๊กส่วนตัว เมื่อ K-Village เห็นโพสต์ดังกล่าวจึงบริจาคถังเพาะและเงินสมทบกองทุน 70,000 บาท และยังมีผู้สนับสนุนเพิ่มอีก 100,000 บาท

ธนาคารปูม้า สมาคมประมงบ้านทุ่งน้อย ประสบภาวะขาดทุนเรื่อยมาจากการค่าไฟฟ้า รวมถึงน้ำหนักแม่ปูที่ลดลงหลังการไข่ จำต้องขายปูในราคาที่แพงกว่าตลาด กระทั่งเมื่อไม่นานมานี้ ชาวบ้านทั้งในชุมชนทุ่งน้อยและชุมชนอื่น ๆ ในจังหวัดประจวบคีรีขันธ์ เริ่มเห็นการเพิ่มขึ้นของทรัพยากรปูม้าในรอบหลายปี ชาวประมงบางรายสามารถขายปูม้ามีรายได้หลายหมื่นถึงหนึ่งแสนบาทจากการวางอวนปูเพียง 1 ครั้ง จึงยอมขายแม่ปูไข่นอกกระดองให้แก่ธนาคารปูม้าในราคากิโลกรัมละ 200 บาท ลดภาระต้นทุนให้แก่ธนาคารลงได้

ธนาคารปูม้า สมาคมประมงพื้นบ้านทุ่งน้อย มีกิจกรรม “กินเพื่อเพิ่ม” เพื่อให้นักท่องเที่ยวร่วมเรียนรู้การทำประมงแบบรับผิดชอบ ที่มีการอนุรักษ์ฟื้นฟูควบคู่กับการจับ ทั้งกิจกรรมในธนาคารปูม้า เช่น จับแม่ปูไข่ใส่ถังเพาะ และปล่อยลูกปูม้าลงสู่ทะเล นอกจากนี้ยังมีกิจกรรมสร้างบ้านปลา กินต้มปูม้า และแกงปูใบชะคราม เพื่อให้การท่องเที่ยวเป็นอีกเครื่องมือหนึ่งในการทดแทนทรัพยากรที่ลดหายไป

ภาพที่ 3.14 ธนาคารปูม้า ชุมชนประมงบ้านทุ่งน้อย

แนวทางที่ 4: “ตามหาถั่วเสือ” กิจกรรมบุกถั่วเสือ: ตามรอยขุนโจรสามร้อยยอด

ณ ชุมชนแห่งนี้มีเรื่องเล่าเกี่ยวกับขุนโจรเขาสามร้อยยอดว่า ด้วยที่ตั้งทางภูมิศาสตร์ของบ้านทุ่งน้อยที่ติดกับเขาสามร้อยยอดอันเป็นภูเขาคินปูนสูงชันริมหาดเลนที่ทอดยาว พร้อมด้วยเกาะหินปูนเรียงรายใกล้ชายฝั่ง และมีถั่วหินปูนจำนวนมาก ยากต่อการเข้าถึง ส่งผลให้ในอดีต “ขุนโจรสามร้อยยอด” มักมาหลบซ่อนตัวจากการตามล่าของทางการที่เขาหัวร้าง

ขุนโจรสามร้อยยอด คือ ชาวประจวบคีรีขันธ์ที่ร่วมกับขบวนการเสรีไทยในการต่อต้านกองทัพญี่ปุ่นที่ยกพลขึ้นบกเมื่อ “วันวิโรไทย” 8 ธันวาคม พ.ศ. 2484 ในสงครามมหาเอเชียบูรพา ชาวบ้านเหล่านี้ได้ปฏิบัติการในรูปแบบกองโจรปล้นและกักขังจากขบวนรถไฟทหารญี่ปุ่นที่ผ่านหัวหิน – ปราณบุรี ลงข้างทาง จึงเป็นที่รู้จักในนาม “ขบวนการไทยลับ” นำโดย “เสือพลอย” และ “เสือโผน” กระทั่งยุคข้าวยากหมากแพงหลังสงคราม

ในช่วงปี พ.ศ. 2490 – 2495 กองโจรไทยสืบได้กลายมาเป็นขุนโจรออกปล้นด้วยยุทธปัจจัยที่ขโมยมาจากกองทัพญี่ปุ่น เปิดตัวด้วยการบุกปล้นเกาะล้าน จังหวัดชลบุรี

แม้จะขึ้นชื่อว่าโจร แต่ก็ยังมีเรื่องราวเบื้องหลังเกี่ยวกับมิตรภาพของขุนโจรสามร้อยยอด โดยเฉพาะเสือใหญ่ของกลุ่ม คือ “เสือพลอย แห่งปราณบุรี” กับชาวบ้านทุ่งน้อย จากคำบอกเล่าของลุงวัฒน์ อดีตผู้ใหญ่บ้านทุ่งน้อยและผู้รู้บ้านทุ่งน้อยอีกหลายคนว่า “พวกเสือไปปล้นมาจากที่อื่น แต่จะไม่ทำอะไรคนทุ่งน้อย” หรือ “เสือพลอยเคยมาเยี่ยมที่บ้าน (บ้านอายุกว่า 100 ปี) ตอนนั้นอยากเห็นว่า “เสือใหญ่” เป็นยังไง เลยแอบดูเสือพลอยนั่งคุยกับพ่อ ถึงได้เห็นว่าเสือก็เป็นคนเหมือนกันกับเรานี้แหละ”

ภาพที่ 3.15 ลุงวัฒน์ เล่าเรื่องขุนโจรสามร้อยยอด

- สำนวนจั่วหลอด แหล่งกบดานของเสือในอดีต

เมื่อเดินเท้าเลียบชายหาดทรายเลนชุมชนทุ่งน้อยไปทางทิศใต้ของชุมชนประมาณ 30 นาที จะพบชายหาดอันเต็มไปด้วยเปลือกหอยและรูปูลม ในระหว่างที่เดินเลียบชายหาดนี้ จะเห็นปูลมวิ่งผ่านหลายสิบตัว ปัจจุบันยังมีชาวบ้านชื่อ ลุงบุญ เป็นผู้เชี่ยวชาญการจับปู จับหอย และแมงดาทะเล ด้วยมือเปล่า จับสัตว์น้ำบริเวณหาดนี้ และสามารถถ่ายทอดทักษะการจับนี้ให้แก่นักท่องเที่ยวที่สนใจมาเรียนรู้การจับสัตว์น้ำด้วยมือเปล่า

ภาพที่ 3.16 ชายหาดทุ่งน้อย

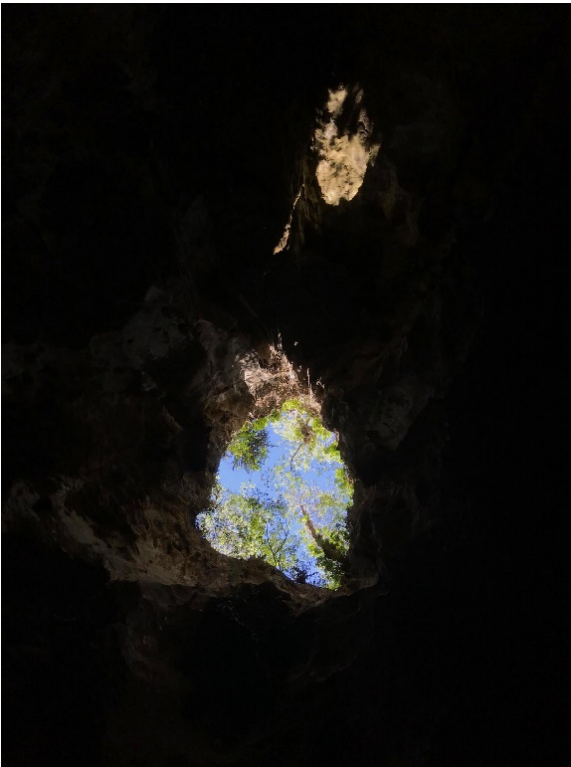
เมื่อเดินมาจนสุดชายหาดทางทิศใต้ จะพบเนินเขาหินปูน ที่ฐานของเนินเขามีร่องรอยการกัดเซาะของน้ำทะเล บ่งบอกถึงระดับความสูงเมื่อน้ำทะเลขึ้น เมื่อเดินลงทะเลเลียบเลาะตามพื้นที่ที่ถูกกัดเซาะได้เนินเขา และเดินเลี้ยวตามแนวเขาไปอีกเล็กน้อยจะพบช่องหินที่สามารถเดินลอดผ่านได้ในยามน้ำลง

ภาพที่ 3.17 เนินเขาทางทิศใต้ของหาดทุ่งน้อย

ภาพที่ 3.18 ช่องหิน ทางเข้าถ้ำลอด

ภาพที่ 3.19 ภายในถ้ำลอด

ชาวทุ่งน้อยเชื่อว่า ถ้ำแห่งนี้เป็นหนึ่งในถ้ำที่ขุนโจรหรือเสือในอดีตใช้เป็นที่พักหลบหนีการไล่ล่าของทางการ โดยเฉพาะในช่วงน้ำขึ้น จะไม่สามารถเดินทางเข้ามาในถ้ำแห่งนี้ได้ เนื่องจากน้ำทะเลจะหนุนสูงจนท่วมปิดปากทางเข้าถ้ำ

3.2.1.3 สรุปการพัฒนาเส้นทางท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ ชุมชนประมงบ้านทุ่งน้อย

ชุมชนประมงบ้านทุ่งน้อย ตำบลเขาแดง อำเภอกุยบุรี เป็นพื้นที่ที่มีศักยภาพทางการท่องเที่ยวจากทุนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เนื่องจากชุมชนมีที่ตั้งติดกับชายทะเลและเขตอุทยานแห่งชาติเขาสามร้อยยอด จึงมีจุดสนใจทางธรรมชาติทั้งชายหาด ทะเล ภูเขา และถ้ำหินปูน นอกจากนี้ยังมีทุนทางวัฒนธรรม กล่าวคือชุมชนมีชื่อเสียงเรื่องวิถีการทำประมงแบบรับผิดชอบ ทั้งยังมีเรื่องเล่าประวัติศาสตร์ท้องถิ่นที่เชื่อมโยงกับจุดสนใจต่าง ๆ ในชุมชน

คณะวิจัยร่วมกับชุมชนในการพัฒนาเส้นทางท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์โดยชุมชนจนเกิดผลผลิตประกอบด้วย เส้นทางท่องเที่ยวเชิงนิเวศและวิถีประมงพื้นบ้าน พร้อมคู่มือท่องเที่ยวชุมชนฯ ที่นักท่องเที่ยวสามารถเพลิดเพลินกับการล่องเรือจับปลา เรียนรู้วิถีประมงพื้นบ้านและการทำอาหารทะเลท้องถิ่นจากชาวประมงรุ่นเก่าและรุ่นใหม่ ชื่นชมความงามของชายหาดและถ้ำหินปูน พร้อมฟังเรื่องเล่าเกี่ยวกับเหล่าขุนโจรสามร้อยยอดที่เคยมีความสัมพันธ์กับผู้คนและชุมชนในอดีต

จากการดำเนินการพัฒนาเส้นทางท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ร่วมกับชุมชน สามารถสรุปจุดแข็ง จุดอ่อน โอกาส และอุปสรรค ในการพัฒนาเส้นทางท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์โดยชุมชนประมงบ้านทุ่งน้อย ดังนี้

● จุดแข็ง

ด้านกายภาพ ได้แก่ การมีระบบสาธารณูปโภคพื้นฐาน เช่น ไฟฟ้า น้ำประปา และระบบโทรคมนาคม เช่น โทรศัพท์ และอินเทอร์เน็ต ทั้งถึง

ด้านสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติ ได้แก่ ชายหาด ทะเล ภูเขา และถ้ำหินปูน ที่สวยงาม

ด้านวัฒนธรรม ได้แก่ วิถีการทำประมงแบบรับผิดชอบ และอาหารทะเล ที่มีกรรมวิธีการปรุงที่มีเอกลักษณ์เฉพาะ

ด้านบุคคล/สังคม ได้แก่ แกนนำชุมชนมีความเข้มแข็ง มีชื่อเสียงในฐานะนักต่อสู้เพื่อทรัพยากรทางทะเล นอกจากนี้ยังมีผู้รู้ในชุมชน ที่ให้ความร่วมมือในการบอกเล่าเรื่องราว และแบ่งปันองค์ความรู้ และคณะทำงานมี

ความร่วมมือจากคนหลากหลายช่วงวัย อันเป็นการสร้างโอกาสให้สมาชิกวัยเกษียณมีช่องทางรายได้ และเกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างช่วงวัย

ด้านการบริหารจัดการ ได้แก่ คณะทำงานมีช่องทางรายได้หลากหลายช่องทาง เช่น รายได้จากการขายสินค้าสัตว์น้ำ ซึ่งได้รับการสนับสนุนจากเครือข่ายที่ให้ความสำคัญกับการบริโภคเพื่อความยั่งยืน และรายได้จากการค้าขายอื่น ๆ ทำให้บริหารจัดการความเสี่ยงทางการเงินได้ดี

- จุดอ่อน

ด้านกายภาพ ได้แก่ ชุมชนมีที่พักและร้านอาหารจำกัด และตั้งอยู่ไกลจากสถานพยาบาล

ด้านสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติ ได้แก่ การขาดการจัดการขยะในชุมชน

ด้านบุคคล/สังคม ได้แก่ แม้คณะทำงานจะมีความเข้มแข็ง แต่จำนวนสมาชิกยังมีอยู่น้อย เพราะขาดการมีส่วนร่วมจากคนในชุมชน

ด้านการบริหารจัดการ ได้แก่ คณะทำงานยังไม่มีแบบจำลองทางธุรกิจและแนวทางบริหารจัดการที่ชัดเจน

- โอกาส

ด้านกายภาพ ได้แก่ การมีช่องทางสื่อสารสังคมออนไลน์ ซึ่งชุมชนมีชื่อเสียงและเป็นที่รู้จักในด้านการอนุรักษ์ทรัพยากรประมงทะเล

ด้านบุคคล/สังคม ได้แก่ เครือข่ายด้านการอนุรักษ์ทรัพยากรทางทะเล และเครือข่าย influencers ด้านการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ เช่น รายการ Ray ร่อน

ด้านการบริหารจัดการ ได้แก่ คณะทำงานยังไม่มีแบบจำลองทางธุรกิจและแนวทางบริหารจัดการที่ชัดเจน

- อุปสรรค

ด้านกายภาพ ได้แก่ การขาดระบบบริการขนส่งสาธารณะ อันเป็นอุปสรรคต่อการเข้าถึงของนักท่องเที่ยว และการขาดความร่วมมือจากหน่วยงานภาครัฐในการพัฒนาโฮมสเตย์ เนื่องจากถูกเลื่อนนัดหมายการตรวจดูจากหน่วยงานรับผิดชอบ

ด้านสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติ ได้แก่ ชุมชนไม่สามารถใช้ประโยชน์เขาหัวแร้งได้อย่างเต็มที่ เนื่องจากอยู่ในเขตรับผิดชอบของอุทยานแห่งชาติเขาสามร้อยยอด

ด้านการบริหารจัดการ ได้แก่ คณะทำงานยังไม่มีช่องทางพัฒนาทักษะผู้ประกอบการ

ตารางที่ 3.1 สรุปจุดแข็ง จุดอ่อน โอกาส และอุปสรรค ในการพัฒนาเส้นทางท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์โดย
ชุมชนประมงบ้านทุ่งน้อย

ทรัพยากร	จุดแข็ง	จุดอ่อน	โอกาส	อุปสรรค
กายภาพ (ที่พัก, ร้านอาหาร, การคมนาคม, การติดต่อสื่อสาร, สาธารณูปโภค)	- ความสะดวกในการติดต่อสื่อสารทั้งทางโทรศัพท์และอินเทอร์เน็ต - สาธารณูปโภค	- ที่พักและร้านอาหารในชุมชนมีจำกัด - อยู่ห่างจากสถานพยาบาล	- ช่องทางสื่อสารสังคมออนไลน์	- ไม่มีบริการขนส่งสาธารณะ - ขาดความร่วมมือจากหน่วยงานภาครัฐในการพัฒนาโฮมสเตย์
สิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติ	- ชายหาดและทะเล - ภูเขาหินปูน - ถ้ำหินปูน	- ขยะในชุมชน		- ไม่สามารถใช้ประโยชน์เขาหัวแร้งได้อย่างเต็มที่เนื่องจากอยู่ในเขตรับผิดชอบของอุทยานแห่งชาติเขาสามร้อยยอด
วัฒนธรรม (ประเพณี, วิถีชีวิต, สถาปัตยกรรม, ศิลปะ, การละเล่น, ภาษา, อาหาร, เทศกาล)	- วิถีการทำประมงแบบรับผิดชอบ - อาหารทะเล			

ทรัพยากร	จุดแข็ง	จุดอ่อน	โอกาส	อุปสรรค
บุคคล/สังคม (ผู้นำ, ผู้รู้, หน่วยงาน, เครือข่าย, เจือ้นไซท์เกี่ยวกับโครงสร้างทางสังคม)	- แกนนำมีความเข้มแข็ง - ผู้รู้ในชุมชน - หน่วยงานมีช่วงวัยที่หลากหลาย	- ขาดการมีส่วนร่วมจากสมาชิกในชุมชน	- เครือข่ายด้านการอนุรักษ์ทรัพยากรทางทะเล - เครือข่าย influencers ด้านการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์	
การบริหารจัดการ	- มีช่องทางรายได้หลายช่องทาง	- ยังไม่มีแบบจำลองทางธุรกิจและแนวทางการบริหารจัดการที่ชัดเจน		- ยังไม่มีช่องทางพัฒนาทักษะผู้ประกอบการ

3.2.2 ชุมชนหัวบ้าน ถนนสุศึก อำเภอเมืองประจวบคีรีขันธ์

“ถนนสุศึก” ที่เป็นถนนที่ตั้งอยู่ใน “ชุมชนหัวบ้าน” ที่เป็นพื้นที่แรกที่มีการตั้งชุมชนในบริเวณอำเภอเมืองจังหวัดประจวบคีรีขันธ์ ชุมชนแห่งนี้เป็นหนึ่งใน 15 ชุมชนที่ตั้งอยู่ในเขตเทศบาลเมืองจังหวัดประจวบคีรีขันธ์ โดยมีจำนวนครัวเรือน 682 ครัวเรือน มีประชากรรวม 1,471 คน แบ่งเป็นชาย 646 คน หญิง 825 คน² และถนนสุศึกเป็นถนนที่ตั้งขนานถนนริมชายหาดอ่าวประจวบคีรีขันธ์ หรือที่ชาวบ้านสมัยก่อนเรียกว่า อ่าวเกาะหลัก และมีถนนสละชีพขนานอยู่อีกด้าน ด้วยความเก่าแก่ของย่านนี้ บริเวณถนนเส้นนี้จึงเต็มไปด้วยบ้านเก่าโบราณอายุร้อยปีหรือเกือบร้อยปี ที่สร้างตั้งแต่ก่อนสมัยสงครามโลกครั้งที่ 2 ชุมชนหัวบ้านเป็นสถานที่สำคัญทางประวัติศาสตร์ของเมืองประจวบคีรีขันธ์ในฐานะการเป็นชุมชนแรกของบริเวณที่ตั้งอำเภอเมืองในปัจจุบัน และถนนสุศึกก็เป็นถนนสายประวัติศาสตร์ที่มีเรื่องราวน่าสนใจเกี่ยวกับสงครามโลกครั้งที่ 2 ตลอดความยาวของถนนประมาณ 2 กิโลเมตร มี

² งานทะเบียนราษฎร เทศบาลเมืองประจวบคีรีขันธ์ (ณ วันที่ 31 มกราคม 2558)

กิจกรรมมากมายและจุดสนใจหลายอย่าง ทั้งร้านอาหาร ร้านของฝาก แหล่งเรียนรู้ พิพิธภัณฑ์ วิถีชีวิต และบ้านเรือนหลากหลายรูปแบบ ที่สะท้อนความเป็นอยู่ของผู้คนร่วมสมัย ถนนสู่ศึกจึงเป็นถนนที่สามารถบอกเล่าทั้งเรื่องราวความเป็นอยู่ วัฒนธรรมประเพณี และประวัติศาสตร์เมืองประจวบคีรีขันธ์ รวมทั้งประวัติศาสตร์ชุมชนที่เกี่ยวข้องกับสงครามโลกครั้งที่ 2 ทั้งยังสะท้อนการเปลี่ยนผ่านของวิถีชีวิตคนทะเลและการเปลี่ยนแปลงของทรัพยากรธรรมชาติทางทะเลได้เป็นอย่างดี ถือเป็นชุมชนที่มีศักยภาพในการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ ทั้งสถานที่ ผู้คน กิจกรรม ที่อยู่บนถนน สามารถพัฒนาเป็นแหล่งเรียนรู้ พื้นที่ในการแลกเปลี่ยนประสบการณ์ของคนในชุมชนกับผู้มาเยือน

ชุมชนหัวบ้านเป็นชุมชนประมงเก่าแก่ที่เกิดขึ้นมาช้านานก่อนสมัยสงครามโลกครั้งที่ 2 ด้วยสภาพของชุมชนชายฝั่งที่อยู่ติดกับอ่าวประจวบซึ่งมีความอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากรสัตว์น้ำ โดยเฉพาะปลาหู ปลาอินทรี ปลาเกะ ปลาเกะแล ปลาเกะมาะ ปลาโอ (ทำปลาหวานได้) ปลาเก๋า ปลาสาก ปลาเซียว (มีหลายชื่อ เช่น ปลาไ้เซียว ปลาเรียวเซียว หรือปลาริวกิว ไข่ปลาชนิดนี้มักนำมาทำแกงส้ม) ปลาหมึก (สามารถทำได้หลายเมนู ตากแห้งทอดกรอบ ต้มหวาน แดกเดียว ต้มยำ ผัดพริกแกง ผัดกระเพรา นึ่งมะนาว ฯลฯ) ทำให้ชุมชนหัวบ้านมีเศรษฐกิจการค้าที่หลากหลาย

3.2.2.1 ประวัติชุมชนหัวบ้าน

ชุมชนหัวบ้านเป็นชุมชนที่ตั้งอยู่บนถนนถนนสู่ศึกตลอดทั้งสาย โดยเป็นชุมชนแห่งแรกในบริเวณอำเภอเมือง จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ จากการสัมภาษณ์คนเฒ่าคนแก่ พบว่าชื่อ “หัวบ้าน” มีที่มาจากการเป็นพื้นที่แรกที่มีผู้คนอยู่อาศัย ก่อนจะมีการตั้งชื่อว่าชุมชนหัวบ้าน พื้นที่นี้ถูกเรียกว่า “เกาะหลัก” เพราะมีเกาะใหญ่อยู่ในทะเลห่างจากชายฝั่งไม่มาก นอกจากนี้ เกาะหลักยังเป็นปราการป้องกันลมพายุของคนละแวกนี้ ผู้คนที่อาศัยอยู่บริเวณนี้จึงถูกเรียกแทนว่า “คนเกาะหลัก” ในยุคแรกเริ่ม ในสมัยที่คนย้ายเข้ามาตั้งรกราก ชุมชนนี้เป็นชุมชนชาวประมงที่มีผู้คนทั้งคนไทยและคนจีนเข้ามาอาศัยอยู่ เพราะมีลักษณะเป็นอ่าว และมีเกาะหลักป้องกันอันตรายจากลมพายุเป็นปราการบังลมเมื่อมรสุมเข้า จุดนี้จึงมีความเหมาะสมในการตั้งถิ่นฐาน

ก่อนสงครามโลกครั้งที่ 2 บริเวณนี้ยังคงเคยเป็นที่พักเรือสำเภาของพ่อค้าชาวจีนที่เดินเรือค้าขายระหว่างกรุงเทพมหานครและภาคใต้ รวมทั้งกลุ่มพ่อค้าชาวจีนจากเพชรบุรีไปยังชุมพร โดยเส้นทางการค้านี้จะอันตรายมากในช่วงฤดูมรสุม พ่อค้าชาวจีนจึงต้องหาที่หลบระหว่างเดินเรือทั้งในบริเวณเกาะหลักและบนพื้นที่ชายฝั่ง เพื่อหลบอันตรายต่าง ๆ หรือบางครั้งก็เป็นจุดพักเพื่อหาน้ำสะอาด เพราะมีความจำเป็นสำหรับการเดินทางไกล โดย

ในสมัยก่อนพ่อค้าชาวจีนจะเข้ามาตักน้ำในบ่อน้ำธรรมชาติที่ตั้งอยู่บนเกาะหลัก เพื่อนำไปอุปโภคบริโภคระหว่างเดินเรือค้าขายสินค้า คุณพ่อของเจ้าของโรงแรมประจวบπίชฌาย์สินค้า โดยเฉพาะมูลค้างคาว ไปส่งขายทำปุ๋ยถึงมหาชัย ดำเนินสะดวก ราชบุรี นครปฐม ชลบุรี และเพชรบุรี ซึ่งในอดีต ถ้าบนภูเขาและบนเกาะในอ่าวน้อย อ่าวประจวบ และอ่าวมะนาว จะมีค้างคาวจำนวนมากและมีคนเก็บมูลค้างคาวมาขายเพื่อทำเป็นปุ๋ยใส่ต้นไม้อย่างดี และนำเกลือจากชลบุรี มหาชัย เพชรบุรี ไปขายต่อที่ประจวบคีรีขันธ์และชุมพร แล้วนำไปจากคุณภาพดีจากหลังสวน ชุมพร กลับมาขายที่ประจวบคีรีขันธ์ ที่ตั้งโรงแรมประจวบπίชฌาย์ในอดีตเคยใช้เป็นโกดังเก็บสินค้าต่าง ๆ ดังนั้นบริเวณอ่าวแห่งนี้จึงเป็นที่พักเรือของชาวจีนที่มาค้าขายในเส้นทางนี้ ทั้งในรูปแบบแวะเวียนมาพัก และบางคนได้ลงหลักปักฐานในภายหลัง

ภาพที่ 3.20 แบบจำลองเรือสำเภาจีนที่คุณพ่อเจ้าของโรงแรมประจวบπίชฌาย์เคยค้าขายระหว่างเมืองประจวบฯ ชุมพร ไปจนถึงมหาชัย เพชรบุรี ราชบุรี ชลบุรี

ในอดีต ชาวบ้านสร้างบ้านเรือนที่ริมชายหาด เป็นบ้านชาวประมงหลังเล็กมุงจาก ไม่แข็งแรงมากนักเพราะไม่มีเงินทองในการจัดหาไม้มาสร้างบ้าน ถนนสายต่าง ๆ ที่เห็นตัดรอบชุมชน ในอดีตเป็นเพียงทางเกวียนที่เอาไว้สัญจร มีบ้านหลังใหญ่ของคนมีเงินที่ปลูกสร้างถาวรอยู่บ้างแต่ไม่มาก โดยมากเป็นบ้านคนจีนที่เข้ามาทำการค้าขายหรือเข้ามาเป็นชาวประมงแต่เป็นเจ้าของเรือใหญ่ ซึ่งในปัจจุบันยังคงอยู่มีบ้านร้อยละร้อยอยู่ตลอดแนวถนนหลายสิบ

หลัง การย้ายเข้ามาตั้งถิ่นฐานมีทั้งคนไทยและคนไทยเชื้อสายจีนที่อยู่ที่อื่นเริ่มเข้ามาค้าขายและทำประมง โดยหลัก ๆ มาจากทางเมืองเพชร เมืองกุย กรุงเทพฯ และชุมพร ทั้งยังมีคนจีนที่ย้ายมาจากเมืองจีนโดยตรง ภายหลังมีการชักชวนกันมาด้วยเหตุว่าทรัพยากรทางทะเล ทั้งปลา กุ้ง และเคย ในบริเวณอ่าวประจวบฯ อุดมสมบูรณ์ อีกทั้งบริเวณนี้ยังสามารถทำการค้าขายได้ด้วย เมื่อชุมชนเริ่มขยายตัว ชาวบ้านจึงเริ่มขยับขยายปลูกบ้านเรือนบริเวณเหนือชายหาดขึ้นมาจนถึงบริเวณวัดเกาะหลัก บ้านเรือนเริ่มหนาแน่นทั้งในบริเวณที่เป็นถนนสุริยาศึกและถนนสละชีพ ในปัจจุบัน โดยคนเฒ่าคนแก่ในชุมชนเล่าว่า เมื่อ 60 - 70 ปีก่อน บ้านเรือนยังไม่หนาแน่น เพราะยังมีที่ว่างให้เด็ก ๆ ได้วิ่งเล่นมากมาย แต่ภายหลังมีคนเข้ามาซื้อขายจับจองที่ดินมากขึ้น ทำให้กลายเป็นชุมชนเมืองอย่างที่เห็นในปัจจุบัน

ถนนเส้นนี้ถูกเปลี่ยนชื่อเป็น “ถนนสุริยาศึก” เพื่อให้เข้ากับเหตุการณ์สำคัญทางประวัติศาสตร์ คือ การยกพลขึ้นบกของกองทัพญี่ปุ่นที่บริเวณอ่าวประจวบฯ และอ่าวมะนาวหรือกองบิน 5 ซึ่งถือเป็นเหตุการณ์สำคัญทางประวัติศาสตร์ของจังหวัด และยังเป็นเหตุการณ์สำคัญของประเทศ เพื่อระลึกถึงเหตุการณ์ครั้งนั้น ทางเกวียนที่ตัดผ่านกลางชุมชนหัวบ้านจึงถูกเปลี่ยนเป็นถนนสุริยาศึกในปัจจุบัน เป็นถนนสายสำคัญทางประวัติศาสตร์ในช่วงสงครามมหาเอเชียบูรพา มีสถานที่ที่เป็นจุดปะทะ จุดที่ทหารมารักษาตัว รวมทั้งจุดที่ชาวบ้านใช้หลบหนี เมื่อครั้งกองทัพญี่ปุ่นยกพลขึ้นบกในครั้งนั้น ดังนั้น นอกจากความสำคัญในฐานะเป็นพื้นที่แรกที่มีการตั้งรกรากแห่งแรกในอำเภอเมืองประจวบคีรีขันธ์แล้ว ชุมชนหัวบ้านยังมีเรื่องเล่าและประวัติศาสตร์ในช่วงสงครามที่คนในชุมชนบันทึกต่อกันมา นอกจากถนนสุริยาศึกแล้ว ถนนเส้นอื่น ๆ รอบเกาะหลักก็ถูกเปลี่ยนชื่อเช่นกัน ทั้งที่รู้จักในชื่อถนนสละชีพ ถนนก้องเกียรติ ถนนเกรียงไกร เพื่อระลึกถึงเหตุการณ์ทางประวัติศาสตร์นั้น

ภาพที่ 3.21 บ้านเก่า 100 ปี บนถนนสุริยาศึก

แม้ในปัจจุบันนี้สภาพชุมชนจะเปลี่ยนไปมาก การทำประมงชบเซาลง เนื่องจากการเสื่อมโทรมของทรัพยากรทางทะเลที่ในท้องทะเลมีปลาน้อยลงมากจากการทำประมงพาณิชย์ที่เน้นปริมาณการจับจนทำให้เกิดความเสื่อมโทรม ชาวบ้านไม่ได้ทำประมงทุกหลังคาเรือนเหมือนในสมัยตั้งชุมชนใหม่ ๆ รวมทั้งวิถีชีวิตของคนรุ่นใหม่ที่มีอาชีพหลากหลายและไม่ได้ยึดติดกับการทำประมงแล้ว แต่ชุมชนนี้ยังมีร่องรอยและเรื่องราว ที่สามารถบอกเล่าผ่านสถานที่ ผู้คน และสิ่งของภายในชุมชน ให้ผู้มาเยือนได้เรียนรู้และเข้าใจประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมของชาวหัวบ้านได้

- การตั้งถิ่นฐานของชุมชนหัวบ้าน

จากการสัมภาษณ์และรวบรวมข้อมูล พบว่า พื้นที่นี้มีการอยู่อาศัยมากกว่า 100 ปี โดยมีการย้ายถิ่นฐานเข้ามาหลายระลอก ซึ่งทำให้เกิดความหลากหลายทางวัฒนธรรมและความเชื่อที่แต่ละกลุ่มได้นำเข้ามาด้วย ในระยะแรกของการโยกย้ายถิ่นฐานเข้ามาอาศัยอยู่ในชุมชนนั้น ปรากฏว่ามีคนหลายกลุ่มจากหลายพื้นที่เข้ามาลงหลักปักฐาน โดยล่องเรือมาทางทะเลและจับจองพื้นที่สร้างบ้านเรือน ตลอดจนทำมาหากินในบริเวณนี้ จากการสัมภาษณ์ผู้รู้ พบว่า คนกลุ่มแรก ๆ ที่ย้ายเข้ามานั้นย้ายเข้ามาตั้งถิ่นฐานเพื่อทำประมง ทั้งที่มาจากทางใต้ โดยสันนิษฐานจากภาษาที่มีการใช้ในสมัยแรก ๆ เมื่อครั้งชุมชนยังมีขนาดเล็ก ชาวบ้านส่วนใหญ่จะภาษาใต้และบางส่วนพูดภาษากลางแต่มีสำเนียงใต้ รวมทั้งอาหารการกินในยุคแรกที่มีอาหารใต้ เช่น แกงไตปลา เป็นอาหารหลักอย่างหนึ่งที่ชาวบ้านรับประทานกัน นอกจากนี้ยังมีผู้คนจากทางเพชรบุรีที่ไล่ล่าเข้ามาทำมาหากินที่นี่ เพราะปลาอุดมสมบูรณ์มาก และเป็นจุดภูมิศาสตร์ที่ปลอดภัยจากมรสุม ดังนั้น ในระยะหลังจึงบอกต่อกันปากต่อปากชักชวนกันมา ในระยะนั้น พื้นที่ทำมาหากินในบริเวณนี้ยังไม่มีคนจับจองมาก ซึ่งคนที่มาจากเพชรบุรีนั้นมีทั้งคนไทยและคนไทยเชื้อสายจีนที่ลูกหลานยังคงอยู่และประกอบกิจการหลายอย่างบนถนนสุศรี

นอกจากนั้นยังมีชาวจีนที่ไล่เรือล่าเข้ามาจากพื้นที่อื่น ๆ ทั้งกลุ่มที่อพยพมาจากเมืองจีนโดยตรงและมาขึ้นฝั่งบริเวณชุมชนหัวบ้าน และมีคนจีนที่มาจากเมืองจีนแต่มาอยู่ที่กรุงเทพมหานครก่อน โดยประกอบอาชีพรับจ้างหรือเป็นกรรมกรที่นั่นสักพัก จนภายหลังสามารถเก็บรวบรวมเงินทองได้ เมื่อมีฐานะก็เริ่มเห็นช่องทางทำมาหากินในพื้นที่อื่น คนที่มาจากกรุงเทพมหานครจะนั่งรถไฟมาตั้งรกราก โดยการมาทำประมงและค้าขายที่พื้นที่นี้ภายหลังมักจะแต่งงานกับคนไทยในพื้นที่ โดยคนจีนหลายครอบครัวเป็นเจ้าของเรือ หรือที่ชาวบ้านเรียกว่า “เจ้าของโป๊ะปลา” ที่มีลูกน้องออกเรือหาปลา ทำปลาเค็มและกะปิจากเคยขาย บ้างก็ทำอาชีพค้าขายอุปกรณ์และเครื่องมือการทำประมง เช่น อวน แห ลูกตุ้ม และอุปกรณ์เรือ บ้างค้าขายแพรไหม จักรเย็บผ้า ตะเกียง และของใช้

ที่ทันสมัย รวมทั้งนำเข้าจากต่างประเทศ คนจีนและคนไทยเชื้อสายจีนจึงเป็นอีกกลุ่มที่อาศัยอยู่ในพื้นที่ชุมชนหัวบ้าน

อีกกลุ่มที่อพยพเข้ามาและมีบทบาทมากในชุมชนหัวบ้าน คือ กลุ่มข้าราชการ โดยภายหลังจากที่ตั้งกองบิน 5 รวมทั้งการสร้างหน่วยงานราชการหลาย ๆ หน่วย ทำให้บริเวณชุมชนหัวบ้านมีข้าราชการจากพื้นที่ใกล้เคียงย้ายเข้ามาอาศัยอยู่ในชุมชนจำนวนมาก โดยเฉพาะข้าราชการทหารและตำรวจ บ้านเรือนที่เป็นตึกเก่าอายุร้อยปีบนถนนสุศรีจำนวนมากเป็นของครอบครัวข้าราชการเก่า โดยเฉพาะข้าราชการทหารอากาศ

อีกช่วงที่มีการอพยพเข้ามาอยู่ในชุมชนหัวบ้าน คือ ช่วงประมาณ 70 - 80 ปีก่อน เพราะชุมชนหัวบ้านมีความปลอดภัยเพราะอยู่ใกล้ค่ายทหาร และยังพอมิพื้นที่ใหม่ที่ยังพอสามารถจับจองทำมาหากินได้ โดยเหตุที่ชาวบ้านกังวลเรื่องความปลอดภัยในยุคนั้น เพราะมีโจรหรือเสื่อบกวนชาวบ้านในพื้นที่อำเภอกุยบุรีและในเขตสามร้อยยอด โดยในยุคนั้นเมืองกุยหรืออำเภอกุยบุรีเป็นเมืองท่าที่ใหญ่กว่าบริเวณอำเภอเมืองประจวบในปัจจุบัน มีเสื่อหลายคนที่ออกปล้นข้าวของ เงินทองของร้านค้าและชาวบ้าน ชาวบ้านจากทางกุยบุรีหรือสามร้อยยอดจึงหนีเสื่อหรือโจรที่ชุกบริเวณนั้นมาปักหลักที่นี่ ในชุมชนหัวบ้านมีหลายสิบครอบครัวที่ย้ายมาจากบ้านทุ่งน้อย ที่ตั้งอยู่ใกล้แหล่งซ่อนตัวของเสื่อ เพราะชาวบ้านหลายคนรู้สึกหวาดกลัว บ้างก็รู้สึกรำคาญใจ ไม่สามารถทำมาหากินได้อย่างสะดวก ต้องคอยระวังเสื่อตลอดเวลา หลายคนมีลูกสาวและเกรงว่าจะถูกเสื่อลักพาตัวไปเป็นภรรยา จึงพากันย้ายออกจากบริเวณนั้นและล่องเรือมาเรื่อย ๆ เพื่อเข้ามาปักหลักในชุมชนหัวบ้านที่เหมาะสมแก่การทำมาหากิน ทั้งที่ดินละแวกนี้ก็ถูกกว่ากุยบุรีมากในสมัยก่อน หลายคนล่องเรือกว่าสองวัน โดยพักระหว่างทาง 1 - 2 คืน พื้นที่ชุมชนหัวบ้านจึงเป็นพื้นที่ปลอดภัยในยุคนั้น ซึ่งคนที่ย้ายมาจากทุ่งน้อยก็จะกลับไปทำบุญที่บ้านเกิดในช่วงทอดกฐินทุกปี

หลังจากการอพยพเข้ามาจำนวนมาก จึงเป็นช่วงที่มีการขยายตัวของชุมชน บ้านเรือนเริ่มหนาแน่น ถนนสุศรีถูกจับจองค้าขายและสร้างบ้านเรือน กลายเป็นศูนย์กลางการค้าขายของจังหวัด และในยุคปัจจุบันนี้มีบ้านร้อยปีอยู่หลายหลังสลับเรียงรายกับบ้านเรือนสมัยใหม่ วิถีชีวิตแบบร่วมสมัยที่มีทั้งตึก ร้านอาหาร ร้านกาแฟ โรงแรม และบ้านเก่า สลับกันไปมา ถือเป็นเสน่ห์อย่างหนึ่งของถนนสายนี้ และสถานที่ทางประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมก็ยังคงหลงเหลือให้ศึกษาเรียนรู้ เช่น สถานที่ที่เคยรองรับและรักษาทหารที่บาดเจ็บจากการสู้รบ ที่ปัจจุบันเป็นพิพิธภัณฑสถาน หรือศาลหลักเมืองแห่งแรกของประจวบคีรีขันธ์ หรือปัจจุบันเรียกว่า ศาลเจ้าพ่อหลักเมืองประจวบคีรีขันธ์ เพื่อไม่ให้สับสนกับศาลหลักเมืองใหม่ที่ถูกสร้างขึ้นไม่นาน ศาลเจ้าปู่ท่ากงอันเป็นที่สักการะของคนไทยเชื้อสายจีน บ้านเก่าร้อยปีหลายหลังที่ถูกดัดแปลงเป็นกิจการโรงแรมขนาดเล็ก ร้านกาแฟ และร้านอาหาร นอกจากนี้ยังมีร้านขนมครกโบราณ ร้านก๋วยเตี๋ยว 5 รุ่น ร้านขนมไส้ไก่ 100 ปี และบ้านร้อยปีหลายหลังบนถนน

ซึ่งสถานที่ต่าง ๆ เหล่านี้มีศักยภาพในการพัฒนาเป็นสถานที่ท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ แต่ยังไม่ได้รับการศึกษาและพัฒนาข้อมูลเพื่อการท่องเที่ยว

- วิถีชีวิตของชาวบ้านชุมชนหัวบ้าน

ในอดีต ชาวชุมชนหัวบ้านประกอบอาชีพหลัก 3 อาชีพ โดยชาวบ้านส่วนใหญ่ทำอาชีพประมง รองลงมาคือ ข้าราชการ และสุดท้ายคือ อาชีพค้าขาย การทำประมงถือเป็นอาชีพหลักของชาวบ้านแทบทุกหลังคาเรือน แม้แต่ครอบครัวที่สามีเป็นข้าราชการก็จะมีภรรยาออกเรือหาปลา จับปู หอย และปลา บริเวณชายหาด โดยสมัยก่อนนั้น การจับปูม้าหรือหาปลาเพื่อบริโภคในครัวเรือนทำได้ง่ายมาก เพียงแค่เดินลงไปชายหาดไม่กี่ก้าวจากบ้านก็ได้ปูมาทำอาหารเย็นเพียงพอสำหรับหนึ่งครอบครัวแล้ว ส่วนชาวประมงที่ออกเรือจะนำปลามาแปรรูปขาย เพราะได้ปลามากจนไม่สามารถบริโภคหมด ชาวประมงแถวนี้มีวิถีปฏิบัติก่อนออกหาปลา คือ ให้อำนาจพรจากศาลเจ้าพ่อหลักเมือง หากเป็นคนเชื้อสายจีนจะไหว้ศาลเทพเจ้าปุงเต๋ก่ง เพื่อให้คุ้มครองและได้ปลาตามจำนวนที่ต้องการ ซึ่งหากได้ปลาในจำนวนที่บนกับเทพเจ้าในศาลไว้จะแก้บนด้วยการแสดงจ๊ว ส่วนเจ้าพ่อหลักเมืองจะแก้บนด้วยรำโนราห์ รำละคร หนังตะลุง และมหรสพอื่น ๆ

ในสมัยก่อนนั้นชาวประมงจับปลาได้จำนวนมากและใช้เวลาไม่นานในการออกเรือ ปลาที่ได้จะนำมาทำปลาเค็มขาย การทำปลาเค็มขายจึงเป็นอาชีพหลักของชาวบ้านในละแวกนี้ ปลาเค็มที่ชุมชนหัวบ้านขึ้นชื่อและนำไปขายในพื้นที่อื่น โดยเฉพาะในกรุงเทพมหานคร เหตุที่ต้องทำปลาเค็มเพราะยังไม่มีวิธีการถนอมอาหารประเภทอื่น และน้ำแข็งมาแช่ปลาได้ยาก

นอกจากการทำปลาเค็มแล้ว ชาวประมงที่มีเรือขนาดใหญ่หรือเจ้าของโป๊ะจะทำกะปิขาย โดยนำเคยที่จับได้ในทะเล ซึ่งในอดีตทำทีละ 100 ถัง เพราะจับเคยได้จำนวนมาก ซึ่งการทำเคยก็เป็นรายได้หลักอีกหนึ่งช่องทางของชาวบ้าน เด็ก ๆ ในหมู่บ้านจะสนุกกับการย่ำเคย โดยจะไปรับจ้างเจ้าของโป๊ะปลาย่ำเคยในกระเบที่ถูกลำมาตากรวมกันที่ชายหาด ทั้งปลาเค็มและเคยส่วนมากจะส่งไปขายยังหลายพื้นที่ ปัจจุบันนี้การทำปลาเค็มและการแปรรูปอาหารทะเล รวมทั้งการทำกะปิจากเคย ยังคงเป็นรายได้ของคนในพื้นที่ มีหลายครอบครัวที่ทำกันอยู่ และยังถือเป็นของฝากสำคัญของเมืองประจวบคีรีขันธ์

วิถีชีวิตของคนชุมชนหัวบ้านในสมัยก่อนผูกพันกับทะเลอย่างมาก ทั้งการประกอบอาชีพ การทำมาหากิน หรือแม้แต่การละเล่น กิจกรรมรื่นเริงและงานสังสรรค์ของคนในชุมชนจึงจัดที่ริมชายหาดทั้งหมด โดยในอดีตมีการจัดกิจกรรมให้คนในชุมชนได้สังสรรค์ในวันสงกรานต์บริเวณริมหาด เป็นกิจกรรมใหญ่ของชุมชน ซึ่งชายหาดนี้ถือเป็นสถานที่พบปะของหนุ่มสาวผ่านกิจกรรมการละเล่นต่าง ๆ แต่ปัจจุบันนี้ชายหาดบริเวณหน้าชุมชนหัวบ้านได้

กลายเป็นแนวกันคลื่น และถนนริมหาด ทำให้ภูมิทัศน์ถูกปรับเปลี่ยนไปจากเดิม และการเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ ที่เกิดขึ้น ทำให้กิจกรรมรื่นเริงและการพบปะที่ริมชายหาดสูญหายไป หากจะเจอก็มีแต่บริเวณถนนริมชายหาดที่พักผ่อนของคนทั่วไป กลายเป็นสถานที่ที่ใช้นั่งสังสรรค์ พบปะ พูดคุย ของกลุ่มเพื่อนและผู้มาพักผ่อนได้เป็นอย่างดี ในฝั่งศาลเจ้า การเล่นจิ้งหรีดหน้าศาลเจ้าเป็นงานประจำปีที่ชาวบ้านสมัยก่อนตั้งตารอ แต่ปัจจุบันไม่ได้รับความนิยมเหมือนสมัยก่อน แต่คนไทยเชื้อสายจีนที่ผูกพันและนับถือเทพเจ้าในศาลเจ้าก็ยังจัดหามหรสพมาให้เทพเจ้าและชาวบ้านได้รับชม ในฝั่งศาลเจ้าพ่อหลักเมืองนั้น ปัจจุบันนี้ยังมีผู้คนทั้งจากภายในและภายนอกชุมชนเข้ามาขอบวงสรวงพบเห็นได้จากดอกไม้ ธูปเทียน ผลไม้ และการแก้บนต่าง ๆ ที่มีตลอดทั้งปี ซึ่งทั้งศาลเจ้าปู่ท่ากงและศาลเจ้าพ่อหลักเมืองต่างมีงานประจำปีที่ชาวชุมชนหัวบ้านและชาวประจวบฯ โดยทั่วไปเข้าร่วมงานอย่างหนาแน่นทุกปี

ภาพที่ 3.22 ชุมชนหัวบ้าน ถนนสู่ศีกยามคำคีน

ชุมชนหัวบ้านในปัจจุบันไม่มีการทำประมงอย่างแพร่หลายเหมือนในอดีต เนื่องจากทรัพยากรทางทะเลลดน้อยลง ชาวประมงบางส่วนที่ผ่านความทุกข์ยากและเข้าใจการทำประมงว่าเป็นงานหนัก จึงไม่ต้องการให้ลูกหลานลำบาก โดยส่งให้เรียนหนังสือสูง ๆ เพื่อเข้ารับราชการหรือประกอบอาชีพอื่น แต่ชาวบ้านหลายคนยังมีการทำประมงพื้นบ้านโดยการออกเรือขนาดเล็กหาปลา ปัจจุบันยังมีแพปลาอยู่ที่บริเวณหน้าศาลเจ้าปู่ท่ากง ที่ชาวประมงนำสัตว์น้ำที่จับได้มาขายให้เจ้าของร้านอาหารและพ่อค้าแม่ค้า เพื่อไปขายต่อหรือปรุงขายในร้านอาหาร บริเวณริมหาดที่เคยเป็นที่อยู่อาศัยของชาวประมงถูกปรับเปลี่ยนเป็นโรงแรม โฮสเทล เกสเฮ้าส์ ร้านกาแฟ และ

ร้านอาหารทะเล ทั้งนี้ ในบริเวณพื้นที่ถนนสุสีกนี้ ยังมีคนรุ่นใหม่ที่กำลังเข้ามาประกอบกิจการในพื้นที่ และพัฒนาถนนสุสีกอยู่หลายครอบครัว โดยมากเข้ามาประกอบกิจการร้านอาหารและธุรกิจท่องเที่ยว ทำให้มีความร่วมสมัยระหว่างวิถีเก่าและวิถีชีวิตของคนรุ่นใหม่อย่างลงตัว

3.2.2.2 เส้นทางท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ ชุมชนหัวบ้าน ถนนสุสีก

จากการศึกษาข้อมูล ประวัติ สถานที่ วิถีชีวิต และจุดแข็งจุดอ่อนของชุมชนในการพัฒนาเส้นทางท่องเที่ยวสร้างสรรค์ พบว่า ชุมชนหัวบ้านและถนนสุสีก มีศักยภาพในการพัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ ที่นักท่องเที่ยวสามารถเข้ามาเรียนรู้ และเป็นพื้นที่แลกเปลี่ยนความรู้ของนักท่องเที่ยวและคนในชุมชน โดยแนวทางในการพัฒนาเส้นทางท่องเที่ยวบนถนนสุสีกมี 3 แนวทาง ได้แก่

แนวทางที่ 1: บ้านเก่าเล่าเรื่อง

แนวทางที่ 2: วิถีชีวิตคนทะเลร่วมสมัย

แนวทางที่ 3: แหล่งเรียนรู้ประวัติศาสตร์สงครามโลกครั้งที่ 2

แนวทางที่ 1: “บ้านเก่าเล่าเรื่อง”

บนถนนสุสีกมีบ้านเก่า 100 ปี หลายหลัง และสถานที่ที่สามารถบอกเล่าวิถีชีวิต ความเป็นอยู่ และวัฒนธรรมของคนย่านนี้ บ้านเก่าหลายหลังเปิดกิจการเป็นร้านกาแฟ โรงแรมขนาดเล็ก และกิจการอื่น ๆ บ้านแต่ละหลังมีเรื่องเล่า ความเป็นมา และความทรงจำของผู้คน ที่เจ้าของร้านสามารถถ่ายทอดผ่านเรื่องเล่า สิ่งของ และกิจกรรมที่มีอยู่ในสถานที่นั้น โดยสถานที่ที่อยู่ในกลุ่มบ้านเก่าเล่าเรื่อง ได้แก่

จุดที่ 1 ศาลเจ้าพ่อหลักเมือง ชุมชนหัวบ้าน

จุดที่ 2 ศาลเจ้าปู่เท่าง

จุดที่ 3 ต้นมะเฟือง 110 ปี

จุดที่ 4 ร้านศรีเสนาะ

จุดที่ 5 ร้าน Hachi

จุดที่ 7 บ้านคุณยาย

จุดที่ 7 บ้านกาแฟโบราณ

จุดที่ 8 วัดเกาะหลัก

- จุดที่ 1 ศาลเจ้าพ่อหลักเมือง ชุมชนหัวบ้าน

ศาลเจ้าพ่อหลักเมืองประจวบคีรีขันธ์ ตั้งอยู่บนถนนสุศรีก ชุมชนหัวบ้าน ซึ่งเป็นชุมชนแห่งแรกของจังหวัด เป็นศาลที่ตั้งมากกว่า 100 ปี แม้ไม่มีเอกสารยืนยันแน่ชัดได้ว่าสร้างตั้งแต่เมื่อใด แต่จากคำบอกเล่าของคุณยายที่ เสียชีวิตเมื่อปี พ.ศ. 2560 ด้วยอายุ 101 ปี ได้ถ่ายทอดให้คนในชุมชนฟังว่า ตั้งแต่คุณยายยังเด็กก็เห็นว่ามี การไหว้บูชาศาลเจ้าพ่อหลักเมืองแล้ว นอกจากคำบอกเล่าของคุณยายแล้ว ยังมีคำบอกเล่าของวีรชนที่ผ่านการรบในศึกสงครามเอเชียมาบูรพา ในช่วงปี พ.ศ. 2484 โดยท่านเสียชีวิตเมื่อปี พ.ศ. 2562 ด้วยอายุ 96 ปี ซึ่งให้ข้อมูลเช่นเดียวกันว่าศาลเจ้าพ่อหลักเมืองอยู่คู่ชุมชนหัวบ้านมาตั้งแต่ท่านยังเด็กและจำความได้ ซึ่งในตอนนั้นชาวบ้านก็มาไหว้ศาลแล้ว ยังมีคุณตาพูน อายุ 92 ปี อดีตข้าราชการเกษียณได้ให้ข้อมูลว่าศาลเจ้าพ่อหลักเมืองมีมาตั้งแต่สมัยตั้งชุมชน นอกจากทั้งสองท่านแล้วยังมีคุณยายที่อาศัยอยู่บริเวณข้างศาล ซึ่งมีอายุ 90 ปีแล้ว ได้ยืนยันว่าสมัยยังเล็ก เมื่อแม่ไล่ตีกะจะวิ่งผ่านศาลไปหลบอยู่อีกฝั่งที่เป็นทางเกวียน หรือถนนสละชีพในปัจจุบัน จากข้อมูลเหล่านี้สามารถยืนยันได้ว่าศาลเจ้าพ่อหลักเมืองอยู่คู่กับเมืองประจวบคีรีขันธ์มากกว่า 100 ปีแล้ว

ภาพที่ 3.23 ศาลเจ้าพ่อหลักเมือง ชุมชนหัวบ้าน

ในอดีต ชาวบ้านชุมชนหัวบ้านซึ่งส่วนใหญ่ประกอบอาชีพประมงจะเข้ามาบนบานกับเจ้าพ่อ โดยปกติแล้วชาวบ้านจะบนขอปลาและเคย ขอให้โชคดีในการออกเรือ รวมทั้งบอกกล่าวเพื่อให้แคล้วคลาดปลอดภัย บางครั้งขอวันต่อวัน บางครั้งหากออกเรือนานก็จะขอบนตามจำนวนที่ต้องการต่อการลงเรือ 1 น้ำ โดย 1 น้ำจะมีระยะเวลา

ประมาณ 20 วัน สมัยก่อนการทำปลาเค็มเป็นอาชีพหลักของชาวประมงหัวบ้าน นอกจากนี้ การทำกะปิจากเคยก็เป็นอาชีพที่ชาวบ้านนิยมทำในช่วงที่หาเคยได้เช่นกัน คุณป้าจำลองอายุ 74 ปี เล่าว่า ในอดีตตนและเพื่อนวัยเดียวกันจะถูกเจ้าของเรือจ้างให้ไปย่ำเคยในกระเบไม่ไฟใหญ่ ๆ บริเวณริมหาด ค่าจ้างวันละสลึง ย่ำกระเบละ 4 – 5 คน มีหลายกระเบเรียงกัน ซึ่งช่วงที่ทำเคยนั้นจะมีชาวประมงมาบนบานศาลเจ้าพ่อเยอะ บนที่ละ 100 ถึงต่อวัน เมื่อเรือออกหาปลาหรือเคยแล้วได้ตามที่ขอไว้ จะแก้บนด้วยมโนราห์ หนังตะลุง และรำละคร รวมทั้งนำขนมต้ม ข้าวและขนมต้มแดงมาแก้บนด้วย ชาวประมงส่วนใหญ่จะได้ตามจำนวนที่บนบานศาลกล่าว ด้วยเหตุนี้ทำให้ศาลเจ้าพ่อหลักเมืองเป็นที่เลื่องลือของชาวประมงและชาวชุมชนหัวบ้าน ชาวบ้านเล่าปากต่อปากถึงความศักดิ์สิทธิ์ของเจ้าพ่อหลักเมือง จนทำให้ข้าราชการที่ย้ายเข้ามารับราชการในจังหวัด รวมทั้งต้องการโยกย้ายกลับภูมิลำเนา พ่อค้า นักธุรกิจ และคนจากพื้นที่อื่น เข้ามาบนบานศาลกล่าวจำนวนมาก ซึ่งป้าจำลองผู้ดูแลศาลเล่าว่า มีคนจากหลายพื้นที่ ทั้งจากอำเภอหัวหิน กรุงเทพมหานคร จังหวัดเพชรบุรี และคนในตัวจังหวัด เข้ามาบนบานขอเจ้าพ่อหลักเมือง รวมทั้งแก้บนด้วยการแสดงกันไม่ขาดสาย ป้าจำลองมักเห็นพวงมาลัย ประทัด และผลไม้ต่าง ๆ วางหน้าศาลเพื่อแก้บนอยู่เป็นประจำ

เดิมทีศาลเจ้าพ่อหลักเมืองเป็นศาลไม้เล็ก ๆ ที่ชาวบ้านสร้างขึ้นและช่วยกันดูแล แต่เมื่อปี พ.ศ. 2552 มีนักธุรกิจอสังหาริมทรัพย์มาบนขอให้สำเร็จในการที่ต้องทำ ซึ่งก่อนหน้านี้หน้านักธุรกิจท่านนั้นฝันว่าต้องมาไหว้ศาลที่ประจวบคีรีขันธ์ เมื่อมาถึงก็เดินทางไปศาลหลักเมือง บริเวณหน้าศาลากลาง แต่ปรากฏว่าศาลแห่งนั้นไม่เหมือนกับภาพที่เห็นในความฝัน จึงขับรถมาเรื่อย ๆ และพบว่ามีศาลเจ้าพ่อหลักเมืองที่ลักษณะเหมือนกับที่ปรากฏในความฝัน ซึ่งภายหลังได้ประสบความสำเร็จตามที่บนบานไว้ จึงได้เข้ามาสร้างศาลถาวรในบริเวณเดิม และทำให้เรื่องราวความศักดิ์สิทธิ์ได้เลื่องลือมากยิ่งขึ้น

ภาพที่ 3.24 ศาลเจ้าพ่อหลักเมืองหลังเก่า

นอกจากนี้ ชุมชนแห่งนี้ยังมีการทำบุญประจำปีศาลเจ้าพ่อหลักเมืองทุกวันขึ้น 6 ค่ำ เดือน 6 ของทุกปี โดยการทำบุญถวายภัตตาหารเช้าพระสงฆ์จำนวน 9 รูป ชาวชุมชนหัวบ้านและชุมชนอื่น ๆ ใกล้เคียง รวมทั้งผู้ที่นับถือเจ้าพ่อหลักเมืองจะนำอาหารคาวหวานมาร่วมทำบุญ ภายในวันนั้นหากใครต้องการแก้บนที่ขอเจ้าพ่อแล้วสำเร็จ จะมาร่วมแก้บน เช่น จ้างรำโนราห์ รำละคร เป็นต้น

- จุดที่ 2 ศาลเจ้าปู่เท่าง

ศาลเจ้าปู่เท่างเป็นศาลเจ้าที่คนไทยเชื้อสายจีนในจังหวัดเคารพบุชา ไม่มีการระบุแน่ชัดว่าศาลเจ้าแห่งนี้ตั้งขึ้นในช่วงใด แต่จากคำบอกเล่าของคนที่อยู่อาศัยในบริเวณนี้มาหลายรุ่น พอสรุปได้ว่า ในอดีตมีเส้นทางการค้าขายของพ่อค้าชาวจีนจากเพชรบุรี ผ่านประจวบคีรีขันธ์เพื่อไปยังชุมพร ซึ่งการเดินทางเรือสำเภาจะจอดแวะอยู่บ่อยครั้ง เรือสินค้าเหล่านั้นมักมาจอดหลบพายุบริเวณอ่าวเกาะหลักหรือที่เรียกในปัจจุบันว่าอ่าวประจวบฯ ซึ่งเป็นที่ตั้งของศาลเจ้าปู่เท่าง หากในขณะมีผู้เสียชีวิตในระหว่างการเดินทางเรือ จะนำศพใส่โลงไม้วางไว้ที่หน้าบริเวณชายหาดใกล้ ๆ เกาะหลัก จนชาวบ้านเรียกเกาะนั้นว่าเกาะไหหลำ ทั้งยังพบการขุดบ่อน้ำเพื่ออุปโภคบริโภคของพ่อค้าชาวจีน ดังนั้น ศาลเจ้าปู่เท่างจึงเป็นสถานที่บอกเล่าการอพยพเข้ามาอยู่อาศัยในพื้นที่จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ของชาวจีนกลุ่มแรก ๆ

นอกจากองค์เทพเจ้าปุงเท้ากงแล้ว ภายในศาลมืองค์เจ้าแม่ทับทิมประทับอยู่ โดยมีชาวประมงในละแวกนี้เล่าว่า เมื่อร้อยปีก่อนในขณะที่กำลังลากอวนในทะเลกับอากังและอำมา ได้พบเห็นว่ามืองค์เทพเจ้าแกะสลักด้วยไม้ลอยน้ำมาทางทิศตะวันออก โดยลอยเหนือน้ำมาทางเขาตาม่องล่าย จึงได้เก็บเอาไว้ในบ้านโดยไม่ทราบว่าเป็นองค์เจ้าแม่ทับทิม ภายหลังเมื่อมีชาวจีนจากทางภาคใต้เห็นจึงบอกว่าเป็นองค์เจ้าแม่ทับทิม จึงได้ทำสื่องค์เจ้าแม่ทับทิมให้เป็นสีทอง และนำไปประทับที่ศาลเจ้าร่วมกับเทพเจ้าองค์เดิม (ปุงเท้ากง) ซึ่งชาวประมงสันนิษฐานว่า องค์เจ้าแม่ทับทิมที่ลอยน้ำมานั้น น่าจะมาจากเรือสำเภาของพ่อค้าชาวจีนที่ออกเรือค้าขายสินค้า และนำเอาองค์เทพเจ้าจากเมืองจีนประทับมาในเรือด้วย แต่เรือเกิดอัปปางจึงทำให้องค์เทพเจ้าลอยมาที่บริเวณอ่าวประจวบฯ แห่งนี้

ภาพที่ 3.25 เล่าปุงเท้ากงมาประจวบ หรือที่ชาวบ้านเรียกว่า ศาลเจ้าปุงเท้ากง

คนไทยเชื้อสายจีนในชุมชนหัวบ้านที่อพยพมาในช่วงแรกได้บอกเล่าให้ลูกหลานฟังว่า เกิดมาก็เห็นว่ามีศาลเจ้าปุงเท้ากงอยู่แล้ว เป็นศาลเล็ก ๆ ที่ตั้งมาคู่กับชุมชนเกาะหลัก ศาลเจ้าปุงเท้ากงเป็นเสมือนสถานที่รวมจิตใจคนไทยเชื้อสายจีนตั้งแต่ยุคแรกจนถึงปัจจุบัน โดยในอดีตเมื่อมีคนที่อพยพมาทางเรือเพื่อพักระหว่างการเดินทางหรือพ่อค้าที่พักระหว่างการเดินทาง มักมาพักที่ศาลเจ้าแห่งนี้ ครั้งหนึ่งในสงครามเวียดนาม ศาลแห่งนี้ยังคงเป็นจุดพักเรือของชาวเวียดนามที่หนีสงครามมาด้วย แต่ในขณะนั้นทางการไทยไม่อนุญาตให้เข้ามาอยู่อาศัยถาวร เพราะเกรงกลัวภัยจากคอมมิวนิสต์ และรัฐบาลไม่มีนโยบายในการรับกลุ่มชาวเวียดนาม กลุ่มผู้หนีภัยจากการสู้รบ

ชาวเวียดนามจึงได้เพียงอยู่ชั่วคราวบริเวณศาลเจ้า โดยชาวบ้านชุมชนหัวบ้านได้ช่วยเหลือในระยะสั้น ๆ ทั้งอาหารที่พัก และปัจจัยอื่น ๆ ก่อนที่ชาวเวียดนามจะหนีภัยไปอยู่บริเวณอื่น

ณ ศาลเจ้าปู่ท้าวทศกาลประจำปีช่วงกลางเดือนมิถุนายนของทุกปี โดยมีการจัดแสดงจ๊ว และเชิญเทพเจ้าทั้ง 13 องค์ที่ประทับอยู่รอบเมืองประจวบคีรีขันธ์มาประทับที่ศาลเจ้า และมีพิธีจุดธูปในกระถางธูปแต่ละอันที่ตั้งภายในศาล ซึ่งพิธีกรรมมีระยะเวลาประมาณ 6 วัน

- จุดที่ 3 ต้นมะเฟือง 110 ปี

ถัดจากศาลเจ้าพ่อหลักเมืองประมาณ 100 เมตร บริเวณริมถนนมีต้นมะเฟืองอายุ 110 ปี โดยต้นมะเฟืองต้นนี้ถือเป็นผลไม้ที่ชาวบ้านในละแวกนี้เก็บมารับประทานเป็นเวลายาวนาน มะเฟืองหวานต้นนี้ไม่สูงมากนัก ผู้เฒ่าผู้แก่บนถนนสู้ศึกเล่าว่า ในสมัยก่อนไม่มีผลไม้อื่นให้รับประทาน ผลไม้เป็นของหายากเพราะพื้นที่ติดกับทะเล อีกทั้งการค้าขายแลกเปลี่ยนสินค้ายังไม่ได้มีมากเหมือนปัจจุบัน ผลไม้ที่มาจากต่างพื้นที่จึงมีไม่มาก ต้นมะเฟืองต้นนี้จึงถือเป็นผลไม้เลิศรสที่ชาวบ้านเก็บกิน โดยเฉพาะเด็ก ๆ ที่มักเฝ้ารอให้มะเฟืองสุกและนำมาแบ่งกันรับประทาน

- จุดที่ 4 ร้านศรีเสนาะ

ร้านศรีเสนาะ Boutique Hotel ที่มีทั้งที่พัก อาหาร และร้านกาแฟ โดยมีส่วนที่เป็นห้องพักอยู่ชั้นบน เป็นห้องพักที่มีลักษณะแปลกตา เนื่องจากดัดแปลงมาจากโกดังเก็บข้าวสารเก่า โดยคุณยายศรีเสนาะเจ้าของบ้านเคยประกอบอาชีพค้าขาย ในอดีตบ้านหลังนี้เคยเป็นร้านค้าขายของชำ รวมทั้งพริกแกง กะทิ และข้าวสาร เมื่อได้ข้าวสารมาแล้วจะนำมาเก็บไว้ในโกดังบนบ้านที่มีหลังคาสูง ต่อมาเมื่อถึงรุ่นลูกของคุณยาย ร้านขายของชำที่คุณยายศรีเสนาะค้าขายและเป็นที่รวมตัวของคนในชุมชนถูกดัดแปลงเป็นโรงแรม โดยใช้โครงสร้างบ้านเก่า แต่ดัดแปลงให้มีความทันสมัย

ภาพที่ 3.26 ห้องพักโรงแรมศรีเสนาะที่ดัดแปลงมาจากโกดังเก็บข้าวสารบนร้านขายของชำ

ร้านศรีเสนาะคาเฟ่ที่อยู่ชั้นล่างมีเครื่องดื่มหลากหลาย หนึ่งในเมนูซิกเนเจอร์ของร้าน คือ ศรีเสนาะดีไลท์ เป็นกาแฟสมน้ำสับปะรด โดยสับปะรดที่ใช้เป็นสับปะรดพันธุ์พื้นเมืองขึ้นชื่อของจังหวัดประจวบคีรีขันธ์

- จุดที่ 5 ร้าน Hachi

ร้านกาแฟที่สะดุดตาอีกแห่งหนึ่งบนถนนสุสาน คือ ร้าน Hachi บ้านขนมปัง เป็นร้านกาแฟที่ตั้งอยู่ในบ้านเก่า 100 ปีสีฟ้าอ่อน ตรงข้ามพิพิธภัณฑสถานบ้านอาจารย์ไก่อ ต่อบ้านสร้างตั้งแต่ก่อนสงครามโลกครั้งที่ 2 เป็นบ้านที่ใช้ช่างก่อสร้างกลุ่มเดียวกับบ้านคุณยาย บ้านเก่าร้อยปี โดยบ้านคุณยายเป็นบ้านหลังแรกที่ถูกสร้างขึ้นในกลุ่มบ้านเก่าที่มีสถาปัตยกรรมคล้ายกัน ซึ่งบ้านแต่ละหลังจะมีความแตกต่างเล็กน้อยตามลักษณะการใช้งาน เช่น บ้านที่เน้นการอยู่อาศัยก็จะมีเสากลางบ้าน ในขณะที่บ้านหลังที่เป็นร้าน Hachi ในปัจจุบันถูกก่อสร้างมาเพื่อเป็นร้านค้าขายโดยเฉพาะ เพราะไม่มีเสากลางเหมือนบ้านหลังอื่น บ้านหลังนี้เดิมทีเป็นบ้านของป้าจรรยาศรี หรือที่คนเก่าแก่เรียกว่า คุณป้าจรรยา ผู้เป็นน้องสาวของคุณป้าใหญ่หรือคุณยายโปงผู้เจ้าของบ้านคุณยาย เป็นครอบครัวเชื้อสายจีนที่มีฐานะในชุมชนหัวบ้าน

ลักษณะบ้านเป็นเรือนห้องแถวไม้ สีฟ้าอ่อน มีบานเพี้ยมด้านหน้า เปิดกว้างต้อนรับผู้คนในเส้นถนนสุสาน เป็นที่คุ้นเคยของผู้คนในเมืองประจวบฯ มาตั้งแต่ยุคเก่า ผ่านฤดูกาลและเหตุการณ์ต่าง ๆ ข้ามผ่านช่วงสงครามโลกครั้งที่ 2 และยังมียืนหยัด เล่าเรื่องราวของถนนแห่งความทรงจำเรื่อยมากว่า 100 ปีแล้ว โดยบ้านมีหลังคาทรง

บ้านหมากแข้งด้วยกระเบื้อง ลักษณะของหลังคาทรงปั้นหยา คือ หลังคาสี่เหลี่ยมลาดเอียง ชนกันทุกด้าน ไม่มีหน้าจั่ว มีโครงสร้างแข็งแรง ซึ่งหลังคาแบบปั้นหยานั้นมีลักษณะเด่น คือ สามารถต้านแรงลมและฝน รับลมพายุได้ดี ช่างที่สร้างบ้านในยุคนั้นเป็นช่างฝีมือจีน แต่การออกแบบบ้านและความเชื่อต่าง ๆ ยังเป็นประเพณีไทยอยู่ อาทิ บันไดของตัวบ้านอยู่ทิศเหนือ (โบราณไม่ให้ตั้งบันไดบ้านทางทิศตะวันตก) จำนวนชั้นของบันไดเป็นเลขคู่ และเลือกตั้งบ้านในทิศทางที่ไม่ขวางดวงตะวัน

ภาพที่ 3.27 ร้าน Hachi บ้านชนมปัง

เมื่อสอบถามคนเก่าแก่ในชุมชน ในยุคหนึ่งทุกคนในชุมชนหัวบ้านจะจำได้ว่าที่ร้านนี้เป็นร้านขายขนมไทย ที่มีชื่อเสียงของถนนเส้นนี้ โดยยายเถาว์เป็นเจ้าของร้าน ร้านขนมยายเถาว์ถือเป็นร้านขนมไทยอร่อยที่สุดในย่านนี้ ซึ่งปัจจุบันนี้ลูกหลานของยายเถาว์ย้ายร้านขนมไทยไปอยู่บริเวณหน้าโรงพยาบาลประจวบคีรีขันธ์แล้ว และภายหลังเป็นร้านขายกล้วยเดี่ยว ร้านซักผ้า และภายหลังเจ้าของร้าน Hachi มาเช่าเป็นร้านกาแฟจนถึงปัจจุบัน

ปัจจุบันนี้ ร้าน Hachi บ้านชนมปัง ดำเนินกิจการโดยคุณหน้อยและคุณยุ้ย ผู้เป็นเจ้าของร้านน้องทำพระจันทร์ บรรยายภาคในร้านตกแต่งสะดุดตา ด้วยการยกบรรยากาศของร้านน้องทำพระจันทร์มาไว้บนถนนสู่คิกร้าน Hachi บ้านชนมปังเป็นธุรกิจขนาดเล็กที่เปิดบริการหลายอย่าง ทั้งขายซีดี เทป และมีของเก่าที่ผู้รักเสียงเพลงต้องเข้ามาแวะชม หรือจะเลือกนั่งฟังเพลงรีโน้ไม่ว่าจะเป็นเพลงไทยหายาก ฟังแผ่นเสียงโบราณ สำหรับนักสะสมเลือกสินค้าที่ระลึกต่าง ๆ ย้อนยุค นำพาให้ผู้ที่มาเยี่ยมเยียนได้ทวนถึงอดีตวันวานที่แสนประทับใจ

นอกจากนั้นยังเพิ่มเติมกาแฟ และร้านขนมเข้ามาด้วย นอกจากนั้นแล้วเมื่อปลาย พ.ศ. 2553 ทางร้านยังพัฒนาธุรกิจจักรยาน จึงทำให้ร้านนี้กลายเป็น Prachuap Cycling Club หรือ กลุ่มผู้รักการปั่นจักรยานเพื่อการ

ท่องเที่ยวและออกกำลังกายเชิงอนุรักษ์ โดยเป็นการรวมตัวของกลุ่มคนรักสุขภาพและการปั่นจักรยานของคน โดยคุณน้อยเล็งเห็นว่าเมืองนี้มีคุณสมบัติที่สามารถพัฒนาการเป็นปั่นจักรยาน เพราะมีถนนเรียบชายหาด อาหารดี อากาศดี และมีเส้นทางปั่นเพื่อชมธรรมชาติอย่างดี

นักท่องเที่ยวที่เดินทางมายังอำเภอเมืองประจวบคีรีขันธ์มารถไฟหรือรถตู้ สามารถมาถามหาจักรยานเช่า ซึ่งร้านนี้สามารถเป็นศูนย์กลางในการเช่าจักรยาน เพื่อท่องเที่ยวบนถนนสู่ศึก รวมทั้งบริเวณอื่น ๆ ในอำเภอเมือง ประจวบได้ด้วย

- จุดที่ 6 บ้านคุณยาย (บ้านเก่า 110 ปี)

บ้านเก่าร้อยปีหลังแรกและยังสมบูรณ์ที่สุดบนถนนสู่ศึก คือ บ้านคุณยาย ที่ปัจจุบันเปิดบริการเป็นเกสเฮาส์ ร้านกาแฟ และร้านอาหาร โดยคุณยายโปจู หรือที่เก่าแก่แถวนี้เรียกว่าป้าใหญ่ คนไทยเชื้อสายจีนที่อพยพมาจากกรุงเทพมหานครเป็นคนสร้างบ้านหลังนี้ขึ้นมา เมื่อคุณยายคุณยายใหญ่เสียชีวิต และไม่มีลูกจึงยกให้คุณยายไพเราะผู้เป็นหลานเป็นคนดูแล ซึ่งคุณยายไพเราะก็เกิดและเติบโตที่บ้านหลังนี้ โดยคุณยายไพเราะ เชี่ยวชาญ เป็นอดีตข้าราชการครู ปัจจุบันอายุ 89 ปี ครอบครัวคุณยายโปจูถือเป็นคนมีฐานะดีในย่านนี้ โดยคุณยายโปจูและคุณยายจรรยาศรีผู้เป็นน้องสาวเป็นเจ้าของบ้านเก่าอีกสองสามหลังในละแวกนี้ ด้วยความที่คุณยายมีฐานะและมีญาติอยู่ที่กรุงเทพมหานครทำให้วัสดุที่ใช้ทำบ้านถูกคัดสรรอย่างดีและส่งตรงจากเมืองหลวง ทั้งที่ชาวบ้านเรียกว่าไม้เวียงจันทร์ ไม้เนื้อแข็งที่ขนส่งทางเรือมาจากกรุงเทพมหานคร กระเบื้องก็เป็นกระเบื้องอย่างดีที่ชาวบ้านละแวกนี้ไม่ได้ใช้กัน ในอดีตบ้านคุณยายจึงเป็นบ้านที่แตกต่างจากหลังอื่นในชุมชน ที่เป็นบ้านชาวประมงมาจาก ชัดแต่ไม้ หลังเล็ก ๆ บ้านหลังนี้ถือเป็นบ้านที่ใหญ่และเด่นตระหง่านที่สุดในถนนเส้นนี้

ภาพที่ 3.28 บ้านคุณยาย หรือ Grandma's House บ้านเก่า 100 ปี บนถนนสุริยวงค์

บ้านหลังนี้เคยเป็นสถานที่ที่ใช้ค้าขายของทันสมัย เช่น จักรเย็บผ้าซิงเกอร์ ขายผ้าไหมนำเข้า รวมทั้งยังเคยเป็นร้านตัดเย็บผ้า ชื่อ จรูญศรีอาภรณ์ ปัจจุบันบ้านคุณยายเป็นโฮมสเตย์ พร้อมอาหารเช้าและร้านกาแฟ สำหรับผู้ที่สนใจพักในที่พักอาศัยบรรยากาศบ้านเก่า 100 ปี นอกจากนั้นแล้วคุณส้ม ซึ่งเป็นผู้ดูแลรุ่นปัจจุบันได้เปิดให้บริการชมงานศิลปะที่ตกแต่งในบ้านโบราณ ไม้มะค่าแดงที่นำมาจากพื้นที่อื่น จึงยังคงความสมบูรณ์ของบ้านหลังนี้ไว้ได้

ภาพที่ 3.29 บรรยากาศภายในร้านกาแฟ Grandma's House

ปัจจุบันนี้บ้านเก๋าร้อยปีหลังนี้ได้รับการดูแลอย่างดีจากรุ่นหลานของคุณยายทั้งสองท่าน โดยชั้นล่างเปิดเป็นร้านกาแฟและบริการอาหาร ส่วนชั้นบนเป็นโฮมสเตย์ที่มีทั้งห้องรวมและห้องส่วนตัวให้ผู้ที่ยากพักในบรรยากาศของบ้านเก๋าร้อยปีได้สัมผัสบรรยากาศ รวมทั้งมีงานศิลปะให้ชมภายในร้าน และยังมีห้องเรียนสอนศิลปะสำหรับเด็ก ๆ ที่สนใจด้วย คุณส้มเจ้าของร้านหรือหลานของคุณยายเพิ่งกลับมาทำกิจการได้แค่ 2 - 3 ปี เมื่อก่อนปิดบ้านไว้เฉย ๆ เพราะไปอยู่ที่กรุงเทพมหานครกันหมด แต่คุณส้มอยากกลับมาพัฒนากิจการและถนนสู่ศึก บ้านหลังนี้เป็นบ้านเก่าแก่และพยายามคงสภาพให้เหมือนเดิมมากที่สุด เพื่อให้ผู้เข้ามาเยี่ยมชมได้เห็นลักษณะบ้านเก่าอย่างแท้จริง

- จุดที่ 7 ร้านกาแฟเจ็ญ บ้านกาแฟโบราณ

ร้านกาแฟเจ็ญ เป็นร้านกาแฟเก่าแก่ที่สุดของถนนสู่ศึก โดยคุณแจ่ง ลูกสาวคนเกือบท้องของเจ้าของร้านเล่าให้ฟังว่า สมัยที่คนจีนอพยพมาโดยทางเรือสำเภา อากงอพยพมาจากเกาะไหหลำ เป็นนายช่างและมาติดเกาะอยู่ที่บริเวณชายฝั่งทะเลด้านนี้ ซึ่งก็คือเกาะหลักบริเวณอ่าวประจวบนั่นเอง โดยอากงมาทำงานหลายอย่าง ทั้งการเป็นนายช่างสร้างทางรถไฟสายประจวบ และสร้างบ่อน้ำใหญ่ใต้ต้นมะขามใหญ่ในถนนสู่ศึก เดิมที่ตั้งร้านกาแฟเคยเป็นศาลา เตี่ยของคุณแจ่งได้สร้างเป็นโรงแรม ขายอาหารให้ชาวบ้านและคนเรือ ส่วนคุณแม่ผู้เป็นลูกครึ่งจีนไหหลำเป็นคนบางสะพานน้อย เตี่ยของแม่ทำรถไฟเหมือนกัน ได้ตำแหน่งขุนทิพยฤกษ์ กังทางแม่ชื่อ หยี้ตัก กังฝ้าย พ่อชื่อ เจ่งหล่ง เตี่ยชื่อ นายหยวน เรียกไปมากลายเป็นเจ็ญ โรงแรมเคยมีพวกนักวิ่งรุ่นเก่า เช่น คุณผ่องศรี วรรณุช ดาราดลกร รวมทั้งลิเก นักดนตรีโบราณ มาพักที่นี่ ในสมัยสงคราม ทหารญี่ปุ่นก็เคยมาพักที่โรงแรมแห่งนี้ นอกจากนี้ยังพบหลักฐาน เช่น มีด เข็มขัด ชุดประกอบเครื่องบินสมัยสงคราม สมัยที่มีการชุดท่อบริเวณร้านยังค้นพบถ้วยชามสวยงามสมัยโบราณแต่ไม่ได้เก็บเอาไว้ เก็บไว้แค่ถ้วยชามสมัยที่เตี่ยเคยขายอาหาร โดยใช้ชื่อร้านว่า ชวงเฮง (ชวง แปลว่า สอง เฮง แปลว่า ดี หมายถึง ดียกกำลังสอง)

ร้านกาแฟแห่งนี้แตกต่างจากร้านอื่นเพราะยังคงเป็นร้านกาแฟโบราณ นอกจากนี้ยังมีขนมโบราณขายในขวดโหลให้ผู้ที่ยากมาแวะทานกาแฟได้รับประทานด้วย เจ้าของบ้านยังเป็นนักสะสมของเก่า มีถ้วย จาน ที่ขนมาจากเมืองจีนและที่ซื้อขายเพิ่มเติมอยู่ในร้านด้วย ผู้ที่ยากสัมผัสบรรยากาศบ้านเก่าและชิมรสชาติกาแฟโบราณ และแลกเปลี่ยนประสบการณ์กับคนในพื้นที่ จึงสามารถเข้ามาใช้บริการร้านนี้ได้

ภาพที่ 3.30 บรรยากาศภายในร้านร้านเจ็ญ่น บ้านกาแพโบราณ

ภาพที่ 3.31 หน้าร้านเจ็ญ่น กาแพโบราณ

- จุดที่ 8 วัดเกาะหลัก

วัดเกาะหลักเป็นวัดที่มีประวัติศาสตร์ร่วมกับชุมชนมาอย่างยาวนาน วัดเกาะหลักถือเป็นวัดที่ก่อสร้างมาพร้อมกับการตั้งเมืองประจวบคีรีขันธ์ ดังที่สมัยก่อนเรียกเกาะแห่งนี้ทั้งหมดว่าเกาะหลัก จึงนับว่าเป็นวัดคู่บ้านคู่เมืองที่สำคัญ ชื่อวัดตั้งตามสถานที่ตั้งวัด คือ ชื่อตำบลบริเวณอ่าวเกาะหลัก มีหลวงพ่ोज้อยซึ่งเดินธุดงค์มาจากฝั่งตะวันออกเป็นผู้นำ สร้างเมื่อไรไม่ปรากฏหลักฐานสำหรับประวัติการสร้างสันนิษฐานว่าประมาณ พ.ศ. 2300 แต่ไม่ปรากฏหลักฐานการสร้าง หรือสร้างในปี พ.ศ. ไฉนแน่ชัด โดยมีฐานะแรกเป็นสำนักสงฆ์ตั้งแต่สมัยอยุธยา พัฒนาเป็น

วัดเกาะหลักและยกฐานะเป็นพระอารามหลวง เมื่อปี พ.ศ. 2515 เป็นที่รู้จักของประชาชนทั่วไป ด้วยความเคารพนับถือ “หลวงพ่อเปี่ยม จันทโชโต” หรือนามสมณศักดิ์ว่า “พระครูสุเมธีวรคุณ” พระเกจิอาจารย์ชื่อดัง อดีตเจ้าคณะจังหวัดประจวบคีรีขันธ์ ซึ่งท่านมีความแม่นยำในการพยากรณ์ดวงชะตา และมีความเชี่ยวชาญในการบรรจุดวงชะตาทางโหราศาสตร์ อีกทั้งยังชำนาญการรักษาโรคด้วยสมุนไพร วัดเกาะหลักผ่านเรื่องราวมากมาย ทั้งการเป็นที่หลบภัยของคนในชุมชนเมื่อยามสงคราม ที่พักเมื่อยามเกิดมรสุม ชุมชนละแวกนี้กับวัดเกาะหลักจึงมีความผูกพันกันมายาวนาน

แนวทางที่ 2: “วิถีชีวิตคนทะเลร่วมสมัย”

จากการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ สังคม รวมทั้งการถดถอยของทรัพยากรทางทะเล ทำให้ชุมชนหัวบ้านปรับเปลี่ยนไปจากอดีตเป็นอย่างมาก มีความเป็นชุมชนเมืองและมีกิจการร้านค้าหลายอย่างที่หายไป แต่ก็มีหลายกิจการและกิจกรรม ที่คนรุ่นใหม่ที่มีความตั้งใจพัฒนาถนนเส้นนี้กลับมาลงมือทำ ซึ่งการปรับเปลี่ยนวิถีการดำเนินชีวิตและการกลับเข้ามาประกอบกิจการของคนรุ่นใหม่ และร่องรอยวิถีชีวิตแบบดั้งเดิมที่ยังคงอยู่ ถือเป็นเสน่ห์อย่างหนึ่งของชุมชนหัวบ้าน ในปัจจุบันนี้หากเดินลัดเลาะตามถนนสู่ศึกและถนนริมอ่าวประจวบคีรีขันธ์ จะพบความเก่าแก่สลับกับความทันสมัย ซึ่งสถานที่ที่น่าสนใจที่สะท้อนถึงความร่วมสมัยบนถนนสู่ศึก มีจุดหลัก ๆ ดังต่อไปนี้

จุดที่ 1 ริมหาดอ่าวประจวบ

จุดที่ 2 การทำประมงพื้นบ้าน

จุดที่ 3 ร้านกาแฟและร้านอาหารบรรยากาศร่วมสมัย เช่น ร้าน Rest and Roll และ ร้าน Suda

- จุดที่ 1 ริมหาดอ่าวประจวบ

บริเวณริมชายหาดนี้เคยเป็นจุดที่คนในสมัยก่อนมารวมตัวกันเพื่อทำกิจกรรมในวันสำคัญ พบปะสังสรรค์ เช่น ในวันสงกรานต์ จะมีการละเล่นกีฬาพื้นเมือง การเล่นเข้าผี การพบปะกันของหนุ่มสาว ซึ่งชายหาดถือเป็นสถานที่จัดกิจกรรมหรือแหล่งพบปะในสมัยก่อน ซึ่งในปัจจุบันนี้ หากมองถึงความสัมพันธ์ของคนกับทะเลในลักษณะการเป็นสถานที่พบปะก็ยังมิได้อยู่ แต่รูปแบบกิจกรรมที่คนในปัจจุบันทำนั้นเปลี่ยนแปลงไป โดยปัจจุบันนี้มีกลุ่มคนรุ่นใหม่หลายกลุ่มได้นำกิจกรรมทางทะเล เช่น Stand Board หรือ เรือคายัค มาเป็นตัวกลางเป็นการรวมกลุ่มอนุรักษ์ เช่น การพายเรือเก็บขยะริมหาด ซึ่งกิจกรรมเหล่านี้ถือเป็นรูปแบบกิจกรรมใหม่ ๆ ที่สะท้อนว่าคน

ในชุมชนกับทะเลและชายหาดยังมีความเกี่ยวข้องสัมพันธ์กันอยู่ แต่เปลี่ยนแปลงไปตามบริบทเวลาและการเปลี่ยนแปลง

ภาพที่ 3.32 การเล่น Stand Board บริเวณอ่าวประจวบคีรีขันธ์

บริเวณริมชายหาดยังมีการรวมกลุ่มของคนรุ่นใหม่อีก 3 กลุ่ม ที่ประกอบกิจการด้านการท่องเที่ยว โดยบริการพานักท่องเที่ยวไปดำริปากแพตอนเช้า เป็นพื้นที่ในการบอกเล่าและแลกเปลี่ยนประสบการณ์ ความรู้ และเรื่องของคนในพื้นที่กับผู้มาเยือน และพานักท่องเที่ยวเล่น Stand Board ซึ่งถือเป็นกิจกรรมที่สามารถพัฒนาเป็นพื้นที่แห่งการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ รวมทั้งในอนาคตอาจสอดแทรกกิจกรรมอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมเข้าไปได้ด้วย เช่น การเก็บขยะและทำความสะอาดทะเลขณะที่เล่น Stand Board

ภาพที่ 3.33 การดริปกาแฟริมหาดประจวบคีรีขันธ์ดำเนินการโดยกลุ่มผู้ประกอบการขนาดเล็ก เป็นกิจกรรมที่นักท่องเที่ยวสามารถเรียนรู้วิถีชีวิตคนทะเล และเป็นพื้นที่แลกเปลี่ยนความรู้ของคนท้องถิ่นและผู้มาเยือน

- จุดที่ 2 วิธีการทำประมง

แม้ว่าวิถีประมงจะซบเซาลงมากเมื่อเทียบกับสมัยก่อน แต่ในปัจจุบันนี้ก็ยังมีความหลากหลายของครอบครัวที่ยังทำการประมงพื้นบ้านอยู่ ในสมัยก่อนบริเวณนี้จะมีเรือประมงจอดอยู่เต็มอ่าว มีคนจำนวนมากเข้าทำประมงเพราะปลาชุมจำนวนมาก แต่เนื่องจากการเสื่อมโทรมของทรัพยากรทางทะเลอย่างรวดเร็ว เพราะการทำประมงพาณิชย์อย่างหนักหน่วง ทำให้ในท้องทะเลมีปลาน้อยลงและการทำประมงค่อย ๆ หาย ชาวบ้านไม่ได้ทำประมงทุกหลังคน เรือเหมือนในสมัยตั้งชุมชนใหม่ ๆ รวมทั้งวิถีชีวิตของคนรุ่นใหม่ที่มีอาชีพหลากหลายและไม่ได้ยึดติดกับการทำประมงแล้ว อีกทั้งครอบครัวชาวประมงสมัยก่อนไม่อยากจะให้ลูกลำบาก พยายามให้ลูกหลานไปทำอาชีพอื่น ส่งเรียนหนังสือให้สูงเพื่อรับราชการ หลายครอบครัวทั้งเครื่องมือทำประมง บางครอบครัวเผาเครื่องมือทำมาหากิน เพราะไม่อยากให้ลูกลำบาก การทำประมงจึงน้อยลงมาก

ภาพที่ 3.34 เรือประมงของชาวชุมชนหัวบ้าน

แต่ทั้งนี้หลายครัวเรือนที่ยังทำประมงอยู่ โดยเมื่อจับปลา ปลาหมึก หรืออาหารทะเลอื่นได้ก็จะนำมาขายให้ร้านอาหารบริเวณริมอ่าว ชาวประมงบางครอบครัวรับนักท่องเที่ยวล่องเรือชมอ่าว

ภาพที่ 3.35 บริเวณที่ชาวประมงพื้นบ้านเอาอาหารทะเลมาขายให้ร้านอาหารริมทะเล

- จุดที่ 3 ร้านกาแฟและร้านอาหารบรรยากาศร่วมสมัย เช่น ร้าน Rest and Roll และ ร้าน Suda

นอกจากร้านอาหารและร้านกาแฟที่เป็นกลุ่มที่มีบรรยากาศแบบบ้านเก่า เช่น ร้าน Hachi ศรีเสนาะคาเฟ่ และร้านบ้านคุณยายแล้ว ยังมีร้านกาแฟที่มีความทันสมัยสลับกันอยู่บนถนนสีสุก โดยร้านกาแฟส่วนมากในกลุ่มนี้เป็นกิจการของคนรุ่นใหม่ที่กลับมาอยู่บ้านหลังจากที่ไปเรียนหรือทำงานในกรุงเทพมหานคร ผู้ประกอบการกลุ่มนี้จะนำเสนอความร่วมสมัย มีการตกแต่งร้านที่ทันสมัย ต้องการนำเสนอความแตกต่าง แต่ตั้งอยู่บนชุมชนเก่าแก่และถนนที่เต็มไปด้วยบ้านเก่า

ภาพที่ 3.36 บรรยากาศภายในร้านกาแฟ Rest and Roll

แนวทางที่ 3: “เรียนรู้ประวัติศาสตร์ช่วงสงครามโลกครั้งที่ 2 ผ่านถนนสีสุก”

เนื่องจากบริเวณอ่าวมะนาวและอ่างประจวบคีรีขันธ์เป็นสถานที่ที่เกิดการสู้รบระหว่างทหารไทยและทหารญี่ปุ่น เรื่องราวที่เกิดขึ้นเมื่อหลายทศวรรษที่แล้วยังคงถูกบันทึกผ่านการบอกเล่าของคนในพื้นที่ ดังนั้นถนนสีสุกเป็นถนนที่เป็นสถานที่ที่สามารถเล่าเรื่องราวเกี่ยวกับประวัติศาสตร์ในช่วงสงครามโลกครั้งที่ 2 ได้เป็นอย่างดี บนถนนมีอาคารสถานที่ และสิ่งของที่สามารถนำมาเป็นแหล่งเรียนรู้เกี่ยวกับประวัติศาสตร์ได้ โดยมีจุดเรียนรู้ 2 จุดที่น่าสนใจ ได้แก่

จุดที่ 1 พิพิธภัณฑ์ชุมชนบ้านอาจารย์ไก่อ

จุดที่ 2 พิพิธภัณฑ์สงครามเอเชียมหาบูรพา ภายในกองบิน 5

- จุดที่ 1 พิพิธภัณฑสถานชุมชนบ้านอาจารย์ไก่อ

พิพิธภัณฑสถานชุมชนบ้านอาจารย์ไก่อ ก่อตั้งขึ้นด้วยความตั้งใจให้เป็นจุดเริ่มต้นในการพัฒนาถนนสายประวัติศาสตร์ โดยเริ่มจากการรวมตัวของกลุ่มอนุรักษ์บ้านเก่า อ่าวประจวบฯ เมื่อประมาณสิบปีก่อน และเริ่มเปิดให้คนเข้ามาเรียนรู้ภายใต้แนวคิด “กลุ่มรักบ้านเก่า อ่าวประจวบ ถนนสายการเรียนรู้ประวัติศาสตร์” ลักษณะบ้านเก่าไม่มีน็อคหรือตะปู ใช้สลัก และไม้อัดร่อง ส่วนเสาใช้ขวานตาก ไม้ที่ใช้ทำบ้านเป็นไม้มะค่า ซึ่งมีราคาแพงกว่าไม้สัก ช่วงส่วนใหญ่เป็นคนจีนแต่จิวที่อพยพมาทำประมง โดยระยะเวลานั้น เริ่มมีการเข้ามาของอียิปต์ของชาวต่างชาติ ทำให้บ้านเก่าจำนวนมากถูกปรับเปลี่ยนโครงสร้างอาคาร บ้านเก่าหลายหลังถูกรื้อถอนและก่อสร้างเป็นบ้านปูน โดยอาจารย์เฉลิมพล อภัยริหรือที่ชาวบ้านเรียกกันว่าอาจารย์ไก่อ เล็งเห็นว่าหากไม่มีการรวมกลุ่มกันอนุรักษ์บ้านเก่า บ้านโบราณที่อยู่ในบริเวณชุมชนหัวบ้านจะถูกรื้อถอนและไม่หลงเหลือให้ลูกหลานได้เห็นอีกต่อไป หลังจากการรวมกลุ่มกันเพื่ออนุรักษ์บ้านเก่า อาจารย์ไก่อได้เริ่มจัดตั้งพิพิธภัณฑสถานชุมชนบ้านอาจารย์ไก่อ เมื่อประมาณปีพ.ศ. 2559 เพื่อเป็นสถานที่ให้ผู้สนใจได้เยี่ยมชม

คุณพ่อของอาจารย์ไก่อคือนาวาอากาศตรีกิ่ง อภัยริ เป็นคนตำบลเกาะหลัก ซึ่งในอดีตผู้คนที่อาศัยอยู่ละแวกนี้จะเรียกตนเองว่าเป็นคนพื้นเพตำบลเกาะหลัก และภายหลังเมื่อมีการตั้งศาลเจ้าพ่อหลักเมือง ได้มีการขนานนามชุมชนนี้ว่าชุมชนหัวบ้าน ตำบลเกาะหลัก ส่วนคุณแม่พะนอ อภัยริ หรือที่ชาวบ้านเรียกกันว่าคุณนายหนู เป็นคนไทยเชื้อสายจีนที่ครอบครัวล่องเรือสำเภามาจากเมืองจีนและขึ้นฝั่งที่ดอนยายหนู หรือคู้กระแต อำเภอกุยบุรี และต่อมาได้ย้ายจากกุยบุรีมาทั้งครอบครัวเพื่อตั้งรกรากที่บ้านหัวบ้านเพราะเห็นลู่ทางในการทำมาหากิน โดยทางครอบครัวของคุณแม่เป็นชาวประมง ทั้งสองท่านเป็นคนที่ชาวบ้านละแวกนี้นับถือ เมื่อชาวบ้านมีปัญหา คุณพ่อและคุณแม่ของอาจารย์ไก่อมักจะได้รับบทบาทเป็นผู้เจรจา ดังนั้นบ้านของอาจารย์ไก่อที่เป็นพิพิธภัณฑสถานในปัจจุบันนี้จึงมีความสำคัญกับชุมชนในอดีตอย่างมาก นอกจากนั้นยังเป็นแหล่งรวมตัวของคนเพื่อฟังวิทยุที่มีอยู่เครื่องเดียว บ้านหลังนี้ถือเป็นศูนย์รวมของชาวบ้านที่แวะเวียนกันมาพบปะพูดคุย กินหมาก และสูบยาสูบ ด้วยความที่เป็นบ้านที่ชาวบ้านนับถือ ทุกเช้าชาวบ้านจะนำปลา ปู และอาหารทะเลมากองไว้ที่บ่อน้ำหลังบ้าน จนทานไม่หมด อาจารย์ไก่อเล่าว่า คุณแม่ต้องทำอาหารจำนวนมากและอาจารย์ไก่อต้องนำอาหารที่คุณแม่ปรุงไปแบ่งปันชาวบ้านในละแวกนี้ โดยอาหารที่แม่ทำส่วนใหญ่จะเป็นประเภทแกง เช่น แกงปลาสะบัก แกงกะทิ รวมทั้งทอดมัน

ภาพที่ 3.37 บริเวณด้านหน้าพิพิธภัณฑ์ชุมชนบ้านอาจารย์ไก่อ

บ้านหลังนี้ยังมีความสำคัญในเชิงประวัติศาสตร์ที่เกี่ยวข้องโดยตรงกับสงครามมหาเอเชียบูรพา โดยในช่วงเช้ามีดของวันที่ 8 ธันวาคม พ.ศ. 2484 ญี่ปุ่นยกพลขึ้นบกและต่อสู้กับทหารไทย ด้วยปัญหาเรื่องการสื่อสารจนทำให้เกิดการสู้รบของทหารทั้งสองฝ่าย ในวันนั้นนาวาอากาศตรีกิ่ง อภัยรี ได้นำเครื่องบินไปซ่อมบำรุง และมีเพียงนางพะนอ อภัยรีผู้เป็นภรรยาอยู่บ้านเพียงคนเดียว บ้านหลังนี้มีความสำคัญอย่างมากในภาวะวิกฤติเพราะเป็นสถานที่ที่ใช้รักษาทหารที่บาดเจ็บจากการสู้รบ โดยทหารไทยกว่าสิบคนได้ลอยคอมาทางทะเล เพื่อพลงตัวหลบหนีทหารญี่ปุ่น เสื้อผ้าเปียกปอน และได้รับบาดเจ็บรื้อครวนคราง ซึ่งทหารที่บาดเจ็บได้ลอยคอมุ่งตรงมาที่บ้านหลังนี้ และคุณแม่ของอาจารย์ไก่อได้เปิดบ้านรับทหารที่บาดเจ็บ แม่ของอาจารย์ไก่อได้ใช้ผ้าถุงตนเองให้นุ่ง เพราะเสื้อผ้าของทหารเหล่านั้นเปียกหมด รวมทั้งคุณแม่ยังทำการรักษาพยาบาลทหารบาดเจ็บ คุณแม่เล่าว่ามีทหารมาเยอะมาก จนคุณแม่ต้องหุงข้าวด้วยกระทะเหล็กขนาดใหญ่ให้เพียงพอคนที่มาขอความช่วยเหลือ เรื่องราวเหล่านี้มีปรากฏในบันทึกของนาวาอากาศตรีกิ่ง อภัยรี ผู้เป็นพ่อของอาจารย์ไก่อที่ได้เขียนด้วยลายมือบรรจงไว้ในบันทึกส่วนตัว

ปัจจุบันนี้อาจารย์ไก่อนำของเก่าที่ได้สะสมไว้ตั้งแต่รุ่นพ่อแม่ มาจัดแสดงในพิพิธภัณฑ์ รวมทั้งวัตถุโบราณที่สะท้อนวิถีชีวิตของชาวชุมชนประมงหัวบ้าน เช่น ลูกแก้วทูนอวนที่สมัยเกือบร้อยปีที่นำเข้ามาจากญี่ปุ่น โดยแต่ก่อนชาวประมงในแถบนี้ใช้เพื่อเป็นทูนลอยอวน ซึ่งปัจจุบันไม่พบเห็นการใช้แล้ว รวมทั้งม่านมู่ลี่ที่ทำจากกระดาศปกหนังสีผสมแป้งปั้นเหมือนลูกปัด ตะเกียงเจ้าพายุ ตะเกียงรั้ว ตะเกียงแสงจันทร์ และตะเกียงแก้ว ที่ใช้ในสมัยก่อน ซึ่งตะเกียงแต่ละแบบสามารถบอกฐานะของบ้านแต่ละหลังด้วย นอกจากนี้ยังมีวิทยุโบราณ เครื่องแบบทหารอากาศสมัยคุณพ่อ และของโบราณอื่น ๆ ที่อาจารย์ไก่อรวบรวมไว้เพื่อให้ผู้เข้าชมได้รับทราบประวัติของชุมชน

ภาพที่ 3.38 ของใช้และวัตถุโบราณบางส่วนภายในพิพิธภัณฑ์ชุมชนบ้านอาจารย์ไก่อ

- จุดที่ 2 พิพิธภัณฑ์สงครามโลกครั้งที่ 2 กองบิน 5

พิพิธภัณฑ์สงครามโลกครั้งที่ 2 ตั้งอยู่ภายในกองบิน 5 โดยประกอบด้วยนิทรรศการ ข้อมูล ประวัติของ กองบิน และวิวัฒนาการสมัยสงครามโลกครั้งที่ 2 ทั้งในพื้นที่อื่น และในส่วนที่เกิดขึ้นบริเวณอ่าวประจวบคีรีขันธ์ และอ่าวมะนาว วิธีชีวิตความเป็นอยู่ของทหารในช่วงสงคราม นิทรรศการเกี่ยวกับประวัติการบินของประเทศไทย และเหตุการณ์ญี่ปุ่นยกทัพขึ้นบกที่อ่าวมะนาว ภาพเหตุการณ์จริงของสงครามที่เกิดขึ้นตามที่ต่าง ๆ ทั่วโลก จำลอง ชีวิตความเป็นอยู่ในอดีตที่ข้าวของเครื่องใช้จำเป็นต้องจัดเตรียมให้ หยิบฉวยได้ง่ายในยามฉุกเฉิน ห้องนิทรรศการ ทหารไทยในไฟสงคราม ห้องนิทรรศการการเจรจาขอผ่านแดน ห้องสู่สันติภาพ นิทรรศการเกียรติภูมิผู้กล้า ฉาก ของวีรบุรุษในสมรภูมิ (น.ต.ม.ล. ประวาศ ชุมสาย) รวมถึงนิทรรศการชีวิตความเป็นอยู่ของหอยตลับ เนื่องจากหอยตลับเป็นสัตว์ที่มีคุณค่าทั้งทางชีวภาพและเศรษฐกิจของจังหวัดประจวบคีรีขันธ์

ภาพที่ 3.39 อาคารพิพิธภัณฑ์หลังที่ 2 ในกองบิน 5

ภาพที่ 3.40 อนุสาวรีย์รายนามผู้เสียชีวิต

3.2.2.3 ลักษณะนักท่องเที่ยวที่ชาวบ้านและผู้ประกอบการบนถนนสู่ศึกต้องการ

จากการสัมภาษณ์ทั้งหน่วยงานรัฐ เช่น ชาวบ้านบนถนนสู่ศึก คณะกรรมการถนนสายวัฒนธรรมสู่ศึก ผู้ประกอบการทั้งโรงแรม ร้านอาหาร ร้านกาแฟ และกิจการอื่น เทศบาลอำเภอเมืองประจวบคีรีขันธ์ หน่วยงานที่

เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยว ทั้งหน่วยงานในระดับจังหวัด และหน่วยงานที่ทำงานด้านการท่องเที่ยวในพื้นที่เทศบาลเมือง ในประเด็นที่เกี่ยวกับการพัฒนาการท่องเที่ยวบริเวณถนนสุศรีก พบว่า กลุ่มนักท่องเที่ยวที่ทางพื้นที่ต้องการให้เข้ามาท่องเที่ยวนั้นมีลักษณะเฉพาะ ได้แก่

กลุ่มนักท่องเที่ยวที่เน้นการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์

จากการที่ตั้งของถนนอยู่บนลาดหยาบทำให้วิถีชีวิตของชาวบ้านที่อาศัยอยู่ตลอดแนวถนนสุศรีกมีการพึ่งพาทรัพยากรทางทะเล ทั้งทางตรงและทางอ้อม ทำให้ชาวบ้านค่อนข้างกังวลเรื่องฐานทรัพยากรธรรมชาติที่อาจถูกทำลายหากมีกิจกรรมการท่องเที่ยวที่มุ่งเน้นจำนวนนักท่องเที่ยวจนเกินไป โดยทั้งชาวบ้านและภาคส่วนที่เกี่ยวข้องเสนอว่านักท่องเที่ยวกลุ่มแรกที่ทางพื้นที่ต้องการเป็นกลุ่มที่เข้ามาแล้วไม่ทำลายทรัพยากรธรรมชาติ เพราะชาวบ้านในพื้นที่ยังคงพึ่งพาทรัพยากรเหล่านี้อยู่ โดยเฉพาะทรัพยากรทางทะเล ดังนั้นนักท่องเที่ยวที่เข้ามาต้องไม่เข้ามาทำลายทรัพยากรที่เป็นแหล่งทำมาหากินของชาวบ้าน เป็นที่พึ่งพิงของชาวบ้านในการดำเนินชีวิตและการหารายได้ กิจกรรมต่าง ๆ ที่จะออกแบบมารับนักท่องเที่ยวจึงควรคำนึงถึงจุดนี้เป็นสำคัญ นอกจากนี้พื้นที่ถนนสุศรีกเองก็ได้รับการยอมรับจากคนในพื้นที่ว่าเป็นพื้นที่ที่มีความสะอาด กำจัดขยะอย่างเป็นระบบ เพราะเป็นพื้นที่ที่อยู่อาศัย ดังนั้นนักท่องเที่ยวที่เข้ามาท่องเที่ยวเป็นกลุ่มที่มีจิตสำนึกในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ

กลุ่มนักท่องเที่ยวที่เข้ามาแล้วไม่เปลี่ยนแปลงสภาพสังคมและวัฒนธรรมของพื้นที่

พื้นที่ถนนสุศรีกและถนนริมชายหาดเป็นพื้นที่ที่มีความสงบ แม้มีโรงแรม ร้านอาหาร และร้านค้าให้บริการบริเวณริมชายหาด แต่ก็ไม่ได้เสียงดังจนทำลายบรรยากาศการพักผ่อนแบบสงบของพื้นที่ สอดคล้องกับถนนสุศรีกนั้นแม้จะเคยเป็นศูนย์กลางการค้าขายที่เต็มไปด้วยร้านรวงของตัวเมืองประจวบ แต่ปัจจุบันนี้กลายเป็นที่อยู่อาศัยมากกว่า เพราะภายหลังจากประตูที่เชื่อมระหว่างชุมชนกับกองบิน 5 ได้ปิดตัวลง ทำให้การจราจรไม่พลุกพล่าน ผู้คนเข้ามาในชุมชนน้อยลง และเป็นพื้นที่ที่ไม่ใช่ศูนย์กลางทางการค้าขายอีกต่อไป ชาวบ้านจึงมีวิถีชีวิตที่ค่อนข้างสงบ ดังนั้นกลุ่มนักท่องเที่ยวที่เป็นกลุ่มที่พื้นที่ต้องการคือไม่เข้ามาทำลายบรรยากาศเดิมของชุมชน แต่เข้ามาศึกษา เรียนรู้ และเข้าใจวัฒนธรรมชุมชน ชาวบ้านและผู้ประกอบการในพื้นที่ไม่ได้ต้องการเปลี่ยนแปลงพื้นที่ริมหาดและถนนสุศรีกเพื่อรองรับการท่องเที่ยวยามค่ำคืน เสียงดัง และการท่องเที่ยวขนาดใหญ่ แต่ต้องการให้พื้นที่มีคชลักษณะที่เป็นอยู่ หรือเปลี่ยนแปลงน้อยที่สุด

กลุ่มนักท่องเที่ยวชั้นดี จำนวนไม่มากและมีกำลังจ่าย

ทั้งหน่วยงานรัฐ ผู้ประกอบการและชาวบ้าน ระบุว่า แนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวบนถนนสู่ศีกควรคำนึงถึงจำนวนนักท่องเที่ยวด้วย ว่าไม่ควรเป็นจุดที่นักท่องเที่ยวเข้ามามากเกินไป กลุ่มนักท่องเที่ยวที่เข้ามาไม่จำเป็นต้องเป็นกลุ่มใหญ่หรือจำนวนมาก จนทำลายวิถีการดำเนินชีวิตของชาวบ้าน และชาวบ้านไม่ต้องการให้การท่องเที่ยวในพื้นที่ถนนริมหาดและถนนสู่ศีกเป็นเหมือนการท่องเที่ยวในอำเภอหัวหิน หรือสถานที่ท่องเที่ยวอื่น ๆ เน้นสถานที่บันเทิง เพราะอาจเกิดมลภาวะทางเสียงและปัญหาอื่น ๆ ตามมาด้วย ดังนั้นกลุ่มที่เข้ามาอาจไม่ได้มุ่งเน้นการเที่ยวสถานบันเทิง แต่ต้องการการพักผ่อนด้วยการอยู่กับธรรมชาติ และเรียนรู้วัฒนธรรมเรียบง่ายของชาวบ้านที่อาศัยอยู่ริมทะเล

3.2.2.4 แนวทางในการพัฒนาการท่องเที่ยวสร้างสรรค์บนถนนสู่ศีก

เมื่อวิเคราะห์ความต้องการของพื้นที่ ทั้งลักษณะนักท่องเที่ยวที่ทางพื้นที่ต้องการทั้ง 3 ลักษณะ คือ 1) กลุ่มนักท่องเที่ยวที่เน้นการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ 2) กลุ่มนักท่องเที่ยวที่เข้ามาแล้วไม่เปลี่ยนแปลงสภาพสังคมและวัฒนธรรมของพื้นที่ 3) กลุ่มนักท่องเที่ยวชั้นดี จำนวนไม่มากและมีกำลังจ่าย โดยเมื่อนำลักษณะที่ทางชุมชนต้องการมาวิเคราะห์ร่วมกับจุดท่องเที่ยวที่น่าสนใจและมีศักยภาพในการพัฒนาส่งเสริมเส้นทางท่องเที่ยวแล้วพบว่า สามารถพัฒนาเส้นทางที่มี 3 ลักษณะ หรือ 3 เส้นทางท่องเที่ยวที่ทับซ้อนกันอยู่ในถนนสู่ศีกเพียงเส้นเดียวกัน โดยเป็น 3 เส้นทางท่องเที่ยวอยู่ภายใต้กิจกรรมที่เชื่อมโยงสามเส้นทางเข้าด้วยกัน ภายใต้แนวคิด

1. ท่องอ่าว
2. บ้านเก่าเล่าเรื่อง
3. เรียนรู้เรื่องเล่าประวัติศาสตร์

- ท่องอ่าว

รูปแบบแรกของการท่องเที่ยวบนถนนสู่ศีกคือการท่องเที่ยวที่เน้นการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ โดยการใช้จักรยานเป็นตัวเชื่อมในการเข้าถึงสถานที่ท่องเที่ยวตามเส้นทางสามารถลดการใช้พลังงานและมลภาวะที่เกิดจากการขับรถยนต์ รวมทั้งการใช้จักรยานยังเป็นการลดการนำรถยนต์เข้ามาขับขึ้นบนถนนสู่ศีก ซึ่งสามารถลดอันตรายที่จะเกิดขึ้นจากอุบัติเหตุในชุมชนได้ เพราะถนนสู่ศีกเป็นถนนที่ไม่ได้กว้างมากนัก อีกทั้งจุดสำคัญต่าง ๆ ที่อยู่ในเส้นทางท่องเที่ยวไม่ได้ห่างกันมากนัก ถนนสู่ศีกเป็นถนนที่มีความยาวไม่มากนัก อยู่ในระยะที่สามารถปั่นจักรยานได้ จึงทำให้การปั่นจักรยานเป็นช่องทางที่สามารถเข้าถึงจุดท่องเที่ยวต่าง ๆ ได้อย่างสะดวก ส่วน

ผู้ประกอบการ ทั้งโรงแรมและเกสเฮาส์ที่ให้บริการเช่าจักรยานในถนนสู่ศึกและริมหาดมีจำนวนหนึ่งที่มีจำนวนพอเพียงต่อนักท่องเที่ยว อีกทั้งบนถนนสู่ศึกมีสมาคมปั่นจักรยานเพื่อการอนุรักษ์ หรือ Phrachub Cycling Club ตั้งอยู่ภายในร้าน Hachi บ้านขนมปัง เป็นสมาคมที่ตั้งอย่างไม่เป็นทางการ ที่สามารถเป็นจุดศูนย์กลางการให้ข้อมูลกับนักท่องเที่ยวที่ต้องการปั่นจักรยานเพิ่มเติมได้

ภาพที่ 3.41 สมาคมปั่นจักรยานเพื่อการอนุรักษ์ หรือ Phrachub Cycling Club

นอกจากจักรยานแล้วการท่องเที่ยวยังสามารถทำได้อีกหลายวิธี เช่น การพายเรือคายัค Stand Board และการเดิน ซึ่งกิจกรรมเหล่านี้สามารถพัฒนารูปแบบให้เป็นพื้นที่แลกเปลี่ยน เรียนรู้ วิถีชีวิตของคนในชุมชนกับนักท่องเที่ยวได้

- บ้านเก่าเล่าเรื่อง

ถนนสู่ศึกเป็นถนนที่มีบ้านเก๋าร้อยปีจำนวนหลายหลัง รวมทั้งยังมีสถานที่สำคัญที่สามารถเข้าเยี่ยมชมสำหรับนักท่องเที่ยวที่ได้สนใจเรื่องวัฒนธรรม เช่น วัดเกาะหลักและวัดเขาทะลุ ทั้งยังมีศาลเจ้าทั้งไทยและจีนตั้งอยู่บริเวณถนน และสถานที่อื่นจำนวนหลายแห่งที่สามารถบอกเล่าเรื่องราววิถีชีวิตของคนประจวบคีรีขันธ์ ดังนั้นถนนเส้นนี้จึงสามารถพัฒนาเป็นสถานที่ท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมและวิถีชีวิตของคนร่วมสมัยได้อย่างดี

ภาพที่ 3.42 ชาวบ้านชุมชนหัวบ้านตักบาตรย้อนยุคทุกวันอาทิตย์

นอกจากการเรียนรู้จากบ้านเก่าแล้ว เสน่ห์อย่างหนึ่งถนนสู่ศึกคือความความเป็นอยู่ของผู้คน ที่มีทั้งความทันสมัยและความดั้งเดิม ซึ่งนักท่องเที่ยวสามารถพบเห็นการอยู่ร่วมกันของวัฒนธรรมเก่าและใหม่ ผู้คนที่ทุกคนรุ่นเก่าและคนรุ่นใหม่ดำเนินชีวิต ด้วยวิถีชีวิตที่แตกต่างบนถนนเส้นเดียวกัน

- เรียนรู้เรื่องเล่าประวัติศาสตร์

จากที่ได้เขียนบรรยายมาบ้างแล้วเรื่องความสำคัญของถนนสู่ศึกในฐานะสถานที่สำคัญทางประวัติศาสตร์ โดยเฉพาะประวัติศาสตร์ในช่วงสงครามโลกครั้งที่ 2 การร้อยเรียงเรื่องราวผ่านสถานที่ ผู้คน และสิ่งของในพิพิธภัณฑ์สงครามเอเชียมหาบูรพาภายในกองบินและพิพิธภัณฑ์บ้านอาจารย์ไก่อ จึงเป็นอีกเส้นทางการท่องเที่ยว นักท่องเที่ยวสามารถเข้ามาศึกษาและเรียนรู้จากเรื่องเล่าบนถนนสู่ศึกได้

3.2.2.5 สถานที่ท่องเที่ยวบริเวณถนนสู่ศึกและพื้นที่ใกล้เคียง

จากการศึกษาพื้นที่พบว่า บริเวณถนนสู่ศึกและโดยรอบมีสถานที่ท่องเที่ยวหลายแห่งที่เหมาะสมในการพัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่ตอบโจทย์ความต้องการของพื้นที่ โดยสถานที่เหล่านี้เป็นสถานที่ที่เป็นทั้งจุดที่มีการพัฒนาการท่องเที่ยวโดยทางจังหวัดอยู่แล้ว และมีหลายจุดที่ไม่ใช่สถานที่ท่องเที่ยว แต่มีศักยภาพในการพัฒนาให้เป็นสถานที่ท่องเที่ยวในเส้นทางการท่องเที่ยวใหม่ โดยมีรายละเอียดดังนี้

ตารางที่ 3.2 สถานที่และกิจกรรมท่องเที่ยวบริเวณถนนสู่ศึกและพื้นที่ใกล้เคียง

สถานที่	กิจกรรมท่องเที่ยว
เขาล้อมหมวก กองบิน 5 อ่าวมะนาว	● เขาล้อมหมวกเป็นแหล่งท่องเที่ยวสำหรับนักปีนเขา ที่ตั้งอยู่ติดกับอ่าวมะนาว โดยจะเปิดกิจกรรมปีนเขาล้อมหมวกช่วงวันหยุดยาว ซึ่งจะเปิดให้ลงทะเบียนตั้งแต่ 5.00-10.00 ซึ่งเส้นทางในการปีนเขาค่อนข้างท้าทายนักท่องเที่ยวน และเหมาะกับนักท่องเที่ยวนที่ชอบการท่องเที่ยวแบบผจญภัยและการท่องเที่ยวทางธรรมชาติ ● นอกจากนี้ยังมีกิจกรรมอื่น เช่น การให้อาหารค้างแวนบริเวณริมเขา และการเดินชมชายหาดและเรือประมงที่จอดอยู่จำนวนมากบริเวณอ่าวที่ทางขึ้นเขาด้วย
อ่าวมะนาว อ่าวประจวบคีรีขันธ์ อ่าวน้อย	● กิจกรรมทางน้ำ ● การทำประมงพื้นบ้าน
ศาลเจ้าพ่อหลักเมือง ชุมชนหัวบ้าน	● ศาลแรกของจังหวัดประจวบคีรีขันธ์ มีการสักการะ ขอพร และมีเรื่องเล่าที่สะท้อนการตั้งถิ่นฐานและวิถีชีวิตของชาวประมงของชุมชนหัวบ้าน
ศาลเจ้าปู่เท้ากง	● เป็นศาลเจ้าจีนที่มีเรื่องเล่าเชื่อมโยงกับประวัติศาสตร์การค้าและการย้ายถิ่นของคนจีน รวมทั้งการตั้งรกรากของคนจีนในบริเวณชุมชนหัวบ้าน
บ้านคุณยาย Grandma House (บ้านเก่า 100 ปี)	● เป็นบ้านเก๋าร้อยปี ที่เคยเป็นศูนย์กลางการค้า มีของนำเข้าขาย ซึ่งปัจจุบันเปิดเป็นโฮมสเตย์และบริการอาหารเช้า ในช่วง

สถานที่	กิจกรรมท่องเที่ยว
	กลางวันเปิดเป็นร้านกาแฟ และให้ชมบ้านเก่าที่มีงานศิลปะร่วมสมัยให้ชมภายในร้านด้วย
Hachi บ้านขนมปัง Bike and Café (บ้านเก่า 100 ปี) -	● ร้านกาแฟ ร้านของฝากบริการจักรยานสำหรับนักปั่นจักรยาน ● เจ้าของร้านเป็นเจ้าของร้านน้องท่าพระจันทร์ จึงมีของเก่า ของสะสม ทั้งซีดีเพลง เทปเพลง และของอื่น ๆ ที่ผู้เข้าชมโดยเฉพาะผู้ที่รักในของเก่า หรือวิถีชีวิตแบบเก่า ๆ สามารถเลือกซื้อ หรือเข้าชมได้อย่างเพลินเพลิน
ศรีเสนาะ	● ร้านศรีเสนาะเป็นร้านค้าเก่าเกือบ 100 ปี ที่ขายของชำและขายข้าวสาร ดังนั้นตัวอาคารจึงมีลักษณะค่อนข้างสูง ปัจจุบันนี้เจ้าของคือคุณยายศรีเสนาะได้ให้ลูกหลานปรับเปลี่ยนแต่ยังคงโครงสร้างเดิมให้เป็น boutique hotel และร้านกาแฟ ซึ่งลูกค้าจะได้พักในบ้านเก่าที่เคยเป็นโกดังเก็บข้าว แต่ถูกตกแต่งอย่างทันสมัย
ต้นมะเฟือง 110 ปี	● จากคำบอกเล่าของคนในชุมชนและผู้ที่มีบ้านอยู่ละแวกเดียวกับต้นมะเฟืองนี้มารุ่นต่อรุ่น พบว่าต้นมะเฟืองต้นนี้มีอายุกว่า 110 ปี เป็นมะเฟืองหวานที่คนในชุมชนเก็บกิน เพราะในสมัยก่อนไม่ได้มีขนมหรือผลไม้มากนัก
วัดเกาะหลัก	● วัดเกาะหลักเป็นวัดเก่าแก่ สร้างมาราวปี พ.ศ.2300 มีฐานะแรกเป็นสำนักสงฆ์ตั้งแต่สมัยอยุธยา โดยมีหลวงพ่อเปี่ยม ที่เป็นพระเกจิชื่อดังที่เป็นที่เคารพของชาวประจวบคีรีขันธ์ เป็นวัดที่มีทั้งชาวไทยและชาวพม่าเข้ามาสักการะและเคารพตลอดมา
ร้านกาแฟเจ็ยกุ่น บ้านกาแฟโบราณ	● เป็นบ้านเก่าเกือบร้อยปี ที่ยังเปิดขายกาแฟและขนมแบบโบราณ โดยร้านกาแฟนี้เป็นร้านกาแฟแห่งแรกในละแวกนี้

สถานที่	กิจกรรมท่องเที่ยว
พิพิธภัณฑ์ชุมชนบ้านอาจารย์ไก่อ	● เรื่องเล่าและบันทึกของพ่ออาจารย์ไก่อ สถานที่สำคัญในฝั่งชุมชนที่ทหารและชาวบ้านขอความช่วยเหลือช่วงสงคราม นอกจากนี้ยังมีวัตถุโบราณอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องวิถีชุมชน
พิพิธภัณฑ์สงครามมหาเอเชียบูรพา ภายในกองบิน 5	● หลุมฝังศพ ● พิพิธภัณฑ์สงครามจำนวน 4 พิพิธภัณฑ์

3.2.2.6 สถานที่สำคัญบนถนนสู่ศึกแบ่งตามลักษณะเด่นเพื่อจัดทำเส้นทางการท่องเที่ยว

เมื่อจัดจำแนกสถานที่สำคัญต่าง ๆ ที่มีความน่าสนใจและมีเรื่องราวที่สามารถนำมาสร้างเป็นจุดสำคัญในการท่องเที่ยวบนเส้นทางท่องเที่ยวในถนนสู่ศึกแล้ว พบว่า สามารถจำแนกออกเป็น 3 กลุ่ม ได้แก่ 1)กลุ่มที่เป็นสถานที่ท่องเที่ยวที่เป็นสถานที่ที่เน้นการท่องเที่ยวทางธรรมชาติและสามารถจัดกิจกรรมส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ 2)กลุ่มที่เป็นสถานที่ท่องเที่ยวที่สะท้อนวัฒนธรรมและวิถีชีวิตของชุมชนหัวบ้านตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน 3)กลุ่มที่เป็นสถานที่ที่สามารถเล่าเรื่องประวัติศาสตร์ของถนนสู่ศึก โดยเน้นประวัติศาสตร์ในช่วงสงครามมหาเอเชียบูรพา ที่เกิดขึ้นบริเวณอ่าวมะนาว อ่าวประจวบฯ และถนนสู่ศึก ซึ่งเป็นที่มาของชื่อถนนสู่ศึก

ตารางที่ 3.3 สถานที่สำคัญบนถนนสู่ศึกแบ่งตามลักษณะเด่นเพื่อจัดทำเส้นทางท่องเที่ยว

สถานที่ท่องเที่ยวทางธรรมชาติและ การท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์	สถานที่ท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม และวิถีชีวิต	สถานที่ท่องเที่ยวทาง ประวัติศาสตร์ (เน้น ประวัติศาสตร์ช่วงสงครามโลกที่ เกิดขึ้นบริเวณถนนสุริยาศึกและ กองบิน 5)
● เขาล้อมหมวก ● อ่าวมะนาว อ่าวประจวบฯ อ่าวน้อย ● ชายหาดทะเล	● ศาลเจ้าพ่อหลักเมือง ชุมชนหัวบ้าน ● ศาลเจ้าปู่ท่าทาง ● บ้านคุณยาย (บ้านเก่า 100 ปี) ● บ้านขนมปัง Hachi (บ้าน เก่า 100 ปี) ● ศรีเสนาะ ● ต้นมะเฟือง 110 ปี ● วัดเกาะหลัก ● ร้านกาแฟโบราณและบ้าน เก่าหลังอื่น ๆ ที่ปิดไว้	● พิพิธภัณฑ์สงครามเอเชีย มหาบูรพา ภายในกองบิน 5 ● พิพิธภัณฑ์บ้านอาจารย์ไก่อ

3.2.2.7 สรุปการพัฒนาเส้นทางท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ ชุมชนหัวบ้าน ถนนสุริยาศึก

ชุมชนหัวบ้าน ถนนสุริยาศึก อำเภอเมืองประจวบคีรีขันธ์ ชุมชนแห่งแรกในอำเภอเมืองประจวบคีรีขันธ์ เป็นพื้นที่ที่มีศักยภาพทางการท่องเที่ยวจากทุนทางวัฒนธรรม และทุนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ชุมชนหัวบ้านเป็นชุมชนที่ตั้งอยู่ในเขตชุมชนเมืองและอยู่บนพื้นที่ที่ถือเป็นพื้นที่ท่องเที่ยวกระแสหลักอยู่แล้ว เนื่องจากชุมชนมีที่ตั้งติดกับชายหาด คือ อ่าวประจวบ และมีเส้นทางเชื่อมโยงกับอ่าวอื่น ๆ คือ อ่าวน้อย และอ่าวมะนาว ดังนั้นจึงมีผู้ประกอบการด้านการท่องเที่ยวอยู่จำนวนมาก ซึ่งกิจกรรมที่มีอยู่แล้วคือ กิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการ

พักผ่อนทางทะเลและชายหาด แต่ทั้งนี้ ชุมชนนี้ยังมีความสำคัญอื่นที่ยังไม่ได้ถูกนำเสนอ เพราะชุมชนแห่งนี้มีประวัติศาสตร์ที่ยาวนาน นอกจากนี้ยังมีทุนทางวัฒนธรรมอื่น ที่สะท้อนในรูปแบบของวิถีชีวิต อาหาร สถานที่ เช่น บ้านร้อยปี และเรื่องเล่าประวัติศาสตร์ท้องถิ่นที่เชื่อมโยงกับจุดสนใจต่าง ๆ ในชุมชน เช่น พิพิธภัณฑสถาน ศาลเจ้า เป็นต้น ดังนั้นคณะวิจัยจึงเล็งเห็นว่า ชุมชนแห่งนี้มีศักยภาพในการพัฒนาการท่องเที่ยวสร้างสรรค์คู่ขนานกับการท่องเที่ยวกระแสหลักที่บางส่วนของชุมชนมีอยู่แล้ว เพื่อนำเสนอประสบการณ์ และการเรียนรู้ใหม่แก่นักท่องเที่ยวผ่านเส้นทางการท่องเที่ยวสร้างสรรค์

คณะวิจัยร่วมกับชุมชนในการพัฒนาเส้นทางการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์โดยชุมชนจนเกิดผลผลิตที่มาจากทุนทางวัฒนธรรมของชุมชน และคนในชุมชนเป็นผู้ร่วมออกแบบเส้นทางผ่านประสบการณ์และความทรงจำของตนเอง โดยผลผลิตประกอบด้วย เส้นทางท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์และวัฒนธรรม พร้อมคู่มือท่องเที่ยวชุมชนฯ ซึ่งเป็นเส้นทางที่มีมิติทางประวัติศาสตร์ การก่อสร้างถิ่นฐานของชุมชนแห่งแรกของจังหวัดประจวบคีรีขันธ์ รวมทั้งสถาปัตยกรรม และวิถีชีวิตร่วมสมัยของชาวประมง

จากการดำเนินการพัฒนาเส้นทางท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ร่วมกับชุมชน สามารถสรุปจุดแข็ง จุดอ่อน โอกาส และอุปสรรค ในการพัฒนาเส้นทางท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์โดยชุมชนหัวบ้าน ถนนสู่ศึก ดังนี้

- **จุดแข็ง**

ด้านกายภาพ เนื่องจากชุมชนแห่งนี้เป็นชุมชนเมือง จึงทำให้มีระบบสาธารณูปโภคพื้นฐาน เช่น ไฟฟ้า น้ำประปา และระบบโทรคมนาคมที่ดี นอกจากนี้ทำเลที่ตั้งยังสร้างจุดแข็ง **ด้านระบบขนส่งและการเดินทาง** ชุมชนหัวบ้านสามารถเข้าถึงได้ด้วยการเดินทางหลายรูปแบบ ทั้งรถยนต์ส่วนตัว หรือระบบขนส่งสาธารณะ เช่น รถไฟ รถโดยสารสาธารณะ รถตุ๊ก

ด้านทุนทางวัฒนธรรม ด้วยความที่เป็นชุมชนเก่าแก่ จึงมีทุนทางวัฒนธรรมที่สามารถพัฒนาเป็นสถานที่และกิจกรรมการท่องเที่ยวสร้างสรรค์ได้ เช่น วิถีชุมชนประมงแบบร่วมสมัย นอกจากนี้ยังมีเรื่องเล่าทางประวัติศาสตร์ ความเชื่อ อาหาร ผู้คน บ้านเรือนและอาคารสถานที่ และเรื่องราวของชุมชน

ด้านสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติ ชุมชนแห่งนี้ตั้งอยู่ใกล้แหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติ ได้แก่ ชายหาด ทะเล และภูเขา ทำให้มีกิจกรรมการท่องเที่ยวทางธรรมชาติจำนวนมากที่สามารถรองรับนักท่องเที่ยวได้

ด้านบุคคล/สังคม ได้แก่ ชุมชนมีแกนนำชุมชน และนอกจากนี้ยังมีกลุ่มอาสาสมัครที่เป็นกลุ่มที่ทำงานเพื่อชุมชนมาอย่างยาวนานและต่อเนื่อง

ด้านการบริหารจัดการ ชุมชนหัวบ้านมีโครงสร้างในการจัดการการท่องเที่ยวภายในชุมชน และมีการร่วมงานกับภาครัฐหลายหน่วยงานเพื่อดึงทรัพยากรในการพัฒนาการท่องเที่ยวในชุมชน ผ่านการดำเนินงานภายใต้โครงการถนนสายวัฒนธรรม

- **จุดอ่อน**

ด้านกายภาพ ชุมชนตั้งอยู่ในเขตเมือง ทำให้ความเป็นเมืองในลักษณะกายภาพเริ่มกลืนกลายภาพของชุมชนเก่าแก่ของจังหวัด ตึกสูงและ ตึกแถวสมัยใหม่ และโรงแรมจำนวนมากที่มีลักษณะเป็นตึกที่ทันสมัยที่อยู่สลับกับบ้านเก่า ทำให้ภาพของความเป็นชุมชนเก่าแก่อาจจะไม่ชัดเจนมากนัก

ด้านสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติ มีแนวกันคลื่นที่สร้างขึ้นเพื่อแก้ไขปัญหาการเพิ่มสูงของระดับน้ำทะเล และการกัดเซาะชายฝั่ง อันเป็นผลจากการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ ทำให้ทัศนียภาพริมฝั่งของชุมชนไม่สวยงามนัก ทำให้นักท่องเที่ยวต้องไปเที่ยวในพื้นที่อื่นใกล้เคียง เช่น อ่าวมะนาวหรือภายในบริเวณกองบิน 5

ด้านบุคคล/สังคม ได้แก่ แม้คณะทำงานและคณะกรรมการชุมชนที่สนใจเรื่องการท่องเที่ยว รวมทั้งบางส่วนเป็นบุคลากรที่อยู่ภาคการท่องเที่ยวอยู่แล้ว แต่ยังขาดการทำงานที่เป็นเอกภาพ และขาดความต่อเนื่องในการทำงานด้านการท่องเที่ยว

ด้านการบริหารจัดการ อยู่ในช่วงเปลี่ยนผ่านของคณะทำงาน และยังไม่มีแบบจำลองทางธุรกิจและแนวทางการบริหารจัดการเพื่อการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ที่ชัดเจน ทำให้ลักษณะการท่องเที่ยวในชุมชนยังคงมุ่งเน้นการท่องเที่ยวกระแสหลัก และยังขาดการเปิดพื้นที่ให้คนหลายรุ่นเข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนาการท่องเที่ยว

- **โอกาส**

ด้านกายภาพ มีการศึกษาและข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับบ้านเก่าและสถาปัตยกรรมภายในชุมชนที่สามารถนำไปพัฒนาต่อยอดสู่การท่องเที่ยว นอกจากนี้แล้วยังมีกิจกรรมทางวัฒนธรรมที่มีชื่อเสียงในระดับจังหวัด คือ การตักบาตรวันอาทิตย์ ซึ่งถือเป็นกิจกรรมที่สามารถสร้างเป็นจุดสนใจเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวได้

ด้านบุคคล/สังคม ได้แก่ ผู้ประกอบการที่ทำงานด้านการท่องเที่ยวจำนวนมากในพื้นที่และสนใจในการพัฒนาแนวทางการส่งเสริมการท่องเที่ยว เพื่อนักท่องเที่ยวกลุ่มใหม่ที่สนใจมาเที่ยวในเส้นทางท่องเที่ยวสร้างสรรค์ นอกจากนี้คณะทำงานมีเครือข่ายกับหน่วยงานรัฐอื่น ๆ เช่น กองบิน 5 เทศบาลเมืองประจวบคีรีขันธ์ วัฒนธรรมจังหวัดประจวบคีรีขันธ์ และอื่น ๆ ที่สามารถสนับสนุนกิจกรรมส่งเสริมการท่องเที่ยวได้

ด้านการบริหารจัดการ ได้แก่ คณะทำงานสามารถดึงความร่วมมือในการบริหารจัดการเพื่อพัฒนาการท่องเที่ยวจากหลายภาคส่วน

● **อุปสรรค**

ด้านกายภาพ ได้แก่ การเป็นพื้นที่เมืองที่มีลักษณะสังคมเมือง และมีสถานที่ที่สำคัญบางสถานที่ในชุมชนไม่สามารถเปิดให้บริการนักท่องเที่ยวได้ทุกวัน นอกจากนี้แล้วยังมีบ้านจำนวนหนึ่งที่เจ้าของบ้านย้ายถิ่นและปิดบ้านไว้ จึงทำให้ไม่สามารถพัฒนาได้

ด้านสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติ ได้แก่ พื้นที่ชายฝั่งไม่สามารถพัฒนากิจกรรมเพื่อการท่องเที่ยวได้ตลอดทั้งปี เพราะในช่วงมรสุมน้ำทะเลหนุนจนไม่สามารถใช้ประโยชน์จากชายหาดได้

ด้านบุคคล/สังคม ได้แก่ การเปลี่ยนผ่านของคณะทำงาน และความไม่เป็นเอกภาพในการจัดการการท่องเที่ยวสร้างสรรค์ นอกจากนี้แล้ว เจ้าของบ้านและผู้อยู่อาศัยในชุมชนส่วนหนึ่งเป็นผู้สูงอายุที่ต้องการความสงบ ไม่สามารถเปิดบ้านทุกวัน ทำให้บางส่วนของชุมชนถูกปิด

ด้านการบริหารจัดการ ได้แก่ ยังไม่มีช่องทางสื่อสารการทำงานและการร่วมงานอย่างเป็นทางการ ผู้ประกอบการที่อยู่ในเส้นทางท่องเที่ยวสร้างสรรค์และคณะทำงานด้านการท่องเที่ยวของชุมชน

ตารางที่ 3.4 สรุปจุดแข็ง จุดอ่อน โอกาส และอุปสรรค ในการพัฒนาเส้นทางท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์โดยชุมชนหัวบ้าน ถนนสุสีก

ทรัพยากร	จุดแข็ง	จุดอ่อน	โอกาส	อุปสรรค
กายภาพ (ที่พัก, ร้านอาหาร, การคมนาคม, การติดต่อสื่อสาร, สาธารณูปโภค)	- ชุมชนตั้งอยู่ในศูนย์กลางของเมือง - ระเบียบประชากรอุปโภคพื้นฐาน - ระบบขนส่งและการเดินทาง - ความพร้อมด้านที่พักแล้วร้านอาหาร	- การกลืนกลายของเมืองทำให้ภาพชุมชนเก่าแก่ขาดความชัดเจน	- กิจกรรมตกบอดวันอาทิตย์ที่สม่ำเสมอ สามารถพัฒนาและดึงดูดนักท่องเที่ยวได้ - การศึกษาทางด้านสถาปัตยกรรมเกี่ยวกับข้อมูลบ้าน	- สถานที่บางแห่งไม่สามารถรับนักท่องเที่ยวได้ตลอดเวลา - บ้านและพื้นที่บางส่วนปิดเพราะเจ้าของย้ายถิ่นไปอยู่ที่อื่น

ทรัพยากร	จุดแข็ง	จุดอ่อน	โอกาส	อุปสรรค
	- ทูทางวัฒนธรรม ที่ค่อนข้างชัดเจน		เก่าและชุมชน ที่ สามารถพัฒนาต่อ ยอดได้	
สิ่งแวดล้อมทาง ธรรมชาติ	- พื้นที่สามารถใช้ เป็นที่พักเพื่อ เดินทางสู่แหล่ง ท่องเที่ยวทาง ธรรมชาติที่สำคัญ อื่นๆ	- แนวกันคลื่นบด บังทัศนียภาพ - การกัดเซาะ ชายฝั่ง อันเป็นผล จาก การ เปลี่ยนแปลงสภาพ ภูมิอากาศ		- พื้นที่ชายฝั่งไม่ สามารถพัฒนา กิจกรรมเพื่อการ ท่องเที่ยวได้ตลอด ทั้งปี เพราะในช่วง มรสุมน้ำทะเลหนุน จนไม่สามารถใช้ ประโยชน์จาก ชายหาดได้
วัฒนธรรม (ประเพณี, วิถีชีวิต, สถาปัตยกรรม, ศิลปะ, การละเล่น, ภาษา, อาหาร, เทศกาล)	- ทูทางวัฒนธรรม ที่ค่อนข้างชัดเจน เช่น วิถีชุมชน ประมงแบบร่วม สมัย ประวัติศาสตร์ ความเชื่อ อาหาร ผู้คน บ้านเรือน อาคารสถานที่ และ เรื่องราวของชุมชน			
บุคคล/สังคม (ผู้นำ, ผู้รู้, คณะทำงาน, เครือข่าย, เจือข่ายที่)	- ชุมชนมีแกนนำ และอาสาสมัครที่ เป็นกลุ่มทำงานเพื่อ ชุมชนมาอย่าง	- ยังขาดการทำงาน ที่เป็นเอกภาพ และ ขาดความต่อเนื่อง	- ผู้ประกอบการ ด้านการท่องเที่ยว จำนวนมากในพื้นที่	- การเปลี่ยนผ่าน ของคณะทำงาน และความไม่เป็น เอกภาพ

ทรัพยากร	จุดแข็ง	จุดอ่อน	โอกาส	อุปสรรค
เกี่ยวกับโครงสร้างทางสังคม)	ยาวนานและต่อเนื่อง	ในการทำงานด้านการท่องเที่ยว	- คณะทำงานมีเครือข่ายกับหน่วยงานรัฐอื่น ๆ เช่น กองบิน 5 เทศบาลเมือง ประจวบคีรีขันธ์ วัฒนธรรมจังหวัด ประจวบคีรีขันธ์ และอื่น ๆ ที่สามารถสนับสนุนกิจกรรมส่งเสริมการท่องเที่ยวได้	- เจ้าของบ้านและผู้อยู่อาศัยในชุมชนส่วนหนึ่งเป็นผู้สูงอายุที่ต้องการความสะดวก ไม่สามารถเปิดบ้านทุกวัน ทำให้บางส่วนของชุมชนถูกปิด
การบริหารจัดการ	- ชุมชนหัวบ้านมีโครงสร้างในการจัดการการท่องเที่ยวภายในชุมชน - การร่วมงานกับภาครัฐหลายหน่วยงานเพื่อดึงทรัพยากรในการพัฒนาการท่องเที่ยวในชุมชน	- ยังไม่มีแบบจำลองทางธุรกิจและแนวทางการบริหารจัดการเพื่อการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ - การทำงานของชุมชนยังคงมุ่งเน้นการท่องเที่ยวกระแสหลัก - ยังขาดการเปิดพื้นที่ให้คนหลายรุ่น	- คณะทำงานสามารถดึงความร่วมมือในการบริหารจัดการเพื่อพัฒนาการท่องเที่ยวจากหลายภาคส่วน	- ยังไม่มีช่องทางสื่อสารการทำงานและการร่วมงานอย่างเป็นทางการกับผู้ประกอบการที่อยู่ในเส้นทางการท่องเที่ยวสร้างสรรค์และคณะทำงานด้านการท่องเที่ยวของชุมชน

ทรัพยากร	จุดแข็ง	จุดอ่อน	โอกาส	อุปสรรค
		เข้ามามีส่วนร่วมใน การพัฒนาการ ท่องเที่ยว		

บทที่ 4

การพัฒนาเส้นทางท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ จังหวัดระนอง

โครงการย่อยที่ 2.1 การพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ผ่านการเชื่อมความสัมพันธ์ของผู้คนระหว่าง ไทย-เมียนมา มีวัตถุประสงค์หลักเพื่อพัฒนาเป็นเส้นทางท่องเที่ยวที่เน้นกิจกรรมแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างนักท่องเที่ยวกับชุมชนในมิติด้านประวัติศาสตร์ สังคม วัฒนธรรม การเชื่อมสัมพันธ์ระหว่างผู้คน การพัฒนาเส้นทางท่องเที่ยวนี้ยังเพื่อสร้างโอกาสการมีรายได้เสริมให้กับท้องถิ่น เพิ่มทางเลือกให้กับกิจกรรมและเส้นทางท่องเที่ยวภายใต้แนวคิดการท่องเที่ยวสร้างสรรค์ ตามแผนการดำเนินงานเดิมจะเป็นการพัฒนาการท่องเที่ยวในเส้นทางจังหวัดระนองจะเชื่อมกับเกาะสอง มะลิวัลย์ และปกเปียน ประเทศเมียนมา แต่ด้วยสถานการณ์การระบาดของโรคโควิด 19 ที่นำไปสู่การประกาศปิดพรมแดน คณะวิจัยจึงไม่สามารถปฏิบัติงานภาคสนามในฝั่งเมียนมาได้ และปรับลดพื้นที่ดำเนินงานอยู่เฉพาะในเขตอำเภอเมือง จังหวัดระนอง ซึ่งจังหวัดระนองมีศักยภาพด้านการท่องเที่ยวสูง มีต้นทุนทางการท่องเที่ยวที่หลากหลาย ทั้งชายฝั่งทะเลและหมู่เกาะ มีทรัพยากรป่าไม้ที่อุดมสมบูรณ์ มีแหล่งน้ำแร่ธรรมชาติคุณภาพดี มีความโดดเด่นด้านประวัติศาสตร์และสถาปัตยกรรม เป็นเมืองท่าและเมืองชายแดนที่มีความหลากหลายด้านวิถีการดำรงชีวิตของผู้คน สามารถเชื่อมโยงเส้นทางท่องเที่ยวกับฝั่งเมียนมาได้

4.1 กระบวนการทำงานร่วมกับชุมชน

คณะวิจัยใช้กระบวนการวิจัยเชิงการพัฒนาในการทำงานพัฒนากิจกรรมและเส้นทางท่องเที่ยวสร้างสรรค์จังหวัดระนอง ทั้งนี้ วิถีชีวิตของผู้คนในสังคมพหุวัฒนธรรม ประวัติศาสตร์ และสถาปัตยกรรมย่านชุมชนเก่าบนถนนเรืองราษฎร์ นับเป็นจุดเด่นของจังหวัดระนองที่ยังไม่ได้รับการพัฒนาต่อยอดในด้านการท่องเที่ยวสร้างสรรค์อย่างเต็มศักยภาพ

ในการทำงาน คณะวิจัยได้ทำการเก็บรวบรวมข้อมูลจากแหล่งเอกสารต่างๆ สืบหาพื้นที่เพื่อค้นหาชุมชนที่มีความสนใจและมีศักยภาพในการพัฒนาการท่องเที่ยวสร้างสรรค์ มีการสัมภาษณ์เชิงลึก การสนทนากลุ่ม และการจัดเวทีประชุมระดมความเห็นทั้งเชิงวิชาการและองค์ความรู้ท้องถิ่น ตลอดจนการวิจัยได้ให้ความสำคัญอย่างยิ่งกับกระบวนการมีส่วนร่วมของเครือข่ายในระดับพื้นที่ (Participatory process) คณะวิจัยได้ทำงานร่วมกับเครือข่ายที่เกี่ยวข้อง ทั้งชุมชน ภาคเอกชน และภาครัฐ เพื่อค้นหาทุนและศักยภาพของพื้นที่ ส่งเสริม (Empower) คนในพื้นที่ให้มีส่วนร่วมในการสืบค้นและบันทึกข้อมูล (Knowledge co-production) นำเอาต้นทุนและองค์ความรู้เหล่านั้นมาสกัดหาจุดเด่นของพื้นที่ (Place making) มีการปรึกษาหารืออย่างไม่เป็นทางการและการประชุมเชิงปฏิบัติการ

(Workshop) และระดมความคิดเห็นเกี่ยวกับการกำหนดจุดสนใจ เรียบเรียงข้อมูล ร้อยเรียงเรื่องราว พัฒนา กิจกรรมและเส้นทางการท่องเที่ยวสร้างสรรค์ (Co-creation) ที่สะท้อนวิถีชีวิตและอัตลักษณ์ของพื้นที่ โดยเฉพาะ มิติการเชื่อมความสัมพันธ์ของผู้คนระหว่างไทย-เมียนมา เพื่อสร้างสะพานทางวัฒนธรรม-ประวัติศาสตร์ (Building cultural-historical bridge) ผ่านกิจกรรม/ปฏิสัมพันธ์ระหว่างผู้คน สถาปัตยกรรม ทรัพยากรธรรมชาติ และ อาหาร ซึ่งพื้นที่อำเภอเมืองระนองมีศักยภาพสูงในการบอกเล่าเรื่องราวของสังคมพหุวัฒนธรรมและวิถีชีวิตที่มีมาก่อนการเกิดขึ้นรัฐชาติสมัยใหม่และมีพลวัตข้ามพรมแดนรัฐชาติในปัจจุบัน นอกจากนี้ หมู่บ้านหินช้างยังมีวิถี ประมงพื้นบ้านที่สามารถสะท้อนความสัมพันธ์พันธุระหว่างผู้คนกับการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรอย่างยั่งยืน

เมื่อได้เส้นทางและกิจกรรมบนเส้นทางการท่องเที่ยวสร้างสรรค์แล้ว ได้มีการเชิญวิทยากรที่มีความเชี่ยวชาญ และประสบการณ์ตรง มาอบรมพัฒนาศักยภาพ (Capacity building) ผู้นำเที่ยวท้องถิ่น เช่น อบรมให้ความรู้เด็ก และเยาวชนในเรื่องการสื่อสารและการเป็นเจ้าบ้านน้อยที่ดี อบรมชาวประมงเรื่องการนำเที่ยวเชิงสร้างสรรค์และความปลอดภัยทางทะเล เพื่อให้คนท้องถิ่นในฐานะเจ้าบ้านสามารถเป็นผู้นำการท่องเที่ยวและบอกเล่าเรื่องราวของ ท้องถิ่นตัวเองได้

นอกจากนี้ยังมีการทดลองการท่องเที่ยว โดยเชิญสื่อ ภาคเอกชน นักวิชาการ และผู้เชี่ยวชาญด้านการ จัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนมาร่วมการทดลองด้วย เพื่อนำความคิดเห็นจากผู้เข้าร่วมมาปรับแก้ไขและพัฒนา รายละเอียดประกอบเส้นทางให้สมบูรณ์มากขึ้น รวมถึงได้มีการจัดทำคู่มือการท่องเที่ยวและสื่อประชาสัมพันธ์การ ท่องเที่ยวเผยแพร่ต่อสาธารณะ

4.2 เส้นทางท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์โดยชุมชน พื้นที่จังหวัดระนอง

เส้นทางท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ในพื้นที่จังหวัดระนองที่คณะวิจัยและเครือข่ายที่เกี่ยวข้องได้ริเริ่ม พัฒนาขึ้นมาประกอบด้วย 3 พื้นที่ ที่มีศักยภาพด้านท่องเที่ยวสร้างสรรค์เชื่อมสัมพันธ์ของผู้คนไทย-เมียนมา ทั้งใน บริบทการเชื่อมต่อทางภูมิศาสตร์ ทรัพยากรธรรมชาติ ประวัติศาสตร์ วิถีชีวิต และวัฒนธรรม ดังนี้

- 1) ชุมชนเมืองระนอง - เมืองราชบุรี
- 2) เกาะคณที (ปากน้ำ)
- 3) ชุมชนบ้านหินช้าง

4.2.1 เส้นทางท่องเที่ยวชุมชนเมืองระนอง - ถนนเมืองราชบุรี

ชุมชนเมืองระนอง โดยเฉพาะถนนเรื่องราวราษฎร์ซึ่งเป็นหนึ่งในถนนประวัติศาสตร์สิบสายของเมืองระนอง และได้รับการประกาศเป็นเขตพื้นที่เมืองเก่าระนอง นับเป็นแหล่งชุมชนและย่านการค้าเก่าแก่นับแต่ยุคเมืองแร่ที่ยังคงความรุ่งเรืองมาจนปัจจุบัน มีผู้คนจากหลายพื้นที่อพยพเคลื่อนย้ายและเดินทางในชีวิตประจำวันเพื่อค้าขาย และจับจ่ายใช้สอยจนเกิดเป็นเมืองสังคมพหุวัฒนธรรม มีทั้งคนเชื้อสายมลายู จีน เมียนมา ไทยท้องถิ่นภาคใต้ ไทยภาคกลาง และอื่น ๆ ผสมผสานกันอย่างลงตัว ในขณะที่เดียวกันแต่ละวัฒนธรรมก็มีความโดดเด่นเป็นเอกลักษณ์เฉพาะตัว โดยเฉพาะวิถีเมียนมาซึ่งเป็นอีกมนต์เสน่ห์ที่พบเห็นได้ทั่วทั้งเมืองระนอง

บรรยากาศสองข้างทางของถนนเรื่องราวราษฎร์นับจากศาลเจ้าต่ายเต๊อ้ายถึงสามแยกบางสำน มีบ้านเรือนตึกแถว และอาคารพาณิชย์ที่ได้รับอิทธิพลด้านสถาปัตยกรรมและการตกแต่งแบบจีนผสมกับศิลปะแบบยุโรป ที่มักเรียกว่า ชิโนโปรตุกีส มีลักษณะเป็นอาคารตึกแถว 2 ชั้น ชั้นล่างเป็นกิจการห้างร้าน ส่วนชั้นบนใช้เป็นที่พักอาศัย ตึกแถวบางช่วงยังคงรูปแบบสถาปัตยกรรมเดิมไว้ โดยด้านล่างมีทางเดินซึ่งมีพื้นที่ตัวอาคารชั้นบนคลุมเชื่อมต่อกันตลอดแนวความยาวของตึก เรียกว่า หง่อคาซี่

บรรยากาศตลอดสองข้างถนนเรื่องราวราษฎร์จะมีร้านรวงที่ยังคงดำเนินกิจการอยู่สลับกับบางส่วนปิดตัวลงแล้ว เมืองระนองเคยมีโรงหนังถึง 5 แห่งแต่ปัจจุบันปิดตัวลงแล้ว นอกจากนี้ ยังมีกิจการต่าง ๆ ที่บางส่วนเพิ่งปรับปรุงและกำลังเริ่มสร้างสีสันให้กับถนนเส้นนี้ เช่น โรงแรม โฮสเทล ร้านอาหาร และร้านกาแฟ ที่ใช้วิถีบริโภคและสถาปัตยกรรมสมัยใหม่มาประยุกต์ปรับเข้ากับอาคารพาณิชย์แบบดั้งเดิม มีวิถีชีวิตและตึกกรมบ้านช่องที่มีเรื่องเล่าจากรุ่นสู่รุ่นซุกซ่อนอยู่ตามซอกต่าง ๆ

ถนนเรื่องราวราษฎร์นับแต่ต้นถนนตัดกับถนนท่าเมืองไปจนถึงตลาดสะพานยูงยังตบโจทย์สายอาหารท้องถิ่นทั้งคาวหวาน หากอยากรู้ว่าเมืองระนองมีความหลากหลายทางวัฒนธรรมเพียงใด สีสันเมืองท่าและเมืองชายแดนเป็นเช่นไร แนะนำให้ลองเดินชมบรรยากาศ กินอาหาร และพูดคุยกับผู้คนบนถนนสายนี้ที่มีระยะทางประมาณ 2 กิโลเมตร โดยมีจุดสนใจหลายแห่งให้เลือกแวะเพื่อจะได้สัมผัสเมืองระนองได้อย่างลึกซึ้งมากขึ้น

ถนนเรื่องราวราษฎร์

1. ศาลเจ้ายายตี่เฮีย
2. ร้านอาหารในเตย
3. ซากกระเบื้อง สมานบัน रणอง
4. ซียเอี๊ยงเกอฮึ
5. ตลาดเทศบาลเมืองरणอง
(ตลาดถนน-ตลาดล่าง หรือตลาดหน้า)
6. ศาลเจ้าจ้งจิวฮุกกัณ
(ศาลเจ้าโพธิ์)
7. ร้านฮิโน
8. ศาลเจ้ากัณลือ
9. ศาลพระพรหมตี่จี้ก
10. พรโศกัณ
11. พระเชษฐวงศ์โศกัณ
12. หลงเหล
13. หลงพองมี นูติด โอสเท
- และ เตือนหลวงพองมี
14. น้ำเต้าฮู้ไถ่หมทาน
15. มัสยิดกลางरणอง
16. ร้านอาหารพื้นเมือง J&T
17. ถนนฮานโก
18. เจียงราษฎร์กัณ
19. โฉก 3 ชั้น
20. อะเตย ฮันน रणอง โอสเท
21. เจ็ดกัณ แยกเจ้ากัณ
22. โรงแรมฮันกัณ
23. บ้านฮักกัณ
24. ตลาดสะพานงู
25. วัดสุวรรณคิวิหาร

ภาพที่ 4.1 แผนที่และจุดสนใจชุมชนเมืองरणอง - ถนนเรื่องราวราษฎร์
เส้นทางท่องเที่ยวสร้างสรรค์เชิงประวัติศาสตร์ สถาปัตยกรรม และพหุวัฒนธรรม
(ที่มา: คู่มือท่องเที่ยว ‘रणองลงนะ’ รายละเอียดเส้นทางดูได้ในคู่มือท่องเที่ยว)

ภาพที่ 4.2 ภาพบรรยากาศตลาดสะพานยุง

- จุดที่ 1 ตลาดสะพานยุง

เป็นตลาดสดยามเช้าตั้งอยู่หน้าจวนเจ้าเมือง พ่อค้าแม่ขายเริ่มตั้งร้านกันตั้งแต่หกโมงเช้า สายมาสักแปดโมงก็เริ่มเก็บของแล้ว ตลาดแห่งนี้มีขายทั้งของสดและอาหารปรุงสำเร็จ เส้นห์ของตลาดสะพานยุงเห็นจะเป็นวัตถุดิบสำหรับปรุงอาหารแบบฉบับภาคใต้ และขนมพื้นบ้านที่บางชนิดเริ่มหาทานได้ยากขึ้นเรื่อย ๆ ในปัจจุบัน บรรยากาศตลาดในภาพรวมนับว่าควรค่าแก่แวะเวียนไปสักครั้ง เพราะตลาดแห่งนี้นอกจากมีเส้นห์ที่อาหารท้องถิ่นแล้ว ยังมีฉากหลังเป็นค่ายเมืองระนองและจวนเจ้าเมืองระนองคนแรก และด้วยเป็นตลาดเช้าจึงอากาศที่ค่อนข้างสดชื่น เหมาะสำหรับนักท่องเที่ยวที่หลงมนต์เส้นห์ของอาหารท้องถิ่น

จากตลาดสะพานยุงสามารถเดินทางตามถนนเรืองราษฎร์ไปยังวัดสุวรรณคีรีวิหาร หรือวัดหน้าเมือง เป็นวัดที่มีการผสมผสานทางวัฒนธรรมระหว่างไทย – เมียนมา เป็นที่ประดิษฐานของพระเจดีย์ธาตุที่สร้างขึ้นโดยช่างชาวเมียนมา คือ นางพั่วไซ่ฮ่าย ในรูปแบบสถาปัตยกรรมมอญ วัดแห่งนี้เป็นที่เคารพสักการะของคนจากเมียนมาทั้งที่อาศัยอยู่ในจังหวัดระนองและนักท่องเที่ยวที่ข้ามมาจากเกาะสอง

ภาพที่ 4.3 สามแยกในค่าย

- จุดที่ 2 สามแยกในค่าย (จวนเจ้าเมือง)

บริเวณที่ตัดระหว่างถนนเรืองราษฎร์กับถนนดับคดี เป็นอีกย่านที่เป็นแหล่งเรียนรู้ทางประวัติศาสตร์และสถาปัตยกรรม เพราะนอกจากเป็นที่ตั้งของค่ายเมืองระนอง จวนเจ้าเมืองระนองคนแรก และบ้านร้อยปีเทียนสือซึ่งเป็นที่พักของนักท่องเที่ยวทั่วไปแล้ว ยังมี ‘บ่อน้ำโบราณ’ ซ่อนตัวอยู่ในโรงเรียนสตรีระนองซึ่งตั้งอยู่บนที่ดินเดิมของบริเวณทุ่งเมรุ บ่อน้ำถูกขุดพบระหว่างการปรับที่ดินบริเวณหน้าโรงเรียน ลักษณะบ่อน้ำถูกก่อด้วยอิฐขนาดกว้างประมาณ 2 เมตร อยู่ห่างจากค่ายเมืองประมาณ 150 เมตร อิฐที่ใช้ก่อบ่อน้ำมีลักษณะขนาด และสัญลักษณ์เหมือนกับอิฐที่ใช้ก่อสร้างค่ายเมือง นอกจากนี้ ตลอดแนวถนนดับคดียังมีบ้านเดี่ยวที่มี

ลักษณะบ้าน 2 ชั้น ชั้นบนเป็นไม้และครึ่งล่างเป็นปูนตั้งอยู่กลางสวนสวยและมีเนื้อที่ขนาดกว้างขวาง ตัวบ้านถูกสร้างในสถาปัตยกรรมแบบจีนผสมยุโรป ด้วยลักษณะของตัวบ้านและบ้านเลขที่ส่วนใหญ่เป็นเลขหลักเดียว จึงพอจะคาดเดาได้ว่าแถบนี้เป็นหนึ่งย่านชุมชนเก่าแก่และเป็นย่านที่อยู่อาศัยของตระกูลดั้งเดิมเมืองระนอง

ภาพที่ 4.4 อาหารในย่านสามแยกบางสำน

- จุดที่ 3 สามแยกบางสำน

บริเวณสามแยกบางสำนถือเป็นย่านที่สามารถสะท้อนภาพความหลากหลายของสังคมระนอง รวมถึงการเชื่อมต่อทางประวัติศาสตร์กับการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ-สังคมของเมืองระนอง อาหารหลากหลายวัฒนธรรมเป็นหนึ่งในสีสันของย่านนี้ บริเวณสามแยกบางสำนมีร้านอิสลามโอชาเปิดขายตั้งแต่เช้ายันค่ำ เป็นที่นิยมของคนท้องถิ่นทั้งไทย-มุสลิม ตลอดจนรวมถึงศาสนิกชนในหลักความเชื่ออื่น ๆ โรตีกรอบนุ่มกับแกงมัสมั่นไก่

เป็นเมนูขึ้นชื่อของทางร้าน เชียบชั้นทางอีกนิดมีร้านกล้วยทอดป้าหิด เป็นร้านเก่าแก่ที่เปิดขายมากกว่า 30 ปี ขายดีตั้งแต่เริ่มตั้งเตาในช่วงสาย ๆ พอเลยเที่ยงไปบ่ายอ่อน ๆ ก็ขายเกือบหมด ที่นี่ยังมีของหายากที่หนึ่งปีจะมีให้ชิมเพียงครั้งเดียวนั่นคือ จำปาตะทอด เจ้าของร้านหรือคุณป้าหิดจะเน้นเลือกเอาจำปาตะท้องถิ่นของระนอง มาขาย เพราะต้นทุนการขนส่งและมีรสชาติหอมหวานนุ่มนวลมากกว่าเมื่อเทียบกับที่อื่น ป้าหิดเป็นคนอัยาศัยดี เป็นหนึ่งในกูรูเมืองระนองโดยเฉพาะเรื่องเกี่ยวกับศาลเจ้าและพิธีกรรมจีน นักท่องเที่ยวที่ชอบการพูดคุยกับคนท้องถิ่นควรแวะพักหาซื้อป้าหิด ตรงข้ามร้านป้าหิดคือร้านอาหาร J & T เปิดขายช่วงสายไปจนถึงค่ำ เมนูและรสชาติอาหารมีเอกลักษณ์เฉพาะตัว ส่วนใหญ่จะเป็นเมนูจีนฮกเกี้ยนสูตรท้องถิ่น แต่บางเมนูมีการประยุกต์สูตรดั้งเดิมให้เข้าวัตถุดิบท้องถิ่นที่มีอยู่ เมื่อเดินลัดเลาะเรียบถนนจากหัวมุมโรงแรมรัตนสินเลี้ยวขวาขึ้นมาหน่อย ก่อนถึงโรงเรียนอนุบาลระนองจะพบเจอกับอีกหนึ่งร้านขนมในระแวกใกล้เคียงที่ไม่ควรพลาด คือ ร้านขนมอาโปง เปิดขายประมาณเจ็ดโมงถึงเก้าโมงเช้าก็ขายหมด อาโปงเป็นขนมที่คนจีนนำเข้ามาจากปิ่นตั้งตั้งแต่สมัยที่ยังมีการอพยพทางทะเล รสชาติจะผสมระหว่างขนมครกกับขนมถั่วแตก ปัจจุบันเริ่มหาทานยากขึ้นเรื่อย ๆ

ภาพที่ 4.5 บรรยากาศย่านสามแยกบางลำ

อีกหนึ่งบรรยากาศที่เติมแต่งสีสันให้กับย่านสามแยกบางลำ คือ โรงแรมและโฮสเทลที่นำเอาสถาปัตยกรรมสมัยใหม่เข้ามาปรับปรุงชีวิตของอาคารพาณิชย์และตึกแถวแบบจีนผสมยุโรปบางแห่งถูกปิดตัวลงตามยุคสมัย โรงแรมรัตนสินเป็นโรงแรมแห่งแรกของเมืองระนองที่ได้รับการปรับปรุงใหม่ในสไตล์บูติก ไกล่กันนี้มีโฮสเทลเล็ก ๆ ชื่ออะเคย์อินระนองโฮสเทล ที่คงกลิ่นอายความเป็นตึกเก่าเข้ากับคามทันสมัยได้อย่างลงตัว หลวงพจน์ บูติก โฮสเทล เป็นหนึ่งแห่งที่ประยุกต์ตึกเก่าเข้ากับไลฟ์สไตล์นักท่องเที่ยวสมัยใหม่ โดยการนำข้าวของเครื่องใช้โบราณมาปรับใช้งานและตกแต่งโรงแรมจนดูเหมือนกับพิพิธภัณฑ์มีชีวิตขนาดย่อม ด้านหลังโรงแรมเป็นคฤหาสน์หลวงพจน์ ที่ยังมีร่องรอยความเจริญรุ่งเรืองของท่าเรือในอดีต ซึ่งบริเวณนี้เป็นลำคลองเชื่อมกับทะเล เรือสำเภาสามารถแล่นผ่านเข้ามาจอดได้

จากสามแยกบางลำยังสามารถเดินเชื่อมต่อขึ้นไปบนเนินเขานิเวศน์ (นิเวศน์คีรี) เพื่อเยี่ยมชมแหล่งท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์และสิ่งศักดิ์สิทธิ์ของท้องถิ่นระนอง เช่น รูปหล่อรัชกาลที่ 5 พระราชวังรัตนรังสรรค์ (จำลอง) อาคารศาลากลางจังหวัดระนอง (หลังเก่า) และหอพระแก้วเกจิอาจารย์ เดินลงจากเนินเขาไปทางโรงพยาบาลระนองมีเรือนประทับรับรองรัชกาลที่ 9 ตั้งอยู่ในจวนเจ้าเมืองจังหวัดระนอง ปัจจุบันจังหวัดระนองเริ่มเปิดทดลองให้ผู้สนใจเข้าชม โดยมีวิทยากรบรรยายประวัติศาสตร์เมืองเก่าให้ฟังตลอดการเที่ยวชม

ภาพที่ 4.6 อาหารจากตลาดสดเทศบาลระนอง

- จุดที่ 4 ตลาดสดเทศบาลระนอง

ตลาดสดเทศบาลระนอง หรือที่คนท้องถิ่นเรียก ตลาดบน และตลาดล่าง บางคนเรียก ตลาดพม่า (เมียนมา) เป็นอีกหนึ่งจุดที่ไม่ควรพลาดชมบรรยากาศและชิมอาหาร ตลาดแห่งนี้คราคร่ำด้วยอาหารและวิถีทางวัฒนธรรมที่หลากหลาย นอกจากภาษาถิ่นภาคใต้และภาคกลาง ภาษาจีนคงได้ยินบ้างประปราย ภาษาเมียนมาเป็นอีกภาษาที่ใช้สื่อสารหลักในตลาดแห่งนี้ หรืออาจกล่าวได้ว่าทั่วเมืองระนองมีภาษาไทยและเมียนมาเป็นภาษาหลักในการสื่อสาร

ภาพที่ 4.7 บรรยากาศตลาดสดเทศบาลระนอง

ตลาดแห่งนี้แม้จะตั้งอยู่ใจกลางเมืองระนองแต่ก็เป็นแหล่งค้าขายสินค้าอุปโภคบริโภคนานาชนิดราวกับเป็นตลาดชายแดน หากใครเคยไปเยือนมาแล้วติดใจ ‘โมลัดโต๊ะ’ หรือ ‘ขนมจีนน้ำยาหวาน’ และ ‘ขนมจีนแบบเมียนมา’ หรือ ‘โมอิงกา’ สามารถหาทานได้ที่โซนตลาดล่างยามสายถึงเที่ยงก็ขายหมด ‘ชาเมียนมา’ หรือ ‘Royal Myanmar Teamix’ แป้งทานาคา เครื่องแต่งกายแบบเมียนมา ชุดบาบ๋า ย่าหยา ผ้าถุงปาเต๊ะแบบอินโดนีเซีย ก็มีให้เลือกซื้อเพื่อเป็นของฝากติดไม้ติดมือได้จากโซนตลาดล่างหรือด้านในตลาด อาหารทะเลสดและตากแห้งในตลาดแห่งนี้มีให้เลือกสรรและละลานตาไม่แพ้ตลาดปลาแห่งอื่น ร้านอาหารและเครื่องดื่มในโซนตลาดบนที่ติดกับถนนเรืองราษฎร์เปิดบริการตั้งแต่เช้ายันเย็น เมนูแนะนำคือขนมจีนบุฟเฟ่ต์ผักแถมมีน้ำยาให้เลือกหลายหม้อจะเปิดขายตั้งแต่เช้าถึงบ่าย และมีร้านน้ำชาที่สามารถนั่งล้อมวงสนทนาและนั่งชิลจิบชาดื่มดำบรรยากาศยามค่ำคืนของเมืองระนองได้

ภาพที่ 4.8 ท่ารถสองแถวไม้

- จุดที่ 5 ท่ารถสองแถวไม้

รถที่วิ่งในตัวเมืองระนองส่วนใหญ่จอดอยู่บนถนนเรืองราษฎร์บริเวณหน้าตลาดเทศบาลระนอง ส่วนรถที่รอบนอกตัวเมืองจอดที่บ้านชีโน (Sino Mansion) ซึ่งอยู่ฝั่งตรงข้ามตลาด ย่านนี้เป็นอีกจุดที่ห้ามพลาด ท่ารถโดยสารประจำทางท้องถิ่นจะคึกคักเป็นพิเศษในช่วงเช้าไปจนถึงช่วงเที่ยง เพราะมีผู้คนส่วนใหญ่เป็นชาวเมียนมาจากทั่วจังหวัดระนองโดยสารมาจับจ่ายซื้อของที่ตลาดเพื่อเก็บไว้ใช้สอยในครัวเรือน ถ้าอยากเห็นสีสันแห่งความหลากหลายทางวัฒนธรรมและสังคมชายแดน แนะนำให้ลองแวะมาสัมผัสได้ที่นี้ หากใครอยากสัมผัสบรรยากาศท้องถิ่นเมืองระนองให้ลึกซึ้งมากขึ้น แนะนำให้ลองเดินทางท่องเที่ยวด้วยรถสองแถวไม้สุดคลาสสิกที่มีเส้นทางเดินรถทั้งในตัวเมืองและรอบนอกตัวเมืองระนอง โดยสามารถขึ้นรถและจุดขึ้นลงรถจากท่ารถหรืออาจสอบถามเส้นทางเดินรถและจุดท่องเที่ยวสำคัญตามเส้นทางเดินรถสองแถวไม้ได้จากเจ้าของบ้านชีโน ซึ่งเรียกได้ว่าเป็นคนท้องถิ่นที่เกิดและโตมากับท่ารถ หากใครสนใจอยากประยุกต์บ้านแบบชีโนโปรตุเกสเข้ากับบ้านแบบสมัยใหม่อาจลองขอคำแนะนำได้เช่นกัน เจ้าของบ้านชีโนเป็นคนที่ถอดแบบตึกชีโนอายุกว่าร้อยปีซึ่งเขาอยู่อาศัยมาสร้างเป็นโรงแรม ภายใต้แนวคิดสร้างที่พักตามแบบสถาปัตยกรรมโบราณแต่ให้บรรยากาศเรียบสบาย ร่วมสมัย และดูแลรักษาง่าย

4.2.1.1 สรุปเส้นทางท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ชุมชนเมืองระนอง - ถนนเรืองราษฎร์

ชุมชนเมืองระนอง ถนนเรืองราษฎร์ มีศักยภาพด้านการท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ สถาปัตยกรรม และวิถีชีวิตของผู้คนในสังคมพหุวัฒนธรรม โดยมีจุดแข็ง จุดอ่อน โอกาส และอุปสรรค ในการใช้ทุนท้องถิ่นเพื่อพัฒนาและส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์อย่างเต็มศักยภาพและยั่งยืน ดังนี้

- จุดแข็ง

1) มีศักยภาพด้านวัฒนธรรมไทย - เมียนมา เนื่องจากมีประวัติศาสตร์และวิถีชีวิตในปัจจุบันที่เชื่อมโยงความสัมพันธ์ของผู้คนทั้งสองฝั่งอย่างชัดเจน อีกทั้งผู้คนและภาษาเมียนมาถือเป็นหนึ่งในวัฒนธรรมหลักที่พบเห็นได้ทั่วไปในตัวเมืองระนอง

2) เป็นสังคมพหุวัฒนธรรม ศาสนา และความเชื่อของผู้คน ทั้งคนไทย จีน พุทธ มุสลิม ตลอดจนผู้คนหลากหลายชาติพันธุ์จากเมียนมา นักท่องเที่ยวสามารถสัมผัสความหลากหลายได้ผ่านภาษา อาหาร ศาสนสถาน และการมีปฏิสัมพันธ์กับผู้คน ตลอดเส้นทางบนถนนเรื่องราวภูมิทัศน์บ้านเรือน ร้านค้า สินค้า ชื่อร้าน ชื่อถนน หรือแม้แต่วิธีการเขียนป้ายร้านค้าและข้อความต่าง ๆ ที่เต็มไปด้วยเรื่องราวชีวิตผู้คนหลากหลายวัฒนธรรม

3) สถาปัตยกรรมและสีสันของถนนเรื่องราวภูมิทัศน์ บนถนนเส้นนี้มีสถาปัตยกรรมอาคารบ้านเรือนแบบจีนผสมยุโรป รวมถึงมีสีสันของการใช้ชีวิตที่เป็นการผสมผสานของกิจการโรงแรม โฮสเทล ร้านอาหาร และร้านค้าแฟฟที่วิถีชีวิตบริโภคและสถาปัตยกรรมสมัยใหม่มาประยุกต์เข้ากับอาคารพาณิชย์แบบดั้งเดิม มีอาหารท้องถิ่นในราคาสบายกระเป๋าแต่รสชาติหนักเครื่องกระจายอยู่ตลอดสองข้างทาง

4) ระบบขนส่งมวลชน มีรถสองแถวไม่ให้บริการระหว่างสนามบินถึงตัวเมืองระนอง อัตราค่าโดยสาร 50 บาท โดยรถจะออกตามตารางการบินของทุกเที่ยวบิน เช่น ออกจากสนามบินระนองประมาณครึ่งชั่วโมงหลังเครื่องบินลงจอด และออกจากตัวเมืองระนองประมาณ 1 ชั่วโมงก่อนเครื่องบินออกจากสนามบิน และมีรถสองแถวไม่ให้บริการภายในเขตเมือง และเชื่อมต่อเขตเมืองกับแหล่งท่องเที่ยวรอบนอก เช่น อำเภอกะเปอร์ ตำบลหงาว รวมถึงมีรถโดยสารประจำทางเชื่อมต่อกับสถานที่ท่องเที่ยวอื่น ๆ ในจังหวัดใกล้เคียง

5) มีจุดผ่านแดนถาวรและเรือข้ามฟากให้บริการข้ามแดนถึง 4 จุด (ปิดให้บริการท่องเที่ยวและข้ามแดนในช่วงการระบาดของโรค COVID-19)

6) มีสิ่งอำนวยความสะดวกสำหรับนักท่องเที่ยวครบครัน ทั้งที่พัก บริษัททัวร์ สถานบริการรถเช่า/เหมมา ฯลฯ

- จุดอ่อน

1) อาคารบ้านเรือนที่มีคุณค่าด้านประวัติศาสตร์และสถาปัตยกรรมบางส่วนทรุดโทรม ขาดการซ่อมบำรุง

2) ขาดการมีส่วนร่วมอย่างแท้จริงระหว่างภาครัฐ เอกชน และชุมชน ในการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ มีประเด็นที่เป็นข้อท้าทายสำหรับการพัฒนาย่านเมืองเก่าบนถนนเรื่องราวภูมิทัศน์ ซึ่งเป็น

ชุมชนเมืองและย่านการค้า จึงอาจมีธรรมชาติของความเป็นปัจเจกและวิถีที่เร่งรีบตอบสนองกับตลาดการค้าขาย อาจเป็นข้อจำกัดในการสร้างการมีส่วนร่วมในการพัฒนาและจัดการการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์

- โอกาส

1) ถนนเรื่องราวภูมูร์เป็นส่วนหนึ่งของพื้นที่เมืองเก่าที่จะได้รับการพัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยว ด้านสถาปัตยกรรมและประวัติศาสตร์ ซึ่งสามารถต่อยอดด้านการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ได้

2) มีผู้ประกอบการท่องเที่ยวและบริการ เช่น โฮสเทล อะเดย์ อินน์ ะนอง บ้านชีโน และ หลวงพจน์ บุติค โฮสเทล ที่ให้ความสำคัญกับการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์

3) มีวิทยาลัยชุมชนระนองที่มีศักยภาพและมีภาระกิจด้านการส่งเสริมการท่องเที่ยวชุมชน

- อุปสรรค

1) การท่องเที่ยวสร้างสรรค์ในมิติประวัติศาสตร์สามัญชน พหุวัฒนธรรม และการเชื่อมความสัมพันธ์ของผู้คนไทย-เมียนมา ยังไม่ได้รับความสำคัญและการสนับสนุนจากภาครัฐและเอกชนนัก

4.2.2 เส้นทางท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ชุมชนเกาะคณที (ปากน้ำ)

เกาะคณทีหรือเกาะปากน้ำ ตั้งอยู่ตรงข้ามสะพานปลา ตำบลปากน้ำ อำเภอเมือง จังหวัดระนอง ย้อนกลับไปในอดีต ย่านชุมชนเก่าบนเกาะปากน้ำมีความรุ่งเรืองทางการค้าอย่างมาก เพราะเป็นเมืองท่าและเป็นศูนย์กลางการค้าขายระหว่างระนอง เกาะสอง และปีนัง ชาวจีนฮกเกี้ยนเป็นกลุ่มที่มีอิทธิพลทางเศรษฐกิจบนเกาะมากที่สุด เมื่อ 50 ปีก่อน บนเกาะยังครคร่ำไปด้วยผู้คน มีโรงฝิ่น โรงน้ำชา มีโรงหนัง และโรงมหรสพที่คงเหลือเพียงร่องรอยความรุ่งเรืองให้คนรุ่นหลังได้เรียนรู้ บรรยากาศบนเกาะในปัจจุบันค่อนข้างเงียบเหงาเมื่อเทียบกับสมัยก่อน เพราะกิจกรรมทางเศรษฐกิจและคนดั้งเดิมส่วนใหญ่ย้ายขึ้นไปอยู่บนฝั่งตัวเมืองระนองที่มีความสะดวกสบายและความคล่องตัวมากกว่า

เกาะปากน้ำมีลักษณะเป็นชุมชนเมืองท่าและสังคมชายแดนที่มีผู้คนเคลื่อนย้ายเข้ามาอยู่อาศัยและทำมาหากินตลอดเวลา วิถีชีวิตบนเกาะแห่งนี้จึงเต็มไปด้วยสีสันของคนหลายวัฒนธรรม คนจีน คนไทยภาคกลาง คนท้องถิ่นภาคใต้ แรงงานย้ายถิ่นจากเมียนมาทั้งคนเบอร์มา คนมอญ คนทวาย และชาติพันธุ์อื่น ๆ อาชีพหลักของคนบนเกาะปัจจุบันมีทั้งขับเรือข้ามฟากรับจ้าง ทำประมง ทำงานรับจ้างที่สะพานปลาและตัวเมืองระนอง

เกาะปากน้ำมีชีวิตชีวาในแบบที่เป็นโดยแทบไม่มีการปรุงแต่ง เหมาะกับคนที่ชอบเดินชมวิถีชุมชนเก่า ในบรรยากาศที่ผู้คนมีความแตกต่างหลากหลายแต่ไม่พลุกพล่าน หากอยากเห็นสีสันเกาะปากน้ำแนะนำให้มาท่องเที่ยวในช่วงประเพณีทางศาสนาเช่น ออกพรรษา ทอดกฐิน และเทศกาลตรุษจีน

จุดเด่นอีกอย่างของเส้นทางท่องเที่ยวบนเกาะ คือ มีลักษณะเป็นวงกลม นักเที่ยวเดิมชมและแวะทำกิจกรรมตามจุดสนใจต่าง ๆ โดยใช้เวลาประมาณ 1.30 ชั่วโมงก็สามารถเดินได้รอบเกาะ หรือหากเดินเฉพาะในย่านชุมชนเก่าจะใช้เวลาประมาณ 1 ชั่วโมง เวลาที่เหมาะสมกับการท่องเที่ยวรูปแบบนี้คือช่วงระหว่าง 07.00 – 09.00 น. เป็นช่วงอากาศดีและบรรยากาศชุมชนคึกคักสามารถสัมผัสวิถีชีวิตเกาะปากน้ำได้มากที่สุด เพราะชีวิตคนเกาะจะเริ่มเช้ากว่าคนบนฝั่งมาก คนเกาะต้องเดินเท้าออกจากบ้านไปต่อเรือต่อรถกว่าจะถึงที่ทำงานและหลายคนไปโรงเรียนบนฝั่ง แต่หากมาช่วงเย็นไม่ควรพลาดชมพระอาทิตย์ตกที่วิวเขาในฝั่งเมียนมา จุดสนใจหลักในเส้นทางท่องเที่ยวสร้างสรรค์ชุมชนเกาะปากน้ำ ดังนี้

ภาพที่ 4.9 แผนที่และจุดสนใจชุมชนเกาะคณติ (ปากน้ำ)

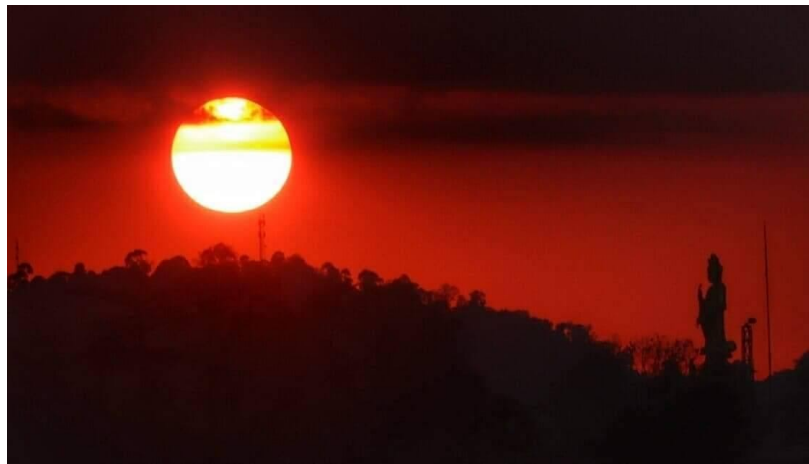
เส้นทางท่องเที่ยวสร้างสรรค์เชิงประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม และธรรมชาติ
(ที่มา: คู่มือท่องเที่ยว ‘ระนองลงนระ’ รายละเอียดเส้นทางดูได้ในคู่มือท่องเที่ยว)

ภาพที่ 4.10 สะพานปลาระนองและท่าเรือ

- จุดที่ 1 สะพานปลาระนองและท่าเรือ

สะพานปลาระนองและท่าเรือตั้งอยู่เขตอำเภอเมืองระนอง ห่างจากถนนเรืองราษฎร์ประมาณ 10 นาที การเดินทางจากตัวเมืองระนองไปเกาะปากน้ำใช้ท่าเรือนี้สะดวกที่สุด สะพานปลาระนองเป็นหนึ่งในตลาดปลาหรือจุดซื้อขายอาหารทะเลขนาดใหญ่ของประเทศไทย ทุกเช้ามีตจนถึงช่วงสาย ๆ จะจ่อแจไปด้วยผู้คนและการค้าการขาย แรงงานส่วนใหญ่ย้ายถิ่นมาจากเมียนมาจะทำงานคัดแยกสัตว์ทะเลตามชนิดและขนาด ส่งน้ำแข็งเพื่อใช้ในการแช่สินค้าหรืออาหารทะเล ขายอาหารเช้า แบกหามขนส่งสินค้า มีพ่อค้าแม่ขายจากทั่วทิศเมืองไทยรวมถึงจากฝั่งเมียนมาที่มาเปียบปลาหรือประมุลปลา (สัตว์ทะเล) ที่ถูกคัดแยกไว้เป็นกองบริเวณติดต่อนจนแทบเป็นพื้นที่เดียวกันมีท่าเรือให้บริการเรือข้ามฟาก นั่งเรือ 5 นาทีถึงเกาะปากน้ำ หากอยากร่วมสัมผัสวิถีชีวิตแบบชาวเมียนมามากขึ้น สามารถนั่งเรือจากท่าเรือสะพานปลาประมาณ 30 นาทีก็ถึงเกาะสอง นั่งรถออกจากเกาะสองออกไปอีกไม่กี่กิโลจะถึงหมู่บ้านมะลิวัลย์ และเดินทางออกไปไกลอีกหน่อยก็ถึงบ้านปกเปียน สองชุมชนนี้มีคนไทยพลัดถิ่นอาศัยอยู่ด้วย

ภาพที่ 4.11 เกาะสระระณีย์

- จุดที่ 2 เกาะผี หรือเกาะสระระณีย์

เกาะผีเป็นเกาะเล็ก ๆ อยู่เลยเกาะปากน้ำไปนิดหน่อย หากอยากไปก็บอกคนขับเรือโดยสารได้ มีค่าเพิ่มประมาณ 20 - 30 บาทต่อคน เกาะผีตั้งอยู่ตรงกลางระหว่างเกาะปากน้ำกับเกาะสอง เหตุที่ชื่อว่าเกาะผี เพราะเดิมคนท้องถิ่นนิยมมาลอยอังคารบริเวณนี้ อีกทั้งเกาะตั้งอยู่ตรงกลางระหว่างกระแสน้ำสองด้านที่ไหลมาบรรจบกัน จึงมักพบร่างผู้เสียชีวิตลอยทะเลมาติดอยู่บริเวณนี้ กระทั่งสมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี เสด็จประพาสจังหวัดระนองเมื่อปี พ.ศ. 2510 ได้ทรงพระราชทานชื่อเกาะใหม่ว่า เกาะสระระณีย์ หมายถึง เกาะที่เป็นแหล่งพึ่งพิง เพื่อเป็นการรำลึกถึงพระมหากรุณาธิคุณของพระองค์ที่ได้เสด็จประทับแรมและทรงเยี่ยมเยียนประชาชนชาวจังหวัดระนอง และปี พ.ศ. 2539 มีภาคเอกชนที่ต้องการส่งเสริมการท่องเที่ยวได้ริเริ่มเสนอโครงการก่อสร้างองค์พระโพธิสัตว์กวนอิม และจังหวัดระนองพิจารณาให้ดำเนินการภายใต้โครงการของ

จังหวัดเพื่อเฉลิมฉลองในวโรกาสที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงครองราชย์ครบ 50 ปี นำมาสู่การสร้างเจ้าแม่กวนอิมที่กลายเป็นที่สักการะบูชาของคนท้องถิ่นและเป็นสถานที่ท่องเที่ยวของจังหวัด

ภาพที่ 4.12 ชุมชนเมืองเก่าเกาะคณที (ปากน้ำ)

- จุดที่ 3 ย่านชุมชนเมืองเก่าเกาะคณที (ปากน้ำ)

ย่านชุมชนเก่าเริ่มตั้งแต่ศาลเจ้าไปจนถึงอุตู่ต่อเรือ ลักษณะอาคารบ้านเมืองในย่านนี้ส่วนใหญ่เป็นตึกแถวเรียงคู่นานกัน ด้านหนึ่งชนากับภูเขา อีกด้านชนากับชายฝั่ง ลักษณะพิเศษอีกอย่างของบ้านเรือนย่านนี้ คือ แทบทุกหลังมีทางเดินตรงกลางเชื่อมต่อกัน เรียกว่า หงอากี่ ตามสถาปัตยกรรมบ้านชิโน บ้านเรือนที่นี่หากมีสองชั้น ชั้นบนจะเป็นไม้ ชั้นล่างเป็นปูน หากมีชั้นเดียวอาจก่อสร้างด้วยไม้หรือปูน โดยแทบทุกหลังจะมีประตูบานเฟี้ยมที่หากดั้งเดิมจะทำด้วยไม้ มีซากตึกโบราณตามแบบสถาปัตยกรรมจีนผสมยุโรปหลงเหลือให้เห็นร่องรอยในอดีตอยู่บ้างประปราย ส่วนบ้านที่ติดกับทะเลพื้นที่ด้านหน้าบ้านจะเป็นท่าเรือโดยสารและท่าเรือขนส่งสินค้า

ภาพที่ 4.13 บรรยากาศชุมชนเกาะคณทิ (ปากน้ำ)

ชุมชนเก่าเกาะปากน้ำเป็นย่านเศรษฐกิจของชาวจีนรุ่นแรกที่มีการอพยพเข้ามาตั้งรกรากในระนอง บนเกาะแห่งนี้เคยมีโรงน้ำชา โรงฝิ่น โรงหนัง โรงปีบขนมจีนเปิดให้บริการในย่านนี้ ในช่วงเทศกาลตรุษจีน

บ้านเรือนแทบทุกหลังจะเปิดบ้านเพื่อทำพิธีไหว้บรรพบุรุษและไหว้สิ่งศักดิ์สิทธิ์ นับเป็นโอกาสดีได้เห็นบรรยากาศภายในตัวบ้านเก่าที่บางหลังมีอายุร่วม 200 ปี และในเทศกาลตรุษจีนจะเป็นช่วงที่ย่านนี้คึกคักที่สุด

ในย่านชุมชนเก่ามีบ่อน้ำสาธารณะขนาดใหญ่ ในช่วงที่มีการค้าขายเจริญรุ่งเรือง ผู้คนได้นำนักโทษมาขุดบ่อน้ำให้มีแหล่งน้ำสาธารณะประโยชน์ ต่อมาในช่วงสงครามโลกครั้งที่ 2 ทหารญี่ปุ่นได้ขุดขยายบ่อให้มีขนาดใหญ่ยิ่งขึ้น บ่อน้ำมีลักษณะเป็นบ่อหินตั้งอยู่ห่างจากน้ำทะเลประมาณ 12 เมตร ระดับน้ำในบ่อจะไม่ขึ้นลงตามระดับน้ำทะเล น้ำทะเลและความเค็มไม่สามารถซึมผ่านเข้ามาบ่อได้ นอกจากนี้ยังมีบ่อน้ำขนาดเล็กอีกหลายแหล่งที่ปัจจุบันอยู่ในที่ดินส่วนบุคคล

ผู้สนใจอยากเรียนรู้ประวัติศาสตร์ย่านเมืองเก่าและอาจมีโอกาสดูชื่นชมของเก่าของสะสมที่หาดูได้ยากในปัจจุบัน แนะนำให้ลองพูดคุยกับชาวบ้านที่นั้งอยู่บริเวณบ้านแถวนี้ จะเห็นว่าบ้านแทบทุกหลังในย่านชุมชนเก่ามีม้านั่งวางหน้าบ้าน สมาชิกในชุมชนคนหนึ่งเล่าว่า ม้านั่งที่วางอยู่นี้บ่งบอกว่าเจ้าของบ้านเป็นคนอริยาศิยดี และให้การต้อนรับผู้มาเยือนอยู่เสมอ

ภาพที่ 4.14 ศาลเจ้าเซ่งโบ้เก้ง

- จุดที่ 4 ศาลเจ้าเซ่งโบ้เก้ง

ศาลเจ้าเซ่งโบ้เก้งมีชื่อที่ได้รับการขึ้นทะเบียนไว้ว่า “ศาลเจ้าโฮซุ่นเต่ง” ไม่มีการบันทึกไว้อย่างชัดเจนว่าใครเป็นผู้สร้างและสร้างขึ้นเมื่อใด คาดการณ์กันว่าชาวจีนที่ล่องเรือสำเภาทำการค้าขายผ่านเส้นทางนี้เป็นผู้สร้างขึ้น ส่วนอายุของศาลเจ้าคาดการณ์ได้จากอายุของเทวรูป “กงเต็กจุ่นอ่อง” ที่เป็นมรดกตกทอดประจำตระกูลแซ่ตัน (สุขสันติกมล) นายเต็กสุนทายาทรุ่นสามเล่าว่าปู่ของตนได้นำเทวรูปองค์ดังกล่าวติดตัวมาจากจีน นับแต่เข้ามาตั้งรกรากบนเกาะปากน้ำในเวลาที่ใกล้เคียงกับช่วงที่การเดินสำเภาจีนมีความรุ่งเรือง สันนิษฐานว่าขณะนั้นมีศาลตั้งขึ้นแล้ว ปู่ได้ส่งต่อองค์เทวรูปนี้ให้กับนายแปะหมุยซึ่งเป็นบิดาของนายเต็กสุนที่เกิดและเสียชีวิตบนเกาะนี้ไปเมื่ออายุประมาณ 80 ปี ต่อมานายเต็กสุนได้นำเทวรูปองค์นี้ไปไว้ที่ศาลเจ้าตามคำแนะนำของร่างทรง รวมช่วงอายุบิดากับนายเต็กสุนที่ปัจจุบันอายุ 87 ปี เทวรูปจะมีอายุราว 150 ปี เมื่อรวมกับช่วงเวลาที่ปู่ของนายเต็กสุนได้อพยพเข้ามาตั้งรกรากบนเกาะ เทวรูปดังกล่าวจะมีอายุประมาณกว่า 200 ปี

นายเต็กสุน และนายประสิทธิ์ (รุ่งเรืองพันธุ์) อายุ 79 ปี ผู้อาวุโสประจำเกาะปากน้ำเล่าถึงที่มาของชื่อศาลเจ้าแห่งนี้ว่า มีชาวจีนกลุ่มหนึ่งได้ออกเดินทางมาจากประเทศจีนและแวะที่บริเวณเกาะปากน้ำเพื่อขนถ่ายสินค้าขึ้นฝั่งที่ตลาดท่าเมือง เมื่อขนถ่ายสินค้าแล้วเสร็จได้เดินทางออกเรือไปได้ร่วมครึ่งวันก็ประสบอุบัติเหตุไม่สามารถเดินทางระยะไกลต่อไปได้ จึงจำเป็นต้องหันเรือกลับมาซ่อมแซมเรือที่ปากน้ำ กระทั่งซ่อมแซมเรือเสร็จพร้อมจะออกเดินทางต่อก็เกิดเหตุประหลาด คือ ไม่สามารถนำเรือออกเดินทางได้ ลูกเรือจึงพากันนำเทวรูปประจำเรือขึ้นมาบนฝั่งและสร้างศาลเพื่อเป็นการถวายบูชา ผู้อาวุโสกล่าวถึงเทวรูปประจำเรือที่นำขึ้นมานั้นมีห้องค้เทพเจ้ามาจ่อไปอย่างทีหลายคนเข้าใจ และบางคนเรียกเป็นชื่อศาลเจ้าจนปัจจุบัน แต่คือองค์เทพ “เทียนช่งเซ่งโบ” และองค์บริวารอีกสององค์ที่อยู่ด้านข้างกัน ส่วนมาจ่อไปเป็นองค์ที่ผู้จัดการศาลเจ้าในอดีตท่านหนึ่งได้ไปซื้อมาจากจังหวัดภูเก็ต องค์เทพเทียนช่งเซ่งโบและองค์บริวารเป็นเทพเจ้าแห่งท้องสมุทร

เป็นที่เคารพบูชาในหมู่คนเดินเรือและการประมง ในอดีตเมื่อการประมงในพื้นที่เกาะมีความเฟื่องฟู ศาลเจ้าแห่งนี้จึงเป็นสถานที่สักการะของพรสำหรับชาวประมงให้มีโชค และให้มีความปลอดภัยระหว่างออกเรือไปทำการประมง ศาลเจ้าแห่งนี้ยังเคยเปิดเป็นโรงเรียนสอนหนังสือระดับประถมศึกษา แต่ได้หยุดการเรียนการสอนไปในช่วงสงครามโลกครั้งที่ 2 และศาลเจ้าในปัจจุบันไม่เพียงเป็นสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ประจำชุมชน แต่ยังเป็นลานกิจกรรมที่ในช่วงเย็นจะมีคนมาออกกำลังกาย บางวันกลุ่มสตรีจะมาทำกิจกรรมปักผ้าปาเต๊ะ และเป็นจุดขึ้น-ลงเรือโดยสารของคนบนเกาะ

ภาพที่ 4.15 อาหารและร้านอาหารบนเกาะคณทิ (ปากน้ำ)

- จุดที่ 5 อาหารเช้า

ในชุมชนมีร้านอาหารหลายแห่ง เช่น ร้านอาหารที่ตั้งเรียงรายอยู่ด้านข้างสนามฟุตบอลของโรงเรียนเกาะปากน้ำ (โรงเรียนแห่งนี้เดิมเคยเป็นที่พักทหารของญี่ปุ่นและสนามฟุตบอลเคยเป็นสมรภูมิรบระหว่างญี่ปุ่นกับสัมพันธมิตร) แต่สำหรับผู้ที่ไม่เที่ยวเกาะปากน้ำยามเช้าไม่ควรพลาดชิมอาหารเช้าท้องถิ่นที่ร้านตั้งอยู่ข้างสถานีอนามัยเกาะปากน้ำ เป็นร้านเล็ก ๆ มีอยู่ร้านเดียว เมนูแนะนำคือเส้นหมี่น้ำชุบหมู กับข้าวผัดซอสแดงสูตรโบราณโปะหน้าด้วยเนื้อหมูและไข่ดาว เป็นเมนูง่าย ๆ ที่หาทานได้ยากในปัจจุบัน

อาหารเช้าก็มีเมนูที่ไม่สามารถชี้พิกัดได้ชัดเจน แต่ไม่ควรพลาด เห็นจะเป็นข้าวเหนียวแบบเมียนมาที่ขายโดยคนมอญ บางวันมีแต่ข้าวเหนียวขาว บางวันมีข้าวเหนียวดำ เลือกได้ว่าจะโรยหน้าด้วยงาคั่ว มะพร้าวขูดฝอย หรือถั่วต้ม ข้าวนุ่ม ๆ หอมเครื่องโรยหน้า เพิ่มรสความมันอมเค็มจากเกลือที่ผสมมาในมะพร้าวขูด อีกความพิเศษของเมนูซึ่งเป็นอัตลักษณ์เฉพาะชาวมอญและอีกหลายชาติพันธุ์จากเมียนมา คือ แม่ค้าจะเอากะละมังข้าวเทินไว้บนศีรษะเดินขายรอบชุมชน พร้อมส่งเสียงเป็นสัญลักษณ์เรียกลูกค้าว่า ‘ข้าวเหนียว ๆ’ เป็นที่มาของชื่อคนขายซึ่งคนท้องถิ่นหลายคนเรียกว่า ‘ยายข้าวเหนียว’ เริ่มขายตั้งแต่เจ็ดโมงเช้าถึงประมาณแปดหรือแปดโมงครึ่งก็ขายหมด

ภาพที่ 4.16 วัดปากน้ำประหารรังสฤษฎ์ และเส้นทางศึกษาธรรมชาติป่าชายเลน

- จุดที่ 7 วัดปากน้ำประหารรังสฤษฎ์ และเส้นทางศึกษาธรรมชาติป่าชายเลน

รูปแบบสถาปัตยกรรมและปฏิมากรรมหลายอย่างในวัด โบสถ์ เจดีย์ พระพุทธรูป และเทพเจ้าต่าง ๆ มีความโดดเด่นไม่เหมือนวัดใด เป็นการผสมผสานศิลปะการก่อสร้างและความเชื่อหลายสำนัก อิทธิพลด้าน

ศาสนา ความเชื่อ และสถาปัตยกรรมฝั่งเมียนมาปรากฏเด่นชัด ไม่เพียงแต่ในเฉพาะในสิ่งปลูกสร้าง แต่ในด้านการประกอบทางศาสนกิจ คนจากเมียนมาก็มีบทบาทสำคัญในการทำนุบำรุงวัดปากน้ำมาตลอด งานออกพรรษาไม่ได้เป็นเพียงเป็นประเพณีที่ครอบครัวคนท้องถิ่นดั้งเดิมที่ย้ายขึ้นไปอยู่บนฝั่งจะกลับมาทำบุญผ้าป่าเท่านั้น หากแต่ยังเป็นประเพณีที่คนจากเมียนมาซึ่งอาศัยอยู่ในเกาะปากน้ำมีบทบาทสำคัญด้วย ในงานออกพรรษานี้คนไทยเชื้อสายจีนและคนจากเมียนมาจะแต่งกายด้วยชุดท้องถิ่น และมีส่วนร่วมในกิจกรรมทางประเพณีอย่างคึกคัก หากอยากสัมผัสความหลากหลายทางสังคมวัฒนธรรมของชุมชนเกาะปากน้ำ ต้องไม่พลาดร่วมงานออกพรรษาซึ่งถือเป็นประเพณีสำคัญของคนบนเกาะ

ธรรมชาติป่าชายเลนอยู่ด้านหลังวัดปากน้ำเป็นอีกกิจกรรมที่เมื่อไปเที่ยวเกาะปากน้ำแล้วไม่ควรพลาด การเดินชมป่าชายเลนเกาะปากน้ำในยามเช้าให้บรรยากาศเหมือนการเดินในอุโมงค์ต้นไม้ ศาลกรมหลวงชุมพรเป็นอีกหนึ่งสถานที่ที่คนท้องถิ่นให้ความเคารพ หากใครพักค้างคืนบนเกาะปัจจุบันมีสิบลาวโฮมสเตย์เปิดให้บริการ แนะนำให้ชมพระอาทิตย์ตกที่ฝั่งเมียนมาจากป่าโกงกางหรือที่ศาลกรมหลวงชุมพร และชมพระอาทิตย์ขึ้นที่ฝั่งระนองพร้อมเสียงนกร้องและการเริ่มต้นวันใหม่ของผู้คนบนเกาะได้จากระเบียงของโฮมสเตย์

4.2.2.1 สรุปเส้นทางท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ชุมชนเกาะคณทิ (ปากน้ำ)

ชุมชนเกาะคณทิ (ปากน้ำ) มีศักยภาพด้านการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ โดยมีร่องรอยสถาปัตยกรรมที่สะท้อนถึงประวัติศาสตร์อันเก่าแก่ของชุมชน มีวิถีชีวิตของผู้คนในสังคมพหุวัฒนธรรม มีธรรมชาติป่าชายเลน ทั้งนี้ มีจุดแข็ง จุดอ่อน โอกาส และอุปสรรค ในการพัฒนาชุมชนให้มีความพร้อมสามารถต่อยอดไปสู่การพัฒนาและส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ให้เกิดขึ้นเป็นรูปธรรมและยั่งยืน ดังนี้

- **จุดแข็ง**

- 1) เรื่องราวเชิงประวัติศาสตร์ที่มีพลวัตต่อเนื่องถึงปัจจุบัน ทั้งด้านวิถีชีวิตและสถาปัตยกรรมที่แสดงถึงความสัมพันธ์ทางสังคม วัฒนธรรม และการเคลื่อนย้ายไหลเวียนของผู้คน ทั้งมลายู จีน ไทย และชาติพันธุ์ต่าง ๆ จากเมียนมา

- 2) ชุมชนอยู่ใกล้เขตอำเภอเมืองระนอง และอยู่ตรงกลางระหว่างเมืองระนองและเกาะสอง
- 3) มีทรัพยากรป่าชายเลนที่สามารถพัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติได้
- 4) มีแพปลาและท่าเรือที่เป็นเส้นทางการค้าและชีวิตของผู้คนข้ามพรมแดนไทย-เมียนมา

- **จุดอ่อน**

- 1) ไม่มีความพร้อมด้านห้องน้ำและจุดบริการนักท่องเที่ยว
- 2) มีปัญหาเรื่องการจัดการขยะในครัวเรือนและขยะทะเล

- โอกาส

- 1) มีสมาชิกในชุมชนทำธุรกิจด้านการท่องเที่ยวและบริการ

- อุปสรรค

- 1) ขาดการส่งเสริมด้านกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมที่เน้นกระบวนการสร้างการมีส่วนร่วมและพัฒนาศักยภาพของคนในชุมชน
- 2) ถูกมองเป็นพื้นที่ความมั่นคง มีเจ้าหน้าที่ทหารประจำอยู่ที่วัดและเกาะผี ซึ่งเป็นแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติ ความเชื่อ และศรัทธา
- 3) ขาดความชัดเจนเชิงนโยบายและเงินทุนในการสนับสนุนการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานและการระบบสุขอนามัยภายในชุมชน

4.2.3 เส้นทางท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ชุมชนหินช้าง

หมู่บ้านหินช้าง ตำบลปากน้ำ อำเภอมะนัง จังหวัดระนอง อาณาเขตด้านทิศตะวันตกขนานไปกับลำน้ำกระบุรีซึ่งเป็นแนวเขตชายแดนธรรมชาติระหว่างประเทศไทยกับเกาะสอง ด้านทิศเหนือติดกับอุทยานแห่งชาติลำน้ำกระบุรี ชุมชนและอุทยานฯ มีการจัดการทรัพยากรร่วมกันมาตลอด คนท้องถิ่นหินช้างส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเกษตรกรรม ชาวไทย-พุทธส่วนใหญ่ทำสวน สำหรับไทย-มุสลิมส่วนใหญ่ทำประมงพื้นบ้าน วิถีชุมชนหินช้างมีความสัมพันธ์ทางสังคม วัฒนธรรม และทรัพยากรใกล้ชิดกับฝั่งเมียนมา ชาวประมงพื้นบ้านจะทำมาหากินในลำน้ำและท้องทะเลเดียวกัน คนไทยพลัดถิ่นในหมู่บ้านหินช้างมีญาติพี่น้องที่อาศัยอยู่เกาะสอง มะลิวัลย์ และปกเปียน มีการข้ามแม่น้ำและทะเลไปมาหาสู่กันญาติมิตรโดยไม่ถูกกีดกันเบียดเบียนด้วยพรมแดนรัฐชาติ จะเห็นว่าวิถีชุมชนนี้มีพลวัตเฉพาะตัวที่สามารถสร้างการเรียนรู้เพื่อทำความเข้าใจสังคมชายแดนและการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ คณะวิจัยและชุมชน โดยเฉพาะชาวประมงพื้นบ้าน จึงได้ริเริ่มพัฒนาการท่องเที่ยวสร้างสรรค์ โดยเน้นให้เกิดกิจกรรมท่องเที่ยวที่มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างนักท่องเที่ยวกับผู้ให้บริการท่องเที่ยวหรือชุมชน เพื่อสร้างความเข้าใจเกี่ยวกับความสัมพันธ์ของผู้คนไทย-เมียนมา ให้เห็นคุณค่าของวิถีท้องถิ่น โดยเฉพาะการทำประมงพื้นบ้าน การจัดการและใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติอย่างยั่งยืน และเพื่อให้การท่องเที่ยวเป็นแหล่งรายได้เสริมให้กับชุมชน

รายละเอียดจุดสนใจและกิจกรรมการท่องเที่ยวในเบื้องต้น ได้มีการพัฒนาเส้นทางท่องเที่ยวสร้างสรรค์โดยเน้นกิจกรรมทางทะเล เพื่อเรียนรู้วิถีชีวิตชาวประมงพื้นบ้านและทรัพยากรทางทะเลตามจุด

สนใจต่าง ๆ โดยมีเรือประมงพื้นบ้านและสมาชิกของกลุ่มประมงทำหน้าที่ไกด์นำเที่ยว ใช้เวลาตลอดเส้นทางประมาณ 4 ชั่วโมง เมื่อเรือพานักท่องเที่ยวออกทะเลแล้ว จะพาไปสักการะพ่อตาหินช้าง ไปเรียนรู้ระบบนิเวศป่าโกงกาง และไปสัมผัสวิถีประมงพื้นบ้านผ่านประสบการณ์ตรง นักท่องเที่ยวและชาวประมงสามารถแลกเปลี่ยนเรียนรู้แนวทางการจัดการและการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรอย่างยั่งยืนผ่านวิถีประมงพื้นบ้าน เช่น ความรู้เกี่ยวกับเครื่องมือประมงพื้นบ้าน ขนาดและประเภทของสัตว์ทะเลที่ควรหรือไม่ควรจับ โดยนักท่องเที่ยวจะได้ชมและพูดคุยกับชาวประมงพื้นบ้านที่กำลังออกจับสัตว์น้ำอยู่กลางทะเล ไม่ว่าจะเป็นการตกปลา หรือการวางอวนและวางรอบดักกุ้ง กุ้งมังกร และอื่น ๆ นักท่องเที่ยวมีโอกาสได้ชมการสาธิตวางลอบและเก็บกู้อุปกรณ์ประมง อีกทั้งยังสามารถซื้อสัตว์ทะเลโดยตรงจากชาวประมงที่ทำได้ในขณะนั้น เพื่อนำมาปรุงรับประทานกลางวันที่หาดตากี้หรือนำกลับไปปรุงเป็นอาหารภายหลังได้ นอกจากการท่องเที่ยวทางทะเลแล้ว นักท่องเที่ยวยังสามารถชมทะเลหมอกยามเช้า (06.00 - 07.30 น.) และพระอาทิตย์ตกที่ลำน้ำกระบบุรี (17.00 - 18.30 น.) ได้ที่จุดชมวิวเขาคอม้าภายในอุทยานแห่งชาติลำน้ำกระบบุรี ซึ่งมีบริการห้องพักรับและจุดกางเต็นท์

ภาพที่ 4.17 แผนที่และจุดสนใจชุมชนหินช้าง
การท่องเที่ยวสร้างสรรค์สังคมชายแดนและประมงพื้นบ้านหินช้าง

ทั้งนี้ กิจกรรมตามแต่ละจุดสนใจต่าง ๆ และการเรียนรู้วิถีประมงพื้นบ้าน จะหมุนเวียนปรับเปลี่ยนให้เหมาะสมตามฤดูกาลและกระแสน้ำขึ้น-ลงในแต่ละวัน

ภาพที่ 4.18 จุดบริการนักท่องเที่ยว

- จุดที่ 1 จุดบริการนักท่องเที่ยว

เป็นจุดนัดพบเพื่อขึ้นลงเรือท่องเที่ยว เบื้องต้นมีจำนวน 3 จุด คือ บริเวณชุมชนทางลงข้างมัสยิดประจำชุมชน และ/หรือ ลานกีฬาชุมชน และ/หรือ ธนาการบูม้า ขึ้นอยู่กับเวลาและกระแสน้ำขึ้น-น้ำลง ณ จุด

บริการนักท่องเที่ยว นักท่องเที่ยวสามารถเป็นแหล่งเรียนรู้วิถีชุมชนชายฝั่งทะเล ซื้อสินค้าประมงพื้นบ้านทั้งสด และแปรรูป ลานจอดรถ และใช้บริการห้องน้ำ ฯลฯ

ภาพที่ 4.19 ศาลพ่อตาหินช้าง

- จุดที่ 2 ศาลพ่อตาหินช้าง

เป็นศาลศักดิ์สิทธิ์ของชุมชนหินช้าง สามารถเข้าถึงได้ทั้งจากฝั่งถนนและทางเรือ บริเวณดังกล่าวจะมีก้อนหินที่มีลักษณะคล้ายช้าง จึงเป็นที่มาของชื่อศาลพ่อตาหินช้างและชื่อชุมชนหินช้าง คนในชุมชนและคนในพื้นที่ใกล้เคียงให้ความเลื่อมใสศรัทธาศาลพ่อตาหินช้าง คนที่นับถือจะมากกราบไว้ขอพรและบนบานศาลกล่าว ชาวประมงชาวพื้นบ้านมีความเชื่อว่าพ่อตาจะคุ้มครองให้ปลอดภัยในระหว่างเดินทางออกทะเล นักท่องเที่ยวหรือผู้คนผ่านทางก็แวะกราบไว้หรือปีบแตรรถเพื่อแสดงความเคารพ

ภาพที่ 4.20 ป่าโกงกางตลอดเลืดตะกวด

- จุดที่ 3 ป่าโกงกางตลอดเลืดตะกวด หรือที่ชาวบ้านเรียกว่าคลองสะกวด

เป็นป่าชายเลนที่มีความอุดมสมบูรณ์ อยู่ในพื้นที่อุทยานแห่งชาติลำน้ำกระบุรี เป็นแหล่งอนุบาลสัตว์ทะเล รักษาสมดุลของระบบนิเวศชายฝั่ง มีพรรณไม้และสัตว์หลายชนิดที่ชาวประมงสามารถนำมาเป็นยารักษา

โรคและใช้ประโยชน์ด้านอื่น ๆ เช่น แมลงหอบที่ชาวบ้านเชื่อว่ามีสรรพคุณรักษาโรคหอบ และต้นตะบูนที่สามารถนำผลและเปลือกมาทำสีย้อมอุปกรณ์ประมงได้ เรือนำเที่ยวจะพานักท่องเที่ยวเข้าไปชมธรรมชาติป่าชายเลน และไกด์ซึ่งเป็นชาวประมงพื้นบ้านจะบรรยายให้ความรู้เกี่ยวกับทรัพยากรป่าชายเลนที่สัมพันธ์กับระบบนิเวศทางทะเลและวิถีประมงพื้นบ้าน นักท่องเที่ยวสามารถร่วมปลูกป่าโกงกางได้ โดยชาวประมงพื้นบ้านจะได้เตรียมต้นกล้าไว้ให้นักท่องเที่ยว

ภาพที่ 4.21 หาดตากี้

- จุดที่ 4 หาดตากี้

เหตุที่มีชื่อหาดตากี้เป็นเพราะในอดีตมีตากี้ (เสียชีวิต) และภรรยา (ย้ายจากหาดขึ้นไปอยู่กับลูกหลาน) อาศัยอยู่ในที่แห่งนี้ พ่ออาจ อายุ 61 ปี เล่าว่าสมัยเมื่อพ่ออาจเริ่มทำประมงหลังเรียนจบชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 ก็พบสองตายายซึ่งประกอบอาชีพประมงอาศัยอยู่หาดนี้แล้ว หาดตากี้ในปัจจุบันเป็นที่พักของชาวประมง

พื้นบ้าน มีลักษณะเป็นหาดหินที่มีหอยตลับจำนวนมาก เมื่อชาวประมงออกเรือไปจับสัตว์ทะเล เช่น วังอวน และลอบอวนดักจับสัตว์ทะเล อุปกรณ์ประมงแต่ละชนิดใช้เวลาในการวางดักจับสัตว์ทะเลไม่เท่ากัน เมื่อวางอุปกรณ์ดักจับสัตว์ทะเล ชาวประมงมักมาพักที่หาดตากุ้งเพื่อรอเก็บกู้อุปกรณ์ที่วางดักจับสัตว์ทะเลไว้และเดินทางกลับขึ้นฝั่ง หาดตากุ้งจะเป็นที่พักผ่อน รับประทานอาหาร และแหล่งเรียนรู้สำหรับนักท่องเที่ยว นักท่องเที่ยวสามารถเดินชมหาดหินและหอยตลับ ซึ่งหอยตลับมีลักษณะและรสชาติเหมือนหอยนางรมแต่มีขนาดเล็กกว่า นักท่องเที่ยวจะได้เรียนรู้การตักหอยตลับ เมื่อน้ำลงเต็มที่นักท่องเที่ยวสามารถลงเล่นน้ำทะเลได้ นักท่องเที่ยวสามารถก่อไฟประกอบอาหารทะเลที่ถ้ามีโอกาสจับเองหรือซื้อจากชาวประมงเพื่อรับประทานได้

ภาพที่ 4.22 สันหลังปลาวาฬ

- จุดที่ 5 โหนดกลางหรือสันหลังปลาวาฬ

เป็นลานทรายขนาดใหญ่กลางทะเลลึก มองเห็นได้เฉพาะเวลาน้ำลงเต็มที่ นักท่องเที่ยวสามารถเดินเล่นน้ำบนเนินดิน เล่นน้ำรอบโหนดกลาง ชมวิวและถ่ายภาพบรรยากาศกลางทะเลที่ล้อมรอบด้วยป่าไม้และภูเขา ทั้งนี้ ก่อนจะมาโหนดกลาง นักท่องเที่ยวอาจได้ไปวางอุปกรณ์จับสัตว์ทะเลกับชาวประมง และเมื่อเสร็จกิจกรรมที่โหนดกลางก็จะไปเก็บกู้อุปกรณ์ประมง

โครงสร้างกลุ่มท่องเที่ยวประมงพื้นบ้านหินช้าง

1) ประธานกลุ่ม ทำหน้าที่บริหารจัดการเกี่ยวกับการพัฒนาศักยภาพกลุ่มด้านท่องเที่ยว การประชาสัมพันธ์ การตลาด การติดต่อประสานกับเครือข่ายทั้งในชุมชนและนอกชุมชน

2. รองประธานกลุ่ม ทำหน้าที่เป็นผู้ช่วยประธานกลุ่ม และสนับสนุนการทำงานของสมาชิกกลุ่ม

3. ฝ่ายติดต่อประสานงาน ทำหน้าที่รับงานท่องเที่ยว จัดการคิวเรือ และประสานงานกับคนทำอาหาร

4. ฝ่ายเหรัญญิก ทำหน้าที่บริการจัดการรายได้

อุปกรณ์และผู้รับผิดชอบ

1. เรือประมงและอุปกรณ์ประมง เจ้าของเรือรับผิดชอบ

2. อาหารหลัก มีข้าวและกับข้าวสามอย่าง เช่น ไข่ต้ม/ปีกไก่ทอด ใบเหลียงผัดไข่ น้ำพริกพร้อมผักจิ้ม

3. เสื้อชูชีพตามจำนวนคนลงเรือ กลุ่มท่องเที่ยวฯ รับผิดชอบ

ค่าธรรมเนียมเรียกเก็บจากนักท่องเที่ยวต่อทริปรวมอาหาร 1 มื้อ และกิจกรรมทั้งหมด

เรือ 1 ลำ ราคาเหมาจ่าย 3,200 บาท ต่อนักท่องเที่ยวไม่เกิน 5 คน

การจัดสรรงบประมาณ

1. ค่าคนเรือและไกด์ประจำเรือจำนวนสองคน ราคา 1,000 บาท

2. ค่าเก็บหอยเหมาจ่ายราคา 300 บาท

3. ค่าเตรียมอาหารพร้อมอุปกรณ์ราคา 500 บาท

4. ค่าธรรมเนียมการบำรุงรักษาชุมชนหรือจุดบริการนักท่องเที่ยวราคา 50 บาท

5. ค่าธรรมเนียมการจัดการกลุ่มท่องเที่ยวเชิงฯ และค่าเช่าพื้นที่อุทยานฯ ราคา 150 บาท

4.2.3.1 สรุปเส้นทางท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ชุมชนหินช้าง

ชุมชนหินช้าง โดยกลุ่มประมงพื้นบ้านหินช้าง มีศักยภาพด้านการท่องเที่ยววิถีประมงพื้นบ้าน วิถีชีวิตของผู้คนในสังคมชายแดน ปัจจุบันชุมชนได้ริเริ่มพัฒนาและจัดการท่องเที่ยวขึ้นมาได้แล้ว โดยมีจุดแข็ง จุดอ่อน โอกาส และอุปสรรค ในการต่อยอดการพัฒนาและส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ให้เกิดขึ้นเป็นรูปธรรม และยั่งยืน ดังนี้

● จุดแข็ง

1) มีความหลากหลายทางทรัพยากรธรรมชาติ ทั้งป่าไม้ ภูเขา ป่าชายเลน แม่น้ำ และทะเล

2) มีความหลากหลายทางวัฒนธรรมคนไทยเชื้อสายจีน คนไทยภาคใต้ เมียนมา มลายู และคนไทยพลัดถิ่น

3) มีความโดดเด่นด้านวิถีประมงพื้นบ้าน

4) อยู่ห่างจากชุมชนเมืองระนองเพียง 15 นาที

5) มีอาหารทะเลพื้นบ้านที่จับด้วยอุปกรณ์ประมงที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม และเป็นอาหารทะเลสดใหม่ไม่ได้ผ่านกระบวนการแช่เพื่อคงสภาพความสด

- จุดอ่อน

1) มีช่วงฤดูมรสุมและฤดูฝนที่ยาวนาน ไม่สามารถจัดการการท่องเที่ยวได้

2) ชุมชนยังขาดความรู้และประสบการณ์ในการจัดการธุรกิจและประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยว

- โอกาส

1) กลุ่มประมงพื้นบ้านหินช้างเป็นสมาชิกเครือข่ายประมงพื้นบ้านทั่วประเทศ บางพื้นที่ทำการท่องเที่ยววิถีประมงพื้นบ้าน เช่น ประมงพื้นบ้านทุ่งน้อย จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ กลุ่มประมงพื้นบ้านตำบลม่วงกลวง (ล่องแพเปียกคลองลัดโนด) จังหวัดระนอง ซึ่งสามารถแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างกันได้

2) มีสมาชิกและแกนนำในชุมชนที่สนใจทำงานพัฒนาชุมชน กระตือรือร้นในการเข้าร่วมกิจกรรมที่เกี่ยวกับการพัฒนาชุมชน

3) ชุมชนอยู่ติดกับเขตอุทยานแห่งชาติลำน้ำกระบุรี ซึ่งได้รับการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวเชิงธรรมชาติและอนุรักษ์ อุทยานฯ มีที่พักให้บริการนักท่องเที่ยว

- อุปสรรค

1) เป็นชุมชนชายแดนที่ประชากรจำนวนหนึ่งประสบปัญหาการเข้าถึงสถานะบุคคล หรือกลุ่มคนไทยพลัดถิ่น ทำให้ชุมชนถูกบริหารจัดการผ่านมิติด้านความมั่นคง

2) ขาดหน่วยงานที่จะเข้ามาทำงานร่วมกับชุมชนเพื่อประเมินศักยภาพและส่งเสริมการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างต่อเนื่อง

บทที่ 5

สรุป อภิปรายผลการดำเนินโครงการ และข้อเสนอแนะ

5.1 สรุปผลการดำเนินโครงการ

โครงการ 2.1 การพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ผ่านการเชื่อมความสัมพันธ์ของผู้คนระหว่างไทย-เมียนมา มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาวิจัยและพัฒนาการท่องเที่ยวที่เน้นให้เกิดกิจกรรมแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างนักท่องเที่ยวกับชุมชนในมิติด้านประวัติศาสตร์ สังคม วัฒนธรรม และเชื่อมสัมพันธ์ของผู้คนในพื้นที่รอยต่อบริเวณชายแดนไทยและรัฐตะนาวศรี เมียนมาตอนใต้ อันได้แก่ จังหวัดระนองและประจวบคีรีขันธ์ในประเทศไทย และเกาะสอง มะริด ตะนาวศรี ไปจนถึงทวาย เมืองหลวงของรัฐตะนาวศรีในประเทศเมียนมา แต่ด้วยสถานการณ์การระบาดของโรคโควิด 19 นับตั้งแต่เดือนมกราคม พ.ศ. 2563 จนถึงปัจจุบัน คณะวิจัยจึงไม่สามารถปฏิบัติงานภาคสนามในฝั่งเมียนมาได้ และมีความท้าทายในการปฏิบัติงานในพื้นที่ฝั่งไทยจากข้อกำหนดและมาตรการด้านความปลอดภัยและสาธารณสุข อย่างไรก็ตาม คณะวิจัยได้พัฒนาแนวทางการทำงานทางไกลร่วมกับชุมชนและตัวแทนภาคส่วนต่าง ๆ ในพื้นที่ฝั่งไทย ที่เข้าร่วมโครงการวิจัยตั้งแต่ปีที่ 1 เพื่อให้เกิดผลสัมฤทธิ์ตามเป้าหมาย

กระบวนการสร้างสรรค์ ในการดำเนินการระหว่างเดือนกุมภาพันธ์ พ.ศ. 2562 – เดือนธันวาคม พ.ศ. 2564 คณะวิจัยเน้นการวิจัยเชิงพัฒนาอย่างมีส่วนร่วมใน 2 ระดับ คือ **1) ระดับชุมชน** คณะวิจัยร่วมกับหน่วยงาน/องค์กร และบุคคลในท้องถิ่น ได้แก่ สมาคมประมงพื้นบ้านทุ่งน้อย และคณะกรรมการถนนสายวัฒนธรรม ในจังหวัดประจวบคีรีขันธ์ กลุ่มประมงพื้นบ้านหินช้าง และผู้ประกอบการด้านการท่องเที่ยว ในจังหวัดระนอง ในการค้นหาทุนทางวัฒนธรรมและศักยภาพทางการท่องเที่ยวในพื้นที่ เก็บข้อมูลภาคสนามโดยการสัมภาษณ์ผู้ที่เป็นต้นตอทุนทางวัฒนธรรม เช่น ปราชญ์ชุมชนและผู้รู้เกี่ยวกับประวัติชีวิตและประวัติชุมชนสำรวจจุดสนใจที่เกี่ยวข้องกับประวัติชุมชน และประชุมเชิงปฏิบัติการ เพื่อพัฒนาเรื่องราว เส้นทาง และกิจกรรมการท่องเที่ยวโดยชุมชน รวมถึงพัฒนาศักยภาพการสื่อสารเพื่อการท่องเที่ยว จนเกิดเป็นกิจกรรมและเส้นทางท่องเที่ยวโดยชุมชน **2) ระดับจังหวัด** คณะวิจัยร่วมกับภาคเอกชนด้านการท่องเที่ยวและหน่วยงานภาครัฐที่เกี่ยวข้อง จัดการประชุมเชื่อมเครือข่ายระหว่างชุมชน ภาคเอกชน และภาครัฐ เพื่อให้เกิดการทำงานแบบบูรณาการอย่างมีส่วนร่วม โดยมีเป้าหมายเพื่อสร้างโอกาสการมีรายได้เสริมให้กับท้องถิ่น อีกทั้งให้ทุกภาคส่วนตระหนักถึงบทบาทชุมชนในการมีส่วนร่วมพัฒนาการท่องเที่ยว และให้การท่องเที่ยวที่พัฒนาขึ้นภายใต้โครงการวิจัยนี้มีส่วนหนุนเสริมทิศทางการส่งเสริมการท่องเที่ยวของจังหวัด

ผลการดำเนินการในพื้นที่เป้าหมาย 2 จังหวัด คือ จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ และจังหวัดระนอง มีรายละเอียดดังต่อไปนี้

1. พื้นที่จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ เป็นหนึ่งในจังหวัดที่มีศักยภาพในการดำเนินการท่องเที่ยวกระแสหลัก หรือ mass tourism อย่างไรก็ตาม การดำเนินการท่องเที่ยวในจังหวัดประจวบคีรีขันธ์ยังกระจุกตัวในพื้นที่หัวหิน ในขณะที่จังหวัดยังมีพื้นที่อื่น ๆ ที่มีศักยภาพในการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ (creative tourism) โดยจุดแข็งของจังหวัด ได้แก่ ทรัพยากรธรรมชาติทั้งทะเล ภูเขา สัตว์ป่า ฯลฯ วิถีชีวิตและวัฒนธรรม และย่านเมืองเก่า อย่างไรก็ตาม ต้นทุนเหล่านี้ยังไม่ได้รับการสนับสนุนและพัฒนาเพื่อดำเนินการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์โดยชุมชนเท่าใดนัก คณะวิจัยจึงใช้กระบวนการวิจัยและพัฒนาที่ให้ความสำคัญกับการทำงานร่วมกับชุมชนเพื่อริเริ่มพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ในพื้นที่เป้าหมาย 2 ชุมชน คือ ชุมชนประมงบ้านทุ่งน้อย อำเภอกุยบุรี และชุมชนหัวบ้าน ถนนสุศึก อำเภอเมือง

ผลผลิตจากการดำเนินงานในพื้นที่เป้าหมายทั้ง 2 ชุมชน มีรายละเอียด ดังนี้

1) ชุมชนประมงบ้านทุ่งน้อย เป็นพื้นที่ที่มีศักยภาพทางการท่องเที่ยวจากทุนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เนื่องจากชุมชนมีที่ตั้งติดกับชายทะเลและเขตอุทยานแห่งชาติเขาสามร้อยยอด จึงมีจุดสนใจทางธรรมชาติทั้งชายหาด ทะเล ภูเขา และถ้ำ นอกจากนี้ยังมีทุนทางวัฒนธรรม กล่าวคือ ชุมชนมีชื่อเสียงเรื่องวิถีการทำประมงแบบรับผิตชอบ ทั้งยังมีเรื่องเล่าประวัติศาสตร์ท้องถิ่นที่เชื่อมโยงกับจุดสนใจต่าง ๆ ในชุมชน เช่น ถ้ำ และชายหาด เส้นทางท่องเที่ยวเชิงนิเวศและวิถีประมงพื้นบ้านที่เกิดขึ้นจึงประกอบด้วย การล่องเรือจับปลา เรียนรู้วิถีประมงพื้นบ้าน และการทำอาหารทะเลท้องถิ่นจากชาวประมงรุ่นเก่าและรุ่นใหม่ ชื่นชมความงามของชายหาดและถ้ำหินปูน พร้อมฟังเรื่องเล่าเกี่ยวกับเหล่าขุนโจรสามร้อยยอดที่เคยมีความสัมพันธ์กับผู้คนและชุมชนในอดีต อย่างไรก็ตาม แม้จะมีแกนนำและคณะทำงานที่เข้มแข็ง แต่การจัดการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์โดยชุมชนแห่งนี้ยังมีข้อท้าทายจากการขาดการมีส่วนร่วมของสมาชิกชุมชนส่วนใหญ่

2) ชุมชนหัวบ้าน ถนนสุศึก เป็นชุมชนแห่งแรกในอำเภอเมืองประจวบคีรีขันธ์ เป็นพื้นที่ที่มีศักยภาพทางการท่องเที่ยวจากทุนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เนื่องจากชุมชนมีที่ตั้งติดกับชายทะเล คือ อ่าวประจวบ และมีเส้นทางเชื่อมโยงกับอ่าวอื่น ๆ คือ อ่าวน้อย และอ่าวมะนาว นอกจากนี้ยังมีทุนทางวัฒนธรรม คือ บ้านร้อยปี และเรื่องเล่าประวัติศาสตร์ท้องถิ่นที่เชื่อมโยงกับจุดสนใจต่าง ๆ ในชุมชน เช่น บ้านเรือน พิพิธภัณฑสถาน ชลเจ้า เป็นต้น เส้นทางท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมที่เกิดขึ้นจึงเป็นเส้นทางที่มีมิติทางประวัติศาสตร์ การก่อสร้างถิ่นฐานของ

ชุมชนแห่งแรกของจังหวัดประจวบคีรีขันธ์ รวมทั้งสถาปัตยกรรม และวิถีชีวิตร่วมสมัยของชาวประมง
อย่างไรก็ตาม การจัดการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์โดยชุมชนแห่งนี้ยังมีข้อท้าทายจากการขาดเอกภาพ
ในการดำเนินงานของคณะทำงาน เนื่องจากสมาชิกส่วนใหญ่เป็นผู้ประกอบการที่มีกิจการของตนเอง
และการจัดการท่องเที่ยวในชุมชนยังคงมุ่งเน้นการท่องเที่ยวกระแสหลัก ทั้งยังขาดการเปิดพื้นที่ให้คน
หลายรุ่นเข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนาการท่องเที่ยว

2. พื้นที่จังหวัดระนอง มีศักยภาพด้านการท่องเที่ยวสูง ทั้งการท่องเที่ยวกระแสหลัก หรือ mass
tourism การท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ (creative tourism) โดยมีจุดแข็งหรือต้นทุนด้านทรัพยากรธรรมชาติทั้ง
ป่าไม้ ทะเล น้ำแร่ มีความหลากหลายด้านวิถีชีวิตและวัฒนธรรม ย่านชุมชนเก่าบนถนนเรื่องราวภูมิอาคาร
บ้านเรือนที่สร้างด้วยสถาปัตยกรรมผสมผสานระหว่างจีนและยุโรป เป็นเมืองชายแดนที่เชื่อมโยงการท่องเที่ยว
เชิงธรรมชาติและวิถีชีวิตข้ามพรมแดน อย่างไรก็ตาม นโยบายของจังหวัดระนองที่ผ่านมามุ่งส่งเสริมการ
ท่องเที่ยวกระแสหลักเป็นสำคัญ ส่วนการท่องเที่ยวสร้างสรรค์ยังไม่ได้รับความสนใจมากนัก โครงการวิจัยนี้ได้ใช้
กระบวนการวิจัยเชิงการพัฒนาที่ให้ความสำคัญกับการทำงานร่วมกับเครือข่ายมาใช้เริ่มพัฒนาการท่องเที่ยว
สร้างสรรค์จังหวัดระนอง ผลการดำเนินงานนำไปสู่การสร้างการรับรู้ของเครือข่ายเกี่ยวกับแนวคิดการ
ท่องเที่ยวสร้างสรรค์ การจัดการท่องเที่ยวสร้างสรรค์ การพัฒนากิจกรรมและเส้นทางท่องเที่ยวในพื้นที่
เป้าหมาย 3 ชุมชนที่มีศักยภาพด้านการท่องเที่ยวสร้างสรรค์เชื่อมสัมพันธ์ของผู้คนไทย-เมียนมา ทั้งในบริบท
การเชื่อมต่อทางภูมิศาสตร์ ทรัพยากรธรรมชาติ ประวัติศาสตร์ วิถีชีวิต และวัฒนธรรม คือ ชุมชนเมืองบนถนน
เรื่องราว ชุมชนเกาะคนตี (ปากน้ำ) และกลุ่มประมงพื้นบ้านหินช้าง โดยมีเป้าหมายเพื่อให้เกิดการพัฒนา
ต่อยอดการท่องเที่ยวสร้างสรรค์อย่างยั่งยืน ทั้งในมิติการพัฒนาชุมชนและการก่อเกิดเศรษฐกิจทางเลือกจาก
กิจกรรมท่องเที่ยว ซึ่งจังหวัดระนองควรมีการจัดทำยุทธศาสตร์และแผนงานด้านการท่องเที่ยวสร้างสรรค์ที่เน้น
การมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วน ทั้งนี้ ‘การมีส่วนร่วม’ หมายถึง การมีส่วนร่วมของสมาชิกในท้องถิ่นนั้น ๆ ไม่ใช่
เพียงตัวแทนจากภาครัฐ สมาคม/กลุ่มองค์กรภาคธุรกิจและภาคบริการด้านท่องเที่ยว เพราะการมีส่วนร่วมถือเป็น
หัวใจสำคัญของการท่องเที่ยวสร้างสรรค์ ซึ่งจังหวัดระนองและภาคส่วนต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง ต้องให้
ความสำคัญ และเปิดพื้นที่ให้คนในท้องถิ่นเข้ามามีส่วนกำหนดแนวทางพัฒนามากขึ้น

บทสรุปจากการทำงานในพื้นที่เป้าหมาย 3 ชุมชน มีรายละเอียดแตกต่างกัน ดังนี้

1) ชุมชนเมืองบนถนนเรื่องราว เป็นย่านเมืองเก่าที่มีความหลากหลายด้านวิถีชีวิตและ
วัฒนธรรม เป็นแหล่งประวัติศาสตร์และสถาปัตยกรรม ถือเป็นย่านการท่องเที่ยวที่มีศักยภาพ และมี
โอกาสได้รับการพัฒนาต่อยอดภายใต้โครงการ ‘เขตพื้นที่เมืองเก่าระนอง’ ซึ่งภายใต้โครงการนี้ การ
มีส่วนร่วมของผู้มีส่วนได้ส่วนเสียต่าง ๆ โดยเฉพาะเจ้าของอาคารบ้านเรือนถือว่ามีความสำคัญอย่าง
ยิ่ง อย่างไรก็ตาม การสร้างการมีส่วนร่วมมีความท้าทายจากลักษณะเฉพาะของชุมชนเมืองที่มีความ

เป็นปัจเจกสูง บวกกับเจ้าของอาหารสถานที่บางแห่งไม่ได้อยู่ในจังหวัดระนอง อาคารบ้านเรือนบางแห่งอยู่ในการจัดการทรัพย์สินแบบกองกลางหรือกงสี ผู้อยู่อาศัยและผู้ใช้ประโยชน์เป็นผู้เช่า

2) เกาะคนที (ปากน้ำ) เป็นชุมชนดั้งเดิมที่มีเสน่ห์ของร่องรอยประวัติศาสตร์และสถาปัตยกรรมใกล้เคียงแต่ไม่สมบูรณ์เท่ากับย่านชุมชนเก่าบนถนนเรื่องราษฎร์ มีชุมชนแรงงานย้ายถิ่นซึ่งส่งผลให้เกิดความหลากหลายทางวัฒนธรรมและความเชื่อ นอกจากนี้ยังมีป่าชายเลนที่สมบูรณ์และมีจุดชมพระอาทิตย์ตกที่สามารถพัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยวได้ อย่างไรก็ตาม ในภาพรวม ชุมชนเกาะคนทีแทบไม่มีความพร้อมในการจัดการท่องเที่ยว มีข้อท้าทายและข้อจำกัดหลายประการ เช่น ขาดแคลนห้องน้ำและจุดบริการหรือศูนย์ข้อมูลสำหรับนักท่องเที่ยว ขาดระบบการจัดการขยะในชุมชนและขยะที่ลอยมาตามทะเล อีกทั้งการสร้างการมีส่วนร่วมภายในชุมชนนับว่ามีความท้าทายอย่างยิ่ง เนื่องจากสมาชิกที่อยู่อาศัยในชุมชนจำนวนมากเป็นแรงงานย้ายถิ่น เป็นโจทย์ว่าจะสามารถเปิดพื้นที่และสร้างการมีส่วนร่วมให้กับคนกลุ่มนี้ซึ่งเป็นสมาชิกชุมชนด้วยมีส่วนร่วมกับการพัฒนาชุมชนได้อย่างไร นอกจากนี้ สมาชิกที่เป็นเจ้าของบ้านเรือนบนเกาะบางส่วนใหญ่ได้ย้ายไปอยู่ตัวเมืองระนองหรือจังหวัดอื่น ๆ ดังนั้น การก้าวไปสู่การพัฒนาการท่องเที่ยวสร้างสรรค์ จำเป็นต้องกลับมาที่จุดเริ่มต้น คือ การสร้างการมีส่วนร่วมของสมาชิกในชุมชนในการกำหนดทิศทางการพัฒนาชุมชน และในกระบวนการลงมือพัฒนาชุมชน เพื่อแก้ไขปัญหาพื้นฐานด้านสาธารณูปโภคและสุขอนามัยก่อนก้าวไปสู่การพัฒนาด้านการท่องเที่ยวต่อไป

3) ชุมชนบ้านหินช้าง เป็นชุมชนที่อยู่ใกล้ชุมชนเมือง มีทุนทางทรัพยากรทางธรรมชาติและมีทัศนียภาพทางทะเล ป่าไม้ และภูเขา มีวิถีประมงพื้นบ้านและคนไทยพลัดถิ่น เหล่านี้ล้วนเป็นต้นทุนที่มีศักยภาพด้านการท่องเที่ยวสร้างสรรค์ และด้วยโอกาสที่เปิดให้ชุมชนได้มีส่วนในการพัฒนาศักยภาพร่วมกับทีมวิจัย และยังได้การสนับสนุนด้านคำปรึกษาจากภาคธุรกิจชุมชนเมืองและวิสาหกิจชุมชนท่องเที่ยวชุมชนตำบลม่วงกลวง (ล่องแพเปียกคลองลัดโนด) ทำให้ชาวประมงพื้นบ้านหินช้างสามารถพัฒนาศักยภาพด้านการท่องเที่ยว พัฒนากิจกรรมและเส้นทางท่องเที่ยว จนนำไปสู่การจัดตั้งกลุ่มท่องเที่ยวประมงพื้นบ้านหินช้างขึ้นมาได้ อย่างไรก็ตาม เพื่อให้เกิดความยั่งยืนในด้านการจัดการท่องเที่ยวสร้างสรรค์ที่ริเริ่มดำเนินการโดยชุมชนในลักษณะนี้ การสนับสนุนจากจังหวัดและภาคส่วนที่เกี่ยวข้องอย่างต่อเนื่องในระยะต่อไป โดยเฉพาะการต่อยอดด้านแผนธุรกิจ การบริหารจัดการ การบริการ และการประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยว ถือว่ามีความสำคัญอย่างมาก

5.2 อภิปรายผลการดำเนินงาน

ในช่วงต้นของการดำเนินโครงการ เมื่อพิจารณาโดยใช้โมเดลทางทฤษฎีการปฏิบัติการทางสังคมในมิติการท่องเที่ยว (Bargeman and Richards, 2020) คณะวิจัยใช้เกณฑ์การคัดเลือกชุมชนร่วมโครงการที่สอดคล้องกับโมเดลดังกล่าว ดังนี้

เกณฑ์ด้านตัวแสดงระดับบุคคล (Actors) ได้แก่ แกนนำหรือผู้นำชุมชนที่มีแรงจูงใจ (motives) ในการพัฒนาการท่องเที่ยวที่สอดคล้องกับแนวทางการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ ดังเช่นในกรณีแกนนำชุมชนประมงบ้านทุ่งน้อยและบ้านหินช้าง ที่มีแรงจูงใจในการพัฒนาการท่องเที่ยวเพื่อสร้างปฏิสัมพันธ์และการมีส่วนร่วมของนักท่องเที่ยว เพื่อให้เกิดการเรียนรู้เกี่ยวกับการทำประมงแบบรับผิดชอบ และในกรณีแกนนำชุมชนหัวบ้าน ถนนสุศึก ชุมชนเมือง ถนนเรืองราษฎร์ และชุมชนเกาะคณที (ปากน้ำ) ที่มีความต้องการพัฒนาการท่องเที่ยวที่เปิดพื้นที่ให้นักท่องเที่ยวได้มีส่วนร่วมเรียนรู้ประวัติศาสตร์และวิถีชีวิตในชุมชน

เกณฑ์ด้านตัวแสดงระดับโครงสร้าง ได้แก่

- ด้านสภาวะทางกายภาพ เช่น ความสะดวกในการเดินทางเข้าถึงพื้นที่ (Accessibility) และการติดต่อสื่อสาร รวมถึงการมีสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติที่ดึงดูด ดังเช่นชายหาดและทะเลในชุมชนประมงบ้านทุ่งน้อยและหินช้าง หรือการมีสถาปัตยกรรมและสิ่งปลูกสร้างที่น่าสนใจ ดังเช่นอาคารบ้านเรือนในชุมชนหัวบ้าน ถนนสุศึก และชุมชนเมือง ถนนเรืองราษฎร์
- ด้านโครงสร้าง เช่น ความสามารถในการบริหารจัดการที่ชุมชนสามารถดำเนินการวิจัยและพัฒนา ร่วมกับโครงการได้ นอกจากนี้ยังรวมถึงการมีวัฒนธรรม วิถีชีวิตที่มีเอกลักษณ์ ดังเช่นการมีวิถีการทำประมงแบบรับผิดชอบในชุมชนประมงบ้านทุ่งน้อยและหินช้าง วิถีชาวทะเลร่วมสมัยในชุมชนหัวบ้าน ถนนสุศึก และชุมชนพหุวัฒนธรรมในชุมชนเมืองระนอง และเกาะคณที (ปากน้ำ)

หลังการคัดเลือกชุมชนร่วมโครงการโดยใช้เกณฑ์ดังกล่าว นำมาสู่การร่วมพัฒนากิจกรรมท่องเที่ยวโดยชุมชนที่ให้ความสำคัญกับการปฏิสัมพันธ์เพื่อให้เกิดประสบการณ์ร่วมกัน (co-creation of experience) ระหว่างเจ้าบ้าน (host) และนักท่องเที่ยว (tourist) ภายใต้ฐานทรัพยากรที่ชุมชนมี เพื่อหลีกเลี่ยงหลุมพรางการนำรูปแบบการท่องเที่ยวที่ประสบความสำเร็จในท้องถิ่นอื่นมาใช้โดยไม่ได้พิจารณาความเหมาะสมในพื้นที่ของตน (serial reproduction) จนเกิดกิจกรรมท่องเที่ยวที่มีลักษณะเฉพาะของพื้นที่ตามข้อเสนอของ Richards (2019) เช่นในกรณีกิจกรรมจับสัตว์น้ำแบบเป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม กิจกรรมปล่อยลูกปูม้า และกิจกรรมสร้างบ้านปลา โดยชุมชนประมงบ้านทุ่งน้อยและหินช้าง และกิจกรรมเรียนรู้ย่านเก่า โดยชุมชนหัวบ้าน ถนนสุศึก ชุมชนเมืองระนอง ถนนเรืองราษฎร์ และชุมชนเกาะคณที (ปากน้ำ) กิจกรรมเหล่านี้เปิดโอกาส

ให้เจ้าบ้านและนักท่องเที่ยวได้เชื่อมโยงปฏิสัมพันธ์ และแลกเปลี่ยนเรียนรู้ซึ่งกันและกัน สอดคล้องกับลักษณะของการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ที่เสนอโดย Florida (2002) และ Richards and Wilson (2006)

อย่างไรก็ตาม คณะวิจัยยังพบข้อท้าทายบางประการในการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์โดยชุมชน ได้แก่ การขาดทักษะในการบริหารจัดการ ดังเช่นในกรณีชุมชนประมงบ้านทุ่งน้อย ซึ่งสอดคล้องกับข้อท้าทายที่ CREATOUR (2017) เสนอว่าพื้นที่ดำเนินการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ขนาดเล็กมักมีข้อจำกัดด้านทักษะและองค์ความรู้ โดยเฉพาะในกระบวนการผลิต นอกจากนี้ คณะวิจัยยังพบข้อท้าทายด้านการขาดจุดเน้นในการดำเนินการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ และขาดการมีส่วนร่วมอย่างทั่วถึง โดยเฉพาะในชุมชนเมือง เช่น ชุมชนหัวบ้าน ถนนสุสาน และชุมชนเมือง ถนนเรืองราษฎร์ เนื่องจากภายในชุมชนมีสมาชิกผู้ประกอบการจากหลากหลายกิจการ โดยผู้ประกอบการบางรายมีอำนาจในการแสดงความคิดเห็นและตัดสินใจเกี่ยวกับแนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวในชุมชน และหลายคนยังคงมุ่งเน้นการพัฒนาการท่องเที่ยวเพื่อดึงดูดนักท่องเที่ยวแบบกระแสหลัก ซึ่งข้อท้าทายนี้สอดคล้องกับ Sacco and Blessi (2007) ที่เสนอว่าพื้นที่ขนาดเล็กมักมุ่งความสนใจไปที่การพัฒนาการท่องเที่ยวเพื่อดึงดูดนักท่องเที่ยว มากกว่ามุ่งเน้นการพัฒนาขีดความสามารถของตน เช่น การสร้างเครือข่ายภายในพื้นที่ ข้อท้าทายอีกประการหนึ่ง คือ ด้านทุนในการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ ซึ่ง Richards and Wilson (2006) ได้แสดงทรรศนะต่อข้อท้าทายนี้ว่าเนื่องจากผลผลิตของรูปแบบการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์มักเป็นนามธรรม ทำให้เข้าถึงแหล่งทุนได้ยากกว่ากิจกรรมที่ให้ผลผลิตเป็นวัตถุที่สามารถประเมินเป็นสินทรัพย์ได้อย่างชัดเจน อย่างไรก็ตาม ข้อค้นพบจากการดำเนินโครงการพบข้อจำกัดด้านทุนสนับสนุนในการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ 3 ประการ ซึ่งแตกต่างจาก Richards and Wilson คือ 1) ชุมชนได้รับทุนสนับสนุนเพื่อจัดกิจกรรมส่งเสริมการท่องเที่ยวที่ไม่สอดคล้องกับแนวทางการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ ดังเช่นในกรณีชุมชนหัวบ้าน ถนนสุสาน ที่ได้รับทุนสนับสนุนกิจกรรมส่งเสริมการท่องเที่ยวจากหน่วยงานต่าง ๆ แต่หลักการประเมินผลการให้ทุนของแหล่งทุนต่าง ๆ มีความแตกต่างกัน ทั้งยังไม่สอดคล้องกับแนวทางการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ ส่งผลให้ชุมชนขาดทิศทางในการพัฒนาการท่องเที่ยวของตนเอง 2) ชุมชนไม่มีรายได้มากพอในการเลี้ยงตนเอง (Self-sustain) ทำให้มีความเสี่ยงในการลงทุนพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ เช่นในกรณีชุมชนประมงบ้านหินช้าง เนื่องจากสมาชิกในชุมชนส่วนใหญ่ประกอบอาชีพประมง ยังชีพด้วยการจับสัตว์น้ำมาขายให้พ่อค้าคนกลาง และมีรายได้ไม่แน่นอน แตกต่างจากชุมชนประมงบ้านทุ่งน้อย ที่แกนนำสามารถกระจายความเสี่ยงโดยมีแหล่งรายได้หลากหลายช่องทาง จึงสามารถลงทุนพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ได้ 3) ชุมชนขาดทุนสนับสนุนในการพัฒนาสาธารณูปโภค ดังเช่นในกรณีชุมชนเกาะคนตี (ปากน้ำ) ที่ไม่มีระบบจัดการด้านสุขอนามัยในชุมชน อันเป็นขอบเขตที่หน่วยงานภาครัฐต้องรับผิดชอบดำเนินการพัฒนา

5.3 ข้อเสนอแนะ

1) ข้อเสนอแนะเพื่อการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์โดยชุมชนในพื้นที่จังหวัด ประจวบคีรีขันธ์

1.1) หน่วยงาน/องค์กรชุมชน ได้แก่ สมาคมประมงพื้นบ้านทุ่งน้อย และคณะกรรมการถนนสายวัฒนธรรมผู้ศึก ควรส่งเสริมการมีส่วนร่วมของสมาชิกชุมชนกลุ่มต่าง ๆ ในการร่วมพัฒนาแนวทางการจัดการท่องเที่ยวในชุมชน เช่น การส่งเสริมการมีส่วนร่วมของกลุ่มผู้ประกอบการรุ่นใหม่ในชุมชนหัวบ้าน และการส่งเสริมการมีส่วนร่วมของกลุ่มชาวประมงวัยเกษียณในชุมชนทุ่งน้อย

1.2) จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ ควรพัฒนาระบบขนส่งสาธารณะภายในจังหวัดประจวบคีรีขันธ์ เนื่องจากในปัจจุบันยังไม่มีระบบขนส่งดังกล่าว อันเป็นข้อจำกัดในการรองรับนักท่องเที่ยวกลุ่มที่ไม่ใช้รถยนต์ส่วนตัว

1.3) หน่วยงานภาครัฐในจังหวัดประจวบคีรีขันธ์ เช่น สำนักงานพัฒนาชุมชนจังหวัด สำนักงานการท่องเที่ยวและกีฬาจังหวัด ควรจัดการอบรมพัฒนาศักยภาพผู้ประกอบการท่องเที่ยวโดยชุมชน เช่น การทำ Business Model Canvas การบริหารจัดการกระแสเงินสด การตลาดออนไลน์ เป็นต้น

2) ข้อเสนอแนะเพื่อการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์โดยชุมชนในพื้นที่จังหวัดระนอง

2.1) จังหวัดระนองและภาคส่วนที่เกี่ยวข้อง ควรให้ความสำคัญกับการเพิ่มทางเลือกที่หลากหลายให้กับกิจกรรมท่องเที่ยวในชุมชนเมืองระนอง โดยการส่งเสริมการท่องเที่ยวสร้างสรรค์เชิงประวัติศาสตร์สามัญชนและสังคมพหุวัฒนธรรมมากขึ้น โดยเฉพาะในเขตพื้นที่เมืองเก่าบนถนนเรืองราษฎร์

2.2) จังหวัดระนองและภาคส่วนที่เกี่ยวข้อง ควรให้การสนับสนุนชุมชนเกาะคณทีในการพัฒนาแหล่งบริการนักท่องเที่ยว โครงสร้างพื้นฐาน และระบบสุขอนามัยภายในชุมชน เพื่อให้ชุมชนมีความพร้อมสามารถรองรับการพัฒนาการท่องเที่ยวในลำดับต่อไป

2.3) บ้านหินช้าง โดยเฉพาะกลุ่มประมงพื้นบ้าน ได้พัฒนาศักยภาพขึ้นมากจนสามารถจัดการท่องเที่ยวสร้างสรรค์โดยชุมชนได้ แต่ชุมชนยังต้องการได้รับการพัฒนาศักยภาพเพิ่มเติมในด้านการจัดทำแผนการท่องเที่ยว การจัดการธุรกิจท่องเที่ยว งานบริการ และการประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยว ซึ่งจังหวัดระนองและภาคส่วนที่เกี่ยวข้องควรให้การสนับสนุนเพิ่มเติม เพื่อให้ชุมชนสามารถต่อยอดการพัฒนาการท่องเที่ยวสร้างสรรค์ได้อย่างเต็มศักยภาพมากขึ้น

บรรณานุกรม

ภาษาอังกฤษ

- Akdu, Serap. (2019). Sustainable **Tourism** Development and **Creative Tourism**. (Sürdürülebilir Turizm Gelişimi ve Yaratıcı Turizm: **Translated from Turkish language**). In Gümüşhane University Electronic Journal of the Institute of Social Science. 2019 Special Issue, Vol. 10, p132-139.
- Bargeman, B. and Richards, G. (2020). A new approach to understanding tourism practices. In Annals of Tourism Research, 84. 102988.
- Blapp, M. and Mitos, O. (2019). “The Role of Authenticity in Rural Creative Tourism” In A Research Agenda for Creative Tourism. (ed.) Nancy Duxbury and Grag Richards. Massachusetts: Edward Elgar Publishing.
- Carter, R.W., Thok, Sokhom, O’Rourke, Vicky, Pearce, Tristan. (2015). Sustainable Tourism and Its Use as a Development Strategy in Cambodia: A Systematic Literature Review. In Journal of Sustainable Tourism. May 2015, Volume 23 Issue 5, p. 797-818.
- Chaoprayoon, Parnprae and Panyadee, Chalermchai. (2013). The Local Economic Promotion Through the Creative Tourism Travelling Route: the Practical Application for Chiang Rai Province, Thailand. in GSTF Business Review. Nov. 2013, Vol. 3 Issue 1, p. 123 – 129.
- CREATOUR. (2017). The State of the Art in Creative Tourism. Call for Project. CREATOUR.
- Duxbury, N and Richards, G. (2019). “Towards a Research Agenda in Creative Tourism: a Synthesis of Suggested Future Research Trajectories” In A Research Agenda for Creative Tourism. (ed.) Nancy Duxbury and Grag Richards. Massachusetts: Edward Elgar Publishing.

Florida, R. (2002). The Rise of the Creative Class, and How it's Transforming Work, Leisure, Community and everyday life. New York: Basic Books.

Giddens, A. (1984). The Constitution of Society: Outline of the theory of structuration. Cambridge: Polity Press.

Hall, C.M and Law, A. (1998). Sustainable Tourism Development: A Geographical Perspective. ed. New York: Addison Wesley Longman.

Heitmann, S. (2011). "Authenticity in Tourism" in Research Themes for Tourism. (ed.), Robinson, P., Heitmann, S., and Dieke, P. Oxfordshire: CABI.

Junqueira, Muniz; Daniel, Luiz; Anjos, Dos Antonio and Francisco. (2019). Characteristics and Influences of the Economic Dimension of the Creative Gastronomy of Ribeirao Da ILHA, Florianopolis/SC, Brazil, for local Creative Tourism: Case Study of the UNESCO Creative City of Gastronomy. (Translated from Portuguese). In Business Source Complete, Vol. 16 Issue 2, p. 95-121.

Laitpharlang Cajee. (2014). Eco-cultural Tourism: A Tool for Environmental, Cultural and Economic Sustainability (A Case Study of Darap Village, West Sikkim). In SHS Web of Conferences, 4th International Conference on Tourism Research. Volume 12.

OECD. (2016). Tourism and the Creative Economy. Paris: OECD Publishing.

OECD. (2020). OECD Tourism Trends and Policies 2020. Paris: OECD Publishing.

Richards, G. (2019). Creative Tourism: Opportunities for Smaller Places?. In Tourism and Management Studies, 15(SI). 7-10

Richards, G. and Raymond, C. (2000). Creative Tourism. ATLAS News no.23.

Richards, G. and Wilson, J. (2006). Developing Creativity in Tourist Experiences: A Solution to the Serial Reproduction of Culture?. In Tourism Management 27, 1209-1223.

- Richards, G. and Wilson, J. (2007). "Tourism development trajectories: from culture to creativity?" in Tourism, Creativity and Development. Oxon: Routledge
- Sacco, P.L. and Blessi, G. (2007). European Culture Capitals and Local Development Strategies: Comparing the Genoa 2004 and Lille. Homo Oeconomicus 24(1).
- SASU, Karin Andreea and EPURAN, Gheorghe. (2016). An overview of the new trends in rural tourism. In Bulletin of the Transilvania University of Brasov. Series V: Economic Sciences. Vol. 9 (58) No. 2.
- SERT, Ayşe Nevin. 2019. The Effect of Local Food on Tourism: Gaziantep Case. In Gaziantep University Journal of Social Sciences. October 1, 2019 Vol. 18(4): p. 1611-1625.
- Spaargaren, G. (2006). The Ecological Modernization of Production and Consumption: Essays in Environmental Sociology. Dissertation Wageningen University
- Swain, S.K and Mishra, J.M. (2012). Tourism: Principle and Practices. New Delhi: Oxford university press.
- TEODORESCU, Camelia SZEMKOVIC, and Laurențiu Ștefan. (2017). The Ethno-creativity in the Pilot Centers in Romania and their Role in the Development of Cultural Tourism and the Educational Process. In Forum Geografic. Volume XVI, Issue 1 (June 2017), pp. 88-97.
- UNWTO. (2009). "Tourism and Community Development: UNWTO Project in Asia". In Tourism and Community Development – Asian Practices. Madrid: World Tourism Organization.
- UNWTO. (2018). Tourism and Culture Synergies. Madrid: World Tourism Organization.

ภาษาไทย

กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา. (2561). รายงานฉบับสมบูรณ์ (Final Report) แผนแม่บทพัฒนาการ

ท่องเที่ยวในเขตพัฒนาการท่องเที่ยวฝั่งทะเลตะวันตก (The Royal Coast หรือ Thailand Riviera)
พ.ศ.2560 - 2564. สืบค้นจาก: https://www.mots.go.th/ewt_dl_link.php?nid=11583

กรมประมง. (ม.ป.ป.). สภาพทั่วไปจังหวัดระนอง. [ออนไลน์]. สืบค้นจาก: law on fisheries.pdf

ฐานเศรษฐกิจ. (2562). TOP10 จังหวัดโกยรายได้ท่องเที่ยวไทย-เทศ. สืบค้นจาก:
<https://www.thansettakij.com/content/business/411965>

ฐานเศรษฐกิจ. (2561). "ท่องเที่ยวระนอง" มาแรง ครึ่งปีโต 23%. [ออนไลน์]. สืบค้นจาก: "ท่องเที่ยวระนอง"
มาแรง ครึ่งปีโต 23% (thansettakij.com)

ฐานเศรษฐกิจ. (2563). หอการค้าระนอง"เรือใหม่"แผนพัฒนา 5 ปี หลังโควิด. สืบค้นจาก: หอการค้าระนอง"เรือ
ใหม่"แผนพัฒนา 5 ปี หลังโควิด (thansettakij.com)

เทศบาลเมืองระนอง. (2563). แผนส่งเสริมการท่องเที่ยว เทศบาลเมืองระนอง พ.ศ. 2561 – 2565. [ออนไลน์].
สืบค้นจาก: 2020-06_ecdb1c9eeb6d276.pdf (ranongcity.go.th)

แนวหน้า. (2563). ประจวบฯเร่งพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว หลังติดอันดับ'จังหวัดน่าเที่ยว'. สืบค้นจาก:
<https://www.naewna.com/local/499246>

ผู้จัดการออนไลน์. (2562). ททท.ประจวบฯ คุย ปี 62 ท่องเที่ยวเงินสะพัด เกือบ 3 หมื่นล้านบาท. สืบค้นจาก:
<https://mgronline.com/local/detail/9620000114742>.

วลัยพร รัตนเศรษฐ. (2561). รายงานผลการศึกษาวิจัยฉบับสมบูรณ์(Final Report) แผนยุทธศาสตร์การ
ท่องเที่ยวที่เชื่อมโยงประจวบ-นโยบายไทยแลนด์วีรว่า. คณะรัฐประศาสนศาสตร์ มหาวิทยาลัย
ธุรกิจบัณฑิต. สืบค้นจาก: www.industry.go.th.

สำนักงานจังหวัดประจวบคีรีขันธ์. (2561). แผนพัฒนาจังหวัดประจวบคีรีขันธ์ 2561-2565. สืบค้นจาก:
<http://www.prachuapkhirikhan.go.th/>

สำนักงานจังหวัดประจวบคีรีขันธ์. (2562). แผนพัฒนาจังหวัดประจวบคีรีขันธ์ 2561-2565. สืบค้นจาก:

<http://www.prachuapkhrikhan.go.th/>

สำนักงานแรงงานจังหวัดระนอง. (2563). รายงานสถานการณ์แรงงานจังหวัดระนอง ไตรมาส 2 ปี 2563.

[ออนไลน์]. สืบค้นจาก: ไตรมาส-2-ปี-2563.pdf (mol.go.th)

สำนักงานสถิติจังหวัดประจวบคีรีขันธ์. (2561). รายงานวิเคราะห์สถานการณ์การจัดทำข้อมูลเชิงพื้นที่ จังหวัด

ประจวบคีรีขันธ์. สืบค้นจาก: <http://osthailand.nic.go.th/>